

C. Tóth Norbert

AZ ESZTERGOMI SZÉKESKÁPTALAN A 15. SZÁZADBAN

III. RÉSZ

Az ún. 1397. évi esztergomi székeskáptalani
egyházlátogatási jegyzőkönyv

C. TÓTH NORBERT

AZ ESZTERGOMI SZÉKESKÁPTALAN A 15. SZÁZADBAN

III. RÉSZ

Az ún. 1397. évi esztergomi székeskáptalani egyházlátogatási jegyzőkönyv

SUBSIDIA AD HISTORIAM MEDII Aevi
HUNGARIAE INQUIRENDAM 13.

C. TÓTH NORBERT

**Az esztergomi székeskáptalan
a 15. században**

III. rész

Az ún. 1397. évi esztergomi székeskáptalani
egyházlátogatási jegyzőkönyv

BUDAPEST, 2021

A kötet megjelenését támogatta a Támogatott Kutatóhelyek Irodája.

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat

ISBN 978-615-6316-12-7

ISSN 1787-9213

© C. Tóth Norbert

Minden jog fenntartva!

A munka a Magyar Tudományos Akadémia
– Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Szegedi Tudományegyetem
– Magyar Nemzeti Levéltár
Magyar Medievisztikai Kutatócsoportjában (ELKH)
készült.

Lektorálta:

Lakatos Bálint

Mikó Gábor

Somogyi Szilvia

Az angol fordítást Pálosfalvi Tamás készítette.

A borítón Esztergom város és vár látképe 1595, részlet
Jakob Hoefnagel mester metszete
(Georg Braun–Franz Hogenberg: Civitates orbis terrarum V. 57.)

Készült 200 példányban

A nyomdai munkálatokat a Kódex Könyvgyártó Kft. végezte.
Felelős vezető: Marosi Attila

Printed in Hungary

Tartalomjegyzék

Előszó	7
Tanulmány	13
1. Az ún. 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv	15
1.1. Az egyházlátogatási jegyzőkönyv „megszületésének” körülményei	15
1.2. Az egyházlátogatás „résztevői”	19
1.3. Az érsekek a vizitációban	28
1.3.1. A királynék koronázási joga	28
1.3.2. A királynék kancellárjai	29
1.3.3. A prímási cím	32
1.4. Az esztergomi érsekség és székeskáptalan 1403-ban	33
1.5. A székeskáptalan birtokai és jövedelmei	37
1.5.1. Kürt birtok	38
1.5.2. Gyerk és Németi, illetve Damás birtok	40
1.6. A „vidéki” főesperes	44
1.7. Az örkanonok „panasza”	55
1.8. Az érseki tisztségviselők	58
1.9. A székesegyház kápolnáit és oltárait, valamint azok igazgatóit	61
1.10. Collegium Christi	65
1.10.1. A kollégium első ösztöndíjasa és a <i>Processus iudiciarius</i>	67
1.10.2. A kollégium „megreformálása”	70
1.11. A pozsonyi és a szebeni prépostság	72
1.12. A kanonokok „panaszai”	73
1.12.1. A dékánság	74
1.12.2. A <i>procurator</i> (jogügyigazgató)	74
1.12.3. A vári Szent Anna-oltár	76
1.12.4. Zsigmond király papjai	79
1.12.5. A Szent Adalbert-oltár jövedelmei	82
1.13. Lezáratlan ügyek	83
1.13.1. <i>Végre nem hajtott végrendeletek</i>	83
1.13.2. A kanonokok szabad végrendelkezési joga	86
1.14. Hol laktak, milyen házakat birtokoltak a kanonokok?	93
1.15. A káptalani statútumok	99
1.15.1. A hiteleshelyi oklevelek kiállításának és megpecsételésének feltételei	100
1.15.2. A rossz gazda, a becsmérő és gyalázkodó kanonokok büntetése	102
2. A „vizitációs” kötet egyéb bejegyzései	107
2.1. Az esküformulák	107
2.2. A káptalani határozatok	109
2.2.1. Titkos határozat a Kanizsai-féle kápolna jövedelmeinek szétosztásáról	111
2.2.2. Határozat a Krisztus-kollégium működésének megújításáról	113
2.3. Az 1530. évi rendelkezések	116
3. A székeskáptalan birtokállománya (<i>excursus</i>)	121
3.1. Albert király 1439. évi újadománya	121
3.1.1. Nyék birtok	125
3.1.2. Bercse birtok	127
3.1.3. Tárnoklőrincháza birtok	131
4. Összefoglalás	133

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvet tartalmazó kötet anyaga(esküminták, vizitáció, rendelkezések, határozatok, oklevelek)	137
A kötet leírása	139
A kiadás elvei	146
I. Különböző esküminták (újkori kézzel)	148
II. A nagyprépost és az olvasókanonok panasza jövedelmeik ügyében és a káptalan válasza (az írást tartalmazó papír vízjele alapján a 18. század közepén jegyzeték le)	152
III. Különböző esküminták (középkori és 16. századi kézzel)	153
IV. Az esztergomi székeskáptalan „ügynevezett 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyve”	155
V. A(z égbe felvett) Szűz Mária- (Nagyboldogasszony-) kápolna jövedelmeinek szétosztásáról szóló káptalani titkos határozat (1494 után)	238
VI. Rendelkezés az elhunyt kanonokok jövedelméről és javadalmukról	239
VII. Káptalani rendelkezés a vargákról, 1492. november 17.	240
VIII. Káptalani rendelkezés a Szent Adalbert-napi (április 23.) offertoriumról, 1512. április 29.	241
IX. Káptalani rendelkezés a prédiumpok ügyében, 1516. június 17.	241
X. Káptalani rendelkezés a Krisztus-kollégium működésének megújításáról, (1510 előtt)	242
XI. Várdai Pál esztergomi érsek írásba foglalja a székeskáptalan jövedelmei és azok szétosztása ügyében hozott különböző határozatokat, 1530	243
XII. Káptalani rendelkezés a garamszentbenedeki apátsági előljáró ügyében, 1576. április 8.	246
XIII. Káptalani rendelkezés a tizedbérletről, 1579. augusztus 4.	246
XIV. Káptalani rendelkezés a (nagyszombati) szeminárium prefektusának fizetéséről, 1588. esztergomi 23.	247
XV. Bakóc Tamás bíboros, esztergomi érsek oklevele a Szentháromság-oltárhoz tartozó javadalom ügyében, Esztergom vára, 1504. június 7.	247
Kiegészítések és javítások Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543 című kötethez	249
A felhasznált irodalom és forráskiadványok, valamint a rövidítések jegyzéke ..	255
Levéltárak, levéltári állagok rövidítései	255
Adattárak, forráskiadványok, szakirodalmi munkák	255
The Cathedral Chapter of Esztergom in the Fifteenth Century. IIIrd Part	275
The so-called 1397 canonical visitation register of the cathedral chapter of Esztergom	275
Mutatók	281
Névmutató	281
A kódex címmutatója (1) (a címek eredeti sorrendjében)	301
A kódex címmutatója (2) (a címek az ABC-rendjében)	305

Előszó

Az esztergomi székeskáptalan 15. századi testületéről szóló sorozat harmadik – valójában az alább részletezett okok miatt a negyedik – kötetét tartja kezében az olvasó. Az első kötetben a sasadi tizedper során 1453 és 1460 között keletkezett öt ügyvédvallásból kiindulva elemeztem a testület létszámát és a stallumok rangsorrendjét, valamint a kanonokok méltóságviselését. A kötet második részében az esztergomi székeskáptalanban, illetve máshol kanonokságot viselt azonos (kereszt)nevű személyek szétválasztásához szükséges adatokból alkotott életpályákkal, egyfajta „párhuzamos életrajzokkal” találkozhat az olvasó. A kiválasztás kritériumai maguktól adódtak: a korábbi szakirodalom, illetve saját kutatásaim alapján problematikusnak ítélt személyek életútját kíséreltem meg feltárni annak érdekében, hogy elkészíthessem az esztergomi kanonokok megbízható archontológiai adattárát. Az ismertetett életpályák ugyanakkor lehetőséget nyújtottak általános érvényű következtetések levonására is, a kutatás során érintett problémák és azok megoldásai pedig tálcán kínálták az összevetést a korábbi szakirodalmi munkákkal, elsősorban az e témában alapvető szerző, Mályusz Elemér által az egyházi közéletéről írottakkal. A székeskáptalani kanonokok műveltségéről és esztergomi térnyerésükről végzett vizsgálatok eredményeit a kötet harmadik részében ismertettem. Az utolsó, adattári részben kaptak helyet az öt ügyvédvallásban szereplő kanonokok neveit tartalmazó listák, a vizsgált 1451–1460 közötti évtizedben stallummal rendelkező 54 kanonok életrajzi adatai, valamint 11, kanonokok leszármazását ábrázoló családfa.¹

A második kötetben a fentebb már említett sasadi tizedperrel, illetve az első kötetből megismert kanonokok közül néhánynak nem mindennapi tevékenységével foglalkoztam: a székeskáptalan és a pécsváradi monostor között az 1430-as évek közepén per indult a Buda melletti sasadi plébánia joghatósága alá tartozó Nevegy nevű prédiumon fekvő szőlők tizedeinek birtoklása miatt. Az esztergomi székeskáptalan mint felperes magánlevéltára szinte hiánytalanul megőrizte a perre vonatkozó forrásokat. Közöttük van egy olyan füzetszerű összeírás, amely a tizedper nem sokkal több mint egy évtizedes történetét a káptalan szemszögéből mutatja be: a testület ügyvédként működő kanonokjainak 1452 és 1464 közötti tevékenységét és költségeit részletezi.

¹ C. Tóth N.: A kanonoki testület.

E forrás közlését és több szempontú elemzését nyújtja a szóban forgó második kötet, elsősorban a téma politika- és egyháztörténeti vetületeire koncentrálna.²

A sorszámot nem viselő (időben harmadikként megjelent) kötet az Esztergomban működött székeskáptalan (ma székesfőkáptalan) és három társaskáptalan tagjainak jegyzékét, valamint az esztergomi szentszéki bíróságot alkotó személyek neveit és tisztségviselésük évkörét tartalmazza. Az esztergomi székeskáptalan ún. 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvének³ vizsgálata során ugyanis rövid idő alatt világossá vált számomra, hogy a forrás keletkezési idejének megállapításához, és a benne leírtak pontos elemzéséhez nélkülözhetetlen a káptalani archontológia használata. Mint mindenki más, magam is az esztergomi kanonokok névsorát és javadalomviselésük időhatárait tartalmazó, Kollányi Ferenc által végső formába öntött munkához fordultam.⁴ Az adattár használatakor azonban kiderült, hogy a mű, mivel éppen a *canonica visitatio* szolgáltatta egyik fontos forrását, e feladat elvégzésére nem alkalmas. Forráskezelése ugyanis már saját korában is elmaradott volt, sőt a saját maga állította korlátokat⁵ sem sikerült érvényesítenie. Azonban munkájáról, noha adatait sohasem ellenőrizték, a köztudatban mégis annak megbízhatósága terjedt el. Talán a forrásbőség⁶ mellett ez is hozzájárult ahhoz, hogy az utóbbi évtizedekben a középkori káptalanok működését rekonstruáló, úgyszólván virágkorukat érő elemzések során az esztergomi káptalan esetében fel sem merült annak modern szempontok szerinti vizsgálata. Mindezek okán egyetlen lehetőségem maradt arra, hogy az egyházlátogatási jegyzőkönyv vizsgálatához szilárd alapokat teremtsék: el kellett készítenem a középkori esztergomi kanonokok archontológiáját. A munka kezdő időpontját az első kanonok nevének említése, a záró dátumát pedig Esztergom török elfoglalása, 1543 adta. Az archontológiában szereplő méltóság-, javadalom- és tisztségviselők neveinek összeállítása a káptalan hiteleshelyi kiadványai, a jelenleg is Esztergomban őrzött hiteleshelyi és magánlevéltára, valamint a vizsgált időszak kiadott forrásait tartalmazó oklevéltárak alapján történt, a korábbi esztergomi adattár összeállítójának, Kollányi Ferenc munkájának a felhasználásával, adatainak ellenőrzésével.⁷

² C. Tóth N.: Sasadi tizedper.

³ Kollányi F.: *Visitatio* 71–106., 239–272.

⁴ Kollányi F.: Esztergomi kanonokok, a munka előzményeire lásd az Előszót.

⁵ Kollányi Ferenc azt írta az Előszóban, hogy „a mohácsi vést megelőző időből a kettős évszám nem azt jelenti, hogy ki meddig volt kanonok, hanem, hogy a kezem közt megfordult okmányban ettől–eddig találkoztam az illető nevével.” (Uo. v.)

⁶ Vö. Köblös J.: Egyházi középréteg 8.

⁷ Esztergomi arch.

A sorozat harmadik és egyben utolsó kötete az ún. 1397. évi székeskáptalani egyházlátogatási jegyzőkönyv (*canonica visitatio*)⁸ kiadását és elemzését tartalmazza: a munka első felében (*Tanulmányok*) az előbb említett kötetek, valamint további források segítségével részletesen elemzem a vizitáció keletkezésének és létrejöttének idejét, valamint módját. Megvizsgálom azt is, hogy a benne leírtak mennyiben feleltethetők meg az egyéb forrásaink alapján a székeskáptalánról megismert, illetve megismerhető képpel. A középkori magyar egyháztörténetnek ugyanis az egyik legbecsesebb forrása az esztergomi székeskáptalan 1397. évi egyházlátogatását megörökítő és egyúttal a káptalani statútumokat is magában foglaló, a 15. század második felében lemásolt jegyzőkönyv.⁹ E könyvecske – meglepően – jól kiegészíti az esztergomi székeskáptalan gazdasági tevékenységét bemutató, az 1500-as évek első negyedéből fennmaradt káptalani ülések anyagát tartalmazó jegyzőkönyvet.¹⁰ A *canonica visitatio* összesen 49 kérdése rengeteg témakört ölel fel, amelyek többek között az alapításra, a kanonokok és javadalmasok ellátására, a székeskáptalan és az érsek jogaira, kötelességeire, a székeskáptalani méltóságviselőkre, javadalmakra, összefoglalóan tehát az esztergomi egyház életére vonatkoznak. Ezek nagy részét, elsősorban a káptalan működésével kapcsolatosakat már Kollányi Ferenc feldolgozta,¹¹ azóta pedig leginkább a statútumok tartalma mozgatta meg a kutatók fantáziáját.¹² Mivel az egyházlátogatási jegyzőkönyv kiapadhatatlan forrásnak bizonyult,¹³ nem csoda, hogy mindenki a saját területének megfelelő részeket

⁸ A *canonica visitatio*kra általánosságban lásd Beke M.: Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei 20–22., Tóth K.: Egyházlátogatás az esztergomi főegyházmegyében 65–66.

⁹ Kollányi F.: *Visitatio*, korábbi kiadásainak felsorolását lásd ZsO I. 4784. sz.

¹⁰ Vö. Solymosi László szavaival: „(a) káptalan működése, gazdasági tevékenysége, vagyonezelése a középkor végén lényegében megfelelt annak a gyakorlatnak, amelyet először az 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv és a hozzá csatolt statútumok írtak le. Nyilvánvaló, hogy az 1397-ben már érvényesülő gyakorlat hosszú fejlődés során alakult ki. Ebben a folyamatban meghatározó volt a divisor, a legfontosabb gazdasági tisztségviselő megjelenése.” – *Registrum Strig.* 45. (lásd például a divisor tevékenységét bemutató adatokat: Uo. 10–14.) – A továbbblépés útja a számadáskönyvet tartalmazó kódex vízjeleinek a feltárása lenne annak érdekében, hogy a két kötet papíryanaga összehasonlítható legyen.

¹¹ Kollányi F.: *Esztergomi kanonokok VII–LVI.*

¹² A korábbi munkákra összefoglalóan lásd Solymosi L.: *Az egri káptalan statútuma 137–156., főleg 137–139., illetve Registrum Strig. 9–47., passim.*

¹³ Erre nagyon jó példa Mályusz Elemér munkája a középkori magyar egyházi társadalomról, amelynek forrásbázisában a vizitáció – érthető módon – felülreprezentált (Mályusz E.: *Egyházi társadalom* 60. 11. jegyz. (a továbbiakban / jellel választom el), 61/14., 62/16–17., 63/19., 64/25–26., 65/29. és 31., 66/33., 76/76. és 79., 92/143., 97/155., 98/162., 119/269., 133/6., 135/18., 164/7., 178/9. és 11.).

használta fel belőle.¹⁴ A jelek szerint, vagy talán éppen ezért, a jegyzőkönyv teljeskörű feldolgozására nem került sor, sőt inkább úgy tűnik, mindenki megelégedett Kollányi Ferenc kiadásával, illetve annak előszavában írtakkal. A forrás 1900. évi kiadása óta senki sem elemezte behatóbban szövegét, de ugyanígy nem került sor az abban szereplő információk értelmezésére és magyarázatára sem. A munkám második felében a vizitáció, illetve az azt magába foglaló teljes kötet anyagának szövegkiadása szerepel.

A munka első részében tehát a címadó kötet időben legkorábban készült és egyúttal legterjedelmesebb részét – a 136-ból 72 oldalt – jelentő, ún. 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvet fogom elemezni. Vizsgálatom során főképpen két kérdésre kerestem a választ: mikor és milyen részekből állították össze a szövegét. Ennek érdekében és egyúttal az összetettebb kép megrajzolása céljából nem a kérdések mentén, hanem a vizitáció által érintett témák szerint vizsgálom a szöveget. A második fejezetben a kötet fennmaradó kisebbik, bejegyzéseket tartalmazó részének – 25 oldalnak – eddig a tudományos kutatás vérkeringésébe nem került szövegeit fogom ismertetni és – amelyik esetében lehet és van mit – elemezni. A jelen munkában természetesen nem vállalkozhattam arra, hogy a vizitáció – eddig egyébként nem kutatott – valamennyi problémás kérdését megoldjam.

A munka második részében a teljes kötet anyagát, tehát nemcsak a Kollányi Ferenc által 1900-ban – hiányosan – kiadott egyházlátogatási jegyzőkönyvet, hanem az elé és utána beírt, részben utólag hozzákötött oldalakon lévő szövegeket fogom a modern szövegkiadási elveknek megfelelően közzétenni. (A munka első részét alkotó elemzésben a székeskáptalani jegyzőkönyv idézésekor természetesen minden esetben a kötetben található kiadásra fogok hivatkozni: előbb a jelen kötet oldalszáma, majd a sor száma szerepel .../... formában.) Hangozzék ugyanis bármily hihetetlennek, de az egyházlátogatás szövegét őrző kötet leírását a mai napig senki sem készítette el. Hasonlóképpen nem végezték el a kötet teljes anyagának vizsgálatát sem, holott abban korántsem csak az ismert vizitáció szerepel, hanem további, különböző korokból és különféle témákban íródott szövegek: esküminták, szabályzatok, érseki és káptalani határozatok, oklevelek. Ezek közlése, mivel Kollányi Ferenc még csak említést sem tett létezésükről, elengedhetetlen feladat volt.¹⁵ E két rész révén válik remélhetőleg kerek egészé mindaz, amit az esztergomi székeskáptalan késő középkori, főleg prozopográfiai, illetve archontológiai szempontú vizsgá-

¹⁴ Lásd Madas E.: Írás, könyv 80–81. (a bibliográfiában felsorolt művekben).

¹⁵ Kollányi Ferenc szokatlan eljárására jó példa a kanonokok esküjének és Várdai Pál esztergomi érsek 1530. évi határozatainak idézési módja: az esztergomi kanonokokról írt munkájában az előbbi egy jegyzetben, az utóbbit két oldalon keresztül ismertette, de a hozzákapcsolódó jegyzetből nem derül ki, hogy ez ugyanabban, a vizitációt is tartalmazó kötetben található (Kollányi F.: Esztergomi kanonokok xxvi., xviii–xix.).

latával feltártam, s egyben kiindulópontul szolgálhat a további egyháztörténeti kutatások számára.

A kötet harmadik nagyobb egysége további négy részre tagolódik: az elsőben az *Esztergomi archontológia* megjelenése óta kezembe került források révén a korábbi adatok kiegészítései, illetve az időközben a szóban forgó kötetben megtalált hibák javításai szerepelnek. A második rész tartalmazza a kötetben található levéltári és szakirodalmi munkák rövidítéseinek feloldását, míg a harmadik rész az angol nyelvű tartalmi összefoglalót, az utolsó, záró rész pedig a személy- és helynévmutató, illetve a kódex címmutatója.

*

A munka elkészítéséhez az elmúlt évtizedben sokaktól kaptam segítséget: munkahelyem, a Magyar Medievisztikai Kutatócsoport – amely a Magyar Tudományos Akadémia, majd az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Támogatott Kutatócsoportok Irodájának pénzügyi és a Magyar Nemzeti Levéltár infrastrukturális támogatása mellett működik – biztosította kutatásaim háttérét. Köszönet illeti Körmeny Kingát, akihez bármikor fordulhattam esztergomi „barátaink” ügyében, Somogyi Szilviát, aki vállalta a vizitáció szövegének lektorálását és sok hasznos tanáccsal szolgált az elemző rész elkészítésében, továbbá munkatársaimat, Lakatos Bálintot és Mikó Gábort, akik észrevételeikkel és a különböző kérdésekben kialakult megbeszélések révén rendkívül nagy segítséget nyújtottak a kötet elkészítésében. Ugyancsak köszönettel tartozom Kiss Gergelynek, Nemes Gábornak, Tusor Péternek és Uhrin Dorottyának a különböző kisebb-nagyobb kérdésekben adott tanácsaikért. Hasonlóképpen köszönet illeti az esztergomi Prímási Levéltár igazgatóját, Hegedűs Andrást és munkatársait, akik az elmúlt tíz évben, a székeskáptalannal kapcsolatos kutatásaim során mindvégig segítségemre voltak. Továbbá köszönet illeti Palatka Gyöngyit, akivel ez volt az első közös munkánk.

Budapest, 2020. június 12.

C. Tóth Norbert

Tanulmány

1.

Az ún. 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv

1.1. Az egyházlátogatási jegyzőkönyv „megszületésének” körülményei

Kanizsai János esztergomi érsek valamikor 1397 tavaszán, valószínűleg a Szent Adalbert ünnepén (április 23.) Esztergomban tartott éves egyházmegyei zsinat alkalmával¹⁶ megbízta vikáriusát, Antonio da Ponte sebenicói püspököt, hogy látogassa végig a várban és a városban fekvő, illetve a neki egyházjogilag alávetett egyházakat.¹⁷ Az egyházlátogatásról készült jegyzőkönyvek közül kettő, különböző formában ma is a rendelkezésünkre áll: az esztergom-szentistváni egyház 1397. augusztus 25-i vizitációjáról szóló, ha nem is hiánytalanul és néhol olvashatatlan szöveggel, de szerencsésen átvészelte az évszázadok viharait.¹⁸ A másik az esztergomi székesegyházé, amely azonban eredeti formában nem maradt fenn, ráadásul – mint majd látni fogjuk – a ma ismert kötet nem nevezhető klasszikus értelemben vett egyházlátogatási jegyzőkönyvnek, mivel abban nemcsak a székeskáptalanra, hanem az érsekre és az érsekségre vonatkozó kérdéseket és válaszokat is találunk. A szakirodalomban ennek ellenére – összhangban a szöveg elején írtakkal – 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv (*canonica visitatio*) néven szokás idézni a szöveget.

Forrásunk az utókor kutatóinak szerencséjére sok személynevet tartalmaz. Kollányi Ferenc éppen egy ilyen adat (Kesztölci Mihály olvasókanonok) ismeretében keltezte a másolatot a 15. század második felére, azon belül is 1469 és 1499 közé, mondván, hogy „amikor olyan egyénekről tétetik a jegyzőkönyvben említés, a kik a leírás idejében már nincsenek az élők között, rendszerint nem hiány-

¹⁶ Jóllehet ebből az évből nincsen közvetlen információnk a zsinatra (vö. Szentirmai, A.: Die ungarische Diözesansynode 290., magyar fordítása Szentirmai S.: Egyházmegyei zsinatok 142.), de arra a szokásoknak megfelelően minden bizonnal sor került (vö. Erdő P.: Az esztergomi zsinat intézménye, Adriányi G.: A római katolikus egyház zsinatai 19–20., Jaczkó S.: Várad zsinat 15–18. (zsinatok eredete), 25–39. (magyarországi középkori zsinatok), 58–59. (a zsinatok időpontja).

¹⁷ „omnium ecclesiarum castri et civitatis Strigoniensis ei subiectarum generalis visitator specialiter deputatus” – Pór A.: Szentistváni prépostság 102. – A székeskáptalani példányban: „visitator ad capitulum cathedralis dicte ecclesie Strigoniensis specialiter, generaliter autem ad omnes ecclesias et capitula, abbatias, conventus et preposituras predicto domino Iohanni archiepiscopo et dicte sue ecclesie Strigoniensis subiectas missus et datus” – 156/5–9.

¹⁸ Pór A.: Szentistváni prépostság 102–116.

zik a név mellől a néhai, a quondam szócska”¹⁹ s mivel Mihály neve mellett nem szerepel e szó, így adódott a másolat kora. A későbbi kutatás ebben szemmel láthatólag meg is nyugodott, és senki nem tett kísérletet a másolat keltezésének és nem mellékesen keletkezésének további vizsgálatára. A jegyzőkönyvben ugyanis korántsem a Kollányi Ferenc által feltárt adat az egyetlen, amely nem illeszkedik a szöveg kronológiájába. A kiadó a jelek szerint azt feltételezte, hogy a másoláskor a másoló aktualizálta az előtte fekvő szöveget, ám kerek-perec ki kell mondanunk, hogy ez hibás feltételezés volt: éppenséggel az látható, hogy több olyan névnel sem szerepel a *néhai* megjelölés, akiknél ez elvárható lenne; ugyanakkor pedig van olyan személy, aki hol élőként, hol meg már elhunytként szerepel. (Különösen szembeszökő ez a 48. válaszban szereplő személyek kapcsán, de erről bővebben lásd ott.) A vizitáció – tisztázati – szövegét bizonyosan Bakóc Tamás esztergomi érseksége (1497–1521) idején másolták le, de a forrás elolvasása során szembeötlő volt, és erről a kutatás a kezdetektől fogva nem vett tudomást, hogy a szöveg ugyan közjegyzői oklevél módjára indul, de meglepő módon nem úgy ér véget, illetve, hogy pontosítsuk, sehol sem találjuk a szokásos, a közjegyzői oklevelekre jellemző lezárást (azaz sem dátuma és tanúsora, sem pedig záradéka nincsen). E részek hiányzásának, illetve elmaradásának okát semmilyen módon sem indokolja, hogy a szöveg másolat. Mielőtt azonban rátérnék a forrás témák szerinti tartalmi vizsgálatára, tekintsük át röviden a jegyzőkönyv szerkezetét. A szöveg – a formulás részeket elhagyva – a következőképpen épül fel:

- az év, a közjegyző és a vizitátor megnevezése és felhatalmazásának leírása; a napi kelet és hely, ahol a kanonokok összegyűltek, illetve a jelenlévők felsorolása;
- a vizitátor által feltett 49 kérdés;
- a székeskáptalan tagjainak válaszai:
 - 1) az esztergomi székeskáptalan alapítása, rövid története, az érsek jogai és kiváltságai;
 - 2) a káptalan alapítása és javadalmazása, a javak felsorolása (a Duna inensó és túlsó partján, tizedkések és tizedek), a napi járandóságok és a kiváltságok részletezése;
 - 3) a káptalan javadalmi és azok mostani (!) betöltőinek nevei, méltóságai sorrendje;
 - 4) az előbb felsoroltak jogai és kötelességei;
 - 5) a kanonokok száma, helyben lakók és távollévők, javadalmak és kötelezettségek;
 - 6) az esztergomi érseknek alávetett javadalmak (prépostságok, apátságok, plébániák) felsorolása;
 - 7) nem a székeskáptalanban lévő, de annak alávetett javadalmak;
 - 8) a kanonokok igazolása a kezükön tartott javadalmakról;

¹⁹ Kollányi F.: Esztergomi kanonokok 73.

- 9) az egyes javadalmakat illető bevételek és azok beszedési és elosztási módja;
- 10) a liturgikus szertartásrend, kánoni órák megtartása;
- 11) a misézés rendje;
- 12) a nem misézők nevei és oka;
- 13) a harangozás rendje;
- 14) a székesegyház felszenteléséről nem tudnak, de szerintük fel van szentelve;
- 15) a felszerelési tárgyak állapota
- 16) az oltáriszentség és a mise megvilágítása;
- 17) az eucharisztia, krizma és más szentségek őrzése;
- 18) a szenteltvíz őrzése az alórkanonok feladata;
- 19–20) az előírt mód, forma szerint történik-e a keresztség szentségének kiszolgáltatása;
- 21) vannak zsinati határozataik, de csak keveseknek van belőle másolata;
- 22) a szükséges könyvek rendelkezésre állnak, jegyzék van róluk és az órkanonok őrzi, javításuk részben az órkanonok feladata;
- 23) egyházi felszerelési tárgyak megújításra szorulnak, de az az érsek kötelessége;
- 24) a székesegyházon nem folyik építkezés, de az egyébként is az érsek feladata;
- 25) az egyház javairól van inventárium az alórkanonoknál, de az nem teljes, ezért készítettek egy másikat;
- 26) a székeskáptalan által kormányzott birtokok és jövedelmek leírása;
- 27) a székeskáptalan tagjainak miselátogatása;
- 28) a székeskáptalani javadalmak majdnem mindegyike rendelkezik breviáriummal, de a felsoroltak közül néhányan különböző okok miatt nem mondják a szent leckéket;
- 29) a kórusban sokan nem maradnak csöndben;
- 30) a székeskáptalani tagok nem tudnak arról, hogy lenne köztük olyan, aki különböző bűnöket követett volna, illetve követne el;
- 31) a székesegyházban lévő kanonokok és más egyházi szolgálók mindegyike becsületes ember;
- 32) öt kanonok kivételével mindenki felvette a nagyobb papi rendeket;
- 33) a lelkeket kik és hol gondozzák;
- 34–35) a székesegyházi szertartásokat látogatók kik és honnan jönnek, illetve kik hová járnak;
- 36–38) különféle szabálytalanságokról nem tudnak;
- 39) a székesegyházban nincs a népnek prédikáció, az ünnepeket és a böjtöt a Szűz Mária-oltár igazgatója hirdeti ki;
- 40) senki nem mond egy nap kétszer misét;
- 41) senki nincsen kiközösítve a vártemplomban;
- 42) az Átlényegülés-tanról a plébánost nem szükséges kérdezni, mivel doktorok között forgolódik;

- 43) a bérmálás a Szűz Mária-oltár igazgatójának feladata, de a bérmálásra senki nem szokta a népet felszólítani;
- 44) a különböző egyházi cselekményekért nem szoktak semmit kérni és kapni;
- 45) a székesegyházban vándor klerikusok nem szoktak misézni;
- 46) a székesegyházban az ünnepeket ők és szolgálóik meg szokták ünnepelni;
- 47) van olyan végrendelet, amely még nincsen végrehajtva, továbbá a székesegyház kanonokjai és szolgálói szabadon végrendelkezhetnek;
- 48) kinek és hol van háza a kanonokok közül;
- 49) a székeskáptalani statútumok.

Az előbbieken utaltam már arra, hogy a közjegyzői oklevélnek nem található meg a szokásos lezárása, de ezt akár betudhatjuk annak is, hogy másoláskor véletlenül lemaradt, esetleg szándékosan elhagyták. Kereshetnénk erre magyarázatot, ám a szöveg olvasása során már az elején olyan kronológiai anomáliák bukkannak fel, amelyek tulajdonképpen sokadrangúvá teszik ezt a kérdést. Az első és legszembetűnőbb a két 1397. évi jegyzőkönyv (és a valóság) között feszülő nyilvánvaló ellentmondás: az esztergom-szentistváni vizitáció szerint a társaskáptalan élén egy Márton nevű prépost áll,²⁰ aki azonos azzal a (Nagy) Márton nevű személlyel, akit Kanizsai János érsek az alapításkor, 1391. december 26-án nevezett ki az egyház élére.²¹ Ezzel szemben a székeskáptalani vizitációban, amely szövege szerint a két dátum között, egészen pontosan 1397. május 24-e és június 7-e között készült, egy János nevű préposttal találkozunk.

A másik – valójában munkám kiindulópontjában álló – probléma Sós László nevének felbukkanása, illetve a jegyzőkönyv szerint viselt nógrádi főesperessége volt. Sóvári Sós János fiát ugyanis 1399. január 2-től lehet kimutatni a méltóságban (ettől persze már 1397-ben is betölthette volna), de azt 1397. november 23-án éppenséggel még egy János nevű személy viselte. E János pedig nem más, mint Esztergom-újvárosi Miklós fia, János,²² aki Nagy Márton utóda lett a prépostság élén,²³ sőt – korántsem mellékesen –, a vizitáció felvételének idején a székeskáptalan örkanonoki méltóságát viselte.²⁴ E javadalmát aztán Sós Lászlónak adta tovább, pontosan úgy,²⁵ ahogyan majd a nógrádi főesperességben is László volt Esztergom-újvárosi János utóda.²⁶ Az olvasóban azonban felmerülhetett, hogy a fenti anomáliák miért jelentenek problémát, hiszen, ha monográfia nem is született róla, de jónéhány kérdéssel kapcsolatban állást

²⁰ Uo. 102.

²¹ Uo. 96., vö. Esztergomi arch. 58.

²² Esztergomi arch. 91.

²³ Az első adat: 1399. XI. 30-ról ismert (Uo. 58.).

²⁴ Az utolsó adat 1397. VI. 24-ről ismert (Uo. 46.).

²⁵ Uo. 46. (1397–1398).

²⁶ Uo. 91.

foglalt már a szakirodalom. Ráadásul ott van számunkra Kollányi Ferenc munkája, amelyet segítségül hívva valamennyi kanonok azonosítható. Kollányi munkájában azonban egyik „anomáliát” sem jelezte, nála jól megfért egymás mellett Nagy Márton és Esztergom-újvárosi János 1397. évi együttes esztergom-szentistváni prépostsága,²⁷ illetve az utóbbi és Sóvári Sós László 1397. évi szintén egyidőben viselt örkanonoksága.²⁸

A teljes vizitáció feldolgozása a fentiekhez hasonló példák sokaságát hozta elő, így aztán az a gyanú fogalmazódott meg bennem, hogy a szöveg nem egyszerűen interpolált, hanem gyakorlatilag több darabból összeállított munka. (Ezért volt szükséges elkészíteni előbb az esztergomi káptalanok archontológiáját, hogy aztán annak segítségével, Kollányi Ferenc adattárától függetlenül végezhessem el a nevek azonosítását.) De, mielőtt bármi továbbiról szó esnék, ismét le kell szögeznünk: a szöveg egyetlen kéz írása. Ezt mindössze annyiban lehet pontosítani, hogy a statútumokat tartalmazó rész egyik címében (*Salarium dicatorum decimas et proventus capituli dicantium*) az utolsó, a sasadi és örsi tizedszedőkre vonatkozó részt utólag más kéz illesztette be.²⁹ A jelen esetben ez azt jelenti, hogy például a Kesztölci Mihály adományáról szóló rész nem válik el az előtte és utána következő szövegrésztől, mint ahogyan egyetlen másik, interpolációnak tekinthető rész sem. Úgy hiszem, nem igényel további bizonyítást az a tény, hogy a vizitáció szövegével problémák vannak, így nincs mit tennünk, mint első lépésben megvizsgálunk a vizitációban szereplő kanonok javadalomviselési idejét és feldolgozni a benne található névanyagot. Második lépésként pedig meghatározni a keletkezési idejét és módját.

1.2. Az egyházlátogatás „résztvevői”

Antonio da Ponte vikárius és vizitátor 1397. május 24-én, miután a harang szavára a székeskáptalan helyben tartózkodó tagjai, azaz Péter nagyprépost, István olvasókanonok, Gergely éneklőkanonok, Ábrahám örkanonok, László esztergom-szentgyörgyi, János esztergom-szentistváni, István esztergom-szenttamási prépost, László nyitrai, László nógrádi, Jakab gömöri, Pál honti, János barsi, András komáromi, Tamás sasvári és János zólyomi főesperes, Bereck, a Krisztus teste- és Péter, a Szent Adalbert-kápolna igazgatója, Erdélyi Antal, Rozgonyi Simon, Szondi Gergely, Orgonista Lőrinc, Tornai Benedek, Keresztes László, Verebélyi Miklós, Bingolai Antal, György szepesi prépost, Liptói Miklós, Ferenc, Szentpéteri Balázs, Verebélyi János, Csúzi Péter, Nagy Antal, Chohan László, Nyitrai Pál, János – Péter prépost (káplánja) –, Péter – a vikári-

²⁷ Kollányi F.: Esztergomi kanonokok 72., 75.

²⁸ Uo. 81.

²⁹ „In Sasad etiam et Ewrs non plus recipiant decimatores pro suo salario, quam unam portionem et illam dividant inter se.” – 233/1–2.

us (káplánja) – és Csepregi Gergely kanonokok a szokott helyen összegyűltek, átnyújtotta a kérdéseket Turnovi Márton közjegyzőnek. Ő hangos szóval felolvasta, majd a jelenlévők meghallgatván azokat, gondolkodási időt kértek. Erre a vikárius 15 napot adott nekik. A kiszabott idő elteltével, június 7-én a mondtak újból összejöttek és sorjában válaszoltak a kérdésekre, amelyeket a közjegyző, némi átfogalmazás után lejegyzett.³⁰

A névsorral kapcsolatban, amely megegyezik a 8. válaszban kanonoki javadalmukat igazoló személyek neveivel, az első feladat annak eldöntése, hogy a mondott időpontban (1397. május–június) tagjai voltak-e a székeskáptalannak – és amennyiben igen, milyen javadalom birtokában voltak –, illetve rendelkezünk-e egyéb adatokkal személyükre. Az egyszerűség kedvéért nevüket táblázatos formában közlöm (lásd az 1. táblázatot. Az első oszlopban a sorszám, a másodikban a vizitációban szereplő név áll, előtte zárójelben a „teljes neve”, a következőben az adott tisztségben való előfordulás évköre az adattár alapján, zárójelben az oldalszám, a negyedik oszlopban pedig annak a neve, aki az adott javadalmat adataink alapján akkor ténylegesen betöltötte, mellette az archontológia vonatkozó oldala).

1. táblázat: az 1397. május 24-i káptalani ülésen jelenlévők nevei

sz.	1397. május 24.	javadalom időköre (Esztergomi arch.)	ha 1397-ben nem tényleges javadalomviselő, ki tölti be akkor azt?
1.	(Mikefalvi / Csehi Gergely fia) Péter nagyprépost	1396–1421. (24.)	igen
2.	(Farkasfalvi Frank Mihály fia) István olvasókanonok	1388–1417. (31.)	igen
3.	(Ürményi László fia) Gergely éneklőkanonok	1400–1418. (39.)	Haraszti Ferenc 1387–1400. (38.)
4.	(Kajári Mihály fia) Ábrahám őrkanonok	1399–1418. (46.)	Esztergom-újvárosi János 1390–1397.

³⁰ „Quibusquidem capitulis publice per me notarium perlectis et intellectis dicti domini prepositus et alii, qui supra, ad omnia prefata capitula formata, prout requirebantur, respondere se velle dixerunt, modo aliqui dies ipsis pro deliberatione concedantur, ubi dictus dominus episcopus et visitator quindecim dies (1397. VI. 7.) eisdem ad deliberandum dedit et concessit, quibus completis et ipsis domino episcopo, vicario et visitatore necnon preposito et dominis de capitulo in loco supra, rursus congregatis, ipsi domini, prout promiserant, ad singula capitula ordine, qui sequitur, uno ore responderunt.” – 162/8–16.

sz.	1397. május 24.	javadalom időköre (Esztergomi arch.)	ha 1397-ben nem tényleges javadalomviselő, ki tölti be akkor azt?
5.	László szentgyörgyi prépost	nem eldönthető	Kazai Kakas László 1401 vagy Csetneki László 1408–1424. (54.)
6.	(Esztergom-újívárosi Miklós fia) János szentistváni prépost	1399–1417. (58.)	Nagy Márton 1391–1397.
7.	(Csornai László fia) István szenttamási prépost	1404–1411. (64.)	Domoszlói János (Miklós fia) 1377–1390.
8.	(Miklós fia) László nyitrai főesperes	1408–1411. (97.)	Lukács (Ferenc fia) 1391–1401. (96.)
9.	(Sóvári Sós János fia) László nógrádi főesperes	1399–1421. (91.)	nem ismert, 1397 végén Esztergom-újívárosi János
10.	(Lévai) Jakab gömöri főesperes	1408–1421. (76.)	nem ismert, 1399-ben Péter
11.	(Tarkói Rikolf Kelemen fia) Pál honti főesperes	1409–1411. (82.)	nem ismert, 1399–1404 között Csetneki László
12.	(Budai Márk fia) János barsi főesperes	1396–1427. (71.)	igen
13.	(Egerszegi Dénes fia) András komáromi főesperes	1400–1427. (86.)	nem ismert, 1399-ben Lukács
14.	(Pöstyéni György fia) Tamás sasvári főesperes	1409–(1411). (101.)	nem ismert, 1399–1407 között Tarkói Rikolf Pál
15.	(Lóránt fia) János zólyomi főesperes	1412–1418. (106.)	nem ismert, 1400–1401 között Svessa-i Gallicus Péter
16.	Bereck, a Krisztus teste-kápolna igazgatója	1394–1399. (116.)	igen, bár volt egy Szeredi Bereck nevű is 1456–1460 között
17.	Péter, a Szent Adalbert-kápolna(!) igazgatója	–	a székesegyházban csak oltár volt e néven, az igazgatót nem ismerjük (120.)
18.	Erdélyi Antal kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	
19.	Rozgonyi (Simon fia) Simon kanonok	1412 előtt (199.)	nem ismert
20.	Szondi Gergely kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	

sz.	1397. május 24.	javadalom időköre (Esztergomi arch.)	ha 1397-ben nem tényleges javadalomviselő, ki tölti be akkor azt?
21.	Orgonista Lőrinc kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	
22.	Tornai Benedek kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	
23.	Keresztes László kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	
24.	Verebélyi (Jakab fia) Miklós kanonok	1421–1432: örkanonok (46.)	
25.	Bingolai Antal kanonok	1391–1411. (141.)	igen
26.	György szepesi prépost, kanonok	–	Csornai György (1393–1402), Pálóci György (1409–1419) vagy Késmárki György (1419–1432) ³¹
27.	Liptói Miklós kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.) ³²	
28.	(Nyitrai / Surányi) Ferenc kanonok	1399–1403. (150.)	elképzelhető
29.	Szentpéteri Balázs kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	
30.	Verebélyi (Péter fia) János kanonok	1418–1421. (168.)	nem ismert
31.	Csúzi Péter kanonok	1414. (195.)	nem ismert
32.	(Udvardi) Nagy Antal kanonok	1400–1421. (141.)	elképzelhető
33.	Chohan László kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	
34.	Nyitrai Pál kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	
35.	János, Péter nagyprépost (káplánja), kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	
36.	Péter, a vikárius (káplánja), kanonok	neve csak a forrásból ismert (279.)	
37.	Csepregi Gergely kanonok	1421–1425: zólyomi főesperes (106.)	

³¹ Préposti arch. 1387–1437. 62., C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 216., 119. jegyzet.

³² Liptói Pál fia, Miklós váci (1413–1415) és veszprémi kanonokként (1413–), majd nagyprépostként (1416–1438) ismert (C. Tóth N.: Váci székeskáptalan 24., Karlinszky

A táblázat adatainak végigtekintve a következőket mondhatjuk a benne szereplő személyekről. A vizsgált rész első pillantásra csaknem a teljes kanonoki kart megörökítette: 37 nevet (kanonokot) sorol fel (ráadásul a vizitáció más helyein, így a távollévők között még Tótfői László,³³ az oltárigazgatók között Bertalan, valamint László dömösi prépost³⁴ is kanonokként szerepelnek).³⁵ A 37-ből tizenegy kanonoknak – jelen tudásunk szerint – ez az egyetlen előfordulása. (Közülük az egyik, a Csúzi Péter nevű személy 1387-ben érseki nádorként,³⁶ egy másik ugyanilyen nevű – talán a fia – pedig 1414-ben kanonokként³⁷ bukkan fel oklevélben.) Két javadalmas, László esztergom-szentgyörgyi és György szepesi prépost esetében viszont nem eldönthető, hogy az egymás után következő azonos keresztnévű prépostok közül melyikről van szó (jóllehet a szepesinél inkább a Kanizsai rokon³⁸ Csornai Györgyre gyanakodhatunk.) A maradék 24 fő esetében is problémák vannak, hiszen előfordulásuk időbeli szóródása alapján legalább három idősík bontakozik ki: a forrás által is feltüntetett 1397-es év, az 1408/1409-es évek, illetve egy 1410-es évek eleji időszak. A vizitációban feltüntetett 1397-es évben a felsorolt kanonokok közül az adott javadalomban csupán Mikefalvi / Csehi Péter nagyprépostot, Farkasfalvi Frank István olvasókanonokot, Budai János barsi főesperest, Berecket, a Krisztus teste-kápolna igazgatóját és Bingolai Antal kanonokot lehetett kimutatni. A jó tíz évvel későbbi időszakban viszont a más forrásból nem ismert kanonokokon, valamint a két préposton kívül majdnem minden személy kimutatható: az előbb felsoroltakon túl Ürményi Gergely éneklő-, Kajári Ábrahám örkanonok, Esztergom-újvárosi János esztergom-szentistváni, Csornai István esztergom-szenttamási prépostok, László nyitrai, Sóvári Sós László nógrádi, Lévai Jakab gömöri, Tarkói Pál honti, Egerszegi András komáromi és Pöstyéni Tamás sasvári főesperesek. A további hatról pedig feltételezhető, hogy 1408/1409 táján már javadalmasok: János zólyomi főesperes, aki már 1397-ben esztergom-szentistváni kanonok volt;³⁹ Rozgonyi Simon, aki ekkor már egyetemre járt; Verebélyi János és Miklós, Udvardi Nagy Antal és Csepregi Gergely esetében egyrészt javadalmuk, másrészt méltóságuk, harmadrészt pedig az ekkor felbukkanó hasonló keresztnévű kanonokok miatt akár már ekkor a káptalan tagjai lehettek.

A további következtetések levonása előtt nézzük meg, hogy az okleveles források alapján kiről tudjuk, hogy 1397 körül az esztergomi székeskáptalan tagja volt. (Lásd a 2. táblázatot. Az első oszlopban a sorszám, a másodikban

B.: Veszprémi nagyprépostok 96., életrajza: 102–103.).

³³ Lásd az 5. válaszban, a távollévők között (185/22.).

³⁴ Lásd a 28. válaszban (214/3.).

³⁵ Lásd az 5. válaszban, a Szent Péter-oltár igazgatóságánál (193/22.).

³⁶ DF 248607. (1387. I. 18.)

³⁷ Esztergomi arch. 195.

³⁸ Engel P.: Genealógia, Oslai nem 4. tábla: Csornai.

³⁹ Esztergomi arch. 243.

a név és javadalma, a következőben az évkör, mellette zárójelben az adattár oldalszáma áll, a negyedik oszlopban jelzem, szerepel-e neve a vizitációban, ha igen, milyen formában, az ötödik oszlopban pedig annak a nevét tüntetem fel, aki a vizitációban szerepel.)

2. táblázat: a székeskáptalan tagjai 1397-ben

sz.	javadalomviselő neve	évköre	az 1397. évi vizitáció	
			szerepel-e?	ki szerepel?
1.	Mikefalvi / Csehi Péter nagyprépost	1396–1421. (24.)	igen	–
2.	Farkasfalvi Frank István olvasókanonok	1388–1417. (31.)	igen	–
3.	Haraszti Ferenc éneklőkanonok	1387–1400. (38.)	nem	Ürményi Gergely
4.	Esztergom-újvárosi János órkanonok	1390–1397. (46.)	igen, mint prépost	Kajári Ábrahám
5.	esztergom-szentgyörgyi prépost, ismeretlen	1396–1401. (54.)	–	Kazai Kakas László
6.	Nagy Márton esztergom-szentistváni prépost	1391–1397. (58.)	nem	Esztergom-újvárosi János
7.	Domoszlói János esztergom-szenttamási prépost	1377–1399. (64.)	nem	Csornai István
8.	Budai János barsi főesperes	1396–1427. (71.)	igen	–
9.	Péter gömöri főesperes	–1399. (76.)	nem	Lévai Jakab
10.	? honti főesperes, ismeretlen	1393–1399. (81–82.)	–	Tarkói Rikolf Pál
11.	Lukács komáromi főesperes	–1399. (86.)	nem	Egerszegi András
12.	? nógrádi főesperes, ismeretlen	1393–1397. (90–91.)	–	Sóvári Sós László
13.	Lukács (Ferenc fia) nyitrai főesperes	1391–1401. (96.)	nem	László (Miklós fia)
14.	? sasvári főesperes, ismeretlen	1370–1398. (101.)	–	Pöstyéni Tamás
15.	? zólyomi főesperes, ismeretlen	1393–1400. (106.)	–	János (Lóránt fia)
16.	Kis Balázs, a Szűz Mária-kápolna igazgatója	1396–1402. (113.)	nem	–

sz.	javadalomviselő neve	évköre	az 1397. évi vizitáció	
			szerepel-e?	ki szerepel?
17.	Bereck, a Krisztus teste-kápolna igazgatója	1394–1399. (117.)	igen	–
18.	Kajári Ábrahám kanonok	1396–1399. (136.)	igen	őrkanonok
19.	Bingolai Antal kanonok	1391–1411. (141.)	igen	–
20.	Kistapolcsányi Gergely kanonok	1390–1400. (154.)	nem	–
21.	Ürményi Gergely	1394–1400. (154.)	igen	éneklőkanonok
22.	Gergely bernecei plébános, kanonok	1397–1401. (154.)	nem	–
23.	Szászországi János kanonok	1390–1400. (167.)	nem	–
24.	László (Miklós fia) kanonok	1397–1406. (175.)	igen	nyitrai főesperes
25.	Vicedomini Máté kanonok	1395–1428. (180.)	nem	–
26.	Tornaljai Miklós kanonok	1389–1408. (187.)	nem	= Verebélyi Miklós?
27.	Mikófalvi Pál kanonok	1397–1403. (191.)	nem	–
28.	Simon (Lőrinc fia) kanonok	1399. előtt (199.)	nem	–
29.	Kunis-i Vince kanonok	1392–1399. e. (205.)	nem	–

Az esztergomi székeskáptalani testületből 1397-ben a források segítségével 29 személyt tudunk azonosítani, ennek több mint felét (15 fő) az 1397. évi vizitáció nem ismeri. Ugyanakkor további négy olyan kanonok szerepel, aki 1397-ben még nem azt a javadalmat viselte, mint amit a vizitáció feltüntetett. Megfordítva: a 39 kanonoki stallummal rendelkező esztergomi székeskáptalantól⁴⁰ mindösszesen kilenc olyan személyt találni meg a jegyzőkönyvben, aki valamilyen módon (abban vagy más javadalomban) kimutatható a testületben: a találati arány azonban nem éri el az egynegyedet sem! Ráadásul e kilenc fő között például nem találjuk meg a káptalan 14. század végén javadalmat nyert emblemikus figuráját, a piacenzai származású Matteo Vicedominit. A magyarosan Vicedomini Máténak nevezett személy esztergomi kanonoksága 1395. március elejétől ismert. Ettől kezdve 1428 tavaszán bekövetkezett haláláig kisebb megszakítások-

⁴⁰ Vö. Registrum Strig. 39., valamint DF 237396. (1525. IX. 29.: Brevia Clementina 115–117. [101. sz.]).

kal folyamatosan kimutatható a káptalanban. Három ízben, több éven keresztül esztergomi vikárius (1399–1403, 1411–1423, 1425–1428) volt, miközben elnyerte a honti (1407), majd a nyitrai főesperességet (1411–1418), végül pedig az olvasókanonokságot (1418–1428). Mindemellett 1395 és 1407 között a piacenzai prépostságot is betöltötte.⁴¹ Hasonlóképpen nem szerepel a kanonokok között Lukács fia, Kis Balázs, aki 1388-tól mutatható ki a kanonok között, és ő volt az első igazgatója a Kanizsai János esztergomi érsek alapította Szűz Mária-kápolnának (1396). Kis Balázs 1402 végén bekövetkezett haláláig volt a testület tagja.⁴²

Kettőjük hiányása a jegyzőkönyvből – hiszen a távollévők között sem sorolták fel őket – meglehetősen rejtélyes: semmiképpen sem szól a vizitáció megbízhatósága mellett.

A jegyzőkönyv egy másik helyén, a harmadik kérdésre adott válaszban a kanonokok felsorolták az érsek után következő káptalani méltóságviselőket, a listában szereplő nevek megegyeznek az egyházlátogatás idején, az előbbieken jelenlévőkként felsorolt személyekkel. Különbség mindösszesen annyi, hogy szinte mindegyikük esetében találunk valami többlet információt: van, akinek az apja nevét (*Gergely fia* Péter nagyprépost, *Jakab fia* László nyitrai, *Kelemen fia* Pál honti, *Dénes fia* András komáromi, *Lóránt fia* János zólyomi főesperes), van, akinek a ragadványnevét (*Frank* István olvasókanonok, *Sós* László nógrádi főesperes), van, akinek a „családnevét” (*Lévai* Jakab gömöri és *Budai* János barsi főesperes), és végül van olyan, akinek az egyetemi fokozatát ([Pöstyéni] Tamás *doctor*, sasvári főesperes) tüntették fel. A kiegészítések, mivel amelyek kanonoknál ellenőrizhető, ott megfelel a valóságnak, érdemi információkkal szolgálnak, még pedig a tekintetben, hogy e részt biztosan nem 1397-ben állították össze.

Mindezzel összhangban a vizitáció további három kérdésére adott válaszok valóságtartalma is felettébb ingatag. A 12. kérdésre (hányan vették fel a papi rendet és laknak helyben, illetve miséznek, továbbá, kik nem miséznek)⁴³ adott felelet szerint István olvasókanonok, László nyitrai főesperes, a szenttamási prépost és a honti főesperes – habár felszentelt papok – két éve nem miséztek; a honti főesperes esetében annak betegségével magyarázta ezt.⁴⁴ Az okleveles források alapján a felsorolt két személy méltóságviselése (Farkasfalvi Frank István olvasókanonok 1388–1417 és Miklós fia, László nyitrai főesperes 1408–1411

⁴¹ Esztergomi arch. 180., 255–256., 82., 97., 32.), életrajzát lásd C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi viszály 214–221.

⁴² Esztergomi arch. 143., 113.

⁴³ „Item, si sunt in dicta ecclesia aliqui canonici, qui in ordine existentes sacerdotali et residentes, celebrant in ipsa ecclesia missam, nec ne? Et quot sunt tales, qui non celebrant?” – 159/33–35.

⁴⁴ „ita est repertum, quod domini Stephanus lector, Ladislaus Nitriensis, prepositus Sancti Thome de monte, dominus archidiaconus Huntensis sacerdotis, a duobus transactis iam annis unam missam in dicta ecclesia cathedrali non celebraverunt, licet dominus Huntensis se excuset, ratione sue infirmitatis non potuisse celebrare.” – 210/8–12.

– tudva azt, hogy 1391 és 1401 között Lukács töltötte be a főesperességet) kizárja, hogy e sorokat 1397-ben jegyezték le.

A 28. kérdésre (a kanonokok és más papok közül ki tartja meg a kánoni órákat, kinek van és viszi magával a breviáriumát és ki nem?)⁴⁵ válaszolva azt mondták, hogy majdnem mindenkinek van breviáriuma és részt vesz a kánoni órákon, kivéve a felsoroltakat: *Gallicus* János zólyomi főesperesnek nincsen breviáriuma és nem vesz részt a hórakon, az őrkanonok, Szondi Gergely, Orgonista Lőrinc, Csúzi Péter, és úgy hiszik, Nyitrai Pál kanonok, György szepesi és László dömösi prépostok szintén nem vesznek részt a kánoni órákon.⁴⁶ A felsorolt személyek együttes javadalomviselése szintén kizárja egymást – János zólyomi főesperes 1412–1418 között, Csúzi Péter kanonok 1414-ben, László dömösi prépost 1398–1402 között⁴⁷ fordul elő, György szepesi prépost talán Csornai Györggyel azonos (1393–1402), míg Szondi Gergely, Orgonista Lőrinc és Nyitrai Pál nevű kanonokok nem ismertek a székeskáptalanból. A 32. kérdésre (minden kanonok felvette-e a szent rendeket, és hányan, akik nem)⁴⁸ ami – mint látható – részben ugyanaz, mint a 12. kérdés volt, azt felelték, hogy *Gallicus* János zólyomi főesperes, az őrkanonok, Szondi Gergely, Orgonista Lőrinc, Nyitrai Pál és György szepesi prépost még csak a kisebb rendeket vette fel.⁴⁹ Az előbb idézett válaszban ugyanezek nevek szerepeltek, a változás csak annyi, hogy nőtt az aránya azon neveknek (ötből három), akiknek nem ismert esztergomi kanonoksága. A három kérdésre adott válaszban felsorolt hiányosságok lehet, hogy – legalábbis a létező – egyénekre lebontva igazak voltak, de egy azonos időpontban, jelesül 1397-ben biztosan nem.

⁴⁵ „Item, si quilibet canonicorum et aliorum dicte ecclesie sacerdotum, per se vel cum socio legat debite suas horas canonicas, et si quilibet ipsorum dominorum canonicorum habeat per se breviarium pro horis dicendis, nec ne?” – 160/36–38.

⁴⁶ „responderunt, quod eorum quilibet per se habet breviarium et quod horas canonicas debite implent et perficiunt excepto domino Iohanne Gallico archidiacono Zoliensi, qui dixit se non habere breviarium et ideo non dicere horas canonicas, domino custode, Gregorio de Zond, Laurentio Organista, Petro de Chwz et, ut creditur etiam, domino Paulo de Nitria et domino Georgio preposito Scepusiensi et domino Ladislao preposito Demesiensi, qui dictas horas canonicas non dicunt.” – 213/19–214/4.

⁴⁷ Az esztergomi székeskáptalanban Cato / Kato László dömösi prépostnak (1369–1372) ismert, hogy volt 1372-ben esztergomi kanonoksága (Esztergomi arch. 174.). A dömösi prépostok között ugyanakkor van egy másik László nevű prépost, aki 1398–1402 között adatolható (Préposti arch. 1387–1437. 32.), neki viszont nem tudunk esztergomi kanonokságáról.

⁴⁸ „Item, si omnes domini canonici sint in sacris ordinibus constituti, et quot, et qui non?” – 161/9–10.

⁴⁹ „responderunt, quod omnes domini de capitulo sunt in sacerdotio constituti, quibusdam exceptis videlicet domino Iohanne Gallico archidiacono Zoliensi, domino custode, Gregorio de Zond, Laurentio Organista, Paulo de Nitria et Georgio preposito Scepusiensi, nam isti sunt in minoribus constituti.” – 214/25–215/2.

1.3. Az érsekek a vizitációban

A székeskáptalani jegyzőkönyv – a címével ellentétben – nemcsak a székes-egyházra és testületére vonatkozó kérdéseket és válaszokat tartalmaz, hanem szokatlan módon a mindenkori esztergomi érsekek különböző jogait és ebből következő feladatait, kiváltságait és szabadságait, illetve ezek megsértését is részletezi. Az alábbiakban három, összefüggő dologról lesz szó: az érsekek királyné koronázási jogáról és királynéi kancellárságáról, valamint az érsekek primási kinevezéséről.

1.3.1. A királyné koronázási joga

A királyné koronázása⁵⁰ körüli vitákat elvben 1216-ban végleges hatállyal rendezték, e szerint ha egyidőben kellett a királyt és a királynét koronázni, akkor az érsek a királyt, a veszprémi püspök a királynét koronázta és kente fel; ha csak a királynét koronázták, akkor az érseknek kellett felkenni, a püspöknek pedig koronázni; végül ha az érsek valamiért nem volt jelen, akkor mindkét aktust a püspök végezte.⁵¹ A gyakorlatban persze nem mindig érvényesült a rendelkezés, de ennek mindig egyedi oka volt: így Lajos király leányát, Máriát értelemszerűen Demeter esztergomi érsek koronázta királynővé (sőt, valójában királlyá).⁵² Zsigmond király második feleségének, Borbálának a koronázását is az érsek, ezúttal már Kanizsai János végezte, ám azért ő, mert a veszprémi püspöki szék – legalábbis magyar szempontból – üresedésben volt.⁵³ Albert felesége, Erzsébet hercegnő koronázásakor éppen Borbála királyné példájára hivatkozott Pálóci György esztergomi érsek, ám Rozgonyi Simon veszprémi püspök oklevelekkel igazolta királyné-koronázási jogát, és sikeresen megvédte kiváltságait.⁵⁴ A vizitációban az 1216. évi megállapodással szemben, ám az idézett példákkal némileg összhangban azt találjuk, hogy „(a)z érsek az egyház alapításától kezdve bírta és bírja a király és királyné koronázásának és felkenésének jogát, és ha Isten akaratából e világból távoznak, akkor eltemetésük jogát.”⁵⁵ A fentiek fényében a kanonokok „magabiztos” elbeszélése leginkább az 1400-as évek első tizedének második felére lehetne érvényes.

⁵⁰ Összefoglalóan lásd Kollányi F.: A veszprémi püspök királyné-koronázási joga.

⁵¹ Solymosi L.: Az esztergomi érsek koronázó joga 12., Kiss G.: Királyi egyházak 94.

⁵² Süttő Sz.: Anjou-Magyarország alkonya 17–20.

⁵³ Arch. 1301–1457. I. 78.

⁵⁴ Solymosi L.: Koronázási jog 13.

⁵⁵ „Item habuit et habet a fundatione ecclesie ipsius ministerium coronandi et inungendi regem et reginam ipsosque, dum Deo volente decesserint de hac vita, ecclesiastice tradere sepulture.” – 162/35–37.

1.3.2. A királynék kancellárjai

A koronázási jog esztergomi érsekek számára történő vindikálását jól egészíti ki a vizitáció egy másik helye, amely szerint „Magyarország királyainak kegyességéből minden esztergomi érsek viselte és viseli mindkét udvar, azaz a királyi és a királynéi felség udvari kancellárja címet.”⁵⁶ A „minden esztergomi érsek” kitétel igazságtartalma azonban erősen kétséges: régóta tudható ugyanis, hogy az Árpád-kor folyamán sohasem töltötte be ugyanaz a személy a királyi és királynéi kancellári címet, még ha a veszprémi püspökök kizárólagossága nem is érvényesült.⁵⁷ A helyzet csak annyiban változott az Anjouk uralkodása alatt, hogy 1323-tól 1387-ig kimutathatóan a mindenkori veszprémi püspök⁵⁸ viselte a királynéi (fő)kancellárságot: a korábbi esztergomi kanonok, Henrik (1323–1333),⁵⁹ Piast Meskó (1335–1343),⁶⁰ Garai János, szintén volt kanonok (1346–1357),⁶¹ Zsámboki László (1358–1371),⁶² Deméni László (1372–1377)⁶³ és végül Himházi Benedek (1379–1387).⁶⁴ A változás Benedek halálával, 1387. július 6-a után következett be: Kanizsai János egri püspök egy 1387. augusztus 22-i királyi oklevél méltóságsorában a királyi mellett már királynői (királynéi) főkancellár. Mindkét kancellárságát megtartotta esztergomi érseki kinevezése után is, és azokat egészen Mária királynő haláláig (1395. május 17.) viselte.⁶⁵ A következő királynét, Cillei Borbálát éppen tíz évvel később, 1405. december 6-án koronázták meg Székesfehérváron,⁶⁶ kancellárja Albeni János veszprémi (1406–1410), majd pécsi (1410–1421), végül zágrábi püspök (1420–1433) lett,⁶⁷ kimutathatóan 1409 őszétől.⁶⁸ A királynéi (fő)kancellár címet a többi mellett 1427. január 13-ig viselte,⁶⁹ az e dátum után kibocsátott okleveleiben viszont egyszer sem tüntette fel ezt, minden bizonnyal azért mert átadta (vagy

⁵⁶ „Item ex gratiosa annuentia regum Hungarie omnes archiepiscopi ecclesie Strigoniensis pro tempore existentes functi sunt et funguntur honore cancellariatus utriusque aule, regie videlicet et reginalis maiestatum.” – 163/11–13.

⁵⁷ Arch. 1000–1301. 108–110. (királyi), 115–116. (királynéi).

⁵⁸ Nevükre lásd Arch. 1301–1457. I. 77–78.

⁵⁹ Arch. 1301–1457. II. 98., Esztergomi arch. 158.

⁶⁰ Arch. 1301–1457. II. 195.

⁶¹ DL 3872., 4663., vö. még Árvai T.: A sohasem volt szepesi prépost 38., Esztergomi arch. 53.

⁶² Arch. 1301–1457. II. 265.

⁶³ DL 1026., DF 200275.

⁶⁴ DF 200284., ZsO I. 53. sz., vö. Süttő Sz.: Anjou-Magyarország alkonya 81.

⁶⁵ C. Tóth N.: Mária királyné és udvara 238.

⁶⁶ ZsO II. 4256. sz.

⁶⁷ Arch. 1301–1457. II. 10.

⁶⁸ ZsO II. 7043. sz.

⁶⁹ DF 231074.

átadatták vele) másnak azt. Az új kancellár eddigi helyettese,⁷⁰ Korponai János pécsi kisprépost lett, aki 1427. június 21-én szerepel először e minőségében,⁷¹ s talán még az ő nevét rejti Borbála királyné 1432. február 26-i oklevelének kancelláriai jegyzete is.⁷² Őt Csetneki László – korábbi esztergomi kanonok⁷³ – budafelhévízi keresztes kormányzó követte (1434–1435).⁷⁴ Végül a „rend” az új királyné, Erzsébet megkoronázásával állt helyre,⁷⁵ a királynéi főkancellárok ismét a veszprémi püspökök lettek, ezúttal szintén egy volt esztergomi kanonok,⁷⁶ Rozgonyi Simon.⁷⁷

Azt, hogy Kanizsai János magához ragadta a királynéi főkancellárságot, pályafutása ismeretében még csak érthető, kérdés azonban miért nem állt vissza utána a korábbi helyzet? 1409-ben úgy tűnt, újra a veszprémi püspökök fogják viselni a címet, ám Zsigmond király akaratából Albeni János következő püspökségeire is magával vihette a főkancellári méltóságot. Az uralkodó döntésében nyilván szerepet játszottak a veszprémi püspöki cím körüli zavarok is. Az 1402. év végén meghalt Kápolnai Mihály veszprémi püspök,⁷⁸ s a püspökség élére Zsigmond király világi kormányzót nevezett ki Szécsi Miklós személyében.⁷⁹ A pápa viszont a püspök halálhíre hallatán a Kúriában élő György egykori boszniai püspököt állította az egyházmegye élére és egészen annak haláláig, 1424 tavaszáig őt tekintette a veszprémi püspöknek,⁸⁰ és sem Albeni Jánost, sem utódát, Rozgonyi Pétert addig⁸¹ nem volt hajlandó megerősíteni a méltóságban.⁸² A király így észszerű okokból sem hagyhatta, hogy a királynéi főkancellári cím is vita tárgyát képezze. Mindezt további forrásokkal is alátámaszthatjuk.

Rozgonyi Péter pápai kinevezése után immáron kánonjogilag is veszprémi püspöknek tekintve magát 1425. február végén jogai biztosítása végett felkereste a királyi kancelláriát, majd bemutatta és megerősíttette IV. László király 1276. évi, a veszprémi püspökök királyné-koronázási jogáról és királynéi

⁷⁰ 1415. VII. 8-tól mutatható ki (ZsO V. 835. sz.).

⁷¹ DF 250158.

⁷² DF 202513. „Ad mandatum domine regine Iohanne referente.”

⁷³ Előbb honti (1399–1404), majd gömöri (1407) főesperes, végül esztergom-szentgyörgyi prépost (1408–1424) volt, aki 1424-ben nyerte el a királytól a keresztesek vezetését (Esztergomi arch. 82., 76., 54.).

⁷⁴ 1434. V. 13. (DL 11824.), 1435. X. 11. (DL 8896.).

⁷⁵ Vö. Solymosi L.: Az esztergomi érsek koronázó joga 13.

⁷⁶ Esztergomi arch. 199.

⁷⁷ 1438. III. 25. (DL 800.), 1438. V. 19. (VO 202.), 1439. III. 15. (DL 13274., DL 1026. p. 61.).

⁷⁸ 1402. X. 12-én még élt, de 1403. I. 19-én már néhai volt (ZsO II. 2213. sz.).

⁷⁹ Arch. 1301–1457. I. 78. – Az uralkodó Miklóst később Borbála királyné ajtónállómesterévé tette (Uo. I. 223.).

⁸⁰ C. Tóth N.: A főpapi székek betöltése 109.

⁸¹ Vö. ZsO XI. 518. sz. (1424. V. 5.).

⁸² Arch. 1301–1457. I. 78.

kancellárságáról, illetve a nekik e címen a győri harmincadvából járó évi 500 márka jövedelemről szóló kiváltságlevelét.⁸³ Ugyanerre a napra keltezve rendelkezünk egy másik Zsigmond király által kibocsátott privilégiummal is, amely nem más állít, mint hogy a király Rozgonyi Péter érdemeire tekintettel újból megteszi a veszprémi püspököket királynéi kancellároknak és egyúttal újból kiutalja nekik az ezzel járó 500 márka jövedelmet.⁸⁴ Az oklevél, amint már más helyen jeleztük, hamis és „természetesen” nincsen eredeti példánya, azt csak kiadásokból ismerjük, összevetve ugyanis IV. László király szóbanforgó privilégiumával egyértelmű, hogy a hamisítás alapját az szolgáltatta. Sőt nem csak szolgáltatta, hanem szó szerinti átvétele annak egyetlen hely kivételével: ahol az 1276. évi példány Izabella királyné (*inclite regine domine Isabelle*) nevét hozza,⁸⁵ ott az 1425. február 24-i példányban Borbála királyné (*inclite regine domine Barbare*) neve szerepel.⁸⁶ Mivel csak kiadásból ismert az oklevél, így nem tudjuk meghatározni, hogy ki és mikor hamisíthatta. Mindemellett felmerül, hogy esetleg Rozgonyi Péter utóda, unokatestvére, Simon veszprémi püspök készítette Erzsébet királyné koronázására, illetve a Pálóci György esztergomi érsekkel lefolytatandó vitájára készülve.⁸⁷ Ráadásul, ha valóban akkor fabrikálták, nem sikerült túl jól és korszerűen – legalábbis mai szemmel nézve –, hiszen a királynéi kancellári jövedelmet Zsigmond király is a győri harmincadvából, illetve más királynéi jövedelmekből rendelte kiszolgáltatni (*stipendio annuo de tricesima nostra, nominatim Iauriensi solvendo, vel aliunde, undecunq̄ue acceptare voluerit, de redditibus reginalibus*),⁸⁸ ám ez amellett, hogy a vámot valamikor 1365 és 1369 között Lajos király áthelyezte Pozsonyba,⁸⁹ Zsigmond uralkodása alatt már nem képezte a királynéi jövedelmek részét.⁹⁰

A királynéi kancellárságról írtakat összegezve elmondható, az egyházlátogatás szövege erősen csúsztat, amikor azt állítja, hogy mindegyik érsek viselte azt a királyi főkancellárság mellett. Ilyen helyzet a középkor folyamán egyetlen esetben érhető tetten, mégpedig az idézett 1387 és 1395 közötti időszakban, amikor Kanizsai János töltötte be a tisztséget. Érdekes módon Zsigmond király uralma későbbi időszakában hasonlóképpen, mint a királyi kancellárságot, a királynéit sem az addig megszokott egyházfő viselte: sem az esztergomi érsek (Pálóci György), sem a veszprémi püspökök (Rozgonyi Péter, Szászi János, Rozgonyi Simon) nem kapták vissza hivatalukat. A szóban forgó mondat leí-

⁸³ VO 198. (ZsO XII. 178. sz.)

⁸⁴ Fejér X/6. 672. (ZsO XII. 184. sz.)

⁸⁵ VO 66. (Reg. Arp. 2741. sz.)

⁸⁶ Fejér X/6. 673.

⁸⁷ A vitára lásd Solymosi L.: Az esztergomi érsek koronázó joga 12–13.

⁸⁸ Fejér X/6. 673.

⁸⁹ Weisz B.: Vásárok és lerakatok 58.

⁹⁰ Nem úgy az Árpád-korban, vö. Weisz B.: Az Árpád-kori harmincadvám 277.

rására az előbb elmondottak fényében vagy Kanizsai kegyvesztettsége idején, 1410 előtt, vagy a Zsigmond-kor második felében, a király halála előtti időszakban kerülhetett sor.

1.3.3. A prímási cím

Az érsekek királynéi kancellárságáról írtak után, a kanonokok főpapjuk legújabb címeiről és jogairól is nyilatkoztak, mint mondták „Zsigmond magyar király bőkezűségéből és előléptetésére az esztergomi érsek mindkét, az esztergomi és a kalocsai érseki tartomány prímása és született apostoli követe, amely címet ő és utódai is élvezni fogják”.⁹¹ A mondott címeket IX. Bonifác pápa adományozta Kanizsai Jánosnak: előbb 1394. április 24-én saját egyháztartományában személyére szólóan nevezte ki prímássá és apostoli született követté,⁹² majd alig egy év múlva, 1395. március 17-én személyére szólóan megkapta ugyanezeket a funkciókat a kalocsai egyháztartományra is kiterjesztve, illetve az esztergomi érseki székben utódai is megkapták a saját egyháztartományuk felett a prímási és a született követségi megbízást.⁹³ Noha mindkét esetben Zsigmond király kérését teljesítette a pápa, de ez korántsem jelenti azt, amit a szöveg ír, azaz, hogy a címet az uralkodó adta az érseknek (helyesebben: nevezte ki az érseket). Ráadásul, amint az a pápa 1395. évi bullájából kiderül, noha az esztergomi tartomány felett János utódaira is kiterjesztette a pápa a mondott jogokat, a kalocsai érseki tartomány felett csak Kanizsai János érsek kapta meg a prímási és született apostoli követségi címeiket,⁹⁴ azaz utódai ekkor még nem!⁹⁵ (Kanizsai aztán használta is az említett címeiket.⁹⁶) A prímási címnek a Magyar Királyság teljes területére történő kiterjesztésére csak 1452. március 24-én, illet-

⁹¹ „Item ex munificentia et promotione serenissimi principis domini Sigismundi regis Hungarie, ipse archiepiscopus effectus est primas et legatus natus in utraque provincia, sua videlicet et Colocensi, quo titulo fruitur et fruentur etiam successores.” – 163/14–17.

⁹² Mon. Vat. I/3. 249. (ZsO I. 3382. sz.).

⁹³ Mon. Vat. I/3. 291., 16-i kelettel (ZsO I. 3885. sz.).

⁹⁴ „et eandem ecclesiam Strigoniensem ac etiam successores tuos Archiepiscopos Strigonienses, qui erunt tempore, condignis honoribus sublimare volentes, te etiam in civitate et diocesi ac provincia Colocensi, quamdiu eidem ecclesie Strigoniensi duntaxat prefueris, ut prefertur, et etiam postea predictos successores tuos Archiepiscopos, in civitate et diocesi ac provincia Strigoniensi, necnon quibuslibet Monasteriis ecclesiis et locis predictis, eidem ecclesie Strigoniensi quomodolibet, ut premititur, subiectis tantum, perpetuos Primates et Legatos dicte Sedis natos, ... constituimus” – Mon. Vat. I/3. 292.

⁹⁵ Szentirmai, A.: The Primate of Hungary 35. (magyar fordítása Szentirmai S.: Magyarország prímása 58–59., Mezey L.: Az esztergomi érsekség 373.

⁹⁶ Lásd pl. ZsO V. 205. sz. (1415. II. 9.).

ve április 22-én került sor, amikor Szécsi Dénes érsek és az érseki székbéli utódai megkapták a korábban Kanizsai János által már személyre szólóan elnyert jogot (ezt a pápa már 1454-ben visszavonta, de később egy másik pápa Bakóc Tamás érseket újból kinevezte).⁹⁷ Az egyértelmű fogalmazás ellenére a szakirodalomban az 1395. évi bulla értelmezése a vizitációhoz hasonlóan nagyvonalú: úgy tartják, hogy már ekkor megkapták az esztergomi érsekek mindkét egyháztartomány felett a primási címet.⁹⁸ A vizitáció megfogalmazása (*titulo fruitur et fruentur etiam successores*) a fentiek fényében azt sejteti, hogy annak lejegyzésére legkorábban Szécsi Dénes érseksége idején kerülhetett sor.

1.4. Az esztergomi érsekség és székeskáptalan 1403-ban

A vizitáció szövege szerint a kanonokok az esztergomi székeskáptalan kiváltásglevelei közül azért nem tudták valamennyit bemutatni, mert „az esztergomi egyházat sokszor erőszakosan elfoglalták és pusztították, az ellenségeik kirabolták, különösen akkor, amikor az esztergomi várat Stibor erdélyi vajda tartotta a kezén, mivel akkor egy éjjel a sekrestyét feltörték és rengeteg egyházi kelléket és oklevelet elraboltak.”⁹⁹ A szóban forgó eseményre ugyan nincsen másik adatunk, de Stibor volt erdélyi vajda 1405. január 13-án az érsekség (és az egri püspökség) kormányzójaként¹⁰⁰ fordul elő. De vajon mikor kerülhetett a vár Stibor kezére és meddig maradt birtokában? Ehhez egy kicsit vissza kell lépnünk az időben, egészen a Zsigmond-ellenes lázadásig.

Az 1403-as polgárháború egyik legfontosabb következménye az ellentábor szervezője,¹⁰¹ Kanizsai János érsek számára az volt, hogy nemcsak királyi fő-

⁹⁷ Theiner II. 440., Szentirmai, A.: *The Primate of Hungary* 36. (magyar fordítása Szentirmai S.: Magyarország primása 59–60.), Kubinyi A.: Szécsi Dénes 141., Kiss G.: Királyi egyházak 36., Lados T.: Megjegyzések a primási joghatósághoz 110–118.

⁹⁸ Vajk Á.: Kanizsai János 199., Kiss G.: Királyi egyházak 35., Koszta L.: A kalocsai érseki tartomány 113. – Legutóbb Érszegi Géza – a bulla újrakiadása kapcsán – érintette a témát és úgy fogalmazott, hogy a pápa jogot „kiterjesztette az érsek utódaira és a kalocsai érseki tartományra is” (Érszegi G.: *Diplomatikai megfontolások* 135–136., a hozzá tartozó [136. 3.] jegyzetben azonban nem a bulla szövegét, hanem a saját maga által készített latin nyelvű regesztát idézi, amiben valóban ezt írta [140.], a bullában viszont nem ez áll).

⁹⁹ „Casu autem quo aliqua ex hiis privilegiis demonstrari non possent, hoc ideo est, quia ipsa ecclesia Strigoniensis fuit pluries violenter capta et vastata, et ab inimicis spoliata, maxime tempore, quo magnificus Stiborius wayvoda Transsilvanensis castrum Strigoniense tenuit, quia tunc sacristia in nocte fuit confracta et multe res ecclesiastice et privilegia ablata.” – 164/1–6.

¹⁰⁰ ZsO II. 3608. sz.

¹⁰¹ Vö. C. Tóth N.: A váradi eskü.

kancellárságát,¹⁰² hanem székhelyét és jövedelmeit is elvesztette, sőt a jelek szerint rövid időre még az érseki címétől is megfosztotta az uralkodó.¹⁰³

A királyi sereg a Garai testvérek vezetésével augusztus végén szállta meg Esztergom városát és külvárosait, illetve zárta körül a várat.¹⁰⁴ A király szeptember 4-én érkezett meg a városba és az ostromzár fenntartására további csapatokat rendelt oda, így Forgács Péter nyitrai ispánnak 300 lóra adott zsoldot, a szolgálat hosszát nem kikötve.¹⁰⁵ Zsigmond pár napi ott tartózkodás után visszatért Budára, hogy biztosítsa a várost és a várat a Dunától keletre gyülekező felkelőkkel szemben. Valamikor azután a hónap vége felé, de még 25-e előtt, Pest alatt a királyi sereg megverte a Makrai Benedek vezette csapatokat, a vezért magát pedig elfogták.¹⁰⁶ Gyakorlatilag ezzel megteremtődött a harcok lezárásának lehetősége. A Hatvannál állomásozó erdélyi vajdák¹⁰⁷ engedve a király, illetve követei rábeszélésének, szeptember 25-én fegyverszünetet kötöttek,¹⁰⁸ majd október 8-án létrejött a fegyverletételi megállapodás is.¹⁰⁹ (A felkínált lehetőséggel azonban nem mindenki élt, és a harcok még a következő évre is átnyúltak,¹¹⁰ de mi most ennek ellenére térjünk vissza a témánk szempontjából fontosabb kérdésre, az esztergomi érsek és érsekség, valamint a székeskáptalan sorsára.) Az előbbieken az esztergomi várat úgy hagytuk hátra, mint amit körül zártak a királyi csapatok. Zsigmond király szeptember 30-i, Raguzának küldött levele szerint a várat továbbra is ostrom alatt tartották,¹¹¹ de elfoglalni még

¹⁰² Mályusz E.: Zsigmond király uralma 55.

¹⁰³ 1403. IX. 16. (Héderváry I. 119).

¹⁰⁴ „Cum ad expugnandum castrum Strigoniense, Johannes archiepiscopi ecclesie eiusdem pocioris videlicet contra nos insurgencium de quo plurima dampna et incendia indicibilesque devastaciones nostris regnicolis patrata fuere, cum eisdem Nicolao palatino et Johanne fratre suo aliisque nostris fidelibus accessissemus. Idem Nicolaus palatinus Johannesque frater suus cum ipsis aliis nostris fidelibus civitatem muratam archiepiscopi antelati castro sub eodem habitam viriliter expugnantes in predam converterunt.” – HO VII. 442. (magyar fordítását lásd Kristó Gy.: Középkori históriák 264.) – Vö. még Angelus bíboros, pápai követ 1403. IX. 1-jei, Zárában kibocsátott oklevelével, amely még általánoságban beszél az érsekség és a káptalan birtokainak elfoglalásáról (ZsO II. 2594. sz.).

¹⁰⁵ 1403. IX. 4.: „ad obsidionem castri Strigoniensis” – DL 58797. (ZsO II. 2598. sz.), vö. Raguzai oklt. 846. (ZsO II. 2636. sz.).

¹⁰⁶ Raguzai oklt. 846. (ZsO II. 2636. sz.) – Eberhard Windecke szerint Makrai el is foglalta Pestet, és onnan szorította ki Stibor (nyitrai ispán [Arch. 1301–1457. II. 217.]) és de Nassis Zubor (budai várnagy [Arch. 1301–1457. II. 174.]), majd a városon kívül elfogták (Windecke 30.).

¹⁰⁷ C. Tóth N.: Tisztségviselők itineráriuma 470.

¹⁰⁸ ZsO II. 2628. sz.

¹⁰⁹ ZsO II. 2641. sz.

¹¹⁰ C. Tóth N.: Luxemburgi Zsigmond 48–49.

¹¹¹ Raguzai oklt. 846. (ZsO II. 2636. sz.)

nem tudták.¹¹² Ellenben egy hónappal később, november 4-én már királyi kézen volt a vár. A változás minden bizonnyal annak nyomán következett be, hogy a Kanizsaiak is behódoltak a királynak. Erre valamikor október végén–november elején került sor,¹¹³ amikor az uralkodó híveivel Székesfehérváron¹¹⁴ tárgyalta meg a lázadás eseményeit és határozta el a további tennivalókat. (Ennek írásos formában is megmutatkozó következménye a koronázóvárosban kibocsátott adomány- és birtokelkobzó oklevelek hosszú sora.) János érsek és testvérei, illetve embereik részére szóló kegyelemlevelet 1403. november 4-én adta ki az uralkodó,¹¹⁵ de ezért – a kegyelemlevél kiállítási díján felül is – komoly árat kellett fizetniük.

Zsigmond király a polgárháború idejére, illetve annak befejezéséig királyi kezelésbe (*ad potestatem, gubernationem et manus nostras regias*) vette az esztergomi várat, illetve az érsekség Kakat, Szalka, mindkét Szőgyén, Verebély, Cétény, Tardoskedd, Gúg, Izbég, Mocska és Venéce nevű birtokait. Együttal biztosította a székeskáptalant, hogy a mondott falvakból nekik járó tizedet továbbra is beszedhetik, valamint más birtokukat rendelkezése nem fogja érinteni.¹¹⁶ Ezzel együtt az érseknek is megígérte, hogy a lefoglalt javakon kívül más birtokot nem vesz el tőlük, továbbá a tizedet a királyi jövedelmekből is ki fogja adatni.¹¹⁷ Másnap, november 5-én kiadott általános parancsával Zsigmond ugyanerre szólított fel mindenkit az érsekség tornai tizedkésében.¹¹⁸ A jövedelmek elapadása mellett a joghatósága is csökkent az érseknek: 1404. április 18-án a Pozsonyban tartózkodó király Uski János pozsonyi prépostot és budai plébánost, királyi titkoskancellárt, valamint a két egyházban és nekik alávetett helyeken lévő egyháziakat kivette az érsek, a vikáriusai és tisztségviselői joghatósága alól és közvetlenül a maga fennhatósága alá rendelte.¹¹⁹ (Az oklevél kiállítása minden bizonnyal szorosán összefügg az ekkor zajló országgyűlés ideje alatt április 6-án ugyanitt kibocsátott rendelettel, az ún. „királyi tetszvény” [*placetum regium*] jogával, amelyben a király deklarálta, hogy egyházi javadalmat csak az ő hatalmából és hozzájárulásával lehet elnyerni.¹²⁰ A szóban forgó oklevél e határozat egyfajta végrehajtási utasításának is tekinthető.) Mindezek mellett

¹¹² Eberhard Windecke krónikájában azt írta, hogy 36 heti(!) ostrom után foglalták el a király csapatai várat (Windecke 30).

¹¹³ 1403. X. 29. (ZsO II. 2677. sz.)

¹¹⁴ Itineraria 1382–1438. 81.

¹¹⁵ ZsO II. 2700. sz. – Szécsényi Kónya bán fia, Simon ajtónállómester keltezetlen levelével, amelyben tudósította damásdi (Hont m.) várnagyait, hogy az érsek és a király között létrejött az egyezség (Uo. 2706. sz.).

¹¹⁶ ZsO II. 2698. sz.

¹¹⁷ ZsO II. 2699. sz.

¹¹⁸ ZsO II. 2727. sz.

¹¹⁹ DF 249003. (ZsO II. 3124. sz.)

¹²⁰ Legújabbán lásd Consistorialia xxxv–xxxvi., illetve az országgyűlésre lásd C. Tóth N.: A főpapi székek betöltése 108.

még az isteni gondviselés sem kedvezett Kanizsainak, történt ugyanis, hogy az általa alapított Szűz Mária-kápolna igazgatója, Lukács fia, Kis Balázs valamikor az 1402. év végén (esetleg 1403 elején) elhunyt.¹²¹ Az uralkodó értesülve erről, Alcsebi Miklós fehérvári préposttal lefoglaltatta a kápolna Hont megyei birtokokból származó jövedelmeit és a királyi kincstár részére (*pro nostra camera regia*) hajtatta be, és azokat csak 1405. április 30-án, amikor az érsek kinevezte Esztergom-újvárosi János polgár fiát, Péter kanonokot, adta vissza.¹²²

Az érsekség várának és birtokainak királyi kézbe vétele természetesen nem jelentette azt, hogy azok a király közvetlen birtokában is maradtak. Zsigmond valószínűleg már ekkor a volt erdélyi vajda kezelésébe adta a várat és a falvakat, noha erre csak az idézett 1405. január 13-i adatunk van. E szerint Stibor mint az érsekség (és az egri püspökség) kormányzója¹²³ irányította a birtokügyeket, azaz szedette be az érseket (és a püspököt) illető jövedelmeket a királyi kincstár részére. Forrásaink egyelőre nem teszik lehetővé annak meghatározását, hogy meddig volt mindkét egyházmegye kormányzója, az egrit ugyanis 1409. március 14-én¹²⁴ még viselte, viszont az esztergomira¹²⁵ nincsen több adatunk, jóllehet 1406 májusában még királyi kézen volt a vár.¹²⁶ Stibor a későbbi adatok fényében azonban nem csak a királyi oklevélben felsorolt járandóságokat hajtotta be, hanem a fentebb idézett királyi jövedelmek – kamarahaszna¹²⁷ és a pénzverés (*pisetum*)¹²⁸ – és a más birtokosok javaiból járó tizedek sem kerültek az érsek kezébe. Legalábbis erre utal Zsigmond király 1407. december 19-i ígérvénye. Ebben az uralkodó vállalta, hogy 1409. január 1-jétől (kiemelés tőlem – C. T. N.) rendben át fogja adni az érseknek, illetve utódainak a királyi jövedelmekből neki járó részt.¹²⁹ A másik erre utaló jel, hogy 1408. szeptember 1-jén egyrészt a Zólyom, Liptó, Turóc és Árva, másrészt a Komárom megye területén élő nemeseknek és birtokosoknak parancsolta meg az uralkodó, hogy engedjék meg az érsek embereinek a bor- és gabonatedes beszedését.¹³⁰ A helyzet normalizálódására utaló jelekkel azonban már 1406 júliusában is találkozni, amikor László, az esztergomi Szent László-egyház plébánosa vállalta, hogy megfizeti a minden kántorböjtör esedékes, de 1403 óta nem fizetett cenzust

¹²¹ Utoljára 1402. X. 20-án szerepel (Esztergomi arch. 113.).

¹²² EFB 39. (Esztergomi arch. 113.)

¹²³ ZsO II. 3608. sz.

¹²⁴ Arch. 1301–1457. I. 69. – Talán nem nagy merészség azt állítani, hogy erdélyi vajdai kinevezése (1409. X. 23. [Uo. 14.]) után adta át az egri püspökséget rokonának, Stiborici Stibornak.

¹²⁵ Vö. Arch. 1301–1457. I. 64.

¹²⁶ ZsO II. 4714. sz.

¹²⁷ C. Tóth N.: Vas megyei adókerülők 678.

¹²⁸ C. Tóth N.: Az esztergomi szék üresedése 893.

¹²⁹ ZsO II. 5849. sz.

¹³⁰ ZsO II. 6312–6313. sz.

az esztergomi érkanonoknak.¹³¹ A harmadik közvetett jele a változásnak, hogy 1407 novemberében¹³² már Kanizsai János érsek várnagya állt az esztergomi vár és megye élén.¹³³

A fenti adatokból látható, hogy lassan állt helyre a király és az érsek közötti bizalom, és Kanizsai csak fokozatosan nyerte vissza elkobzott javait: először az érsekség székhelyét és birtokait 1407 második felében, az azokból szedett jövedelmeket 1408 folyamán, míg a királyi kincstárból járó jövedelmeit 1409. január 1-jével kapta vissza a királytól. A közel fél évtizedes világi irányításnak, úgy, hogy ráadásul a várat ostromolták is, minden bizonnyal megvoltak a következményei. Erre utalhat a fentebb már idézett rész a székeskáptalani egyházlátogatási jegyzőkönyvben, s egyúttal mindez azt is jelenti, hogy a vonatkozó mondatokat 1408 előtt bajosan írhatták volna le. Ráadásul más adataink alapján tudjuk, hogy 1408-ban Kanizsai János érsek elrendelte az érseki tartományának vizitációját:¹³⁴ a joghatósága alá tartozó váradi, csanádi és erdélyi egyházmegyék területén fekvő világi és szerzetesi egyházakat és monastorokat Miklós fia, László nyitrai főesperes (1408–1411), érseki kancellár.¹³⁵ mint *visitor, corrector et reformator* látogatta meg az év őszén. Körútja nyomát egyetlen oklevél őrizte meg, amelyet december 8-án bocsátott ki a brassói és szebeni dékánok részére arról, hogy egyházaikban mindent rendben talált.¹³⁶ A következő év tavaszán pedig Babócsai¹³⁷ Gergely királyi kápolnaispán (1405–1412)¹³⁸ és Pöstyéni Tamás sasvári főesperes (1409–1411)¹³⁹ szerepelnek az esztergomi egyházmegye vizitátoraiként.¹⁴⁰

1.5. A székeskáptalan birtokai és jövedelmei

A vizitáció második válaszában a kanonokok felsorolták a székeskáptalan kezén lévő birtokokat és jövedelmeket (például tizedkések, vámok stb.). Noha nem célunk a káptalani birtokállomány részletes feldolgozása, hiszen azt Knauz Nándor¹⁴¹ és Kollányi Ferenc¹⁴² részben már megtették, mégis néhány

¹³¹ ZsO II. 4848. sz.

¹³² ZsO II. 5922. sz. (1408. I. 25.), személyére lásd Arch. 1301–1457. I. 126.

¹³³ Az esztergomi érsek egyúttal a megye örökös ispánja is volt (Arch. 1000–1301. 149., Arch. 1301–1457. I. 126., Arch. 1458–1526. II. 98.).

¹³⁴ Vö. C. Tóth N.: Szentistváni vizitáció.

¹³⁵ Esztergomi arch. 97.

¹³⁶ ZsO II. 6464. sz.

¹³⁷ C. Tóth N.: Hiteleshely és királyi különös jelenlét 419. 86. jegyzet.

¹³⁸ Arch. 1301–1457. I. 91.

¹³⁹ Esztergomi arch. 101.

¹⁴⁰ ZsO II. 6650. sz.

¹⁴¹ EFB.

¹⁴² Kollányi F.: Esztergomi kanonokok VIII–XVI.

dologra ki kell térni.¹⁴³ A kanonokok többek között említették – az Esztergomból nézve – a Duna túlszárnyán fekvő káptalani falvakat (*Nomina villarum ultra Danubium*) és különböző jövedelmeket is, eszerint az ő birtokukban volt Ebed, Nána, Kistata, Gyarmat, Patacs, Páld, Keszi, Damás, Baráti, Gyerk, Németi, Szébelléb, Ság föld, a Komárom melletti Agyagos nevű halászhely, esztergomi malmok és fürdő, a Kis-Duna partja,¹⁴⁴ és végül külön bekezdésben a Kürt falura vonatkozó információ áll.¹⁴⁵

1.5.1. Kürt birtok

„Továbbá Sempte környékén Kürt birtok új szerzemény, amelyet Nyitrai Miklós adott a káptalannak azzal, hogy a káptalan minden év augusztus 16-án köteles három misét, három zsolttart lelki üdvéért elmondani.”¹⁴⁶ A mondott Nyitrai Miklós nem ismeretlen személy a korszakban, más forrásainkban Kürti néven szerepel, és 1388 és 1395 között királyi és királynéi (királynői) jogügyigazgatóként tevékenykedett a királyi kúriában.¹⁴⁷ Az adományozásról szóló oklevél fennmaradt, eszerint Miklós névadó birtokát, a Nyitra megyei Kürtöt (*Kyurth vocatam populosam penes Sempthe adiacentem*) 1393. november 1-jén adta a káptalannak a vizitációból már megismert kötelezettséggel.¹⁴⁸ Az itt leírtak (*noviter acquisitum*) viszont arra utalnak, hogy az adományozás után nem sokkal, azaz akár 1397-ben is megtörténhetett az egyházlátogatási jegyzőkönyv vonatkozó részének írásba foglalása. Ugyanakkor a birtokkal kapcsolatban felmerülő további információk óvatosságra intenek minket.

Kürt birtok 1420-ban még a káptalan birtokában volt, ekkor Péter esztergomi nagyprépost élete tartamára bérbe vette a kanonoki testülettől azzal, hogy saját költségén három év alatt rendbe hozza.¹⁴⁹ A bérlet nem sokáig tartott, mivel a prépost 1421. május 11-én elhunyt.¹⁵⁰ Ha mármost további adato-

¹⁴³ Részletesebben, mivel a vizitáció keltezését nem érinti, nem a jelen, hanem a 3. fejezetben szöveg.

¹⁴⁴ Kollányi F.: *Visitatio* 82., Kollányi F.: *Esztergomi kanonokok* xi.

¹⁴⁵ A felsorolt birtokok elhelyezkedését lásd a *Registrum Strig.* 17. oldalán lévő térképen.

¹⁴⁶ „Item Kyurth circa Sempthe noviter acquisitum, quod est donatum ipsi capitulo per Nicolaum de Nitria hoc pacto, ut in die animarum ipsum capitulum faciat legere tres missas et tria psalteria pro refrigerio anime donatoris.” – 168/7–9.

¹⁴⁷ Bónis Gy.: *Jogtudó értelmiség* 131., C. Tóth M.: *Mária királyné és udvara* 246. – 1375-ből ismerjük teljes rokonságát: Móric fiát, néhai Istvánt, Péter fiát, Jánost, valamint Miklós fiait, Jánost és Pált, akinek fia az 1393-ban szereplő Miklós jogügyigazgató (DF 248897).

¹⁴⁸ DF 238614. (ZsO I. 3183–3184. sz.), az 1394. évi iktatás: DF 238615.

¹⁴⁹ ZsO VII. 2037. sz.

¹⁵⁰ Esztergomi arch. 24.

kért a székeskáptalan gazdasági jegyzőkönyvéhez fordulunk, akkor meglepve láthatjuk, hogy abban nem találunk a birtokra vonatkozóan semmit, jöllehet az előbb felsorolt többi falu szerepel benne.¹⁵¹ Ugyanakkor a felsorolásban két olyan falu is szerepel, amely a vizitáció 1397. évi – elvi – lejegyzésekor korántsem volt még a székeskáptalan tulajdonában. E kettő az Esztergom megyei Kistata és (Kis)Patacs birtokok, amelyek forrásaink szerint az azonos nevű családok birtokában voltak ekkor. A Patacsi család tagjai 1399-ben,¹⁵² 1413-ban,¹⁵³ illetve egy András nevű személy még 1423-ban is kimutatható.¹⁵⁴ Kistata birtokosai 1417-ben László meg fiai, Péter és Domokos voltak.¹⁵⁵ Az utóbbi fiú 1422 előtt meghalt.¹⁵⁶ 1423 novemberében már László fia, Péter panaszolta be Kistatai Pál fiát, Antalt – barsi alispánt és lévőai várnagyot (1422–1423)¹⁵⁷ – bizonyos hatalmaskodásai miatt.¹⁵⁸ A vizsgálatot az esztergomi káptalan kiküldötte és Patacsi András végezte Esztergom megyében, amelynek eredményeképpen Antalt megidéztek kistatai birtokrészén.¹⁵⁹ Az oklevél hátlapján valószínűleg az 1424. évi vízkeresztű nyolcadról származó feljegyzés szerint időközben Péter meghalt és a pert apja, László folytatta.¹⁶⁰ A következő adatunk a perre 1424 szeptemberéből van, amikor az esztergomi káptalan tanúbizonyossága jelenlétében a királyi ember már László felesége, „Kati” ellenében idézte meg Antalt. Az 1424. évi Mihály-napi nyolcadon Antal ismételtelen nem jelent meg, viszont egy György nevű ember – talán a felperesi ügyvéd – személyesen volt jelen.¹⁶¹ A perre a későbbi időszakból nem ismert további forrás, valószínű, hogy a korábbi felek (Péter és apja, László, illetve Antal) halálával a per okafogyottá vált. A két birtok(ocska) sorsa ekkor fonódott össze: mind a Kistatai, mind a Patacsi család birtokrészei, minden bizonnyal örökös nélküli haláluk miatt, királyi kézre jutottak. Mindezt két dolog is megerősíti: az egyik Zsigmond király 1426. május 6-i Tatán kelt oklevelének tartalma, amely szerint a káptalan Pálóczi György érsek tetszésével és egyetértésével a Nyitrai megyei Kürt birtokát 1500 újforinttal egyetemben átadták a királynak. Az uralkodó pedig cserébe két királyi birtokot (*possessiones nostras regales*), az Esztergom megyei Kistata és Kispatacs birtokokat meg tartozékaikat és haszonvételeiket adományozta a főpapok és bárók egyetértő tanácsával örök joggal és visszavonhatatlanul

¹⁵¹ Vö. Registrum Strig. mutatóval.

¹⁵² ZsO I. 6036. sz.

¹⁵³ ZsO IV. 418. sz.

¹⁵⁴ ZsO XI. 1408. sz.

¹⁵⁵ ZsO VI. 35. sz.

¹⁵⁶ Vö. ZsO IX. 861. sz.

¹⁵⁷ Arch. 1301–1457. II. 130.

¹⁵⁸ ZsO XI. 1309. sz.

¹⁵⁹ ZsO XI. 1418. sz.

¹⁶⁰ ZsO XI. 1418. sz. (hibásan Péter fia, László szerepel, vö. a következő jegyzetben szereplő oklevéllel).

¹⁶¹ ZsO XII. 1041. sz.

részükre.¹⁶² A másik, a családok fiági kihalását erősítő források ugyanezekből az évekből ismertek: 1426 májusában, miután az esztergomi székeskáptalan a Kürt birtokért a királytól kapott birtokokba, így Kistata és Kispatacs birtokokba is be akarta magát vezetetni, a néhai Kistatai László leányai, Dorottya és Orsolya ellentmondtak.¹⁶³ A per azonban egy évig valamilyen oknál fogva nem indult meg az ügyben, végül 1427 júniusában a leányok kérték a királytól a per újrafelvételét.¹⁶⁴ Ugyanezen év májusában a szóban forgó két leány, akik ekkora már megházasodtak (Orsolya férje budai Piscator Mihály, Dorottyaé pedig Nyíri Péter), szerették volna az Esztergom megyei Libád birtok negyed-részt a maguk részére iktatni, de Baracskaai Jakab fia, László és Nagybélai Imre özvegye, Zsuzsanna ellentmondása miatt az meghíúsult.¹⁶⁵

Mindez viszont azt jelenti, hogy a vizitációban az a sajátos helyzet fordul elő, hogy három olyan birtok is szerepel benne, amelyek egyszerre, egy időben nem voltak a káptalan tulajdonában. Ezek alapján tulajdonképpen árulkodónak kellett volna tartani azt, hogy Kürt birtok a felsorolás végén, külön bekezdésben kapott helyett, még ha a bejegyzésben szerepel is a *noviter acquisitum* kifejezés. (Az adománylevelet mai napig az esztergomi káptalan levéltárában őrzik.) A fentiek alapján tehát ismét megerősítést nyert, hogy a vizitáció szövegében több időszik keveredik, jelen esetben egy 1393 utáni és egy 1426 utáni.

1.5.2. Gyerk és Németi, illetve Damás birtok

Maradva még a birtokjogi kérdéseknél, az egyházlátogatási jegyzőkönyvben a nagyprépost, illetve az olvasókanonok kötelességei és jogai felsorolásakor jövedelmeire is kitértek. A kanonokok elmondták, hogy a prépostot majdnem minden jövedelemből ötödrész illeti meg, kivéve két falut, a Hont megyei Gyerket és Németit, amelyek minden jövedelme, járandóságai és tizedei, a bortizedet, a németi vámot és a két faluban lévő malomjövedelmeket leszámítva¹⁶⁶ teljes egészében az övé.¹⁶⁷ Az olvasókanonok jövedelmei kapcsán pedig többek között azt mondták a kanonokok, hogy „birtoklásra, egyrészt

¹⁶² EFB 40. (ZsO XIII. 535. sz.)

¹⁶³ ZsO XIV. (XIII.) 544a és 603b sz.

¹⁶⁴ ZsO XIV. 656. sz.

¹⁶⁵ ZsO XIV. 509. és 545. sz. – További adatok: Erdődy lt. D 498.

¹⁶⁶ „duas villas, videlicet Gywrky et Nempthy cum consuetis eorundem proventibus et redditibus, puta censu ordinario, decimis frugum et bladorum et munalibus, demptis tamen decimis vinorum, quia decime vinorum in omnibus villis modo premissis in predium distributis, sunt reservati, pro communitate et in communi dividuntur, de quibus prepositus ipse accipit quintam et lector decimam, exceptis etiam tributo in Nempthy exigi solito modici valoris, exceptis etiam molendinis in dictis villis existentibus” – 177/8–15.

¹⁶⁷ Vö. Kollányi F.: Esztergom kanonokok xxxvi., Registrum Strig. 23.

olvasókanonoksága, másrészt kanonoksága fejében az egész Damás falut megkapta, mégpedig úgy, hogy háromnegyedet olvasókanonoksága fejében tized címén, negyedrészt pedig kanonoki rész címén, már amennyiben kanonok, birtokol”.¹⁶⁸

Az előbb leírtakkal szemben, a birtokok felsorolásakor – néhány oldallal korábban – kanonokok egészen másról nyilatkoztak. Elmondták, hogy a Dunán túl (*ultra Danubium*) az alábbi falvak vannak a káptalan birtokában: „Nána, Kistata, Gyarmat, Patacs, Páld, Keszi, Damás, Baráti, Gyerk és Németi a malommal és az ott szedett vámmal, majd úgy folytatták, hogy „e birtokokból a prépostnak ötödrésze, az olvasókanonoknak pedig tizedrésze van.¹⁶⁹ Továbbá Szebelléb falu és Ság föld meg a Komárom melletti Agyagos nevű halászhely, valamint az esztergom-hévízi malom és az ugyanott lévő fürdő, e két utóbbi, a malom és a fürdő jövedelméből sem a prépost, sem az olvasókanonok nem részesül, csak ha egyben kanonok is”.¹⁷⁰ Ezen információinkat erősíti meg egy – elvben – alig tíz évvel későbből ismert forrás: 1410. március 9-én megjelent a nádor előtt Egerszegi¹⁷¹ András esztergomi kanonok és komáromi főesperes a káptalan nevében, és elmondta, hogy prépostjuk, Mikefalvi¹⁷² Péter, illetve elődei régóta elfoglalva tartják préposti jogukra hivatkozva (*nomine iuris preposituralis*) a káptalan néhány birtokát és birtokrészét (*possessiones et portiones possessionarias ac predia dicte ecclesie*), névszerint pedig Németit és Gyerket, azok ügyében pereket viselnek, és a káptalan nagy kárára azokat préposti joghatóság alá vetették (*iurisdictioni prepositurali convertissent*). Mindezekért a főesperes Péter prépostot a mondott birtokok elfoglalásától, illetve a káptalani joghatóság alól történő kivonásától (*a iurisdictione dicti capituli alienatione, abstractione*) eltiltotta.¹⁷³ A tiltás ellenére a birtokok, legalábbis Gyerk, később is a prépost kezén volt: talán az előző oklevélben emlegetett pereskedések egyikének a lezárására került sor 1411 végén, amikor Péter prépost megállapodott a birtok határaitól ellenfeivel.¹⁷⁴ A következő, 1418-ból származó adatunk is amellet szól, hogy a birtokot a prépost kezelésében kell látnunk: Péter nagyprépost március 12-én átíratta a királyi kancellárián a nyitrai káptalan 1288. évi, Gyerk

¹⁶⁸ „lector pro predio, tum pro lectoratu, tum etiam canonicatu, habet totam villam Damas ita, quod tres partes habet pro lectoratu ratione decime, quartam autem partem pro canonicali portione, si fuerit canonicus” – 180/27–29.

¹⁶⁹ „Item villa Nana, Kysthatha, Gyarmath, Pathach, Pald, Kezey, Damas, Barathy, Gywrky, Nempthy cum molendinis ibidem et tributo in dicta Nempthy modici redditus, ex quibus prepositus habet quintam et lector decimam.” – 167/7–168/1.

¹⁷⁰ „Zebelleb et terra Saagh ac piscatura Agyagus prope Komaron. Item molendino in Calidis Aquis Strigonii et baluco ibidem, de quibus scilicet baluco et molendino nihil habet prepositus, neque lector, nisi in quantum canonicus.” – 168/1–4.

¹⁷¹ Esztergomi arch. 86.

¹⁷² Uo. 24.

¹⁷³ DF 236143. (ZsO II. 7412. sz.)

¹⁷⁴ ZsO III. 1371. sz.

birtoknak a káptalan részére történő adományozásáról szóló privilégiumát.¹⁷⁵ Péter utóda, Gewitz Ferenc prépostsága alatt (1421–1426)¹⁷⁶ ismét arról szólunk okleveleink, hogy a nagyprépost tartja kezén a birtokot.¹⁷⁷ Ezzel szemben Agárdi Mihály méltóságviselése idejéből (1428–1437)¹⁷⁸ származó két oklevelet úgy is érthetünk, mintha megint a nagyprépost és a székeskáptalan közös birtoklásában lenne Gyerk.¹⁷⁹ Egy fél évszázaddal későbbi, a tizedjövedelemről szóló adatunk ugyanezt erősíti meg.¹⁸⁰

A fentiek után nincsen más dolgunk, mint a felsorolt adatokat egy nevezőre hozni, mindehhez a székeskáptalan gazdasági jegyzőkönyvét hívhatjuk segítségül. Ebben azt látjuk, hogy egyrészt Gyerk és Németi mindig Szebelléb birtokkal szerepel egy csokorban. Másrészt e hármas birtokegyüttes élére mindig a káptalan választ officialist, aki egyébként sohasem a prépost. Példának okáért 1516-ban a szebellébi, németi és gyerkői officialátus élére a komáromi főesperest választották, 1517-ben pedig Budai Bálint kanonokot.¹⁸¹ Jóllehet a számadáskönyvből a birtokok jövedelmével kapcsolatban több nem derül ki, annyi talán megállapítható, hogy azokat a többihez hasonlóan szétesztették a káptalan tagjai között.

A Bars megyei Damás birtok esete némileg hasonló a másik két említettéhez képest. A vizitáció ellentmondó információival szemben az Anjou-kor második és Zsigmond-kor első felében egyértelműen az olvasókanonok birtokában találjuk: 1365-ben Alsáni¹⁸² Bálint olvasókanonok kérte a királyt a székeskáptalan nevében, hogy járassa meg Damás birtokuk határait.¹⁸³ 1376-ban Lajos király adott általános érvényű parancsot minden bírói hatóságnak annak érdekében, hogy az esztergomi olvasókanonokság Damás birtokon lakó népeit és jobbágyait¹⁸⁴ ne kényszerítsék ítélszékük előtti megjelenésre, hanem a velük kapcsolatos ügyekben az olvasókanonok vagy kinevezett bírói előtt ke-

¹⁷⁵ EFB 121. (ZsO VI. 1628. sz.)

¹⁷⁶ Esztergomi arch. 24.

¹⁷⁷ 1423. IV. 14.: „iobagiones dicti Francisci prepositi ecclesie Strigoniensis in possessione Gerek vocata residentes” – ZsO X. 392. sz., vö. még 592. és 779. sz.

¹⁷⁸ Esztergomi arch. 24.

¹⁷⁹ 1436. VI. 22.: „ad possessionem Gywrk vocatam honorabilium dominorum Michaelis prepositi et capituli ecclesie Strigoniensis” – DL 12920.; 1436. VI. 22.: az országbíró „prepositum et capitulum ecclesie Strigoniensis idéztette meg „a possessione Gywrk ipsius capituli ecclesie Strigoniensis” – DL 12921.

¹⁸⁰ 1492. III. 9.: „ad mensam capitularem dicte ecclesie legitime pertinerent” – DF 236168.

¹⁸¹ Registrum Strig. 114., 118.

¹⁸² Esztergomi arch. 31.

¹⁸³ „apud manus ipsorum habita” – DF 235820.

¹⁸⁴ „universos populos et iobagiones lectoratus ecclesie Strigoniensis in Damas comorantes” – DF 236773.

ressék igazukat.¹⁸⁵ 1406-ban a Bátmonostori Töttös család tagjai tettek panaszt, mivel Farkasfalvi¹⁸⁶ István olvasókanonok és damási officialis, Miklós az ott élő jobbágyokkal a panaszos Vezekény birtokán követtek el számukra hátrányos dolgokat.¹⁸⁷ Kilenc évvel később, 1415-ben ismét a Töttösök tettek panaszt, mivel István olvasókanonok damási jobbágysai a vezekényi halastavat megszüntették.¹⁸⁸ Bocsárdi György¹⁸⁹ és Trevisói Simon¹⁹⁰ olvasókanonoksága idején is ugyanúgy, mint a *lectoratus* birtoka szerepel Damás.¹⁹¹

A birtok nevével ugyan csak egyetlen helyen találkozni a káptalan gazdasági számadáskönyvében, de az felettébb beszédes számunkra. 1520-ban több évre visszamenőleg összeírták, hogy az olvasókanonok milyen tételekkel volt adója a káptalannak. Nos, az utolsó előtti tételben szerepel Damás birtok is, ahol a királyi 50 dénáros adó fejében 16 forinttal tartozott a székeskáptalannak.¹⁹² Mindezek alapján annyit biztosan állíthatunk, hogy Damás birtok Alsáni Bálint, Farkasfalvi István és Atyai Miklós olvasókanonoksága idején valóban a *lectoratus* javadalombirtoka volt.¹⁹³ Összegezve a birtokra vonatkozó információkat, a vizitációban leírtak megfelelnek az egyéb adatok alapján megrajzolható képpel.

¹⁸⁵ Uo.

¹⁸⁶ Esztergomi arch. 31.

¹⁸⁷ „dominus Stephanus lector Strigoniensis de Damas(!) ac Nicolaus officialis eiusdem in ipsa Damas per ipsum constitutus unacum ... iobagionibus suis in dicta Damas commorantibus” – Zichy oklt. V. 457. (ZsO II. 4908., 4931. sz.).

¹⁸⁸ „dominus Stephanus lector ecclesie Strigoniensis missis ... iobagionibus prefati Stephani lectoris in possessione Damas commorantibus” – Zichy oklt. VI. 355. (ZsO V. 472., 528. sz.).

¹⁸⁹ Esztergomi arch. 32. (1433–1449).

¹⁹⁰ Esztergomi arch. 33. (1453–1482).

¹⁹¹ 1447. XI. 23.: „possessionem antelati domini Georgii lectoris Damas nuncupatam” – DF 236777., 1453. VI. 20.: „iobagiones et familiares inpossessionatos ... domini Simonis decretorum doctoris, lectoris et canonici ... in possessione dicti sui lectoratus Damas appellata residentes” – DF 237951.

¹⁹² Registrum Strig. 136.

¹⁹³ 1519-ből például arra is van adat a számadáskönyvből, hogy Atyai Miklós bizonyos birtokokból kanonoki rész címén (*lector in portione canonica*) is kapott jövedelmet (Registrum Strig. 131.).

1.6. A „vidéki” főesperes¹⁹⁴

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvében két helyen esik szó a tornai főesperes-ségről, illetve főesperesről: a székeskáptalani méltóságok felsorolásakor,¹⁹⁵ illetve az ülésrend leírásakor: e szerint a tornai főesperesé balról a hetedik szék.¹⁹⁶ Mindkét idézett adatból egyértelmű, hogy a tornai főesperest ugyanúgy számon tartották, mint a többit, jóllehet kanonoksággal nem rendelkezett és személyét nem számították bele a székeskáptalan tagságába.¹⁹⁷ Adódik tehát a kérdés, hogy miért nem rendelkezett a „vidéki” főesperes kanonoksággal? Ha mármost erre szeretnénk válaszolni és először összegyűjtjük a tornai főesperesre vonatkozó adatokat, akkor igencsak meglepő eredményt kapunk: a 15. század közepéig a forrásokban egyetlen egyszer sem találkozunk nevével, annál inkább tornai plébánosokkal (lásd 3. táblázatot; 1448-tól, a főesperesek esetében az adatokat lásd Esztergomi arch. 109–111.).¹⁹⁸

3. táblázat: a tornai Szent Egyed-egyház plébánosai és a tornai főesperesek (1274–1526)

plébános / főesperes neve		évkör
Mátyás plébános		1274 ¹⁹⁹
	Kristóf plébánoshelyettes	1278 ²⁰⁰
Mihály plébános		1280 ²⁰¹
Miklós plébános		1332/1337 ²⁰²
Tamás plébános		1366 ²⁰³
István (Mihály fia), a tornai egyház igazgatója, pápai káplán		1377 ²⁰⁴
László, a Szent Egyed-egyház igazgatója		1391 ²⁰⁵

¹⁹⁴ A fejezet tanulmány változatát lásd C. Tóth N.: A tornai főesperesség.

¹⁹⁵ „ultra istos archidiaconatus dixerunt ipsi domini de capitulo, quod deberet esse archidiaconatus Tornensis, sed se fecit ruralem et moratur in Torna” – 175/19–20.

¹⁹⁶ „Septimum deberet habere archidiaconus Tornensis” – 176/17–18.

¹⁹⁷ Vö. Registrum Strig 38., Esztergomi arch. passim.

¹⁹⁸ Az eddigi kutatás nem regisztrálta ezt a tényt (Juhász A.: A tornai plébánia, Béres Gy.: A tornai főesperesek, mindkettő hiányos és hibás listákat közül).

¹⁹⁹ „per Matiam plebanum de Torna” – Reg. Arp. 2540. sz.; „plebano de Torna, clerico suo (sct. regis) familiari et ecclesiae Beati Agedii de Torna” – Uo. 2577. sz.

²⁰⁰ Reg. Arp. II. 2902. sz. „viceplebanus de Turnua” mint királyi ember.

²⁰¹ Reg. Arp. II. 3077. sz.

²⁰² Mon. Vat. Slov. I. 109. (658. sz.)

²⁰³ „plebanus ecclesie de Torna” – DF 285418.

²⁰⁴ „rector parochialis ecclesie de Torna” – DF 291107.

²⁰⁵ „rector ecclesie Beati Egidii abbatis confessoris de predicta Thorna” – DF 232827.

plébános / főesperes neve		évkör
Pál plébános		1395 ²⁰⁶
Szini Jakab (László fia) plébános		1406–1418 ²⁰⁷
	Domokos plébánoshelyettes	1415 ²⁰⁸
(László) ²⁰⁹ Szerafin (Miklós fia) plébános		1422–1423 ²¹⁰
János plébános és főesperes		1448–1470
Zsigmond főesperes és egri kanonok		1474
	Mihály, a tornai főesperes helyettese	1474
Kopácsi Gergely decr. doct., főesperes, egri kanonok és vikárius / esztergomi és váci kanonok		1475–1478
	Szőgligeti Márton, a tornai Szent Erzsébet-kápolna igazgatója, vikárius	1475–1476
Bereck főesperes, budai és szepesi kanonok		1483–1495
Csobádi László, Szapolyai István nádor jegyzője és familiárisa		1497–1500
Tusai Péter főesperes		1500–1503
Ládonyi János (István fia) főesperes		1518–1521
Iócsei Henkel János (György fia) főesperes		1521–1522

Az adatokból jól látható, hogy a tornai plébánosok valamikor 1423 és 1448 között „vették fel” a főesperesi címet; előbb az 1440-es évektől önmegnevezésükbe a plébános szó mellett párhuzamosan használták az *archidiaconus* címet, majd az 1470-es évektől elhagyták a plébánosságukra utalást (elképzelhető, hogy azért, mert azt mások viselték, ám forrásaink cserben hagynak személyük felől). A jelek szerint tehát egyszerűen azért nem volt a tornai főesperes esztergomi kanonok – legalábbis 1448-ig –, mert nem volt ilyen tisztség/méltóság. A másik, kevésbé szembetűnő, ám szintén magyarázatra szoruló változás, hogy az 1470-es években előbb az egri káptalan tagjai, később pedig meghatározhatatlan rezidenciával rendelkező személyek viselték a tisztséget. Mindezek után megkerülhetetlen annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy

²⁰⁶ ZsO I. 4045. sz.

²⁰⁷ 1406: „plebano de Torna” – ZsO II. 4576. sz., 1413: „plebanus de Torna” – ZsO IV. 381. sz., 1418: „Supplicatio Jacobi Syni, plebani Sancti Egidii de Torna, Strigoniensis diocesis, de confirmatione privilegiorum ad plebaniam dicte ecclesie pertinentium” – Lukcsics I. 66. sz.

²⁰⁸ „viceplebanus de Turna” – ZsO V. 272. sz.

²⁰⁹ Az azonosítása kétséges, de feletébb valószínű; 1413-ban mint volt szőlősardói plébánossal találkozunk (ZsO IV. 381. sz.).

²¹⁰ 1422: „plebanus de Thorna” – ZsO IX. 48. sz., 1423: „plebanus de Thorna” – ZsO X. 865. sz.

mit tudunk a tornai főesperesekről, illetve magáról a főesperességről.²¹¹ Előjáróban leszögezhetjük, hogy nem sokat, de adataink arra talán elegendőek, hogy a fentebbi kérdésekre némi magyarázattal szolgáljanak.

Az *archidiaconatus*ra vonatkozó források keresése némi ravaszsgot is igényel, mivel – amint az a fentebbi táblázatból is kiderült – az 1400-as évek közepéig az okleveles anyagban nem találkozunk a főesperesek nevével és – jóllehet ez nem törvényszerű – ennek nyomán tornai főesperességgel sem, a forrásainkban ugyanis rendre a kerület (*districtus*) megnevezés szerepel. A szóhasználat – mint majd a későbbiekből látni fogjuk – korántsem véletlen. Az általam ismert legkorábbi információkat a tornai kerületre IV. Béla király 1263. évi kötelezvényében jegyezték le: ezek szerint a király vállalta, hogy a tornai kerület terménytizedét (*decimas suas archiepiscopales in districtu de Torna existentes*), mivel arra a görgői királyi kúria ellátása miatt természetben van szüksége, minden évben pénzben fogja megváltani addig, amíg az érsek azt jónak látja, azaz, ha az érsek igényli, akkor újra természetben fogja megkapni a tizedet.²¹² A következő adat jó két emberöltővel későbbi, és ez idő alatt a tizedek birtoklásában komoly változás állt be. Minden bizonnyal a zavaros időszaknak köszönhetően az esztergomi érsek elveszítették a tornai tizedeket. Druget Vilmos nádor ugyanis a tornai kerület (*districtus*) dézsmáját, amely alapítása óta az érsekséget illeti, hamis állítások nyomán jogtalanul Szárd királyi vár részére szedette be, de a nádor egyfelől a király külön parancsára, másfelől pedig miután meggyőződött arról, hogy IV. Béla király – valószínűleg előbb idézett – privilégiuma szerint a tizedek valóban az érsekeket illetik, 1336. márciusi oklevelével visszaadta nekik.²¹³ Vilmos nádor intézkedése előkészítő lépése lehetett Telegdi Csanád érsek alig egy évvel későbbi rendelkezésének. 1337. április 23-án ugyanis az érsek újraalapította az elmúlt idők során elenyészett esztergom-zöldmezei Szent György társaskáptalant, szabályozta létszámukat, illetve részletesen kifejtette, hogy ezek után milyen jövedelmekből gazdálkodhatnak. Csanád érsek többek között a társaskáptalannak adományozta a gömri tized-

²¹¹ A fentebb már idézett két tanulmányon kívül Pirhalla Márton és Kiss Gergely érintette a főesperesség történetét: az előbbi – bármilyen konkrét adat megnevezése nélkül – arról írt, hogy Bornemissza Gergely szepesi prépostnak még sikerült megtartania a főesperességet, de Pethe Márton idején már az esztergomi Szent György-társaskáptalan prépostja szedte a székpénzt (Pirhalla M.: A szepesi prépostság 20., 307.). Az utóbbi – Ortvy T.: Magyarország egyházi földleírása 55. oldalára hivatkozva – azt állította, hogy „a szepesi prépostságnak volt területi kiterjedése. Ilyen volt Torna megye, amelyet ugyan 1273-ban IV. László az esztergomi érseknek ítelt, de kevéssel utóbb ismét a prépostságé lett, és ott egészen a 16. századig egy szepesi kanonok volt a tornai esperes” (Kiss G.: Királyi egyházak 82.). – Megjegyzendő, hogy az Ortvy Tivadar által hivatkozott források egy és ugyanazok, és egy szót sem ejtenek a tornai főesperességről (Reg. Arp. 2428. sz., a kiadások felsorolásával).

²¹² MES I. 496. (Reg. Arp. 1378. sz.)

²¹³ MES III. 277. (Anjou XX. 139. sz.)

készből neki járó tizednegyedtet (*quartas decimarum nostrarum archiepiscopatum de cutello Gumuriensi*) kivéve azonban a tornai kerület és a plébánosok részeit (*excepto duntaxat districtu de Torna et portionibus parochialium sacerdotum*).²¹⁴ Hogy mely települések tartoztak a tornai kerületbe, arról éppen ebből az időszakból, az 1332/1337. évi pápai tizedjegyzékek alapján alkothatunk képet.²¹⁵ Ebben, ahogyan már megszokhattuk, tornai főesperességről nem esik szó, de jó néhány plébánia – Torna,²¹⁶ Almás,²¹⁷ Dernő,²¹⁸ Égerszög,²¹⁹ Görgő,²²⁰ Jászó-Újfalú,²²¹ Perkupa,²²² Szögliget²²³ és Zsarnó²²⁴ – és javadalmas – *Moldar*²²⁵ – esetén a bejegyzés végére azt írták, hogy a „tornai plébános alá tartozik” (*est sub plebania de Torna / sub sunt Nicolao plebano de Torna*). Az egyik felmentést élvező helység esetében pedig kétséget kizáróan megfogalmazták, hogy a felsorolt plébániák esztergomi egyházmegyeiek, azon belül a tornai kerületbe (*diocesis Strigoniensis et in districtu de Torna*) tartoznak.²²⁶

Két dolog – mind az 1336. és 1337. évi oklevelek, mind pedig Vid nyitrai püspök eddig nem idézett 1339. április 1-jei oklevele, amely szerint az esztergomi érsek őt küldte ki a szepesi, gömöri és tornai részekben fekvő egyházak vizsgálatára²²⁷ – alapján tehát teljesen egyértelmű: a kora középkorban a tornai kerület egyházzójilag az esztergomi egyházmegye része volt, amelynek területén a tornai plébános joghatósága érvényesült, de nem nevezték sem

²¹⁴ MES III. 294. (Anjou XXI. 197. sz.)

²¹⁵ Ortvy T.: Magyarország egyházi földleírása I. 47–48., vö. Béres Gy.: Tornai főesperesek.

²¹⁶ Ternas (Mon. Vat. Slov. I. 109. 652–654. sz.) / Terna (Mon. Vat. I/1. 233.), ma Turňa nad Bodvou.

²¹⁷ Almas (Mon. Vat. Slov. I. 109. 656. sz.) / Alma (Mon. Vat. I/1. 233.), ma Jablonov nad Turňou.

²¹⁸ Terna (Mon. Vat. I/1. 233.), a Mon. Vat. Slov. kiadásában nem szerepel; ma Drnava.

²¹⁹ Agnersec (Mon. Vat. Slov. I. 21. 3. sz.) / Agrest (Agnerset) (Mon. Vat. I/1. 182.).

²²⁰ Gurgu (Mon. Vat. Slov. I. 109. 657. sz.) / Giugu (Mon. Vat. I/1. 233.), ma Hrhov.

²²¹ Aso (Mon. Vat. Slov. I. 109. 655. sz.) / Aso (Mon. Vat. I/1. 233.), ma Jasov.

²²² Pretura/Precupa (Mon. Vat. I/1. 233.), a Mon. Vat. Slov. kiadásában nem szerepel.

²²³ Sicliget (Mon. Vat. I/1. 233.), a Mon. Vat. Slov. kiadásában nem szerepel.

²²⁴ Sorno (Mon. Vat. Slov. I. 21. 2. sz.) / Serno (Mon. Vat. I/1. 182.), ma Žarnov.

²²⁵ Mon. Vat. I/1. 207., Mon. Vat. Slov. I. 68. (336. sz.) – A település azonosítása problémás, Ortvy Tivadar nem tett rá – látszólag – kísérletet (Ortvy T.: Magyarország egyházi földleírása 47–48.), de ha az általuk (Ortvy Tivadar és Hrubant László) készített térképre tekintünk, akkor ott a főesperesség részeként szerepel egy olyan település (Hidvéárdó), amely a listában nem. Az új szlovák kiadás *Moldar*-t Szepesi helységgel (*Moldava nad Bodvou*) azonosította.

²²⁶ Mon. Vat. I/1. 207., Mon. Vat. Slov. I. 68. (336. sz.)

²²⁷ „per venerabilem ... dominum Chanadinum ... archiepiscopum Strigoniensem eiusdemque loci comitem perpetuum in partibus Scepesyensi, Gumuriensi et Thornensi constitutus” – DF 251697. (Anjou XXIII. 146. sz.)

esperesnek, sem főesperesnek, sőt – akár erdélyi mintára – dékának sem.²²⁸ Ugyanakkor, mivel forrásaink kivétel nélkül a *districtus* szóval nevezték meg, az érseki egyházmegye egyik, a jelek szerint a gömöri tizedkés alá beosztott tizedkerületét alkotta.

A következő fél évszázadból egyelőre nem ismertek további adatok a tornai kerületre, de a Zsigmond-korban, ha nem is sorjáznak, de legalább ismét vannak róla szóló forrásaink. Az 1391-ben szereplő László tornai plébánosról az oklevelet kibocsátó Miklós szepesi prépost parancsa – többek között – leírta, hogy a plébániája az esztergomi egyházmegyében fekszik.²²⁹ A következő oklevelek már az eredeti kérdésünkhöz is szolgálnak adalékkal. Az egyik Zsigmond király korábban már idézett 1403. november 5-i oklevele. E szerint a király megparancsolta „a tornai tizedkés területén”²³⁰ élő minden birtokosnak, hogy mivel Kanizsai János esztergomi érsek bocsánatot nyert nála, adják ki az érseknek és a káptalannak birtokaik után járó tizedeket és jövedelmeket.²³¹ A másik Kanizsai érsek 1408. június 21-i, a tornai tizedkés területén lévő²³² plébánosokhoz és egyházigazgatókhoz szóló parancslevele, amely szerint minden ezévi őt illető tizedet²³³ kivetésre és beszedésre átengedett rokonának (*proximo*), Sóvári Sós Simon mesternek, ezért meghagyja a címzeteknek, hogy adják át neki azokat.²³⁴ Az adatok önmagukért beszélnek. Az előbbieket tovább erősítik Szini Jakab plébános oklevelei is, amelyek az esztergomi vikárius joghatóságát bizonyítják,²³⁵ illetve 1418. április 13-i kérvénye is: ebben arra kérte a pápát, hogy erősítse meg az esztergomi egyházmegyei Szent Egyed tiszteletére szentelt egyház kiváltságait.²³⁶ Adataink sorában egy jó emberöltőt ugorva 1461-ből ismeretes egy olyan újabb forrás, amely illeszkedik az eddigi sormintába. Nem másról van szó, mint hogy a mondott évben Zubogyi Lukács esztergomi kanonok és Szuhai Vince nemes²³⁷ Szécsi Dénes esztergomi érsektől bérbe vette az azévi gömöri és tornai tizedeket (*decimas comitatum Gwmeriensis et de Thornia*) 1200 aranyforintért.²³⁸ A tornai tizedekről újabb húsz év múlva vannak infor-

²²⁸ Elvben a tíz plébániát magába foglaló kerületek élén decanus, archipresbiter vagy vicearchidiaconus megnevezéssel állt a felügyelője (vö. Érszegi G.: Esperes 198.).

²²⁹ „honoris et discretis viris dominis de Cassa Agriensis, de Torna et de Somogy dicte Strigoniensis dyocesis ecclesiarum plebanis” – DF 232827.

²³⁰ „sub cultello decimationis de Torna” – ZsO II. 2727. sz.

²³¹ Uo. – A parancslevél háttérében az 1402–1404 között zajlott király elleni lázadás eseményei álltak, az esztergomi eseményekre lásd az 1.4. alfejezetben írtakat!

²³² „in et sub cultello decimationis nostre de Torna” – ZsO II. 6175. sz.

²³³ „universas nostras decimas anno in presenti de medio parochianorum vestrorum nobis provenire debendas” – Uo.

²³⁴ ZsO II. 6175. sz.

²³⁵ ZsO IV. 381. sz. (1413), V. 272. sz. (1415).

²³⁶ Lukcsics I. 66. sz.

²³⁷ Személye nem teljesen ismeretlen, vö. C. Tóth N.: A sasadi tizedper 43.

²³⁸ DF 277871. (1461. VIII. 29., esztergomi káptalan).

mációink az Estei Hippolit érseksége idején vezetett számadáskönyvek révén. A Fügedi Erik által feldolgozott esztendőokban (1488–1491) Szakácsi Balázs és társa bérelte Gömör és Torna megye tizedeit.²³⁹

Az eddigieket összegezve tehát azt mondhatjuk, hogy a 15. század első felében a tornai egyház (*plebania*), kerület (*districtus*), valamint tizedkés (*cultellus decimationis*) az esztergomi egyházmegyéhez tartozott, plébánosa pedig az esztergomi vikárius utasításait hajtotta végre.

Lászlói Szerafin plébánossága (1423) után majdnem két évtizedes hiátus van adatainkban, és csak az 1440-es évek legvégéről vannak ismét információink, ám az ekkor hivatalban lévő plébános, János egyúttal már főesperesnek is nevezte magát. A hosszú, legalább huszonkét évig tartó hivatalviselése alatt kelt oklevelei kivétel nélkül bizonyáglevelék, a benne szereplő személyek majdnem mindegyike Torna megyei (Nádasdi család),²⁴⁰ az egyetlen kivétel, a legelső ismert levele, ebben a Kurittyáni és Lászlói nemesek pereskedtek előtte.²⁴¹ A következő tornai főesperes, Zsigmond egyetlen, 1474. évi oklevele²⁴² alapján nem gyanakodhatunk változásra, de az, hogy egyúttal egri kanonok is, már figyelmünkre érdemes. És valóban, az ugyanebben az évben szereplő Mihály tornai főesperes-helyettes oklevelében található egy árulkodó tagmondat: a helyettes elhalasztotta a pert, majd az új időpontban a felek János doktor, egri kanonok jelenlétében²⁴³ adták elő érveiket.²⁴⁴ Mindezt jól kiegészíti és egyúttal megerősíti Kopácsi Gergely tornai főesperes, egri kanonok és vikárius²⁴⁵ oklevele, amely szerint a szóban forgó per előtte indult, majd távollétében kijelölt bírója, Kelemen kánonjogi doktor, az egervári Szent Péter-egyház prépostja, egri kanonok²⁴⁶ előtt folytatódott.²⁴⁷

A következő tornai főesperes, Bereck számunkra ismert pályája Budán vette kezdetét: 1483 végén mint a szepesi káptalan ügyvédje írt levelet megbízóinak, a következő év végén pedig a személynöki iroda tagjai között bukkan fel neve,

²³⁹ Fügedi E.: Az esztergomi érsekség gazdálkodása 151.

²⁴⁰ DF 274434., 274445., 274460., 274467.

²⁴¹ DL 38945.

²⁴² DL 75920.

²⁴³ „quo termino occurrente et pro tribunali sedente egregio domino Iohanni doctore, canonico ecclesie Agriensis” – DF 274474.

²⁴⁴ Uo. – Az oklevélben szereplő János (kánonjogi) doktor, egri kanonokot, aki egyúttal talán az egri vikárius helyettese lehetett, egyelőre nem tudtam azonosítani, vö. C. Tóth N.: Egri káptalan.

²⁴⁵ C. Tóth N.: Egri káptalan 63., 65.

²⁴⁶ C. Tóth N.: Egri káptalan 55.

²⁴⁷ „coram nobis et tandem in nostri absentia coram ... Clemente decretorum doctore, preposito Sancti Petri de castro Agriensi ac canonico predictae ecclesie Agriensis ecclesiarum iudice per nos loco nostri generaliter surrogato” – DL 17712. – Kopácsi Gergely 1478-ban egyúttal váci és esztergomi kanonok is volt, vö. C. Tóth N.: Váci székeskáptalan 21., Esztergomi arch. 155.

itt mint pecsétőr tevékenykedett.²⁴⁸ Hogy meddig, azt nem tudni, mindenesetre 1494–1495-ben Ambrus tapolcai apát pápai delegált albíró helyetteseként járt el, amely ügyek nagyrészt az egri egyházmegyéhez kötök,²⁴⁹ jóllehet ez minden bizonnyal helyettesítéséből adódott. E Bereck főesperessége mellett a budai és szepesi káptalanokban is rendelkezett egy-egy kanonikátussal.²⁵⁰ Továbbá – a későbbiek szempontjából érdemes megjegyeznünk – 1495-ben Szapolyai István nádor káplánjaként szerepel.²⁵¹

Bereck utódjának, Tusai Péternek a levelei szintén nem segítenek a tornai főesperesség történetére vonatkozó kérdések megválaszolásában. Ugyanakkor Péter személyére az ország másik felében találhatunk adatokat: a győri káptalanban 1496 és 1503 között ismeretes egy Tusai Péter nevű kanonok, akit liturgikus kötelezettségei ellátásában állandóan helyettesítettek. Ennek egyik oka az volt, hogy 1497-ben és 1498-ban ő látta el a győri püspök Szombathely várának udvarbírói feladatait.²⁵² A másik viszont tornai főesperessége. Könnyen elképzelhető, hogy Péter a volt győri püspök, Bakóc Tamás révén került az *archidiaconatus* élére. Kérdés, hogy mikor? A válasz Bakóc püspöki karrierje alapján pontosítható: a győri püspökséget 1492 nyaráig viselte, ahonnan az egri püspökség élére, majd végül az esztergomi érseki székre került (1498. január 5-ig mutatható ki Egerben, noha 1497. december 20-tól már viselte az érseki címet).²⁵³ A győri püspökséget közben, 1495. január 1-jén Bakóc testvére, Szatmári Ferenc nyerte el a királytól.²⁵⁴ Mint láttuk Bereck főesperes az 1495. évvel bezárólag, míg Péter 1500-tól adatható a főesperesség élén. Kettőjük között közvetett adataink alapján Szapolyai István nádor jegyzője és familiárisa, Csobádi László viselte rövid ideig a főesperesi címet.²⁵⁵ Így amennyiben feltevésem helyes, Tusai Pétert 1497 után, valamikor 1500 táján – Szatmári Ferenc győri püspök – kérésére nevezhette ki Bakóc Tamás a főesperesség élére.

A tornai *archidiaconusok* sorában Tusai Pétert ismeretlen időpontban Ládonyi János követte, akinek halála után Nyási Demeter esztergomi vikárius

²⁴⁸ C. Tóth N.: Dorogházi László 100., Bónis Gy.: Jogtudó értelmiség 289.

²⁴⁹ DF 215921., 215958., 215886.

²⁵⁰ Köblös J.: Egyházi közlépreteg 284/7. sz., DF 271491., illetve lásd még a korábban idézett adatokat.

²⁵¹ Szapolyai oklt. 222.

²⁵² Köblös J.: Egyházi közlépreteg 433/172. sz.

²⁵³ Egyházi arch. 1440–1526. 71–72., 52., 29.

²⁵⁴ Uo. 72., C. Tóth N.: Erdődi Bakóc rokonság 11.

²⁵⁵ A főesperességet legkorábban 1497-ben nyerhette el, mivel 1496. XII. 2-án még szepesi örkanonok volt (Szapolyai oklt. 234.). Szapolyai István halála után, valamikor 1500 folyamán lemondott a főesperességről és visszatért a szepesi káptalanba (FES 82–83.), ahol 1502 decemberéig az éneklőkanonokságot (DL 63881.), majd az olvasókanonokságot viselte (1505: DF 281660.), életét végül szepesi prépostként fejezte be (1508–1510: Egyházi arch. 1440–1526. 143.).

1521 nyarán a lőcsei Henckel Jánost iktatta főesperességbe – az oklevél alapján egyértelmű, hogy a főesperesség az esztergomi egyházmegyébe tartozott.²⁵⁶

A fentebb elsorolt forrásaink alapján tehát a tornai főesperesség egyházzjogi hovatarozásában – az 1470-es évtizedet leszámítva – változás nem történt, az továbbra is az esztergomi érsek joghatósága alatt állt. Mindez azonban koránt sincs összhangban azzal a ténnyel, amelyet a kutatás eddig nem méltatott kellően figyelemre, tudniillik, hogy a tornai főesperességből származó érseki jövedelmekre az esztergomi okleveles anyagban az idézett 1490-es évekbeli forráson túl semmilyen adat sincs. Arról nem is szólva, hogy az 1397. évi vizitáció annak ellenére szól főesperességről, hogy – mint láttuk – az 1440-es évek végéig sohasem nevezik így. Mindez összevágni látszik az 1470-es évek rövid idejű – vélt – egyházzjogi változásával. A következőkben tehát arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen olyan esemény történhetett a mondott évtizedben, amely ily mértékben befolyásolta a tornai főesperesség helyzetét; azaz egyszerűbben fogalmazva: miért veszíthette el tornai jövedelmeit az esztergomi érsek?

Válaszomhoz – kivételesen – a kronológiát felrúgva az időben visszafelé történő bizonyítás közéjéhez kell folyamodnom. A korábban említett Bereck nevű főesperesről tudjuk, hogy nemcsak e hivatalt viselte, hanem volt egy „magánfunkciója” is: 1495-ben Szapolyai István nádor egyik levelében káplánjának és alattvalójának (*Bricium de Thornia archidiaconum, subditum et capellanum nostrum*) nevezte.²⁵⁷ (Mint láttuk, hasonló a helyzet Csobádi László esetében is.) Ezen adat alapján már gyanakodhatunk arra, hogy a tornai főesperesség betöltésében a Szapolyaiaknak valamiféle szerepük lehetett. E gyanúnkban nem is kell csalatkozunk, mivel a fentebb már idézett Nyási-féle kinevezőlevélben *expressis verbis* leírták: Henckel János a főesperességet Szapolyai István szepesi gróf és nádor özvegyétől, néhai Hedvig tescheni hercegnőtől, valamint fiaitól, János erdélyi vajda és György szepesi gróftól nyerte el.²⁵⁸ (Mindez azt is jelenti, hogy – mivel Hedvig hercegnő 1521. április 16-án hunyt el²⁵⁹ – Henckel János kinevezésére legkésőbb e hónap folyamán sor került.) Az iktatólevélben emlegetett néhai Ládonyi János személyét is bizton a Szapolyaiakhoz köthetjük. János az 1499-ben már néhaiként szereplő Ládonyi István négy fia – János, Imre, László és Miklós – közül talán a legidősebb, aki pályája elején, az 1500-

²⁵⁶ „archidiaconatus ecclesie Beati Egidii abbatis Thornensis, dyocesis Strigoniensis” – FES 645–647.

²⁵⁷ Szapolyai oklt. 222.

²⁵⁸ „precipue electione et presentatione condam illustris domine Hedvige, ducisse Thesseniensis, relicte spectabilis et magnifici condam domini Stephani de Zapolya, comitis Scepusiensis et regni Hungarie palatino ac magnificorum Iohannis de eadem Zapolya similiter comitis perpetui prenominate terre Scepusiensis ac waywode Transsilvane et Siculorum comitis etc. necnon Georgii etiam de predicta Zapolya, fratris modo simili comitis Scepusiensis etc., vivente adhuc prefata condam domina Hedvige bone memorie genitori scilicet eorundem dominorum” – FES 646.

²⁵⁹ Szapolyai oklt. 452.

as években még Kanizsai János soproni alispánja volt, ám 1507 után „eltűnt” a forrásokból.²⁶⁰ A jelek szerint azonban nem meghalt, hanem előbb 1510–1511-ben újra alispánként tevékenykedett immáron a Szapolyaiak embereként,²⁶¹ hogy aztán egyházi pályára lépjen. 1518-ban mint tornai főesperes bukkan fel, még pedig testvérei, László soproni alispán (Szapolyai Jánosé)²⁶² és Imre, Hedvig hercegnő cseszneki várnagya közötti vagyonmegosztási ügyben.²⁶³

A fentiek alapján körvonalazódni látszik egy olyan megoldás, amely szerint a tornai főesperesség valamilyen módon az elképesztő karriert befutó Szapolyaiak érdekkörébe került. Ha ezen a nyomon haladunk tovább, akkor újabb adattal támaszthatjuk meg elméletünket: 1469/1470 fordulóján a Szapolyaiak házasság révén megszerezték a Bebek családtól a szádvári uradalmat.²⁶⁴ Mindehhez pár év múlva megvásárolták Torna várát és uradalmát. (Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy szinte az egész megye a birtokukba, illetve befolyásuk alá került.) Érdemes ugyanakkor ennek az oklevélnek tartalmára bővebben is kitérnünk: 1476. február 23-án az esztergomi káptalan előtt Beckensloer János érsek, unokaöccse (*affinis sive sororius*), Domoszlói Scop Henrik és felesége, Dorottya eladták a Torna megyei Torna várát és felsorolt tartozékait Szapolyai Imre szepesi grófnak és feleségének, Bebek Imre leányának, Orsolyának meg Imre testvérenek, Istvánnak 10 080 aranyforintért. A püspök és rokonsága kezére a vár és tartozékai még János egri püspöksége idején jutottak, mégpedig úgy, hogy Tornai Szilveszter fiai, István, Benedek és János adta el nekik azért, mert kiváltották azt különböző emberektől, akiknek Szilveszter fiai elzálogosították.²⁶⁵ Ennek az adásvételnek az ideje a véletlen folytán meghatározható, ismeretes ugyanis két olyan oklevél 1471. február elejéről, amelyek alapján a püspök és rokona vásárlását viszonylag biztosan erre az időpontra datálhatjuk: a Szini és IIszváfi családok képviselőiben egyrészt a váci káptalan, másrészt az országbíró előtt is tiltakoztak az ellen, hogy Tornai Szilveszter fiai, István, János és Benedek eladják Torna várát és uradalmát az egri püspöknek, Scop Henrik hevesi ispánnak²⁶⁶ és feleségének – aki nem melleleg az eladók testvére –, Dorottyanak.²⁶⁷

Mindezen adatok fényében immáron könnyen rekonstruálhatjuk a tornai főesperesség 1470-es évekbeli történetét: 1471 elején az egri püspök és rokon-

²⁶⁰ Koppány T.: A kastélyépíttető Ládonyi Demeter és rokonsága 103.

²⁶¹ Arch. 1458–1526. II. 237.

²⁶² Arch. 1458–1526. II. 238.

²⁶³ „venerabilis dominus Iohannes de predicta Ladon, archidiaconus de Thornia, frater utputa carnalis ipsorum Ladislai et Emerici” – DL 62044.

²⁶⁴ Détsy M.: Szádvár 144. és 169/17. jegyzet, továbbá háttérére lásd Horváth R.: Adalékok a Szapolyaiak felemelkedéséhez 104–105., valamint DL 16970., DF 265302.

²⁶⁵ DL 17770., vö. Csánki I. 237., 244.

²⁶⁶ Arch. 1458–1526. II. 118. (1471–1475).

²⁶⁷ Perényi oklt. 537–538. sz.

sága megszerezte a tornai uradalmat, amely gyakorlatilag elfoglalta a megye²⁶⁸ és a tornai főesperesség csaknem felét. Mint láttuk, János tornai plébános és főesperes 1470. április végén,²⁶⁹ míg utóda, a már egri kanonokságot viselő Zsigmond főesperes 1474 májusában²⁷⁰ szerepelt először a hivatalban. Közben – ne feledjük – lezajlott a Vitéz-féle összeesküvés, amelyen Mátyás király sikerrel lett úrrá.²⁷¹ A király és az érsek kibékülését 1471. december 19-én előkészítők (*mediatores*) között nem nagy meglepetésünkre Matucsina Gábor kalocsai érsek és Gúti Ország Mihály nádor mellett Beckensloer János egri püspököt és Szapolyai Imre szepesi örökös ispánt is megtaláljuk.²⁷² A kibékülés csak látszólagos volt, és a király röviddel ezután (1472 tavaszán) lefoglaltatta az érsekséget, még pedig nem mással, mint János egri püspökkel. Az érsek – nyilván ennek következtében is – 1472. augusztus 8-án elhunyt. Helyét egy év múlva Beckensloer vette át előbb választott, majd 1474. március 15-től megerősített érsekként.²⁷³ Az új érsek azonban nem vált meg régi egyházmegyéjétől sem, hanem azt egészen 1475. április elejéig megtartotta.²⁷⁴ Mindez egybevág azzal, hogy a következő ismert főesperes, Zsigmond, az egri káptalanból érkezett Tornába. János egri püspök tehát, miután megvásárolta a tornai uradalmat, saját jelöltjét nevezte ki a főesperesség élére. Mindez az érsekség kormányzásának átvételekor, 1472 tavaszán, de legkésőbb 1474 májusa előtt zajlott le, noha arra Beckensloer kettős méltóságviselése alatt valójában bármikor sort keríthetett.

A tornai uradalom – mint láttuk – pár év múlva, 1476. február 23-án a Szapolyai család birtokába vándorolt, s lass csodát, ettől kezdve eltűnnek az egri kanonokok a tornai főesperesek közül. Az 1483-ban felbukkanó Bereck tornai főesperes, budai és szepesi kanonok már, csakúgy mint utódai a méltóságban, a Szapolyaiak embere volt – ezt jól mutatja, hogy Bereck egy oklevélben Szapolyai István nádor káplánjaként, Csobádi pedig jegyzőjeként fordult elő, illetve, hogy a két János a család kinevezettje volt. 1476 után tehát, amikor szinte egész Torna megye a kezükre jutott, a tornai egyház, illetve ennek nyomán a főesperesség felett is megszerezték a kegyuraságot. És ami ennél is fontosabb, az ottani tized(kés)ből származó jövedelmeket patronáltjuknak ad(hat)ták (a jelek szerint azonban ez csak Bakóc Tamás érseki kinevezése után következett be). Mindez nem volt egyedi eset a Szapolyai család életében, hiszen ismeretes, hogy a térségben fekvő szepesi prépostság felett 1493-tól, Bak Gáspár prépost halálát követően ők gyakorolták a kegyúri jogokat.²⁷⁵ Hasonlóképpen ők ne-

²⁶⁸ Vö. C. Tóth N.: Járások 468. (térkép).

²⁶⁹ DF 274467.

²⁷⁰ DL 75920.

²⁷¹ Huszti J.: Janus Pannonius 273–286.

²⁷² Katona, S.: Hist. crit. 511–517. (DL 37037).

²⁷³ Egyházi arch. 1440–1526. 24–25.

²⁷⁴ Egyházi arch. 1440–1526. 48.

²⁷⁵ Egyházi arch. 1440–1526. 142.

vezték ki 1511-ben és 1519-ben az új zirci apátot,²⁷⁶ de szintén a kezelésükben volt a mórichidai és kapornaki apátság is.²⁷⁷ Úgy tűnik tehát, hogy a nagyobb egyházi javadalmak „begyűjtése” és híveiknek történő szétosztása terén a tornai főesperesség volt az első a sorban.

Visszatérve a kiindulópontához, az eddig leírtak az ún. 1397. évi esztergomi székeskáptalani vizitáció szóban forgó része ügyében azt jelentik, hogy az legkorábban a 15. század közepén keletkezhetett, amikor a tornai plébános már viselte a főesperesi címet (ennek kialakulása azonban továbbra is homályos pont²⁷⁸). Ha a tornai főesperesekkel kapcsolatban az elején említett, az egyházlátogatási jegyzőkönyvben található két mondatra tekintünk, akkor azok jelentése az előbbieket fényében könnyebben magyarázható: mindkét mondatban ugyanis a *deberet* szó áll az *esse* és a *habere* vezéregéjeként. Fordításuk tehát a székeskáptalani kanonok szemszögéből inkább így hangzana: „a fentebbi (felsorolt) főesperességeken túl *kellene lennie* még a tornainak, de ő vidéki és Tornán lakik”²⁷⁹, valamint: „a hetedik helyet a tornai főesperesnek *kellene birtokolnia*”²⁸⁰ de a főesperes nem volt a székeskáptalan tagja és nem ült a neki járó helyen, mivel felette az érsekek és/vagy a káptalan csak a beiktatás (installáció) jogát gyakorolta, míg a tényleges jelölés, illetve kinevezés joga a Szapolyai család kezében volt. (Mindez a vizitáció szempontjából azt jelenti, hogy a vonatkozó rész az 1470-es éveknél hamarabb nem keletkezhetett.) Történt ez annak ellenére, hogy az esztergomi káptalan által az 1476. évi adásvételről kiállított méltóságosoros privilégium, csakúgy mint Zsigmond király 1409. évi, az Özdögei Besenyő család részére történt adományozásról kiállított oklevele,²⁸¹ nem szólt a tornai egyház kegyuraságáról – talán ezért is adták nevüket az ügylethez a káptalan méltóságviselői –, de a jelek szerint a Szapolyaiak hallgatólagosan azt is hozzáértették.

²⁷⁶ Kubinyi A.: A Szapolyaiak és familiárisaik 254. – A kinevezés helyes kelte: 1519. aug. 27., kiadását lásd Szapolyai oklt. 423.

²⁷⁷ Szapolyai oklt. 434.

²⁷⁸ Az okok feltárása az elkövetkezendő kutatások feladata, de jó kiindulópontnak tűnik két másik terület egyházi berendezkedése, illetve annak (át)alakulása: az egyik a pataki uradalom (vö. Tringli I.: Sátoraljaújhely 12–13.), a másik pedig a tárcafői főesperesség kialakulása (vö. Kovács B.: Az egri egyházmegye 58–59., Blazovich L.: A tárcafői főesperesség, Almási T.: A tárcai kerület, Nógrády Á.: Sáros megye egyházas települései).

²⁷⁹ „ultra istos archidiaconatus dixerunt ipsi domini de capitulo, quod deberet esse archidiaconatus Tornensis, sed se fecit ruralem et moratur in Torna” – 175/19–20.

²⁸⁰ „Septimum deberet habere archidiaconus Tornensis” – 176/17–18.

²⁸¹ ZsO II. 6635. sz., az 1410. évi iktatóparancsban szintén nincsen erről szó (ZsO II. 7605. sz.).

1.7. Az őrkanonok „panasza”

A jegyzőkönyv a méltóságviselő kanonokok sorrendje mellett tartalmazza azok feladatait és jövedelmeiket. Az őrkanonok feladatait soroló rész végén a szöveg átvált egyes szám harmadik személybe, és az őrkanonok sérelmét ismerteti: „az őrkanonok elpanaszolta, hogy a méltóságához tartozó Pozsony megyei negyedeitől, amelyeket annak idején az esztergomi érsekkel Zellő és Rendő falvakért cseréltek el, mint mondta, a tizedszedők rútul megfosztották, mert időközben, alighogy nagy fáradtsággal és költséggel megszerezte a negyed negyedét, már negyedik éve semmit nem kap belőle, ezért kérte azt visszaállítani”.²⁸² A mondott két Nógrád megyei birtokot még IV. Béla király adományozta 1244/5-ben az akkori esztergomi őrkanonoknak, illetve általa az őrkanonokság részére.²⁸³ Az oklevél szerepel az őrkanonoki levéltár 1421. május 7-én készült leltárában, s ugyanitt, a 3. tétel alatt található egy másik, Csanád esztergomi érsek által jegyzett oklevél is, amelynek tartalmi regesztája bizonyos, az őrkanonoksághoz tartozó negyedekről (*super quartis custodie ecclesie Strigoniensis*) szól.²⁸⁴ (Az oklevél közben egy másik, a pozsonyi káptalan tizednegyedeire vonatkozó ügyben is előkerült már, így szerencsésen kapcsolódott össze a két téma.)²⁸⁵ A szóbanforgó forrás szerint Telegdi²⁸⁶ Csanád érsek 1335. április 1-jén János esztergomi őrkanonok avagy kincstárnok²⁸⁷ panaszára, amely szerint az őrkanonokság jövedelme nem éri el az évi 10 ezüstmárkát, a tisztségéhez csatolt Nógrád megyei Zellő és Rendő birtokaiért cserébe átadja neki a felsorolt falvak – az ottani papok tized-tizenhatodának sérelme nélkül – a tizednegyedét.²⁸⁸ Csanád érsek oklevelét Vajai Ibrányi István esztergomi őrkanonok²⁸⁹ Perényi Imre nádorral 1516. április 30-án, Batori István nádor-

²⁸² „Item conqueritur dominus custos pro quartis, quas dignitas sua habet in comitatu Posoniensi, pro quibusdam villis Zelen videlicet et Rendve, in concambium domino archiepiscopo datis, nam dicit, quod valde fraudatur per decimatores, quia interdum vix cum magnis laboribus et expensis potest habere quartam quarte, imo per quatuor annos proxime preteritos nihil omnino habuit, et hoc petit reformari.” – 183/8–13.

²⁸³ MES I. 381., Reg. Arp. 905. sz., vö. Solymosi: Az esztergomi őrkanonok oklevelei 290. 19. sz.

²⁸⁴ ZsO VIII. 494. sz., vö. Solymosi: Az esztergomi őrkanonok oklevelei 290. 3. sz.

²⁸⁵ Vö. C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 163–175.

²⁸⁶ Arch. 1301–1457. I. 63.

²⁸⁷ Esztergomi arch. 45. (1335–1342).

²⁸⁸ Anjou XIX. 165. sz., Solymosi L.: Az esztergomi őrkanonok oklevelei 290. 3. sz., mindkettő a példányok és kiadások felsorolásával. Itt kell megjegyeznünk, hogy a kiadások sem egyformák: Fejér György (Fejér VIII/4. 103.) és Knauz Nándor (EFB 82.) az eredetit, Dedek Crescens Lajos (MES III. 258.) pedig az átírásból adta ki az oklevelet.

²⁸⁹ Esztergomi arch. 49. (1511–1528).

ral pedig 1520. június 1-jén íratta át.²⁹⁰ Mindazonáltal van egy apró probléma, amelyet az okleveleket eddig használók vagy észrevettek, de nem foglalkoztak vele,²⁹¹ vagy észre sem vettek: az eredeti oklevél, illetve annak átírásainak és „másolatának” szövege egy nagyon fontos részben eltér egymástól. Ez a hely pedig nem más, mint azoknak a településeknek a listája, amelyeknek a tizednegyedét az örkanonok megkapta. Az egyszerűség kedvéért lássuk az oklevelek vonatkozó részét egymás mellett. (Lásd a 4. táblázatot, a kurzívan szedett rész az eredetiből hiányzik, az aláhúzott rész hiányzik a kiadásból, a / jel az 1516., illetve 1520. évi alakokat választja el, az áthúzott rész pedig az 1516. évi példányban kihúzva.)

Talán az további bizonyítékok nélkül is egyértelmű, hogy az átírt oklevél nem a ma eredetiként ismert forrás, hanem annak egy interpolált hamisítványa volt. Ez a példány 1801-ben még meg volt, mivel a másolat erről készült. De vajon miért és mikor készülhetett a hamis példány? Az 1516. április 30-i oklevélből az átírás körülményeiről azontúl, hogy az éppen zajló országgyűlés 8. napján Vajai Ibrányi István örkanonok kérésére történt, többet nem lehet megtudni.²⁹² Nem úgy a négy évvel későbbiből. Az ezúttal már az új nádor, Bátor István nevében kelt oklevélből érdemes hosszabban is idéznünk: ezek szerint 1520. május 28-án megjelent a nádori jelenlet előtt a már emlegetett (Vajai) Ibrányi István örkanonok, majd Fancsikai Ferenc ellenében előadta, hogy Csánád esztergomi érsek bizonyos függőpecsétjével megerősített privilégiuma, amelyet az esztergomi örkanonokságnak a felsorolt falvakból járó negyedekről (jövedelmekről) adott ki, a mondott Ferencnél van, ezért azt István örkanonok jogai védelmére az ország törvénye értelmében vissza akarja kapni.²⁹³ A személyesen jelenlévő Fancsikai Ferenc minderre azt felelte, hogy mivel arra neki is szüksége van, odaadni nem fogja, de azt átírás készítésére hajlandó átadni.²⁹⁴ Ez, mint látható, meg is történt. Az ügylet körül azonban több gyanús dolog is

²⁹⁰ DF 238010. és DF 237983. – Az oklevélnek ismert 1801. október 30-án, *Faba* Mátyás esztergomi káptalani jegyző által készített másolata is (DF 278390.).

²⁹¹ Anjou XIX. 165. sz.: a regeszta szövegében [] között jelezték az átírások szövegtöbletét: „A []-k közti rész E-ből hiányzik, Á-ok tartalmazzák.”

²⁹² DF 238010.

²⁹³ „contra nobilem Franciscum de Fanchyka proposuit eo modo, quomodo quedam littere ... Chanadini archiepiscopi dicte ecclesie Strigoniensis privilegiales sub pendentis sigillo eiusdem confecte factum quorundam quartarum eiusdem custodie Strigoniensis ex certis villis in eisdem litteris nominatim conscriptis provenire debendarum, tangentis et concernentis apud prefatum Franciscum Fanchykay haberentur ... pro iurium suorum defensione rehabere vellet lege dicti regni nostri requirente.” – DF 237983.

²⁹⁴ „quamvis eedem littere apud ipsum haberentur, non tamen easdem in specie eoque per quosdam eidem causa conservationis date fuissent et assignate, eidem dare vellet, sed paria earundem in transumpto litterarum nostrarum ipsi magistro Stephano concedere presto esset et paratus.” – Uo.

4. táblázat: az őrkanonok Pozsony megyei tizednegyedei

Telegdi Csanád esztergomi érsek 1335. április 1-jei oklevele	
az eredeti példány (DF 237973.), kiadása: EFB 82.	1516. évi (DF 238010.) és 1520. évi (DF 237983.) átirásai, kiadása: MES III. 258.
quandam quartam seu capellam, cum suis filiabus, quarum nomina sunt hec: Gerencher, Magerad, Parna, ubi est terra absque cultoribus et colitur, sed datur decima in specie, item villa Pagh, item Cyfer, item Fonchol, item Pagh minor, item Bachun superior, item Bachun inferior, item octo nobiles de Capella, item Ychran, item Chathe, item villa Nova, item Vedred, item Maythech, item Apay, item Ghest, item villa Sancti Abrahe, item villa Sancti Michaelis Petri Orrus, item Fedemes, item Gyozeg, item Duduagzeg, item Mahet utraque, item Daytha, Geregen, item Mickohelmes, item nobiles in valle Wedred sex,	quandam quartam sive capellam, cum suis filiabus, quarum nomina sunt hec: Gerencher, Magyarad, Parna, ubi est terra absque cultoribus et colitur (!), sed datur decima in specie, item villa Pagh, item Cyfer, item Fonchol, item Pagh minor, item Bachan superior, item Bachan inferior, item octo nobiles de Capella, item Ichran, item Chathe, item villa Nova, item Wedred, item Maythech, item Appay, item Gesth, item villa Sancti Abrahe, item villa Sancti Michaelis Petri Orrus, item Fedemes, item Gyozeg, item Dwdwagzeg, item Maheth utraque, item Daytha, Geregen, item <u>Mikohelmes, item nobiles in valle</u> Wedreed sex, item <i>Chykles, item Magyarbel utraque, item Nemethbel, Sempch, item Bodogazonfalwa, item Sarffew, item Bohon maior, Bohon minor, item Wysthak, Reche, Lottondorf, item Podmorch, item Gochonod, item Mached utraque, item Eleffanth, item Pyntheksur ac Kermesd, item Keworthwelyes utraque, Path nobilium deserta, Path minor, item Krissold/Kwssold, item Reth, item Grwb, item Toksson, item Sandal, item Beel</i>
per resignationem domini Theophyli quondam prepositi Strigoniensis ecclesie de iure et de facto vacantem in concambium et permutationem sepedicte ville Zellew et terra Renduech Iohanni custodi dedimus et contulimus	per resignationem domini Theophilii quondam prepositi Strigoniensis ecclesie de iure et de facto vacantem in concambium et permutationem sepedicte ville Zelew et terra Renduech Iohanni custodi dedimus et contulimus

van: az első és legfontosabb, hogy ha Vajai 1516-ban egyszer már átíratta az oklevelet, akkor egyrészt milyen célból íratta át újra, illetve hogyan kerülhetett ki a kezéből az oklevél. A másik kérdés, hogyan került a képbe Fancsikai Ferenc? Egyfelől tudjuk, hogy Ugocsa megyéből származó nemesember, aki több alkalommal is ügyvédként tevékenykedett (1508, 1519), illetve 1526 áprilisában még

életben volt.²⁹⁵ Másfelől, mi szüksége lehetett az esztergomi örkanonokság birtokairól szóló oklevélre? Végül a harmadik gyanús dolog, hogy Csanád érsek oklevelén csak egyetlenegy pecsét függött, holott az eredetin két függőpecsét volt!²⁹⁶ A fentieket összefoglalva a következőket mondhatjuk: Ibrányi István – éppen abban az évben, amikor Bakóc Tamás érsek jogügyigazgatójaként is tevékenykedett²⁹⁷ – hozzákezdett a hivatalához tartozó jövedelmek feltáráshoz,²⁹⁸ e tevékenysége közben akadhatott a kezébe Csanád érsek 1335. évi oklevele is. Az örkanonok valószínűleg jövedelmeinek növelése céljából dönthetett úgy, hogy felhasználva kancelláriai gyakorlatát,²⁹⁹ megpróbál „kerülő úton” szert tenni további bevételekre: a privilégiumon függő érseki pecsétet valószínűleg levágta és az általa készített példányra függesztette, majd azt először 1516-ban pápens, 1520-ban pedig privilegiális formában átíratta. Ráadásul az utóbbi esetben némi fantáziát is csempészett a dologba, hogy ne neki kelljen a hamis oklevelet bemutatnia: felkérte földijét, Fancsikai Ferencet, akit szintén jól ismerhettek a kúriában, hogy a fenti kis történet keretében ő írassa át azt. A konspiráció, noha az eredeti célt nem érte el, napjainkig rejtve maradt. Ugyanakkor roppant érdekes, hogy a vizitáció idézett szövege szerint az örkanonok arról beszélt, hogy negyedik éve nem kapja meg a tizednegyedeit: a hamis oklevél két átíratása között pedig éppen ennyi idő telt el. Ezek alapján tehát a mondott „panasz” akár 1520-ban is belekerülhetett a vizitáció szövegébe.

1.8. Az érseki tisztségviselők

Az örkanonok-helyettes hivatali (*officium succustodis*) feladatainak ismertetésekor arról értesülünk, hogy az alór által kijelölt nyolc klerikus az érseki udvarmestertől alkalmanként egy dénármárka, illetve élelmiszer ellátásban részesül.³⁰⁰ Ezúttal azonban nem a jövedelmek jelentik a problémát, hanem az azt átadó tisztségviselő megnevezése: érseki udvarmester. Jóllehet a magyar forrásviszonyok nem kedveznek különösebben a különböző udvarok működésének és felépítésének vizsgálatának, ennek ellenére a késő középkori királyi udvartartás működését ma már viszonylag jól ismerjük Fraknói Vilmos,³⁰¹ Fő-

²⁹⁵ Ugocsa m. oklt. 134., 150. sz., Perényi oklt. 810. sz.

²⁹⁶ Vö. DF 237973., Solymosi L.: Az esztergomi örkanonok oklevelei 290. 3. sz.

²⁹⁷ DF 236565. (1516. X. 15.).

²⁹⁸ Így például 1516. VIII. 18-án Úrkuta földdel kapcsolatban Szécsi Dénes érsek 1459. VIII. 13-i oklevelét íratta át a királlyal (DF 238009).

²⁹⁹ Bónis Gy.: Jogtudó értelmiség 410.

³⁰⁰ „et deputare octo clericos ad cantandum psalterium circa ipsum sepulcrum et huiusmodi clericis psallentibus magister curie archiepiscopalis consuevit pro laboribus providere de una marca denariorum communis monete, et illis diebus, quibus cantatur psalterium, de victualibus providere” – 184/23–27.

³⁰¹ Fraknói V.: II. Lajos és udvara.

gel József³⁰² és Kubinyi András³⁰³ munkáiból. Ugyanez azonban nem mondható el a nem királyi, azaz az egyházi és a világi udvarokról, amelyek esetében a tisztségviselők említésén, illetve számba vételén túl nemigen juthatunk.³⁰⁴ Nincsen ez másként az esztergomi érsekek esetében sem: jövedelemigazgatóik (*administrator / gubernator proventuum*), esztergomi várnagyai (*castellanus*) és udvarbíráik (*provisor*) névsorát – elsősorban a 15. század közepétől – szinte megszakítás nélkül ismerjük.³⁰⁵ Feladatuk, főleg a 15. század közepéig, igen sokrétű volt: a jövedelmek kezelése mellett sokszor egyszemélyben az érsek katonáinak vezetője (mint esztergomi várnagy), illetve néhány esetben egyúttal bíraskodási feladatokat is ellátott, mint az érseki udvar bírása (*iudex curie*).³⁰⁶ A feladatok és tevékenységek megosztása a jelek szerint a 15. század közepe tájára állapodott meg: a várnagyi és az udvarbírói funkció elkülönült, az előbbi ugyanakkor összekapcsolódott Esztergom megye alispáni tisztségével (az érsekek voltak ugyanis a megye örökös ispánjai).³⁰⁷ Ugyanekkor indult meg a „specializálódás” is: a jövedelmek sokrétűsége és egyúttal növekedése megkívánta a feladatok megosztását (*gubernator / administrator – provisor – officialis – rationista – notarius*).³⁰⁸ Mindez a forrásokban csak az Itáliából érkezett főpapok, elsősorban Hippolit érseksége idején mutatkozik meg, ők az igazgatás meglévő szisztémáját hozzáigazították az itáliai gyakorlathoz, és ez a fennmaradt számadásköteteik révén tanulmányozható is.³⁰⁹

A gazdasági tisztségviselőkön túl találunk még értékelhető adatokat az érseki titkárra vagy kancellárra (*secretarius / cancellarius*),³¹⁰ az érseki nádorra (*palatinus*),³¹¹ az érseki udvar bírójára (*iudex curie archiepiscopalis*),³¹² ellenben az

³⁰² Fögel J.: II. Ulászló udvartartása, Uő: II. Lajos udvartartása.

³⁰³ Kubinyi A.: A királyi udvar élete.

³⁰⁴ Vö. C. Tóth N.: Egy főúri udvar.

³⁰⁵ Listájukat lásd Arch. 1301–1457. I. 310–311., Egyházi arch. 1440–1526. 23–33. – Az ezekben nem, vagy más adattal szereplő személyek: Sáska Péter (Őrnagy Miklós fia) provisor 1364–1365 (DL 41618.), Kóvágóórsi Kis György (Miklós fia) provisor (és iudex curie) (1384)–1387, 1395–1401 (Rác Gy.: Egy főnemesi család eredete 325–326., 328., DF 227052.: 1395. III. 9.), Szalárdi János esztergomi kanonok, nógrádi főesperes, provisor 1431 (Esztergomi arch. 91., DL 75082.), Lipovci / Turóci Miklós (Pál fia) provisor 1448 (DL 107909., vö. DL 107912.).

³⁰⁶ Rác Gy.: Egy főnemesi család eredete 327–328.

³⁰⁷ Lásd Arch. 1301–1457. I. 310–311., Arch. 1458–1526. II. 98.

³⁰⁸ Vö. Registrum Strig.

³⁰⁹ Fügedi E.: Az esztergomi érsekség gazdálkodása 123–125., Kuffart H.: Az esztergomi érsek pisetum-jövedelme 99.

³¹⁰ A tisztséget viselt személyek egy részét lásd Esztergomi arch. 325–326. (névmutató).

³¹¹ A tisztséget viselt személyekre vonatkozó 14–15. századi adatok egy részét lásd Szócs T.: Nádori intézmény 19–20.

³¹² 1338-ban János (Anjou XXII. 242. sz.), 1395–1401 között Kóvágóórsi Kis György, 1412–1420 között Szentgyörgyúri Péter (Arch. 1301–1457. I. 310.), 1510-ben pedig

egyéb udvari emberekre inkább csak említés szintjén utalnak forrásaink, a feladataik mibenlétéről pedig még ennyi információnk sincsen. Így például több alkalommal szerepel az érsek kamarása (*camerarius*), de az oklevelek alapján még az sem dönthető el, hogy ő is gazdasági ügyekkel foglalkozott, netán az érseki udvartartás belső köreihez tartozott.³¹³ 1476-ban a pozsonyi Stab Farkas pozsonyi kanonok pénzt adott át a lábatlani plébánosnak,³¹⁴ 1494-ben Taddeo Lardis tanúként szerepel az érsek oklevelében.³¹⁵ 1514–1515-ben Monoszói Bošić (*Bossyich*) György kamarást ismerjük, az előbbi évben egy hagyaték ügyében érintett, az utóbbi évben pedig egy közjegyzői oklevél tanúsorában szerepel.³¹⁶ Az 1520-ban szereplő Gaji³¹⁷ Gál fia, György kamarást annak révén ismerjük, hogy Erdődi Simon zágrábi püspök – Bakóc érsek kérésére – felmentette György csázmái házát az adó, illetve a házat terhelő egyéb szolgáltatások alól.³¹⁸ Az adatainkat Szatmári Mihály nevével gyarapíthatjuk, aki – a magyarul ugyancsak kamarás szóval visszaadott – *cubicularius* tisztséget viselte 1505-ben, említését azonban csupán egy közjegyzői irat tanúsorából ismerjük.³¹⁹

Hasonlóképpen bizonytalanul lehet meghatározni Toldi János tárnok (*thavernicus*) feladatát: a neve hivatalviselése idején (1521. márc. 10.) szintén egy közjegyzői oklevél tanúsorában szerepel. Legközelebb akkor találkozunk vele, amikor – Bakóc érsek halála után – tisztségét már letette: 1522. március 13-án már volt tárnokként bizonyos okleveleket szolgáltatott vissza jogos tulajdonosának.³²⁰ Ez utóbbi információt és a királyi tárnokok kötelességeit figyelembe véve³²¹ egyik feladata az érsek(ség)et illető oklevelek és – talán – kincsek őrzése lehetett.

Végül, de nem utolsó sorban, a vizitációban is emlegetett udvarmesteri tisztség (*magister curie*) (miben)létéről kell szót ejtenünk. A forrásokban az érseki udvarmesterre eddig mindössze három adatot találtam: Betlenfalvi Fodor Miklós 1443-ban, Nagylucsei Filep Damján 1515-ben,³²² míg 1522–1524 között

Botfalvi Bot Bálint (DF 238106.) volt.

³¹³ Kubinyi A.: A királyi udvar 23.

³¹⁴ DF 240623., Köblös J.: Egyházi középréteg 462/49. sz., Egyházi arch. 1440–1526. 25.

³¹⁵ DL 20197. – 1497. előtt is szerepel (Kovachich, M. G.: *Formulae solennes* 537).

³¹⁶ DF 265776., 278963. (Egyházi arch. 1440–1526. 31.)

³¹⁷ Az oklevélben: „de Goy”. Valószínűleg szlavóniai zágrábi egyházmegyei püspöki prédiális lehetett. – 1474-ből ismert egy Gaji Olasz Mátyás nevű dombrói kerületi püspöki prédiális (DF 231619, az adatot Pálosfalvi Tamásnak köszönöm), ugyanakkor Pozsega megyéből is ismert ilyen nevű település (Csánki II. 408.).

³¹⁸ DF 219319.

³¹⁹ DF 208833.

³²⁰ DF 238534., DL 108083., p. 600. (Egyházi arch. 1440–1526. 31.)

³²¹ Kubinyi A.: A királyi udvar 15–16., Neumann T.: A Korlátköviék 54.

³²² DL 44352., 22677. (Egyházi arch. 1440–1526. 23., 31.), DL 25730. (év nélküli oklevél, de Baranya megyei az ügy, így nyilván Szatmári György érsek, korábbi pécsi püspök, baranyai ispán [Egyházi arch. 1440–1526. 92., Arch. 1458–1526. II. 44.] embere volt).

Tákosi Ferenc tisztségviselésére maradt adat. A pontos hatáskörük ezek alapján még homályosan sem vázolható, mivel a három oklevél az általuk betöltött hivatal szempontjából teljesen érdektelen. Ha a királyi udvarmester feladatai felől közelítjük meg a kérdést, akkor talán egy picivel előrébb juthatunk: ő volt királyi udvar előjárója, ő vezette le a királyi tanács üléseit és ő – is – válaszolhatott a külföldi követeknek, továbbá ő volt a rendezője a királyi kápolnában lebonyolított egyházi ünnepeknek.³²³ Ez utóbbi funkciója az érseki udvarmesternek is lehetett, mivel a vizitáció adata szerint bizonyos esetekben ő fizette a klerikusokat. Ezentúl azonban csak sejtéseink lehetnek: minden bizonnyal ő volt az érseki udvar előjárója. A tisztségre a 15. század közepe előtről még utalás szerűen sincsen adatunk (a királyi udvarban is a 14. század hatvanas éveiben tűnik fel),³²⁴ így az 1397-re keltezett vizitációban való jelenléte már-már csodaszámba megy. Időközben, Kuffart Hajnalkának köszönhetően előkerült egy 1486-ra keltezhető tervezet, amelyben összeírták azokat a személyeket, akik a Magyar Királyságba érkező gyermek, Estei Hippolit esztergomi érsek udvartartását alkothatják (nem tudjuk, hogy ebben a formában elfogadták-e Itáliában a tervet, illetve mi valósult meg belőle Esztergomban). Ebben Hangácsi Mihály udvarmesterként, Fica Demeter asztalnokként, az itáliai Taddeo pohárnokként, Markos Péter pedig istálló-mesterként szerepel.³²⁵

1.9. A székesegyház kápolnái és oltárai, valamint azok igazgatói

A vizitáció ötödik válaszában a kanonokok felsorolták a székesegyházban lévő kápolna- és oltárigazgatókat, illetve feladataikat. Az utolsó előtti válaszban (48.) a kanonoki házak kapcsán még egy, újonnan alapított oltárról is szó esik, ezért ezt, illetve a Szent Jeromos-kápolnát is felvettem a táblázatba. (Lásd a 5. táblázatot. Az első oszlopban a kápolna vagy az oltár neve, mellette zárójelben az adattár oldalszáma, a másodikban az igazgató neve, a következőben a javadalomviselésének okleveles forrásokkal alátámasztható ideje, mellette zárójelben szintén az adattár oldalszáma, a negyedik oszlopban pedig a különböző megjegyzések szerepelnek.)

³²³ Kubinyi A.: A királyi udvar élete 315., 317–318.

³²⁴ Arch. 1301–1457. I. 51.

³²⁵ ASMo Casa e Stato, busta 386. 85. 2037.IV/2. (Kuffart H.: Esztergomi számadáskönyvek 185., 194.) – A jegyzéket Kuffart Hajnalka és Neumann Tibor dolgozza fel közös tanulmányában („Olyan szép kísérete lesz, mint kevés úrnak Itáliában” Az esztergomi érseki udvartartás szervezése 1486/87 folyamán), ezért tekintek el a részletesebb elemzésétől.

5. táblázat: az esztergomi székesegyház kápolnai és oltárai

a javadalom neve	az igazgató neve	év	megjegyzés
Szent Adalbert-oltár (120.)	Péter (kanonok)	nincsen adat	hat Péter nevű kanonok ismert (195–196.)
Szűz Mária-oltár (129.)	Mikefalvi / Csehi Péter nagyprépost	1397. V. 11.	pápai kinevezése (130.)
Szent Kereszt-oltár (123.)	Mihály prebendarius	nincsen adat	több ilyen nevű javadalmas ismert (212.)
Krisztus teste-kápolna (115.)	Bereck kanonok	1394–1411	esetleg Szeredi Bereck 1456–1460 (116.)
Szent Péter-oltár (106.)	Bertalan kanonok	nincsen adat	a korszakból csak Megyeri Bertalan (1473–1501) és Loret Bertalan (1481) nevű kanonokok ismertek (146.)
Keresztelő Szent János-oltár (120.)	Antal kanonok	nincsen adat	Bingolai Antal 1391–1411, esetleg Udvardi Nagy Antal 1400–1421 vagy Komjáti Antal 1449–1462 (141.)
Szent Szaniszló-oltár	Tamás kanonok	nincsen adat	az oltárra, illetve igazgatóságára nincsen más adatunk (128.).
Szent Margit-oltár (125.)	(Nagy) Márton szentistváni prépost 1391–1397	nincsen adat	az igazgatóságára nincsen adat (126.)
Szent Lúcia-oltár (125.)	őrkanonok	nincsen adat	1286-tól az igazgatók a mindenkori őrkanonokok voltak
Szentháromság-oltár (129.)	„jelenleg nincs”	nincsen adat	az oltárt Segesdi Antal kanonok (1493–1505) alapította 1496. I. 15-e előtt!
Szent Miklós-oltár (126.)	nincs feltüntetve	nincsen adat	
Szent Katalin-oltár (123.)	nincs feltüntetve	nincsen adat	
Szent Anna-oltár a várban	nincs feltüntetve	nincsen adat	a 15. század végén a székesegyházban is volt (121.)

a javadalom neve	az igazgató neve	év	megjegyzés
Szent Gergely-oltár (122.)	nincs feltüntetve	nincsen adat	a vizitáció egy másik helyén arról van szó, hogy Gergely honti főesperes (1374–1393) alapította
Szent László király-oltár (124.)	nincs feltüntetve	nincsen adat	Kanizsai Miklós tárnokmester alapította 1394. X. 8-a után
Szűz Mária-kápolna (112.)	Esztergom-újvárosi Péter kanonok	1405–1443 (113.)	Kanizsai János esztergomi érsek alapította 1396. IV. 20-án; elődje, Kis Balázs 1396–1402 között mutatható ki (113.)
Szent (Fábián és) Sebestyén-oltár (122.)	–	–	Túronyi Mihály esztergomi kanonok, nógrádi főesperes alapította 1476. II. 22-e előtt, a vizitáció szerint: „újonnan alapított” (<i>de novo fundate</i>)
Szent Jeromos-kápolna (118.)	–	–	Kesztlöci Mihály olvasókanonok (1483–1499) alapította

A vizitációban felsorolt két kápolnaigazgató közül, mint látható, az egyik, Esztergom-újvárosi Péter 1397-ben biztosan nem birtokolta még a javadalmat, holott a szöveg szerint „Péter kápolnaigazgató bemutatta a vizitátornak a kápolna alapítólevelét”.³²⁶ Ez egyúttal azt is jelenti, hogy Péter kápolnaigazgatósága idején (1405–1443) biztosan volt legalább egyszer egyházlátogatás a székeskáptalanban! A három kápolna közül a kettőt még a vizitáció elvi időpontja előtt, míg a Szent Jeromosról nevezett közel száz évvel később alapították. Az említett tizenöt oltár közül a Szent Szaniszló tiszteletére szentelt létezésének – egyelőre – egyetlen tanúja a jegyzőkönyv, a Szent Fábián és Sebestyén-, illetve a Szentháromság-oltárokat pedig évtizedekkel később, 1476-ban és 1495. körül alapították. A összes igazgató közül kettő neve „talál” biztosan az 1397. évre: Mikefalvi / Csehi Péter nagyprépostot a vizitáció kezdete előtt két héttel nevezte ki a pápa a Szűz Mária-oltár élére, Bereck ekkor már legalább három éve birtokolta a Krisztus teste-kápolna javadalmát. A még megnevezett öt személyt két csoportra bonthatjuk: az elsőbe azok tartoznak (hárman), akik – noha konkrét adatunk nincsen igazgatóságukra – viselhették az adott javadalmat. Így a Szent Adalbert-oltár igazgatója lehetett egy Péter kanonok, mert ismerünk a korszakból legalább hat ilyen nevű kanonokot.³²⁷ A Keresztelő

³²⁶ „ipse magister Petrus rector capelle exhibuit ipsi domino visitatori litteras foundationis ipsius capelle” – 197/3–5.

³²⁷ Esztergomi arch. 194–195.

Szent János-oltár igazgatója egy bizonyos Antal kanonok volt, aki valószínűleg Bingolai Antal kanonokkal (1391–1411) azonos, de nem zárható ki az 1400-tól adatolt Udvardi Nagy Antal kanonok sem.³²⁸ Végül a Szent Margit-oltár élén a jegyzőkönyv alapján Nagy Márton esztergom-szentistváni prépost (1391–1397)³²⁹ állt, tekintve hogy 1358 és 1421 között egyetlen adatunk sincsen a rektorra,³³⁰ így akár ő is betölthette azt. A másik csoportba értelemszerűen azokat soroltam, akiknél még a feltételezés is erős állításnak számítana. A Szent Kereszt-oltár élén – mint láttuk – egy Mihály nevű javadalmas állt, ám a vizitáció 17., 19. és 20. válaszában írtak szerint nem ő, hanem egy Bálint nevű személy volt az oltár igazgatója, aki egyúttal a székesegyház plébánosi hivatalát is viselte. Ugyanakkor viszonylag egyszerű a helyzetünk, mivel egyetlen Mihály vagy Bálint nevű igazgató sem ismert, jóllehet a *prebendariusok* között 1393-ból van adatunk egy Mihályra,³³¹ ellenben Bálint nevére nincsen. A Szent Péter-oltár élén a vizitáció szerint Bertalan kanonok állt – a probléma az, hogy ilyen nevű kanonok csak a 15. század második feléből ismert: Megyeri Bertalan 1473 és 1501 között, *Loret* Bertalan pedig 1481-ben mutatható ki.³³² Az előbbi egyúttal a Szent Fábrián és Sebestyén-oltár igazgatója is volt.³³³

A kápolnákról, az oltárokról, valamint igazgatóikról írtak tehát legalább négy idősíkot mutatnak: az első az 1390-es évek, amelyet Mikefalvi / Csehi Péter nagyprépost (1397–1421), Nagy Márton esztergom-szentistváni prépost (1391–1397), Bereck kanonok (1394–1411) és Bingolai Antal kanonok (1391–1411) neve fémjelez. A második, átfedésben az előzővel, az 1405 utáni időszak, amikor a mondott Péter nagyprépost, Bereck és Antal kanonok még, Esztergom-úJVárosi Péter kanonok (1405–1443) pedig már tevékenykedett. A harmadik Túronyi Mihály nógrádi főesperes „mostani” (*de novo fundate*) oltáralapítása (1476), míg a negyedik Kesztyölczi Mihály kápolna-, illetve Segesdi Antal oltáralapításai az 1490-es évek közepén.

³²⁸ Uo. 141.

³²⁹ Uo. 58.

³³⁰ Uo. 125–126.

³³¹ Uo. 212.

³³² Uo. 146.

³³³ Uo. 122.

1.10. Collegium Christi³³⁴

A kollégiumot Budai János barsi főesperes alapította.³³⁵ IX. Bonifác pápa 1399. április 28-án bízta meg az esztergom-szenttamási prépostot, Domoszlói Jánost³³⁶ – Budai János kérelme alapján – alapítványa felülvizsgálatával, majd jóváhagyásával. A bulla nem maradt fenn, a Regesta Lateranensia sorozatban lévő másolatából³³⁷ és az esztergomi káptalan 1397. évi vizitációjából ismerjük a kollégium alapításának célját, a működésére vonatkozó előírásokat. Az utóbbiban leírtak problémás voltát már viszonylag régen észrevette a kutatás, s megoldására különböző elméletek születtek (lásd alább), de mielőtt belevág-nánk a vonatkozó rész elemzésébe, lássuk az ominózus szövegrészletet.³³⁸

„Továbbá az esztergomi egyházban van a tanulni kívánó szegény iskolások Krisztus-kollégiuma, amelyet Budai János mester, barsi főesperes és esztergomi kanonok alapított, és amelyet a Buda városában fekvő négy³³⁹ házának bérleti díjával javadalmazott, a házak fekvéséről a város okleveleiből mindenki tájékozódhat. A mondott Kollégium vezetője a barsi főesperes és *magát a Kollégiumot szükséges helyreállítani* (kiemelés tőlem – C. T. N.).³⁴⁰ Továbbá a barsi főesperesség a kanonoksággal együtt a Krisztus-kollégiumhoz van kapcsolva. És ha üresedésben van, az esztergomi érsek adományozza azt, de senki másnak nem adhatja, mint a Kollégium diákjaiból annak, aki egykor a Krisztus-kollégium pénzén tanult, természetesen az idősebbek és méltóbbak közül, és az így kiválasztott legyen a vezetője a Kollégiumnak, valamint élvezze a főesperesség

³³⁴ A fejezetnek a kollégium könyvtárára vonatkozó adatokkal kibővített szövegét lásd Körmeny K.–C. Tóth N.: Collegium Christi.

³³⁵ Budai János kollégium alapítására, tanulmányaira, könyvtárára összefoglalóan lásd Körmeny K.: Studentes 64–69.

³³⁶ A megbízásban nem szerepel a prépost neve, de az esztergom-szenttamási társaskáptalan préposti címét 1377–1399 között Domoszlói Miklós fia, János viselte (Esztergomi arch. 64.).

³³⁷ Mon. Vat. I/4. 119–120. (69. kötet fol. 219^v–220^r).

³³⁸ A fordítás során a következők munkákra voltam figyelemmel: Knauz N.: Krisztustársulat 347., Kollányi F.: Esztergomi kanonok XLIX–L., Körmeny K.: A Collegium Christi és könyvtára 5–6., Mészáros I.: A középkori Collegium Christi 350–351. – A kollégiumra lásd még Mályusz E.: Egyházi társadalom 91–92.

³³⁹ A házak közül egyet ismerünk biztosan, azt, amelyik az Olasz [mai Országház] utcában állt a Szerecsen, majd Garai nagy ház mellett (Végh A.: Buda helyrajza I. 227., II. 52/145. sz.).

³⁴⁰ „Item in ipsa ecclesia Strigoniensi est collegium Christi pauperum scolarium studere volentium fundatum per magistrum Iohannem de Buda, archidiaconum Barsiensem et canonicum Strigoniensem, dotatum quatuor domibus cum censibus earundem in civitate Budensi existentibus et habitis, quarum situs et loca in litteris dicte civitatis plene describuntur. Cui collegio presidet archidiaconus Borsiensis et ipsum collegium indiget reformatione.” – 198/3–8.

és a kanonokság jövedelmét, ám ami azon felül marad, a Kollégiumnak kell adnia, és nem hagyományozhatja senkire, hanem mindene a Kollégiumé lesz.³⁴¹ És az ilyen vezető köteles kiválasztani néhány szegény iskolást az igyekvőbbek közül, és őket köteles elküldeni az országon kívül az általuk választott helyre tanulni, és azoknak és magának a Kollégiumnak, akik abban tanulni kívánnak, kell a költségeit fedeznie, még pedig úgy, hogy ha ezek a tanulók később jövedelmezőbb álláshoz jutnak, kötelesek visszafizetni a Krisztus-kollégiumnak az összes költséget, amelyet tanítatásukra fordítottak, ha netán ilyen szerencse nélkül halnának meg, akkor mentesek a visszafizetés alól”.³⁴²

A fenti, a vizitációban található sorokat tartja a szakirodalom az első biztos híradásnak a Budai János által alapított Krisztus-kollégiumról és teszi annak létrejöttét az 1390-es évtized első felére.³⁴³ Az első hírünk Budai Jánosra 1374-ből van, amikor mint baccalaureatusi vizsgával rendelkezőt befogadták a prágai egyetemre. Ehhez képest – már amennyiben a két személy ugyanaz – 1383-ban még mindig ott tanult, és csak 1385 februárjában nyerte el a licenciátusi, júliusban pedig a hét szabad művészet mestere fokozatot.³⁴⁴ Eddigi tudásunk szerint – furcsa módon³⁴⁵ – legközelebb csak hat év múlva, 1391. december 26-án találkozunk nevével az esztergom-szentistváni prépostság alapítólevelében, mint kanonok.³⁴⁶ Mindezek alapján talán joggal gondolhatjuk, hogy még

³⁴¹ „Item archidiaconatus iste Borsiensis simulcum canonicatu est annexus ipsi collegio Christi, et cum vacant, habet conferre dominus archiepiscopus pro tempore existens, non tamen nisi alteri ex filiis collegii ipsius, hoc est illi, qui ex pecuniis ipsius collegii Christi studuit, seniori tamen sive digniori, et talis in ipsa sua creatione sit presidens ipsius collegii. Talis etiam archidiaconus habet dumtaxat usu fructum ipsius archidiaconatus et canonicatus, quicquid supererit ipsi collegio succedit, nec testari potest in morte, sed omnia cedent pro collegio.” – 198/9–16.

³⁴² „Et talis presidens semper tenetur eligere aliquos pauperes scolares, studiosos tamen et illos mittere extra regnum ad loca studii, ubi proficere valeant talibusque et collegio ipso expensas ministrare tenetur, quibus vivere valeant in loco studii, ita tamen, ut quando tales studentes ad pinguiorem fortunam venient, tenentur persolvere ipsi collegio Christi omnem pecuniam, quam inde pro suo studio leverunt, si autem morientur sine aliqua fortuna dominii, tunc expediti erunt a solutione.” – 198/16–22.

³⁴³ Körmendy K.: A Collegium Christi és könyvtára 5–7., Uő: Studentes 63–65., 70–76., Mészáros I.: A középkori Collegium Christi 345–346., 350., Mályusz E.: Egyházi társadalom 333., Gábor Gy.: Adatok a könyvirás történetéhez 309.

³⁴⁴ Körmendy K.: A Collegium Christi és könyvtára 6., Gábor Gy.: Adatok a könyvirás történetéhez 311., Szögi L.: Budai, pesti, óbudai és budapesti diákok 55., Haraszti Szabó P.: Prágai egyetemisták 45. 20. sz.

³⁴⁵ Neve még az egyszerű kanonokoké között sem szerepel.

³⁴⁶ Pór A.: Szentistváni prépostság 96., Esztergomi arch. 167. – Az eddigi irodalom azt feltételezte, mivel az oklevél szövegében Budai János neve a főesperesek közé ékelődött (Michael Zoliensis, Gregorius Hontensis, Iohannes Budensis, Leonardus de Pensauro decretorum doctor Zagradiensis archidiaconi), hogy tollban maradt a fő-

egy-két évig folytatta egyetemi tanulmányait, noha a kánonjogi doktorátust nem sikerült elérnie (a későbbiekben mindig *magister* címmel illetik).³⁴⁷ A barsi főesperességet valamikor 1393. május 9-e után, de 1396. szeptember 18-a előtt nyerte el. Főesperességét és kanonokságát 1427. február 4-én bekövetkezett haláláig viselte.³⁴⁸

1.10.1. A kollégium első ösztöndíjasa és a *Processus iudiciarius*

A Collegium Christi 1394. év körüli alapítása mellett szól még egy, eddig nem említett személy pályája: a kollégium létrejöttének időpontjához szokás kapcsolni ugyanis egy másik esztergomi kanonok nevét, aki a Krisztus-kollégium első tagja³⁴⁹ vagy rangidőse³⁵⁰ lehetett. Ő nem más, mint Pöstyéni György fia, Tamás, aki 1395-ben iratkozott be a prágai egyetemre, ahol 1399-ben érte el a jog baccalaureatusa, 1401-ben a licenciátusa címet, majd végül 1402-ben a kánonjog doktora lett.³⁵¹ Hazatérése után valamikor esztergomi kanonokságot kapott, majd az 1400-as évek első évtizedének vége felé elnyerte első jelentősebb javadalmát is: 1409. március 14-én Tamás kánonjogi doktor, esztergomi egyházmegyei vizitátor már sasvári főesperesként szerepel.³⁵² Tisztségét nem sokkal korábban kaphatta, mivel elődje, Tarkói Pál napra pontosan két évvel korábban még betöltötte a javadalmat,³⁵³ viszont honti főesperesként először 1409. július 25-én szerepel.³⁵⁴ Tamás következő javadalmát ismét Tarkói Pál rangemelkedésével nyerte el. Pál utoljára 1411. május 23-án szerepelt honti főesperesként,³⁵⁵ 1412. augusztus 8-án már esztergom-szenttamási préposti cí-

esperessége neve, ám egy 1393. V. 9-i oklevélben egyértelműen csak kanonokként szerepel (Esztergomi arch. 167.: DF 236647. = ZsO I. 2924. sz.). E forrás tükrében tehát el kell tekintenünk a szóbanforgó alapítólevél korábbi értelmezésétől.

³⁴⁷ A magister cím persze nem feltétlenül jelentette egy személy tanultságát, de amennyiben elfogadjuk Solymosi László e kérdésben vallott nézetét, amely szerint a méltóságot vagy hivatalt viselő kanonokokat „dominus”, míg az egyszerű kanonokokat „magister” címmel illeték (Solymosi L.: Könyvhasználat a középkor végén 28.), akkor Budai János barsi főesperes esetében a magister cím az egyetemi végzettségére utalhatott.

³⁴⁸ Esztergomi arch. 71.

³⁴⁹ Körmendy K.: A Collegium Christi és könyvtára 7.

³⁵⁰ Mészáros I.: A középkori Collegium Christi 353.

³⁵¹ Gábor Gy.: Adatok a könyvirás történetéhez 311., Mályusz E.: Egyházi társadalom 309., Körmendy K.: A Collegium Christi és könyvtára 13., Mészáros I.: A középkori Collegium Christi 353–354., Haraszi Szabó P.: Prágai egyetemisták 54. 92. sz.

³⁵² Esztergomi arch. 101.

³⁵³ Uo.

³⁵⁴ Uo. 82.

³⁵⁵ Uo.

mével kerül élénk,³⁵⁶ ugyanezen oklevél méltóságsorában már Tamás áll honti főesperesként.³⁵⁷ Javadalmát 1418 április elejéig viselhette, hogy aztán a június vége már a nyitrai főesperesség élén találja,³⁵⁸ amelyet haláláig, 1430. április 8-ig viselt.³⁵⁹ Közben rövid időre, 1423 decembere és 1425 január eleje között esztergomi vikárius volt.³⁶⁰

Pöstyéni Tamás személye a kollégiumalapító Budai Jánoséhoz a „prágai perrendtartáson” keresztül kapcsolódik, amelyen viszont az eddigi alapítási évszámok nyugszanak. De miről is van szó? A *Processus iudiciarius secundum stilum Pragensem* szerzője Nicolaus (Mikulaš) Puchnik,³⁶¹ aki a prágai egyetemen magister artium, licenciatus decretorum fokozatot szerzett. 1382-től ugyanott a kánonjog tanára, 1389–1390 között az egyetem rektora, közben pedig a prágai érsekség officialisa (1383–1395), majd vikáriusa (1395–1402). 1402-ben, nem sokkal halála előtt prágai érsekké nevezte ki IX. Bonifác pápa. A *Processus iudiciarius* még gyakorló kánonjogászként 1386–1389 között készítette el kézikönyvnek szánva a prágai érsekség számára, a műnek ma 15 másolata ismert Európa 12 könyvtárában.³⁶²

Az eddigi szakirodalom – röviden összefoglalva – a következőket állította: a *Processus iudiciarius Pragensis* legvalószínűbben 1386-ban készült, hat darab – akkor ismert – másolata közül két példány, a Göttingenben és a Königsbergben őrzött, az elveszett magyar másolat alapján készültek. Az eredeti prágai könyvet Budai János átdolgozta a magyar viszonyoknak megfelelően (a Prága helynevet mindenhol átírta Esztergomra), és azt Pöstyéni Tamás másolta le 1396 körül.³⁶³ Mindezen adatokból, továbbá, hogy Tamás 1395-ben kezdett a prágai egyetemre járni, adódott Körmeny Kinga következtetése, amely szerint „ha Budai János mint barsi főesperes nem azonnal alapítja a kollégiumot, ami valószínű, és Pöstyéni Tamás nem rögtön az alapítás évében megy Prágába, akkor az 1394-es év látszik a megközelítő alapítási évnak.”³⁶⁴ Mindezek fényében tehát a Kollégium alapítása szempontjából a legfontosabb kérdés, hogy hol és mikor történt a másolás?

Lássuk először a kiindulási pontot, a kötet kolofonját: „A perrendtartás (másolását) befejezte Márton-nap másnapján Pöstyéni Tamás, a Budai János barsi főesperes és esztergomi kanonok által alapított Krisztus szegényei kollégium-

³⁵⁶ Esztergomi arch. 64.

³⁵⁷ Uo. 82., 221.

³⁵⁸ Uo. 97.

³⁵⁹ Uo.

³⁶⁰ Esztergomi arch. 257., személyére összefoglalóan lásd C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi viszály 233.

³⁶¹ Budský, D.: *Processus iudiciarius*, a kéziratok felsorolásával.

³⁶² Körmeny K.–C. Tóth N.: *Collegium Christi* 154.

³⁶³ Gábor Gy.: Adatok a könyvirás történetéhez 309–310., Körmeny K.: *A Collegium Christi és könyvtára* 7, 17., Mészáros I.: *A középkori Collegium Christi* 353.

³⁶⁴ Körmeny K.: *A Collegium Christi és könyvtára* 7.

mának első diákja, Istennek hála”.³⁶⁵ A kolofon szerint tehát Pöstyéni Tamás, a Kollégium *primus studense* ismeretlen év november 12-én fejezte be a kötet másolását. A szövegben, mint ahogy az egész kötetben, sehol sem szerepel évszám. A másolás éve egyedül Gábor Gyulánál található meg – amelyet aztán átvettek tőle –, aki azt írta, hogy „körülbelül 1396-ban leíratta az eredetit hazai használatra Budai János barsi főesperes, esztergomi kanonok”.³⁶⁶ Véleményét sajnos nem indokolta.

Mindezek után további kérdések merülnek fel az elveszett másolattal kapcsolatban. Hol történt a másolás? Prágában vagy Esztergomban? Tulajdonképpen kimutatható-e bármiféle szerepe Budai Jánosnak a perrendtartással kapcsolatban? Itt nem másra gondolunk, mint amit eddig Gábor Gyula cikkét olvasva nem mindenki³⁶⁷ gondolt végig: a kolofonban szereplő szöveget már a kezdetektől félreértették és félreértelmezték, azaz Budai Jánosnak tulajdonították a *Processus* szövegét (vö. a göttingeni példány tartalomjegyzékével: *Valde utilis et noviter collectus tractatus secundum stilum modernum de processu iudiciario magistri Johannis de Buda Archidiaconi Borsiensis et canonici in ecclesia Strigoniensi*),³⁶⁸ holott ilyenről szó sem esik annak szövegében. Budai János neve a történetbe alapvetően két úton került: szerepel mint a Krisztus-kollégium alapítója, illetve hogy Budai Jánosnak ismerjük egy *Rationale* nevű azóta szintén elveszett munkáját. E két adatból aztán a kutatás azt a következtetést vonta le, hogy a prágai rendtartást a barsi főesperes dolgozta át a hazai viszonyoknak megfelelően.³⁶⁹ Mindezekkel szemben annyi állítható, hogy a *Processust* Tamás másolta le és cserélte ki a cseh helynevet magyarra. Mindezt az időrend is alátámasztja. Az eredeti kötet elkészültét VI. Orbán pápasága (1378–1389) idejére, azon belül is 1386 és 1389 közé szokás tenni.³⁷⁰ Budai Jánost nemcsak a másolat kolofonja, hanem prágai tartózkodása is kizárja az értelmi szerzők közül: utoljára 1385-ben említi Prágában, 1391-ben már biztosan itthon van. Ellenben Pöstyéni Tamás 1395-ben érkezett meg a városba, ekkora már „híre mehetett” a kötet használhatóságának, s az egyetemista dönthetett úgy, hogy

³⁶⁵ „Finitus est autem iste processus iudiciarius secundo die festi beati Martini confessoris, per Thomam de Pyschan, collegy pauperum Christi, facti per magistrum Joannem de Buda, archidiaconum Borsiensem et canonicum in ecclesia Strigoniensi, studentem primum, deo gratias.” – Gábor Gy.: Adatok a könyvirás történetéhez 310.

³⁶⁶ Uo. 309.

³⁶⁷ Erdő Péter egyértelműen Pöstyéni Tamást nevezi meg a kötet átdolgozójának, amely munka Esztergomban zajlott (Erdő P.: A középkori oficiális bírászkodás 93.).

³⁶⁸ Gábor Gy.: Adatok a könyvirás történetéhez 310.

³⁶⁹ Körmeny K.: A Collegium Christi és könyvtára 17–18., Csontos J.: Göttingeni kutatások 274–275. – A *Rationale*ra lásd Körmeny K.: *Studentes* 67–69. – A prágai egyetemen készült magyar vonatkozású kéziratokra és könyvekre lásd Haraszti Szabó P.: *Books and their creators*.

³⁷⁰ Lásd fentebb, korábban 1386-ra datálták (Gábor Gy.: Adatok a könyvirás történetéhez 309.).

saját későbbi használatára lemásolja azt. (E feltételezés alapvetően azon nyugszik, hogy elfogadjuk, Tamásnak már ekkor kiérlelt céljai lehettek.) A prágai másolás mellett szól az e példányról készült két másolat lelőhelye is: az egyik Göttingenben, a másik Königsbergben maradt fenn. Habár nem ismeretes, hogyan kerültek oda, de a legegyszerűbb azt feltételeznünk, hogy Pöstyéni verzióját – diáktársai – még ott Prágában lemásolták. A másik, hogy a kolofonban nem szerepel neve mellett fokozat, már pedig ez azt jelenti, hogy az átdolgozást és másolást legkésőbb baccalaureatusi vizsgája előtt, 1399-ben be kellett fejeznie. (A munkához tehát csak nagyon áttételesen lehetett Budai János barsi főesperesnek köze.)

1.10.2. A kollégium „megreformálása”

Ha még emlékszünk rá, a Kollégiumra vonatkozó passzus első részének végén áll egy általam (is) kiemelt mondat („magát a Kollégiumot szükséges helyreállítani”³⁷¹), amely egyrészt sehogyan sem illeszkedik az előtte, és – hozzátehetjük – az utána következő mondatokhoz sem. A vonatkozó szövegrész magyarázatával mind Körmendy Kinga, mind Mészáros István kísérletet tett. Az előbbi szerző szerint e mondat magyarázná, tudniillik, hogy a kollégium reformálásra szorul, az 1393–1395 közötti alapítást.³⁷² Mészáros István viszont észlelve, hogy az 1390-as évek eleji alapítás és az 1397-es reformálás szükségességét hangsúlyozó adat között meglehetősen rövid idő telt el, ami nem tenné indokolttá a kollégium „korszerűsítését”, kénytelen-kelletlen más magyarázatot keresett, illetve talált a jelenségre: „(a)z 1397-es szöveg szerint a prezidens külföldi (kiemelés – M. I.) tanulmányokra küldi a kollégium növendékeit; az 1399-es pápai irat bárhoz levő (kiemelés – M. I.) egyetemről beszél ezzel kapcsolatban.” Azaz véleménye szerint „1397-re már megerősödött az 1395-ben alapított óbudai egyetem, s a régihez képest új helyzet keletkezett: nem feltétlenül kellett már külföldre menniük azoknak a fiataloknak, akik egyetemi tanulmányokat kívántak végezni.”³⁷³

Mint látható, mindkét szerző a *reformatio* szónak a mai értelmét használta érvelésében szemben a régebbi/középkori (megújítás, helyreállítás) jelentésével, tették ezt azért, hogy elkerüljék annak megválaszolását, amelyet Mészáros István így jellemezett: „Vajon miért s milyen korszerűsítést igényelt az alig néhány évvel korábban alapított s még újnak számító intézmény?”³⁷⁴ Mielőtt tovább lépnénk, idéznünk kell Knauz Nándor véleményét is, aki így oldotta fel a problémát: „a visitatio szerint e társulatnak 1397. évben javításokra volt

³⁷¹ „et ipsum collegium indiget reformatione” – 198/8.

³⁷² Körmendy K.: A Collegium Christi és könyvtára 7.

³⁷³ Mészáros I.: A középkori Collegium Christi 351.

³⁷⁴ Uo.

szüksége (ipsum Collegium indiget reformatione.) Ezen javítások ama vizitációban így eszközöltettek: Quia in alma hac Strigoniensi ... Így ujjal rendeztetve a társulat egy századon túl virágzott ...³⁷⁵ A Knauz Nándor által – a szövegében hiányosan – idézett rendelkezéssel (*Statutum super reformatione collegii Christi*)³⁷⁶ egyetlen apró probléma van, még pedig az, hogy nem része a vizitációnak (vö. a kötet leírásával), jóllehet a korai kötet részét képezte.³⁷⁷ (Írásképe alapján a 16. század első felében másolhatták be a könyvbe, és kísérteties hasonlóságot mutat az utána következő, Várdai Pál esztergomi érsek által 1530-ban megerősített határozatok szövegét leíró kéz írásával.³⁷⁸ Az 1530 körüli kollégiumi – új – statútum szövege leginkább a mohácsi csatavesztés utáni helyzetbe, a székeskáptalan javainak újra rendezése idejébe illik.³⁷⁹) Ha tehát nem ragaszkodunk az esztergomi vizitáció élén álló 1397-es dátumhoz, akkor a Kollégium reformációja rögtön értelmet nyer. Amint azt már idézett szerzőink kifejtették, a Krisztus-kollégium a 15. század végén (1482-től keltezhetően) komoly problémákkal küzdött, a pénzügyei meglehetősen rosszul álltak, a diákok külföldi taníttatása is el-elmaradozott, így a Collegium Christi szervezete akkor valóban megújításra szorult. Az előbbieket figyelembevételével az 5. válaszban a *Collegium Christi* kapcsán elmondottak lejegyzésére legkorábban a 15. század utolsó negyedében kerülhetett sor. Mindezzel összevág, hogy 1486 után, Csesztregi Imre barsi főesperes halálát követő közel negyedszázadban a főesperesség vagy üresedésben (1490–1499), vagy személyek (Bodrogi Fülöp 1500–1509, Isvalies Péter bíboros 1509) kezén volt, akik jövedelemkiegészítésként nyerték el azt.³⁸⁰ A helyzet – mint ismert – csak 1510-ben, Pesti Gergely kinevezésével oldódott meg.

Másrésről a fentebbiekben kifejtettek alapján a Krisztus-kollégium alapítási idejének meghatározásából, illetve a 14. század vége, mint alapítási idő melletti érvelésből az esztergomi vizitációt ki kell zárunk. Így az első biztos, kétségtelen hitelű adat a *Collegium Christi* létezésére az 1399. április 28-i pápai megerősítés.³⁸¹ Ennek ellenére az alapításra valóban az 1390-es évek elején, legvalószínűbben a Körmendy Kinga által is meghatározott 1394-es év folyamán került sor, amikor Budai János talán már viselte a főesperesi hivatalt – mint

³⁷⁵ Knauz N.: Krisztustársulat 348–349.

³⁷⁶ Fol. 44^{r-v} (pag. 91–92.), kiadását lásd a II. fejezetben a X. sz. (242/11–243/7).

³⁷⁷ Körmendy Kinga (Körmendy K.: A Collegium Christi és könyvtára 10.) összefüggésbe hozta a rendeletet a Kollégium 15. század végén meglévő nehézségeivel, s a szöveget mint „az 1397-es vizitáció XVI. sz. eleji másolatának kiegészítései” alatt tárgyalta.

³⁷⁸ Vö. 45^r–46^v (pag. 93–96.), kiadását lásd a II. fejezetben XI. sz. (243/10–246/13.).

³⁷⁹ Vö. Knauz N.: Krisztustársulat 353.

³⁸⁰ Esztergomi arch. 72–73.

³⁸¹ Mon. Vat. I/4. 119. – Az Érszegi Géza által újonnan felvetett 1399. évi alapítási időpont (Érszegi G.: Korai törvényeink 244., Uő: Budai János gyűrűspecstetje 73.), minden szempontból teljesen légből kapott (vö. Körmendy K.–C. Tóth N.: Collegium Christi 150–153.).

láttuk 1393-ban még nem, 1396-ban viszont már ő volt a főesperes³⁸² –, és nem sokkal annak elnyerése után létrehozta a Kollégiumot. E mellett szól, hogy Pöstyéni Tamás, a Kollégium első vagy vezetőtanulója 1395-ben iratkozott be a prágai egyetemre, illetve az, hogy nagy valószínűséggel ottani tartózkodása során dolgozta át és írta le a prágai perrendtartást, amelyet legkésőbb baccalaureatusi vizsgája előtt, 1399-ben be kellett fejeznie, mivel fokozatot nem tüntetett fel a neve mellett a kolofonban.

1.11. A pozsonyi és a szebeni prépostság

Antonio da Ponte vizitátor hatodik kérdésében arra volt kíváncsi, hogy „a székesegyházon kívül vannak-e más egyházi javadalmak nekik alávetve, és ha vannak, melyek és milyenek, illetve kik tartják azokat kezükön és hogyan?”³⁸³ A kanonokok válaszukban felsorolták, hogy milyen javadalmak és méltóságok tartoznak az *érsek* joghatósága alá.³⁸⁴ Felmerül a kérdés, vajon miért írták össze a székeskáptalani egyházlátogatás jegyzőkönyvében a különböző érseki joghatóság alá tartozó intézményeket? Ráadásul felsorolásuk, noha a rész azzal zárul, hogy még több prépostság, apátság és plébánia van az esztergomi egyház joghatósága alatt „miként az az érseknél lévő regisztrumban bővebben megtalálható”,³⁸⁵ korántsem teljes.³⁸⁶ Az összeírtaknál viszont a kérdéssel ellentétben csak egyetlenegy esetben, a pozsonyi prépostságnál említették meg, hogy ki a szóban forgó egyház vezetője. A szöveg szerint „a Szent Márton püspökről és hitvallóról nevezett prépostságot a csehországi Jubar János mester viseli és a prépostság, a kanonokságok és más javadalmak adományozása az esztergomi érsek joga”.³⁸⁷ Azt valószínűleg már sohasem fogjuk megtudni, miért csupán a pozsonyi prépost nevét tüntették fel az éppen aktuális méltóságviselők közül, de szerepeltetése számunkra azzal a haszonnal járt, hogy a vonatkozó rész írásba foglalása a prépost tisztségviselése révén behatárolhatóvá vált.

³⁸² Budai János elődje, Csallóközi János barsi főesperes valamikor 1391. II. 23. előtt hunyt el (Esztergomi arch. 71.).

³⁸³ „Item extra dictam ecclesiam cathedralem Strigoniensem sunt aliqua beneficia ecclesiastica constituta eidem ecclesie subiecta, et si sunt, que sunt, et qualia, et qui ea tenent, et quomodo?” – 159/18–20.

³⁸⁴ „domini de capitulo dixerunt, quod extra dictam ecclesiam cathedralem infrascripte sunt dignitates et beneficia domino eorum archiepiscopo subiecta” – 198/27–29.

³⁸⁵ „multe alie prepositure regulares et seculares, abbacie et plebanie in diocesi sua et aliorum de iurisdictione ipsius ecclesie Strigoniensis existunt, prout in registro penes ipsum dominum archiepiscopum habito plenius continetur” – 204/7–10.

³⁸⁶ Vö. Kiss G.: Királyi egyházak 44.

³⁸⁷ „prepositura Sancti Martini episcopi et confessoris de Posonio, quam tenet magister Iohannes Jubar de Bohemia, cuius prepositure canonicatumque et prebendarum collatio spectat ad dominum archiepiscopum Strigoniensem” – 200/3–6.

A pozsonyi társaskáptalan élén a 15. század elején egymás után két János nevű prépost állt: az egyik Uski János királyi titkoskancellár (1402–1404)³⁸⁸, erdélyi kanonok, budai plébános, pécsi nagyprépost (1402–1427),³⁸⁹ aki 1402. július 24-e és 1406. december 15-e között mutatható ki Pozsonyban.³⁹⁰ Utódját, Jubar Jánost először 1407. január 17-én említik a források, s egészen 1421 őszen bekövetkezett haláláig a prépostság élén maradt.³⁹¹ Mindez azt jelenti, hogy az egyházlátogatási jegyzőkönyv vonatkozó részének leírására legkorábban 1407 elején kerülhetett sor, sőt, Jubar prépostsága kijelöli e rész írásba foglalásának legkésőbbi időpontját is (1421), mindezt pedig egy másik adattal is meg lehet támogatni.

A társaskáptalanok felsorolásában ugyanis szerepel még a szebeni prépostság neve, amiről viszont pontosan tudjuk, hogy Zsigmond király szüntette meg működését. Utolsó prépostját, Késmárki Györgyöt 1419. augusztus 5-én helyezte át a pápa a szepesi prépostság élére, az uralkodó pedig valamikor ekkoriban Alcsebi Miklós váci püspököt, királyi kápolnaispánt és stefanita kormányzót állította a prépostság élére *gubernator* címmel.³⁹² Végül Zsigmond király 1424. augusztus 19-én a társaskáptalan birtokait Nagyszében városának adományozta,³⁹³ amit az követett, hogy V. Márton pápa 1426. január 13-án – helyben hagyva a király intézkedését – kánonjogilag is megszüntette a prépostságot.³⁹⁴

1.12. A kanonokok „panaszai”

A jegyzőkönyv hetedik kérdésében arról érdeklődött a vizitátor, hogy vannak-e olyan javadalmak a székesegyházban, amelyekben elnyomják vagy csorbítják a kanonokok jogait, illetve szükséges megújítani, továbbá léteznek-e olyanok és hol a székesegyházon kívül, amelyek nekik vannak alávetve?³⁹⁵ Válaszukban a kanonokok több dolgot is megemlítettek.

³⁸⁸ Arch. 1301–1457. I. 90., 1404: ZsO II. 3124. sz., Bónis Gy.: Jogtudó értelmiség 98.

³⁸⁹ Fedeles T.: Pécsi székeskáptalan 460., Uő: Két 15. századi pécsi prépost 29–32., Hlaváčková, M.: Medzi kráľovským dvorom a kapitulou 220–222. (1402–1406? közötti dátummal).

³⁹⁰ Préposti arch. 1387–1437. 58.

³⁹¹ Uo., C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 228., a halálára uo. 209. 53. jegyzet.

³⁹² Préposti arch. 1387–1437. 61.

³⁹³ ZsO XI. 972. sz.

³⁹⁴ UGDS IV. 243., vö. Temesváry J.: Erdélyi püspökök 326.

³⁹⁵ „Item, si aliqua beneficia in ipsa ecclesia cathedrali sunt suppressa seu diminuta aut reformanda, et que et in quo, vel etiam extra eidem ecclesie subiecta?” – 159/21–23.

1.12.1. A dékánság

Az első a dékáni intézmény megszűnése, illetve hiánya volt.³⁹⁶ A kanonokok elmondása szerint nem tudják, mikor és hogyan szűnt meg a dékánság,³⁹⁷ jóllehet annak létezéséről – számunkra ismeretlen – királyi kiváltságlevelük is volt, mindenesetre szeretnék a tisztséget visszaállítani.³⁹⁸ Erre azonban a nagyprépost ellenvetései nyomán nem került sor. (Az intézményt majd Várdai Pál esztergomi érsek 1530-ban állítja vissza.³⁹⁹) Ugyanakkor felettébb különös, hogy a prépost ellenérvei közé nem vette fel a divisori tisztség meglétét,⁴⁰⁰ noha a vizitációban hosszasan, öt fejezeten keresztül foglalkoznak a tisztséggel és betöltőjének feladataival, kötelességeivel és jogaival (pont úgy, mintha „akkor” hozták volna létre).⁴⁰¹ Probléma az is, hogy a divisori hivatalra, illetve divisorra az első adatok csupán az 1500. évvel induló székeskáptalani számadáskönyvből maradtak fenn,⁴⁰² kérdés ezért, hogy a dékánság megszűnése óta eltelt kereken százötven évben miért nem találkozunk a divisor említésével.

1.12.2. A procurator (jogügyigazgató)

A székeskáptalan gazdasági tisztségviselője mellett évente *procurator*t – magyarul talán jogügyigazgatóként adhatjuk vissza hivatala nevét – is választottak. Feladata a testület képviselője volt a nagyprépost helyett. A nagyprépost ugyanis a király szolgálatában volt elfoglalva, akit kérésük ellenére sem bocsát haza az uralkodó, és ezért vált szükségessé egy olyan tisztség létrehozása, amelynek viselője eljár egyfelől a káptalan nevében helyette, másfelől pedig felügyeli a préposti jövedelmeket.⁴⁰³ Az esztergomi számadáskönyv bejegyzé-

³⁹⁶ Vö. Registrum Strig. 46., Kollányi F.: Esztergomi kanonokok I.

³⁹⁷ Az utolsó dékánt 1349-ből ismerjük (Esztergomi arch. 133.).

³⁹⁸ „officium decanatus, quod olim in ipsa ecclesia extitit, est suppressus, super quo sunt privilegia regum, sed quomodo et qualiter aut quando, hoc ipsis non constat, supplicant tamen, ut ipsum officium ad suum statum reducatur” – 205/26–29.

³⁹⁹ Lásd a 2.3. alfejezetben!

⁴⁰⁰ Registrum Strig. 11–15.

⁴⁰¹ Lásd a 2.3. alfejezetben!

⁴⁰² Registrum Strig. 61.

⁴⁰³ „contingit, ut nos capitulares propter principis potentiam, cui ipse prepositus servit, non valemus illum compellere ad suum officium exequendum, in tali itaque casu, quando videlicet prepositus ipse non resideret, ne propter ipsius prepositi absentiam et incuriam facta et negotia capituli negligantur, ordinatum est, ut omni anno in vigilia Sancti Laurentii de communi voluntate vel maioris partis capituli unus de capitulo idoneus et sufficiens, qui etiam experientiam causarum non ignoret, eligatur, qui casu, quo prepositus ipse, ut premissum est, facta et negotia capi-

seiben 1509 és 1519 között rendszeresen találkozni a procurator megválasztásának hírével.⁴⁰⁴ A fentiek felvetik annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy az esztergomi nagyprépostok közül kiket kellett királyi szolgálatuk miatt így helyettesíteni?

Az 1397. évet megelőző évszázadokból az első személy, akiről kimutatható, hogy olyan tevékenységet folytatott, amely elszólította Esztergomból, Lukács prépost (1280–[1282])⁴⁰⁵ lehetett, aki Erzsébet özvegy királynénak volt a kancellárja (1280–1282).⁴⁰⁶ Őt Vásári Miklós (1339–1347) követi,⁴⁰⁷ aki 1343-ban Nápolyban járt Erzsébet anyakirályné társaságában.⁴⁰⁸ A harmadik személy András fia, Miklós (1347–1350)⁴⁰⁹ lehetne, aki egyúttal királyi kápolnaispán is volt,⁴¹⁰ így általában a nem túl távoli Visegrádon a királyi udvarban tartózkodott. A következő prépost, Guillaume de la Jugie bíboros (1350–1374)⁴¹¹ viszont egy-két napon túl valószínűleg nem töltött el többet Esztergomban, egyéb méltóságai, tisztségei és megbízásai ugyanis inkább a Szentszékhöz,⁴¹² semmint a magyar királyi udvarhoz kötődtek.⁴¹³ Utóda, Kanizsai János (1374–1384)⁴¹⁴ előbb a padovai egyetemen tanult, majd hazatérése (1379) után Erzsébet királyné udvari káplánja lett,⁴¹⁵ de e funkciója nem távolította el feltétlenül Esztergomból. A vizitáció elvi keletkezése utáni időszakból Gewitz Ferenc prépostot (1421–1426)⁴¹⁶ említhetjük, akinek királyi ítélőmestersége⁴¹⁷ biztosan elszólította székhelyéről. Az őt követő nagyprépostok közül egyedül Bakóc Tamás érsek unokaöccséről, Erdődi (Bakóc / Szatmári) Jánosról mondhatjuk el ugyanezt: méltóságviselése (1502–1517)⁴¹⁸ idején előbb Itáliában tanult,⁴¹⁹ hazatérése után királyi titkárként (1509–1512),⁴²⁰ majd személy-

tuli dirigere et promovere non curaret, talis ad hoc electus negotia et facta capituli pertractare, regere et gubernare sciat, valeat atque possit, et tali provideatur de salario et proventibus repositi.” – 227/13–23.

⁴⁰⁴ Vö. Registrum Strig. 11–13., 82., 91., stb.

⁴⁰⁵ Esztergomi arch. 20.

⁴⁰⁶ Arch. 1000–1301. 119.

⁴⁰⁷ Esztergomi arch. 22.

⁴⁰⁸ Hegedűs A.: Vásári Miklós 172.

⁴⁰⁹ Esztergomi arch. 23.

⁴¹⁰ Arch. 1301–1457. I. 91.

⁴¹¹ Esztergomi arch. 23.

⁴¹² Vö. Fedeles T.: Pécsi székeskáptalan 466.

⁴¹³ Vö. Tusor P.: Purpura Pannonica 43.

⁴¹⁴ Esztergomi arch. 24.

⁴¹⁵ Vajk Á.: Kanizsai János 197.

⁴¹⁶ Esztergomi arch. 24.

⁴¹⁷ Bónis Gy.: Jogtudó értelmiség 109.

⁴¹⁸ Esztergomi arch. 26.

⁴¹⁹ C. Tóth N.: Erdődi Bakóc rokonság 17.

⁴²⁰ Esztergomi arch. 26.

nökként (1513–1514) tevékenykedett,⁴²¹ sőt időközben a zágrábi püspökséget is elnyerte (1515–1517),⁴²² így e tisztségei biztosan elszólították a székeskáptalantól. Ráadásul a székeskáptalan testületének panasza szerint 1507-ben még nem tette le az esküt az 1502. évi nagypréposti kinevezése óta, arról már nem is beszélve, hány egyéb javadalom volt ekkor még a kezén.⁴²³ Ha tehát mindenképpen megszeretnénk nevezni valakit, akire ráillenek a vizitáció szavai, akkor őt és Gewitz Ferencet említhetjük.

1.12.3. A vári Szent Anna-oltár

A kanonokok második sérelme szerint „a királyi várban fekvő Szent Anna-oltár (feletti joghatóságuk) gátolva van”.⁴²⁴ Az egyházlátogatási jegyzőkönyvben azonban nem ez az első híradás az oltárról, az oltárigazgatóságok leírásánál ugyanis már találkozhattunk nevével a következő szöveggörnyezetben: „vannak más oltárigazgatóságok is, úgy mint a Szent Katalin, a Szent Anna a királyi várban, a Szent Gergely, a Szent László, csekély jövedelemmel, amelyek a káptalan adományozási jogához tartoznak”.⁴²⁵ Mindkét idézett helyen – amellet, hogy az oltárigazgatóság elnyomatását (joghatóság gátlását) nem igazán tudjuk értelmezni – komoly kérdésként merül fel, hogy mit értsünk 1397-ben, vagy később „a királyi vár” alatt, illetve hol volt a Szent Anna-oltár?

Az esztergomi királyi várat (palotát) Imre király adta 1198-ban az esztergomi érsekeknek, s adományozását testvére, II. András, illetve annak fia, IV. Béla király is (1249)⁴²⁶ megújította, majd ugyanő 1256-ban⁴²⁷ végleg átadta az érsekeknek.⁴²⁸ A magyar uralkodók a vár eladományozása után is többször tartózkodtak Esztergomban, s ilyenkor akár a várban (palotában) is álomra hajthatták fejüket, hiszen Imre király adománylevelében külön hangsúlyozta, hogy szükség esetén az érsek köteles a királyt befogadni.⁴²⁹ Mivel Imre király intézkedését IV. Béla királyon kívül Mátyás és II. Ulászló királyok is megerősítették, előbbi

⁴²¹ Arch. 1458–1526. I. 75.

⁴²² Egyházi arch. 1440–1526. 131.

⁴²³ C. Tóth N.: Erdődi Bakóc rokonság 17.

⁴²⁴ „Item rectoratus altaris Sancte Anne in castro regali suppressus est.” – 206/3.

⁴²⁵ „Item sunt alii etiam rectores altarium scilicet Sancte Catharine, Sancte Anne in castro regali, Sancti Gregorii, Sancti Ladislai regis, modici redditus, quorum collatio spectat ad capitulum.” – 196/11–13.

⁴²⁶ Reg. Arp. 902. sz.

⁴²⁷ Reg. Arp. 1125. sz.

⁴²⁸ Györffy II. 246–248., Dercsényi D.–Zolnay L.: Esztergom 53–74., Zolnay L.: Érseki paloták 203–207., MRT 5. 95–101., Horváth I.: Esztergom 200.

⁴²⁹ „tamen tempore necessitatis nostre ipse dominus archiepiscopus nos in eadem recipere teneatur” – MES I. 156. (Reg. Arp. 177. sz., DF 248310.)

1465-ben, utóbbi 1498-ban,⁴³⁰ így e kitétel azon túl, hogy a királyok bármikor felkereshettek egy várat és bemehettek abba,⁴³¹ a későbbi századokban is érvényben maradt. Ha mármost a késő középkori uralkodók esztergomi időzéseit vesszük számba, akkor meglehetősen változatos a kép. Károly király négy alkalommal pár napot (1301. április elején: az első koronázásakor, 1306. június végén és július közepén, 1321. szeptember–október fordulóján),⁴³² vele szemben fia, Lajos király – eddigi adataink szerint – csupán kétszer egy-két napot (1352. január közepén és július végén)⁴³³ időzött Esztergomban.

Mária királynő három alkalommal egy-egy hetet (1384. március és augusztus első felében, 1388. június közepén)⁴³⁴ tartózkodott ott. Férje, Zsigmond király ötvenéves uralkodása alatt meglehetősen sokszor járt Esztergomban: többször kb. egy hetet töltött el ott (1388. március végén, 1394. május első felében, 1395. december második felében, 1398. december végén, 1399. június első felében, 1403. november második felében, 1423. július végén–augusztus elején, 1425. július közepén)⁴³⁵ vagy éppen átutazóban, illetve egy-három napra – konkrét ügyben – kereste fel az érseki székhelyet (1388. április második felében, június első felében, 1391. július közepén, 1393. április elején, 1396. május második felében, 1397. májusában és június elején, 1403. szeptember elején és végén: a vár ostroma miatt, 1411. szeptember első felében, 1419. március közepén: az érsek halála után, április első felében, július végén, 1423. augusztus közepén: az érsek kinevezés miatt, 1424. április közepén, 1426. május elején).⁴³⁶ Albert király uralkodása során egyetlenegyszer, 1439. október 17–18. járt Esztergomban.⁴³⁷ I. Ulászló király szintén egyetlen alkalommal kereste fel a helyet, de korántsem békés szándékkal: 1441. február 2–6. között⁴³⁸ sikertelenül ostromoltatta híveivel Esztergom várát,⁴³⁹ mivel elfoglalnia nem sikerült, így természetesen fejét sem ott hajtotta álomra. V. László király két alkalommal töltött el néhány napot Esz-

⁴³⁰ Teleki XI. 113. (DF 285450.), DF 248088-9.

⁴³¹ Ennek hátterére lásd Horváth R.: Várak és uraik 89–98.

⁴³² Spekner E.: Hogyan lett Buda főváros 139., 140., 150.

⁴³³ Anjou XXXVI. 26. sz. (Engel P.: Királyitineráriumok 19.), Anjou XXXVI. 544. sz.

⁴³⁴ Itineraria 1382–1438. 36., 39.

⁴³⁵ Uo. 59., 68., 71., 76., 81., 114., 118.

⁴³⁶ Uo. 59–60., 64., 67., 71., 73., 80–81., 93., 103–104., 114., 116., 120.

⁴³⁷ DF 289003., függő tp. (követi megbízólevél); DF 239731. (*Commissio propria domini regis manu propria*).

⁴³⁸ Sroka, St. A.: I. Ulászló itineráriuma 26., Sroka, St. A.–Zawitkowska, W.: Itinerarium króla Władysława 72.

⁴³⁹ Kubinyi A.: Szécsi Dénes 142. 35. jegyzet.

tergomban: 1456. június első felében,⁴⁴⁰ Bécs felé mentében,⁴⁴¹ illetve 1457 május végén,⁴⁴² szintén útban Bécs felé.⁴⁴³

Mátyás király esztergomi időzései némileg eltértek Zsigmond királyétól: ő általában alkalomszerűen egy-egy napra, átutazóban (1458. február közepén, 1462. február első felében, 1466. október végén, 1468. március végén, október közepén és december végén, 1469. szeptember végén, 1473. március második felében, 1479. február elején és június második felében, 1490. január közepén),⁴⁴⁴ vagy – szintén néhány napra – határozott céllal érkezett (1465. február eleje: az érsek halála miatt, 1471. július második felében és december második felében: kibékülés az érsekkel, 1472. március közepe, augusztus második fele, szeptember utolsó hete: az érsekség ügyeinek rendezése, 1477. április végén–május elején: Beatrix királynéval, 1480. augusztusában két hétig: a pestis miatt).⁴⁴⁵

II. Ulászló király folytatta elődei „hagyományát” és szintén csupán néhány alkalommal – összefüggésben azzal, hogy Beatrix királyné Esztergomban rendezkedett be⁴⁴⁶ – kereste fel a helyet (1490 decemberében,⁴⁴⁷ 1501. október közepén, december végén–1502. január elején és április második felében,⁴⁴⁸ 1507. július közepén,⁴⁴⁹ 1510. március végén–április elején: az ott tartott országgyűlés miatt,⁴⁵⁰ 1510. május közepén⁴⁵¹).

Mint látható, az uralkodók, ha nem is sűrűn, de jártak Esztergomban, ráadásul az ottani tartózkodások száma minden bizonnyal növelhető lenne még, hiszen az egy-két napos látogatásokról nem feltétlenül maradtak fenn forrásaink.⁴⁵² Éppígy arról sem, ha Budáról vagy Visegrádról Győr felé utaztukban áthaladtak, esetleg megálltak a városban. Az már egy másik kérdés, hogy az oklevél keltezésük alapján, csakúgy mint a Buda kelethellyel rendelkezők esetében, Esztergom esetében sem eldönthető, hogy a várban, avagy a városban szálltak meg. Ugyanakkor bármennyire is kevés napot töltöttek el az érseki központban, valamiféle szállásuknak mindenképpen kellett lennie, ez pedig legvalószínűbben a régi királyi vár, immár érseki székhely területén

⁴⁴⁰ 1456. VI. 6.: DF 240359. (*Commissio propria domini regis*), VI. 10.: DL 57169. (*Commissio propria domini regis in presentia consiliariorum Stephanus prepositus vicecancellarius*), DF 237486., 237591. (*Commissio propria domini regis*).

⁴⁴¹ 1456. VI. 21-én már Pozsonyban volt (DF 274862.).

⁴⁴² 1457. V. 28.: DF 207903.

⁴⁴³ 1457. V. 31-én már Győrben volt (DF 240379.).

⁴⁴⁴ Itineraria 1458–1490. 62., 70., 81., 85., 87., 89., 97., 109., 130.

⁴⁴⁵ Uo. 77., 94–97., 106., 111.

⁴⁴⁶ Buzás G.: Az esztergomi vár lakótornya 156.

⁴⁴⁷ 1490. XII. 23.: DF 240720. (*Commissio propria domini regis*), Óváry 156/641. sz.

⁴⁴⁸ C. Tóth N.: Az 1501. évi tolnai ogy. 1478–1480.

⁴⁴⁹ DL 94673. (*Commissio propria domini regis*).

⁴⁵⁰ C. Tóth N.: Az út Tatáig 12–15.

⁴⁵¹ Uo. 16.

⁴⁵² Vö. Itineraria 1458–1490. 43–44.

volt. E feltételezést egyetlen adattal alá is támaszthatjuk: Mátyás király 1490. januári, esztergomi időzése kapcsán az érsek leveléből tudjuk, hogy a királyi pár az érseki palotában szállt meg.⁴⁵³

Visszatérve a Szent Anna-oltárra, csak ennek az esetében jelezték a hol-létét: a királyi vár. (Hogy a helyzet bonyolódjon, egy 1497. évi, vikáriushelyettesi oklevél kiadási helyeként viszont a székesegyházban lévő Szent Anna tiszteletére szentelt oltár javadalmához tartozó házat nevezték meg.⁴⁵⁴) Amennyiben mégis elfogadjuk a vizitáció híradását (hiszen időközben alapíthattak a székesegyházban is Szent Anna tiszteletére oltárt), akkor adódik, hogy a Szent Anna-oltár a királyok korábbi palotájában, későbbi vári szállásán állt és magánoltárként funkcionált. Helyét nagy biztonsággal meg tudjuk határozni: az oltárt minden bizonnyal a ma már helyreállítva látogatható esztergomi királyi várkápolnában⁴⁵⁵ kell keresnünk. A III. Béla király által az 1180-as évek közepére kora gótikus stílusban átépített kápolnához⁴⁵⁶ észak felől egy kis helység, talán a sekrestye csatlakozhatott,⁴⁵⁷ és a várudvari teraszról a kápolnába nyíló kapu feletti timpanonban ma Szent Anna harmadmagával – 15. századi – freskókép töredéke látható.⁴⁵⁸ Mindehhez még hozzátehetjük, hogy III. Béla király első feleségének keresztnéve – legalábbis Magyarországon – éppen Anna volt.⁴⁵⁹ A fentiek alapján tehát könnyen elképzelhető, hogy a vizitációban „váríként” emlegett oltár a palotakápolna egyik, netán a főoltára lehetett, és – jóllehet erre semmilyen adat nem áll rendelkezésünkre – esetleg magát a kápolnát is Szent Anna tiszteletére szentelték.

Az oltár elhelyezkedése folytán a székeskáptalan jogai csak elvben érvényesültek (ahogy a jegyzőkönyv mondja: *supressus est*), azaz valójában az érsekek intézkedhettek az oltár ügyében.

1.12.4. Zsigmond király papjai

A kanonokok harmadik sérelme szerint „*volt* (kiemelés tőlem – C. T. N.) tizenkét pap, akiket a királyi úr káplánjainak *neveztek*, akiknek Zsigmond király rendelkezéséből kötelessége volt, hogy minden órán, mint a karbeliek, jelen

⁴⁵³ Uo. 130.

⁴⁵⁴ „in ... domo rectoratus altaris Sancte Anne in ecclesia Strigoniensi fundati” – Esztergomi arch. 121. – Az oltár szerepel még a Krisztus-kollégium 1530. körüli megújításáról szóló káptalani határozatban is (X. sz. – 242/12–243/7).

⁴⁵⁵ Lásd az erről szóló tanulmánykötetet (Prokopp M.–Vukov K.–Wierdl Zs.: A feltárástól az újjászületésig).

⁴⁵⁶ Prokopp M.: III. Béla király esztergomi palotakápolnája 194–195., Vukov K.: Az esztergomi várkápolna 54–55.

⁴⁵⁷ Vukov K.: Az esztergomi várkápolna 37.

⁴⁵⁸ Prokopp M.: III. Béla király esztergomi palotakápolnája 188.

⁴⁵⁹ Zsoldos A.: Az Árpádok és asszonyaik 189.

legyenek, ellátásukra pedig Esztergom királyi város adójából évente 400 újforint *szolgált*. Továbbá kötelességük *volt* hetente egy külön misét énekelni a király és az övéi lelki üdvéért; és úgy *rendelte* a király az érsek beleegyezésével, hogy a papok örökké folytassák azt. Ám ez teljesen megszűnt, mivel Zsigmond király *halála után* nem fizették nekik a pénzt.⁴⁶⁰ Az intézményt⁴⁶¹ valóban Zsigmond király hozta létre a fentebbi célból, az erről szóló privilégiumot pedig 1397. május 21-én bocsátotta ki a kancellária.⁴⁶²

A kegyes adomány szerint az uralkodó megfontolva Kanizsai János érsek hűséges szolgálatait, amelyeket minap tett neki azzal, hogy a nikápolyi csatavesztés után a Dunán vele együtt a tengereken keresztül hajózva a Magyar Királyságba kísérte,⁴⁶³ Esztergom királyi város Márton-napi cenzusát – évi 400 aranyforintot – adományozta az érseknek és általa az érsekségnek.⁴⁶⁴ Egyúttal kikötötte, hogy az érsek és utódai a mondott összegből tizenkét papot kötelesek fizetni és ellátni, akiknek a székesegyházban zajló liturgikus események fényét kell emelniük, mégpedig úgy, hogy a mondott papoknak minden kánoni órán jelen kell lenniük és Zsigmond életében érte és utódaiért, halála után pedig lelki üdvéért minden kedden a Szűz Mária-oltárnál kell misét mondaniuk.⁴⁶⁵ Ha e kötelezettségüket az érsekek elhanyagolnák vagy nem teljesítenék,

⁴⁶⁰ „Item fuerunt sacerdotes XII denominati capellani domini regis, qui tenebantur interesse omnibus horis, sicuti prebendarii, instituti per dominum Sigismundum regem, quibus providebatur de censibus regalibus civitatis Strigoniensis, videlicet annuatim florenorum quadringenti nove monete. Item tenebantur singulis ebdomadis unam missam specialem cantare pro salute ipsius domini regis et suorum. Et instituerat ipse dominus rex dictos sacerdotes in perpetuum duraturos de consensu domini archiepiscopi. Et istud officium est omnino suppressum, quia post mortem dicti condam domini Sigismundi regis non fuit eis solutum.” – 206/4–12.

⁴⁶¹ Jankovich Miklós összekeverte a királyi kápolnák szervezetével (Jankovich M.: Buda-környék plébániái 76–80.).

⁴⁶² ZsOI. 4779. sz. (hiányos eredetije: DF 248573., 1406. évi átírása: DF 248574., a kiadások felsorolásával), vö. Mészáros I.: A középkori Collegium Christi 349.

⁴⁶³ Az adománylevél e részének szövege megegyezik az 1397. III. 4-i, a Kanizsaiaknak szóló oklevél szövegével (vö. Kristó Gy.: Középkori históriák 234–235.).

⁴⁶⁴ „quod in presenti statuimus eorum respectu, que in futurum facere intendimus, quadringentis florenis auri, qui per cives et hospites nostros civitatis nostre Strigoniensis pro ipsorum censu seu collecta regali, ad fiscum seu camaram nostram regiam circa festum Beati Martini confessoris persolvi et convenire consueverunt et debent, predicto domino Iohanni archiepiscopo, et per ipsum mense archiepiscopali dicte ecclesie Strigoniensis ... commisimus, deputavimus, dedimus” – Fejér X/2. 456. (DF 248573-4.).

⁴⁶⁵ „quod predictus dominus Iohannes archiepiscopus et sui successores archiepiscopi de dictis quadringentis florenis auri duodecim sacerdotes pro ampliori cultus divini in dicta ecclesia Strigoniensi peractione, in mensa sua episcopali tenere, nutrire et confovere teneatur et teneantur. Qui quidem duodecim presbiteri omnibus horis canonicis in dicta ecclesia Strigoniensi interesse et vita nobis comite pro felicibus

akkor a mondott összeg a székeskáptalant illeti, és ezért nekik kell a fentiekről gondoskodniuk.⁴⁶⁶

Az oklevél kibocsátása és a vizitáció felvétele között alig néhány nap telt el: itt és most esetelhetnénk a gyors végrehajtást és ügyintézését, hiszen a vizitátor 1397. június elején nemcsak a szervezet létrehozását, *hanem már a megszűnését is írásba foglalta*. A szövegből ezenfelül az is egyértelmű, hogy a tizenkét pap tevékenysége azért szűnt meg, mert az uralkodó halála után – legkorábban másnap, 1437. december 10-én, de mivel a Márton-napi cenzusról van szó, inkább 1438. november 11-e után – nem fizették a nekik járó összeget. A szöveg azonban homályban hagyta azt, hogy ki nem fizetett: az érsek vagy a város?

Az első, húsz évvel későbbi nyom arra utal, hogy a város feledkezett el az adó átadásáról: Zsigmond király 1417. augusztus 29-i, Konstanzban kelt oklevele szerint az uralkodó Kanizsai János esztergomi érsek panasza nyomán megtudta, hogy a korábban a királyi kincstárnak járó, de általa az érseknek és utódainak – egyházi szolgálatokra – adományozott 400 forintos *collectát* a város évek óta nem küldi el, ezért megparancsolta nekik az összeg megfizetését.⁴⁶⁷ A levélben leírtak némileg meglepőek, mivel Zsigmond király külföldi távolléte idejére kinevezett vikáriusok egyike éppen az érsek volt, és feladataik közé tartozott a királyi jövedelmek, így a királyi városokból származóké behajtása is.⁴⁶⁸ Későbbi adataink szintén a nemfizetés mellett szólnak: az Eitzinger Ulrik által 1453. körül összeállított királyi jövedelemjegyzék szerint Esztergom királyi városa évi 400 forintot fizet(ett) a kincstárnak, és ugyanennyit kellett fizetniük 1490-ben is, ezután azonban csökkenhetett az adójuk, mert 1494-ben 350,

successibus et sospilate nostris, et tandem nobis de hoc seculo transmigratis pro anime nostre refrigerio et salute, feria tertia singulis ebdomadis unam missam in altari Beate Marie Virginis in dicta ecclesia Strigoniensi constructo, immediate post primam decantare et celebrare teneantur.” – Uo.

⁴⁶⁶ „In casu vero, quo archiepiscopus pro tempore constitutus circa premissa tepidus esset et remissus, ac dictos duodecim presbiteros modo premissis in mensa sua archiepiscopali fovere, nutrire et tenere recusaret aut non curaret, extunc huiusmodi nostra donatio predictorum quadringentorum florenorum auri de dictis civibus et populis Strigoniensibus modo premissis provenire debendorum ad capitulum ecclesie Strigoniensis prelibate devolvatur, derivetur, et exnunc, prout extunc eosdem quadringentos florenos auri ipsi capitulo ecclesie Strigoniensis damus et deputamus effective administrandos, sic videlicet, ut dictum capitulum dictos duodecim presbiteros preter, ut ultra duodecim prebendarios, qui in dicta ecclesia Strigoniensi pro cultibus divinis et horis canonicis ibidem decantandis et peragendis ab antiquo sunt deputati et habentur, modo premissis conservare et tenere, et dictam missam ordine iam declarato per eosdem celebrari facere debeat, sit adstrictum et obligetur.” – Uo.

⁴⁶⁷ ZsO VI. 852. sz.

⁴⁶⁸ ZsO IV. 1534. sz., vö. C. Tóth N.: A király helyettesítése 289., 311.

1495-ben 300, míg 1522-ben 200 forintot fizettek.⁴⁶⁹ A két utóbbi időpont között, 1502-ben, illetve 1504-ben II. Ulászló király Esztergom városát összesen hatezer aranyforintért elzálogosította Bakóc Tamás érseknek és rokonságának,⁴⁷⁰ így természetesen a királynak járó jövedelmet is ők hajtották be. Hiányos adataink alapján tehát annyit állíthatunk, hogy az esztergomi polgárok már az 1410-es években sem adták át – esetleg a király hallgatólagos beleegyezése mellett – az érseknek a négyszáz forintot. E helyzet talán a király parancsa nyomán időlegesen megoldódott, de Zsigmond király halála után végleg elveszett az összeg az érseknek, illetve a tizenkét pap számára. Ebben a későbbi évtizedekben sem történt változás, annak ellenére, hogy két évtizedig Bakóc érseknél volt zálogban a város jövedelme, hiszen azt nem főpapként, hanem hitelezőként tartotta kezén és a jelek szerint talán 1518-ban, a bácsi országgyűlés⁴⁷¹ vagy legkésőbb az érsek halálával a város nyomban vissza is került királyhoz.

1.12.5. A Szent Adalbert-oltár jövedelmei

A sérelmek között az utolsó a Szent Adalbert-oltár igazgatójáé volt. A sajnos név nélkül említett rektor elpanaszolta, hogy a Pozsony megyei (tized)negyedekből származó jövedelme a tizedszedők önkénye miatt lecsökkent, ezért kéri a helyzet rendezését.⁴⁷² A Szent Adalbert-oltár igazgatóit, noha a székesegyház főoltáráról van szó, csupán 1439-től ismerjük kisebb-nagyobb hiátusokkal.⁴⁷³ Történetesen közülük az első, Demeter kanonok az oltárnak járó (tized)negyedek⁴⁷⁴ ügyében bukkant fel. Mivel az ügyet máshol már részletesen feldolgoztuk, most csak röviden utalok tartalmára: Demeter oltárigazgató és a pozsonyi társaskáptalan között a Csallóköz kerület falvaiból járó tizednegyed ügyében per és vizsály keletkezett, amelyet a felek 1439 májusában a bécsi egyetem jogi karáról verbuvált oktatók és tanulók segítségével fogott bírászkodás révén zárta le. A létrejött megegyezés szerint a pozsonyi káptalan a döntés kihirdetésétől kezdve szabadon beszédheti és birtokolhatja a Csallóköz kerületben fekvő – Prukk, Éberhard és Fél, Jóka, Tyukod, Csütörtök, Német sok, Lakpaka, Vámosújfalu, Nyárasd, Istál, Kürt, Mizerséd, Szemet, Anger, Torcs nevű – falvakból származó nagyobb és kisebb, azaz a termények, méz, kecske és bárány után

⁴⁶⁹ Neumann T.: A királyi városok adózása 40., 46.

⁴⁷⁰ C. Tóth N.: Bakóc Tamás kölcsönei 82–83., 89–91.

⁴⁷¹ Vö. 1518. évi törvény 7. cikkelyével (DRMH 4. 222.).

⁴⁷² „Item conqueritur rector altaris Beati Adalberti martyris, quod de quartis suis de comitatu Poseniensi interdum modicum habere potest, propter potentiam decimatorum, qui decimas ipsas conducere solent, cum tamen altare ipsum habeat magnum onus, super quo petit provideri” – 206/19–23.

⁴⁷³ Vö. Esztergomi arch. 120–121.

⁴⁷⁴ A tizednegyedre, mint jövedelemre lásd Rác Gy.: Magisztrátus-jog 165–169.

járó tizedek negyedét. Demeter kanonok-oltárigazgató viszont a döntés kihirdetéséig beszedett tizednegyedekből semmit sem köteles átadni és semmivel sem tartozik a társaskáptalannak, továbbá velük szemben mindenféle kötelezettség alól felmentik. Valamint azokat a negyedeket, amelyeknek a beszédését már elrendelték, de még nem fizették ki, két egyenlő részre osztva kell kifizetni a feleknek. A fogott bírói döntést Pálóci György érsek még 1439 januárjában előre, „látatlanban” megerősítette, az utódával, Szécsi Dénes érsekkel pedig 1452. március 17-én írták át a pozsonyi kanonokok.⁴⁷⁵

Az 1439-ben lezárt ügy alapján teljesen világos, hogy az oltárigazgató a felsorolt birtokok tizedeiből neki negyed címén járó részt elvesztette. A fogott bírák különböző bizonyítékok felhasználásával hozott ítéletéből szintén következik, hogy az igazgató(k) korábban sem feltétlenül jogosan vindikálták maguknak a tizednegyedből származó jövedelmet. Hogy a fentiek fényében a vizitáció híradása pontosan hova is lenne beilleszthető, az egyelőre kérdéses: a 14. és 15. században ugyan akadtak problémák a tizedszedőkkel, de egyszer sem a fenti két fél volt a panasz címzettje.⁴⁷⁶

1.13. Lezáratlan ügyek

1.13.1. Végre nem hajtott végrendeletek

A jegyzőkönyv 47. kérdése arról szól, hogy van-e olyan végrendeleti kegyes adomány, amelyet még nem hajtottak végre?⁴⁷⁷ A kanonokok azt felelték, hogy nincsen, majd hozzátettek két kivételt. Az egyik végrehajthatlan rendelkezés „az éneklőkanonok elmondása szerint néhai Küküllei János saját kézzel írt végrendelete, amelyben különböző jó könyveket és más dolgokat hagyott az esztergomi egyháznak és másoknak Magyarországon. Majd közölte, hogy a végrendelet másolata nála van, az eredetije viszont unokaöccsénél, Fülöpnél található. De az éneklőkanonok azt állította, hogy Antal esztergomi kanonok igazolni tudja, hogy hiteles a másolat”.⁴⁷⁸ Minderre a „vikárius meghagyta az éneklőkanonoknak, hogy mutassa be a másolatot, aki megígérte azt és elmond-

⁴⁷⁵ C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 170–174.

⁴⁷⁶ Uo. 164–170.

⁴⁷⁷ „Item, si aliqua pia voluntas ultima defunctorum restat exequenda?” – 162/1.

⁴⁷⁸ „quod dominus cantor dicit, dominum condam Iohannem de Kykellew propria manu scripsisse suum testamentum, in quo bonos diversos libros et alia legavit ecclesie Strigoniensi, et etiam aliis in Hungaria. Et huiusmodi testamenti copiam dicit idem dominus cantor erga se habere, originale vero dicit esse apud nepotem suum, nomine Philipum, sed dicit constare domino Anthonio canonico Strigoniensi ipsam copiam esse veram” – 216/31–217/3.

ta, hogy azok a könyvek Régeni Lászlónál és feleségénél vannak”⁴⁷⁹ A könyveket hagyományozó személy azonos Tótselymesi Apród Miklós fia, (Küküllei) János erdélyi kanonokkal és küküllői főesperessel (1355–1394),⁴⁸⁰ esztergomi kanonokkal és vikáriussal (1362–1365, 1379–1385),⁴⁸¹ illetve Nagy Lajos király történetírójával.⁴⁸² A volt vikárius valamikor 1394. december 10-e előtt hunyt el Kassa közelében,⁴⁸³ talán útban hazafelé, Tótselymesre. A csak éneklőkanonokként említett személy viszont nem lehet más, mint a küküllői főesperes unokaöccse (János Klára nevű testvérének a gyermeke),⁴⁸⁴ Haraszi Pócs fia, Ferenc, aki 1387 végétől 1400 elejéig viselte az esztergomi székeskáptalanban a *cantoratust*.⁴⁸⁵ Ferenc valamikor az 1400. év tavaszán lemondott a javadalmáról és belépett a nosztrai pálosok közé,⁴⁸⁶ s ha nem tévedünk, akkor 1419-ben még köztük élt, és a kolostor pálosait képviselve tett bevallást az esztergomi káptalan előtt.⁴⁸⁷ A bejegyzésben szereplő további személyek közül Antal kanonok valószínűleg Bingolai Antallal (1391–1411)⁴⁸⁸ azonos, míg Régeni László és felesége kiléte egyelőre nem ismert. Rajtuk kívül még Ferenc olvasókanonok *neposát*, Fülöpöt említik, aki a végrendelet eredeti példányát őrzi. De vajon ki lehet ez a Fülöp, hiszen sem az Apród,⁴⁸⁹ sem a Haraszi családban nem található ilyen nevű családtagot (Lásd a 6. táblázatban a családfát.)

Az egyetlen Fülöp nevű ember, akire legalább valamilyen szinten ráillik, hogy az olvasókanonok *neposa*, a Márkusfalvi családban található: Miklós fia Fülöp 1378–1397 között fordul elő a forrásokban.⁴⁹⁰ De, hogy mi módon voltak rokonságban, arra nincsenek adataink. (E Fülöp, ha jól sejtjük, akkor 1397 után sem tűnik el az oklevelekből, hanem Szentmihályi – már amennyiben elfogadjuk, hogy Márkusfalva birtok másik nevét használja⁴⁹¹ –, avagy Mellétei néven

⁴⁷⁹ „Quo audito dominus visitator eidem domino cantori presenti mandavit huiusmodi copiam sibi debere presentare, qui promisit et dicit libros illos esse circa magistrum Ladislaum Regeni et eius consortem.” – 217/3–5.

⁴⁸⁰ Hegyi G.: Az erdélyi káptalan archontológiája 78.

⁴⁸¹ Esztergomi arch. 253–254.

⁴⁸² Fekete Nagy A.: Küküllei János, Kristó Gy.: Utószó 90–93.

⁴⁸³ ZsO I. 3969. sz.

⁴⁸⁴ Engel P.: Genealógia, Tótselymesi (Apród, Tárcai), Fekete Nagy A.: Apród János és családja 21.

⁴⁸⁵ Esztergomi arch. 38.

⁴⁸⁶ Mon. Vat. I/4. 211.

⁴⁸⁷ ZsO VII. 418. sz.

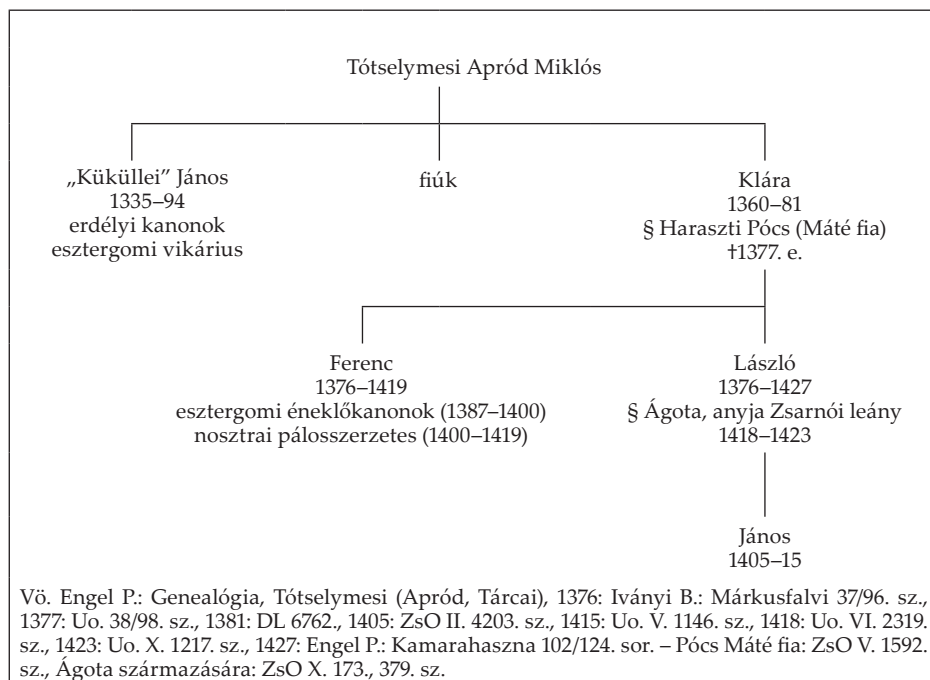
⁴⁸⁸ Esztergomi arch. 141. (esetleg még Udvardi Nagy Antal kanonok – 1400–1421. e. – jöhet szóba).

⁴⁸⁹ Engel P.: Genealógia, Tótselymesi (Apród, Tárcai).

⁴⁹⁰ Engel P.: Genealógia, Batiz rokonsága (Márkusfalvi, Máriási, Gömöri).

⁴⁹¹ Fekete Nagy A.: Szepesség 105.

6. táblázat: a Tótselymesi–Haraszti család rokonsága

fordul elő:⁴⁹² 1417-ben Berzevici Péter szepesi várnagya és alispánja,⁴⁹³ 1422-ben feleségül vette Enyickei Benedek fia, Miklós leányát, Veronikát.⁴⁹⁴

A másik, nem teljesített végrendelet Gergely honti főesperesé volt, aki az általa alapított Szent Gergely-oltárt adományozta meg.⁴⁹⁵ János fia, Gergelyről tudjuk, hogy 1374–1393 között biztosan viselte a főesperességet, de mivel utóda, Csetneki László először 1399-től mutatható ki,⁴⁹⁶ így könnyen elképzelhető, hogy Gergely tovább állt annak élén. (Az azonosítás során felmerült még a szintén Gergely nevet viselő és a címzetes milkói püspöki és esztergomi segédpüspöki méltóságot betöltő 1450–1462 között kimutatható honti főespe-

⁴⁹² Fülöp várnagy azonosítására, rokonságára további adatokkal lásd C. Tóth N.: Jakab várnagy 75–76. (akkor még nem ismervén a most idézett adatokat, Szentmihály települést a Sáros megyeivel azonosítottam).

⁴⁹³ Arch. 1301–1457. I. 198., 430. (csak keresztnevének szerepel).

⁴⁹⁴ C. Tóth N.: Jakab várnagy 75. – Az Enyickei családfát lásd Kádas I.: A megyei emberei 144.

⁴⁹⁵ „Item quod restat adhuc in aliqua parte exequenda de testamento condam Gregorii archidiaconi Hunthensis pro altari Sancti Gregorii per ipsum fundato” – 217/6–7., vö. Esztergomi arch. 122.

⁴⁹⁶ Esztergomi arch. 81–82.

res,⁴⁹⁷ de esetében feltételezhetően feltüntették volna püspöki címét, így a vele történő azonosítást elvethetjük.) A vizitátor elrendelte mindkét intézkedés 25 napon belüli végrehajtását.⁴⁹⁸ A fenti adatok alapján a szövegrészlet lejegyzésének – gondolva itt most elsősorban Haraszti Ferenc éneklőkanonokra – mindenképpen 1400 előtt kellett megtörténnie.

1.13.2. A kanonokok szabad végrendelezési joga

A konkrét végrendeleti hagyomány ismertetése után új cím alatt,⁴⁹⁹ a kanonokok úgy folytatták, hogy „mindig és emberemlékezet óta az esztergomi egyházban az a szokás, hogy a kanonokok és az egyház szolgálói minden saját és javadalmuk után járó ingó és ingatlan vagyonukról szabadon és teljes joggal rendelkeznek, végrendeleznek és hagyományoznak, miként mindenki láthatja, életükben és halálukban, és ehhez sem a főpap, sem bárki más felsőbbség engedélye nem kell.”⁵⁰⁰ Sőt, mi több, „rendelkeznek a pápától engedéllyel arra, hogy ha kanonokok közül valaki végrendelet nélkül hal meg, akkor a káptalan végrehajtókat állít és azok rendelkeznek a javak felől, és a főpap ebbe semmilyen módon sem avatkozhat bele”.⁵⁰¹ A bejegyzésnek nem annyira a tartalma, mint inkább helye az, ami meglepő. Adódik a kérdés, miért nem a 49. válaszban, a káptalani státútumok ismertetése során osztották meg ezt az információt a vizitáló püspökkel?

Az egyháziak végrendelezési joga, noha nyilván régóta éltek e szabadsággal,⁵⁰² korántsem volt magától értetődő: amíg a főpapok a királlyal,⁵⁰³ addig

⁴⁹⁷ Uo. 83.

⁴⁹⁸ „Super hoc dominus visitator commisit et mandavit, ut usque XXV dies futuros huiusmodi legata exequantur.” – 217/8–9.

⁴⁹⁹ „Quod capitulum ecclesie Strigoniensis et ministri eius possunt de omnibus suis testavi” – 217/11–12.

⁵⁰⁰ „Item subiunxerunt iidem domini de capitulo consona voce, quod semper et ab eo tempore, cuius non est memoria hominum, fuit observatum in ipsa ecclesia Strigoniensi, quod ipsi domini de capitulo et ministri ecclesie habuerunt et habent de universis bonis suis mobilibus et immobilibus, tam intuitu persone, quam etiam beneficiorum suorum habitis et aquisitis liberam et plenam et absolutam potestatem disponendi, legandi, testandi, prout unicuique eorum visum fuerit, in vita pariter et in morte, nulla super hoc prelati vel alicuius superioris licentia petita vel obtenta.” – 217/14–21.

⁵⁰¹ „Item habent indultum a papa, quod si quis ex dominis canonicis intestatus decedat, capitulum dat executores et illi disponunt de rebus suis, nec potest prelati aliquo modo de talibus rebus se intromittere.” – 217/22–24.

⁵⁰² Az első erre vonatkozó adatunk az 1279. évi budai zsinatról van erre (Jaczkó S.: Váradi zsinat 161.).

⁵⁰³ Kollányi F.: A főpapok végrendelezési joga 56–99.

a székes- és társaskáptalanok tagsága, továbbá a plébánosok és egyéb javadalmviselők jellemzően a megyéspüspöökkel, illetve a prépostjukkal⁵⁰⁴ szemben kényszerültek megvédeni azt. A tárgyunknál maradvá, az okleveles forrásokban leginkább arra vannak adataink, hogy a főpapok a kanonokok panaszai nyomán megerősítik azok szabad végrendelkezési jogát.⁵⁰⁵

A vizitáció elvi lejegyzésének időpontja (1397) idején több magyarországi káptalanban is felmerült a szabad végrendelkezési jog gyakorlásának kérdése. Az 1390. évi Szent Adalbert ünnepén (ápr. 23.) tartott esztergomi egyházmegyei zsinaton a pozsonyi társaskáptalan testülete nevében három kanonok tett panaszt prépostjuk, Zámbo Lőrinc ellen. Elmondásuk szerint a prépost – többek között – korábbi társaik végrendeleteinek végrehajtását akadályozza, a kanonok, rendelkezések és szokások ellenére javaikat lefoglalja és saját hasznára fordítja. Kanizsai János érsek az ügy elintézését Leonardo de Pensauro vikáriusra⁵⁰⁶ bízta.⁵⁰⁷ A kanonokok állításuk bizonyítására a korábbi érsek, Miklós (1358–1366)⁵⁰⁸ oklevelét mutatták be, amelyben az esztergomi érsek biztosította a kanonokoknak és javadalmasoknak, hogy továbbra is szabadon végrendelkezhetnek javaikról.⁵⁰⁹ A vikárius az érsek oklevelének figyelembevételével, amely szerint az a korábbi szokások értelmében megilleti őket, megerősítette a pozsonyi kanonokok és javadalmasok végrendelkezési jogát.⁵¹⁰ Alig három évtized múlva, az újdonsült prépost, Sóvári Sós László (1421–1429) szintén összeütközésbe került a testülettel a végrendelkezési jog kapcsán. A pozsonyiak a prépost ellenében folytatott nagy perükben, az 1424. május 10-én benyújtott kiegészítő vádpontok között azt is szemére vetették Sós Lászlónak, hogy annak ellenére, hogy privilégiumuk van a szabad végrendelkezési jogukról, mégis a maga számára foglalja le a kanonokok végrendeleti javait.⁵¹¹ A perben kijelölt bírók, Vicedomini Máté esztergomi olvasókanonok és Bodonyi Domokos esztergom-szentistváni prépost 1425. január 20-án – hasonlóképpen a többi vádpontoz – ebben is a prépostot marasztalták el, azaz megerősítették a pozsonyi

⁵⁰⁴ Vö. Kollányi F.: Az alsópapság végrendelkezési joga 87–94. – Mályusz Elemér munkájában öt kanonoki végrendeletet ismertetett könyvében, de a végrendelkezési jogról nem írt, úgy tűnik, magától értetődőnek tartotta (Mályusz E.: Egyházi közélet 84–91.).

⁵⁰⁵ Kollányi F.: Az alsópapság végrendelkezési joga 95–113.

⁵⁰⁶ Esztergomi arch. 255. (1390–1391).

⁵⁰⁷ C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 60–61.

⁵⁰⁸ Hegedűs A.: V. Miklós 175.

⁵⁰⁹ „Aliasque litteras eiusdem domini Nicolai archiepiscopi, in quibus decernebat de consuetudine canonicis et beneficiatis prefatis de bonis ipsorum propriis posse testari et in ultimis libito voluntatis ipsorum disponere exhibebat.” – Batthyány I.: *Leges ecclesiasticae* III. 286. (ZsO I. 1499. sz., DF 228133.)

⁵¹⁰ Uo.

⁵¹¹ C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 152., Oklevelek 8. sz. (269/34–270/8. sorok).

kanonokok és más javadalmasok szabad végrendekezési jogát: „(m)ivel a kapzsiság és nagyravágyás miatt gyakran előfordul, hogy a főpapok a kanonokok javait elrabolják és eltékozzolják, a pozsonyi káptalan kanonokjai szabad végrendekezési jogukat továbbra is sértetlenül élvezzék, és a prépostnak felfüggesztés és kiközösítés terhe alatt tilos ezekről rendelkeznie, de a végrendelet nélkül elhunyt javadalmasok hagyatékát jogosan foglalhatja le.”⁵¹²

A pozsonyiak panaszaik között eltelt időben, 1402. február 14-én a zágrábi kanonokok kérték Eberhard püspöktől⁵¹³ szabad végrendekezési joguk megerősítését, aki eleget is tett kívánságuknak.⁵¹⁴ Alig öt nap múlva, február 19-én a csázmai társaskáptalan javadalmasai számára is megerősítette e jogukat.⁵¹⁵ A veszprémi székeskáptalan képviselője pedig egészen London városáig ment, hogy panaszt tegyen a püspökeik,⁵¹⁶ kormányzóik és várnagyaik gyakorlata ellen, akik a szent kánonok alapján élvezett szabad végrendekezési jogukat megsértik, javaikat elveszik és saját maguk hasznára fordítják. Zsigmond király 1416. augusztus 10-i levelében szigorúan meghagyta nekik, hogy hagyjanak fel jogtalan cselekedeteikkel és ne akadályozzák a kanonokokat szabad végrendekezési joguk gyakorlásában.⁵¹⁷ A váradi káptalan tagjai valamikor Andrea Scolari váradi püspöksége (1409–1426)⁵¹⁸ alatt nyerték el a jogot (Zsigmond király jóváhagyásával), amelynek megerősítését 1427 nyarán kérték V. Márton pápától.⁵¹⁹

A szabad végrendekezési jog, mint láttuk, időről-időre megerősítésre szorult, ugyanakkor Esztergomból erre vonatkozóan semmilyen hírünk sincsen. Ráadásul, ha visszaemlékszünk, a végrehajthatlan kanonoki hagyatékokról szóló részben, a kanonokok panaszában fel sem merült a főpapjuk neve, illetve végrendekezési joguk megsértésének a kérdése. (Ugyanezt erősíti a 48. válaszban emlegetett végrendeleti hagyományok sorsa is, lásd alább!) A helyzettel láthatólag már Kollányi Ferenc sem nagyon tudott mit kezdeni, így az esztergomi kanonokokról írt munkájában a vizitáció vonatkozó részét további két oklevél bevonásával úgy magyarázta – miközben a vizitáció szövegét kombinálta két forrás szövegével –, hogy a kanonokok „feltékeny gonddal őrködtek e joguk felett, mutatja azon körülmény, hogy 1478-ban folyamodnak IV. Sixtus pápához, hogy végrendekezési jogukat erősítse meg.

⁵¹² Uo. 153.

⁵¹³ Arch. 1301–1457. I. 79. (1397–1406).

⁵¹⁴ Tkalčić II. 4. (ZsO II. 1440. sz., DF 256130.) – 1446. I. 1-jén Zólyomi Benedek zágrábi püspök szintén megerősítette e jogukat (Batthyány I.: *Leges ecclesiasticae* III. 455., DF 256131.).

⁵¹⁵ ZsO II. 1453. sz. (DF 252011.)

⁵¹⁶ A püspökség élén szék üresedés miatt 1410 óta kormányzók álltak (Arch. 1301–1457. I. 78.).

⁵¹⁷ VO 191–192. (ZsO V. 2187. sz.)

⁵¹⁸ Arch. 1301–1457. I. 77.

⁵¹⁹ Lukcsics I. 954. sz.

1479-ben pedig felkéri Mihály milkói püspököt, érseki helynököt, hogy e joguk gyakorlását illetőleg tartson vizsgálatot, s ennek eredményéről állítson ki hiteles bizonylatot”.⁵²⁰ A felsorolt adatok alapján a jegyzőkönyvben szereplő bejegyzés első felének értelmezése nem jelent problémát, hiszen „beleillik” a 14. század végén, 15. század elején tapasztalható folyamatokba, a második része (rendelkezik a pápától engedéllyel) azonban már inkább felvet kérdéseket: a 15. század második felének közepéig a kanonokok végrendelezése tárgyában – különösen annak fényében, hogy az esztergomi székeskáptalan magánlevéltára épségben átvészelte a történelem viharait – egyetlen olyan pápai kiadványt ismerünk, amelyet félig-meddig bevonhatunk elemzésünkbe: V. Márton pápa 1417. december 16-án a Konstanzban tartózkodó Esztergom-újvárosi János esztergom-szentistváni prépostnak – tizenhárom nappal a halála előtt⁵²¹ – engedélyezte, hogy minden javáról szabadon végrendelezhessen.⁵²² János kérése valószínűleg a pápai udvarban való tartózkodásával (és halálával) függ össze: így kívánta biztosítani, hogy világi javai felől ne mások döntsenek – Esztergomban.

Az előbbi – személyre szabott – kiváltságot leszámítva az elsőség kétségkívül IV. Sixtus pápa 1478. október 20-i bulláját⁵²³ illeti meg: Trevisói (Vosich) Simon patraszi érsek és esztergomi olvasókanonok (1453–1482)⁵²⁴ előadta a maga meg a káptalan nevében az egyházfőnek, hogy „az esztergomi egyházban emberemlékezet óta békésen gyakorolt szokást, amely szerint a kanonokok javaikról végrendelezhetnek és, ha valaki közülük végrendelet nélkül halna meg, akkor a káptalan választ végrehajtót vagy végrehajtókat, akik a javakat egyes célokra lelkiismeretesen szétosztják”.⁵²⁵ Majd kérte az egyházfőt, hogy

⁵²⁰ Kollányi F.: Esztergomi kanonokok xxiv–xxv., Uő: Az alsópapság végrendelezési joga 101–102.

⁵²¹ Esztergomi arch. 58.

⁵²² ZsO VI. 1252. sz.

⁵²³ A bulla két példányban maradt fenn, szövegük alapján az egyiket Simon olvasókanonok a saját (csak a méltóságviselő kanonokok végrendelezéséről szól, a továbbiakban „személyes” példány, DF 237331., a szövegében is mintha utólagos betoldások lennének), a másikat a testület érdekében (ebben nincsen a kanonokok esetében jelző, a továbbiakban „általános” példány, DF 237332.) állíttatta ki, lásd az eltérést alább.

⁵²⁴ Esztergomi arch. 33.

⁵²⁵ „nobis exhibita petitio continebat, quod in dicta ecclesia Strigoniensi quedam antiqua et a tanto tempore, de cuius initio hominum non est memoria, pacifice observata consuetudo fore dinoscitur, per quam inter cetera quilibet canonicus dicte ecclesie (etiam in dignitate constitutum) de suis rebus et bonis testari potest et cum aliquis eorum decedit intestatus, predicti capitulum executorem seu executores, qui illius bona ad pias causas in bona conscientia dispensare habeat, deputare et eligere consueverunt” – DF 237331. – A zárójelek közötti rész a DF 237332. példányból hiányzik.

e kezdetektől folyamatosan, napjaikban is békésen gyakorolt szokásukban⁵²⁶ erősítse meg az esztergomi egyházat, nehogy azt a későbbiekben akadályozzák vagy kétségbe vonják.⁵²⁷ A pápa figyelmen kívül hagyva minden korábbi, bárki által hozott rendelkezést, megerősítette az esztergomi egyházat az eddigi gyakorlatában.⁵²⁸

A Kollányi Ferenc által idézett másik forrás tulajdonképpen egy feljegyzés, amelyet Ibfalvi Tamás (esztergomi kanonok, volt szentszéki jegyző, közjegyző)⁵²⁹ 1479. február 5-én vetett papírra.⁵³⁰ E szerint Túronyi Mihály milkói püspök, Beckensloer⁵³¹ János esztergomi érsek segédpüspöke és vikáriusa⁵³² előtt megjelent az esztergomi káptalan ügyvédje, majd szóban előterjesztette a kanonokok pontjait (*articulos*): először is emberemlékezet óta mind a méltóságviselő, mind az egyszerű kanonok ősi szokás szerint értékeikről és javaikról szabadon dönthetnek, avagy szabadon végrendelkezhetnek.⁵³³ Másodszer, hogy ősi, dicséretes szokás szerint, ha egy kanonok, akár méltóságviselő, akár

⁵²⁶ „quod ipsi in pacifica possessione dicte consuetudinis etiam a tempore predicto continue fuerunt et impresentiarum existunt ac illa hactenus usi sunt utunturque de presenti” – DF 237331.

⁵²⁷ „nobis fuit humiliter supplicatum, ut ne eos super huiusmodi consuetudine imposterum molestari aut de eadem per quempiam hesitari contingat, illi apostolice confirmationis robur adicere aliasque in premissis oportune providere de benigne apostolica dignamur” – Uo.

⁵²⁸ „Nos igitur huiusmodi supplicationibus inclinati consuetudinem eandem et inde secuta quecumque auctoritate apostolica presentium tenore approbamus et confirmamus illamque perpetue firmitatis robur obtinere decernimus, supplementes omnes et singulos defectus, si qui forsán intervenerint in eisdem non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac statutis et aliis consuetudinibus dicte ecclesie iuramento confirmatione apostolica vel quacunque firmitate alia roboratis ceterisque contrariis quibuscunque.” – Uo. (az oklevél hátlapján: Libertas testandi et deputandi executores intestato). – Protocollumi bejegyzését lásd Czaich Á. G.: Regesták II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből 236. – IV. Sixtus pápa – a méltóságviselőkre vonatkozó (személyes példány) – oklevelének tartalmát megerősítette II. Gyula pápa 1507. XII. 14-i bullájában (DF 237346.), amelyet ugyanazon a napon a kalocsai érseknek, az egri és váci püspököknek címezve ártírt (DF 237345).

⁵²⁹ Esztergomi arch. 203., 262., 271.

⁵³⁰ A hátlapján: „1479 quarta Februarii in iudicio per Ibfalwa etc.” – DF 237784.

⁵³¹ Egyházi arch. 1440–1526. 26. – Aragóniai Jánost 1480. II. 1-jén nevezte ki Mátyás király esztergomi érsekség élére (Uo.).

⁵³² Esztergomi arch. 258.

⁵³³ „Item primo dictus procurator nominibus, quibus supra, dicit, quod a decem, XX^{ti}, XXX^{ta}, L ac centum citra vel ultra annis et aliis a tanto tempore, cuius contrarium in hominum memoria non existit, prefati domini canonici dicte ecclesie Strigoniensis, etiam dignitates seu personatus obtinentes de omnibus eorum rebus et bonis libere potuerint testari sive testamentum facere libere potuerint ex consuetudine antiqua.” – DF 237784.

nem, végrendelet nélkül hal meg, akkor a kanonokok káptalan módjára összegyűlnek, és egy vagy két alkalmas személyt választanak szabadon végrehajtónak, akik lelkiismeretesen kötelesek az elhunyt javait annak lelki üdvéért kegyes célokra szétosztani.⁵³⁴ Harmadszor pedig a kanonokok és a káptalan emberemlékezet óta békésen a mondott szokás birtokában vannak és ez a szokás töretlenül él közöttük a mai napig.⁵³⁵ Végül kérte a káptalani ügyvéd, hogy mivel, akik e káptalani szokást és szabadságot tanúsíthatják, már öregek és betegek, s nehogy az idő múlásával bárki is megzavarhassa e joguk gyakorlását, a vikárius kérdezze ki a tanúkat, majd annak eredményét közjegyzői okiratba foglaltatva erősítse meg határozat módjára, hogy az a bíróságon vagy azonkívül, most és a jövőben hiteles legyen.⁵³⁶ (A megerősítésnek sajnos nem maradt nyoma.)

Visszagondolva az egyházlátogatási jegyzőkönyvben leírtakra, illetve arra, hogy a korábról nem ismeretes olyan pápai oklevél, amelyben a szabad végrendelezésről lenne szó, adódik a következtetés: a vizitáció szövegében emlegetett pápai engedély (*habent indulum a papa*) nem más, mint IV. Sixtus pápa idézett bullája. Mindezek után érdemes összevetnünk a két szóbanforgó forrás vonatkozó részeit a vizitáció szövegével. (Lásd a 7. táblázatot. Az 1478. évi pápai bulla esetében az „általános” megfogalmazását használom, de a „személyre” szőlóból zárójelben idézem a hiányzó részt.)

⁵³⁴ „Item dicit dictus procurator, quod ex consuetudine antiqua laudabiliter observata dum aliquis canonicorum etiam in dignitate seu personatu existens absque testamento decessit, extunc alii canonici capitulariter congregati libere unum vel duos viros idoneos pro executore tali intestato deputare potuerint, [qui ..] bona eorum consciencia, res et bona talis intestati pro salute anime [...] ad pias causas exponere seu dispensare habuerint.” – Uo.

⁵³⁵ „Item dictus procurator dicti, quod domini canonici et capitulum a tempore cuius contrarium in hominum memoria non existit, fuerint et sunt in pacifice possessione consuetudinis antedictae et ut talis consuetudo inter e[osdem] modo inviolabiliter fuit observata et observatur etiam de presenti.” – Uo.

⁵³⁶ „Sed quia reverende pater testes idonei, quibus de dictis consuetudine et libe[rtate] ca]pituli constat, iam senes sunt et valitudinarij timeturque capitulum s[ed] [...] r]tanis temporibus in huiusmodi consuetudine et libertate per quempiam posse turbari, igitur dictus procurator petit humiliter, quatenus d[omi]natio v[est]ra r[everendus] testes ipsos recipiat et examinet, seu recipi et examinari faciat eorumque dicta et atti[...] cum declaratione debita in publicam formam redigendi ad futuram rei memoriam dicto capitulo ecclesie Strigoniensis dare dignetur sub talibus modo et forma cum interpositione decreti et eisdem in iudicio et extra, nunc et futuris temporibus plena fides possit et debeat adhiberi.” – Uo.

7. táblázat: a végrendelekezésről szóló források összehasonlítása

1478. évi pápai bulla (DF 237332.)	1479. évi feljegyzés (DF 237784.)	vizitáció
„quedam antiqua et a tanto tempore, de cuius initio hominum non est memoria, pacifice observata consuetudo fore dinoscitur, per quam inter cetera quilibet canonicus dicte ecclesie (etiam in dignitate constitutus) de suis rebus et bonis testari potest”	„quod a decem, XX ^{ti} , XXX ^{ta} , L ac centum citra vel ultra annis et aliis a tanto tempore, cuius contrarium in hominum memoria non existit, prefati domini canonici dicte ecclesie Strigoniensis, etiam dignitates seu personatus obtinentes de omnibus eorum rebus et bonis libere potuerint testari sive testamentum facere libere potuerint ex consuetudine antiqua”	„quod semper et ab eo tempore, cuius non est memoria hominum, fuit observatum in ipsa ecclesia Strigoniensi, quod ipsi domini de capitulo et ministri ecclesie habuerunt et habent de universis bonis suis mobilibus et immobilibus, tam intuitu persone, quam etiam beneficiorum suorum habitis et aquisitis liberam et plenam et absolutam potestatem disponendi, legandi, testandi, prout unicuique eorum visum fuerit, in vita pariter et in morte, nulla super hoc prelati vel alicuius superioris licentia petita vel obtenta”
„et cum aliquis eorum decedit intestatus, predicti capitulum executores seu executores, qui illius bona ad pias causas in bona conscientia dispensare habeat, deputare et eligere consueverunt”	„ex consuetudine antiqua laudabiliter observata dum aliquis canonicorum etiam in dignitate seu personatu existens absque testamento decessit, extunc alii canonici capitulariter congregati libere unum vel duos viros idoneos pro executore tali intestato deputare potuerint, [qui ..] bona eorum conscientia, res et bona talis intestati pro salute anime [...] ad pias causas exponere seu dispensare habuerint”	„habent indultum a papa, quod si quis ex dominis canonicis intestatus decedat, capitulum dat executores et illi disponunt de rebus suis, nec potest prelati aliquo modo de talibus rebus se intromittere”

A két idézett részlet közül az elsőben a végrendekezés szabadságának évszázados múltját ecsetelték a kanonokok, a szöveg hely tartalmának „fejlődése”, bővülése alapján adódik, hogy a vizitáció tartalmazza a legkiforrottabb változatot. A második szövegrész esetében két dolog is feltűnő: amíg az esztergomi segédpüspökhöz 1479-ben benyújtott pontjaikban a kanonokok nem hivatkoztak IV. Sixtus pápa oklevelére, addig az – elvileg – egy évszázaddal korábban íródott vizitációban viszont igen. Ezt viszonylag könnyen magyarázható azzal, hogy az Apostoli Kúriában tevékenykedő Simon olvasókanonok által 1478. október 20-én elnyert bulla 1479. február 4-én még nem volt ismert Esztergomban. Ugyanakkor azt már nehezebb megindokolni, hogy ha már 1397-ben rendelkeztek pápai engedéllyel, akkor azt miért nem jelezték a segédpüspöknek (amit egyébként, mivel 1450-es évek vége óta a káptalan tagja volt, maga is ismerhetett – volna). Jóllehet felesleges és nem is célszerű a középkorban élt kanonokokon a ma emberének gondolkodását számonkérni, de a kérdéseinkre nem nagyon lehet más feleletet adni, minthogy azért nem hivatkoztak pápai engedélyre, mert nem volt birtokukban. Úgy hiszem nem kell további indoklás ahhoz, hogy belássuk, a vizitációban szereplő szövegrészek, ha nem is egyeznek meg szó szerint a két oklevél idézett részleteivel, de olyannyira szoros összhangban állnak azokkal, hogy feltételezhető: 1) a vizitáció lejegyzésekor mindkettőt felhasználták, és 2) az emlegetett pápai engedély nem lehet más, mint IV. Sixtus pápa valamennyi esztergomi kanonok érdekében kibocsátott 1478. október 20-i oklevele.

Mindent összevetve a 47. pont leírási idejére két időpontot adhatunk meg: a konkrét végrendeletek ügyében a lejegyzés mindenképpen az 1395-ös év után, akár 1397-ben is történhetett, de a szöveggörnyezet alapján inkább az évekkel későbbi keltezés adódik. A másik, a szabad végrendekezés ügyében született elvi megfogalmazás lejegyzése esetében pedig erősen indokolt a még későbbi, az 1470/1480 évek fordulója utánra tenni azt.

1.14. Hol laktak, milyen házakat birtokoltak a kanonokok?

Az egyházlátogatási jegyzőkönyv 48. kérdésében arra várt feleletet a vizitátor, hogy a méltóságviselő és egyszerű kanonokok közül kinek van saját háza, és ha van, hány darab?⁵³⁷ A válaszokból – célkitűzésemnek megfelelően – természetesen csak azokat fogom megvizsgálni, amelyekben találunk valamilyen kronológiai fogódzót.

„A néhai Péter sasvári főesperes bizonyos saját házát – a komáromi főesperes háza mögött –, amelyben most Liptói Miklós mester lakik, végrendeletileg a lelki üdvéért Gergely honti főesperes útján szétosztásra rendelte abban az

⁵³⁷ „Item, si que dignitates vel canonicatus habent proprias domos et curias, et quot, et quas?” – 162/2–3.

esetben, ha testvére, István kanonokság nélkül marad, amiként az történt.”⁵³⁸ Az esztergomi székeskáptalanban a középkor folyamán egyetlen Péter nevű sasvári főesperest ismerünk, ő 1337 és 1351 között mutatható ki,⁵³⁹ hivatalviselése azonban meglehetősen messze esik a már többször emlegetett Gergely honti főesperesétől (1374–1393),⁵⁴⁰ így erősen kétséges, hogyan lehetett végrendeleti végrehajtója a húsz évvel korábban elhunyt társának.⁵⁴¹ Péter testvérére, Istvánra nincsenek adataink. Liptói Miklós viszont korántsem ismeretlen személy: 1413-tól váci (1415-ig)⁵⁴² és veszprémi kanonok, közben Branda de Castiglione bíboros, a veszprémi püspökség kormányzójának (1412–1414)⁵⁴³ ügyvédje (1414),⁵⁴⁴ káplánja, familiárisa és asztaltársa (1417), 1416–1438 között pedig veszprémi nagyprépost volt.⁵⁴⁵ Látható, magyar viszonylatban rengeteg adat van rá, mégis akad egy kérdés, amire nem tudunk felelni: mikor és miért lakott – volna – a mondott házban, hiszen esztergomi kanonokságára egyetlen adatunk sincsen. Az általa viselt javadalmak és tisztségek mindegyike ugyanis Veszprémhez kötötte, felettébb furcsa lenne, ha mindezek ellenére Esztergomban (is) házat tartott volna fenn. Elfogadható magyarázattal egyelőre nem tudok szolgálni, mindenesetre a vonatkozó rész leírására az 1410-es éveknél korábban nem nagyon kerülhetett sor.

„A gömöri főesperesség össze van kapcsolva egy kőház és egy telek birtoklásával, amelyek terhe az, hogy minden évben bizonyos összeget át kell adni az esztergomi javadalmasoknak, akik Szent Tamás apostol ünnepén a ház alapítójának, a néhai Tamás káptalani ügyvédnek a lelki üdvéért harminc misét mondanak, minden egyes miséért három dénárt és egy kettős-gyertyát kell adni.”⁵⁴⁶ A mondott Tamás valószínűleg azonos azzal a Tamás nevű ügyvéddel, aki 1359

⁵³⁸ „Item repertum est bone memorie dominum Petrum archidiaconum Saswariensem quandam suam domum propriam positam retro domum domini archidiaconi Komar(on)iensis, quam nunc inhabitat magister Nicolaus de Lyphthovia, fuisse testamentaliter legatam pro anima sua distribuendam per dominum Gregorium archidiaconum Huntensem eo casu, quo bone memorie dominus Stephanus frater suus sine canonicatu decederet, prout decessit.” – 218/1–7.

⁵³⁹ Esztergomi arch. 100.

⁵⁴⁰ Uo. 81.

⁵⁴¹ A fentiek alapján, mivel a sasvári főesperesek névsora igen foghíjas, elképzelhető, hogy 1370 és 1399 között is volt egy Péter nevű személy a főesperesség élén (vö. Esztergomi arch. 101.).

⁵⁴² C. Tóth N.: Váci székeskáptalan 24.

⁵⁴³ Arch. 1301–1457. I. 78., C. Tóth N.: A világi igazgatás a Zsigmond-korban 333.

⁵⁴⁴ ZsO IV. 1958. sz.

⁵⁴⁵ Karlinszky B.: Veszprémi nagyprépostok 96., életrajza: 102–103.

⁵⁴⁶ „Item archidiaconatus Gemeriensis habet domum lapideam cum curia annexam archidiaconatui, cuius onus est, quod tenetur ratione dicte domus et curie singulis annis prebendariis ecclesie Strigoniensis, scilicet in festo Sancti Thome apostoli triginta comparationes missarum, pro qualibet comparatione tres denarios currentes

és 1362 között kanonokként,⁵⁴⁷ és – talán – azzal a Pál fia, Tamás gömöri főesperessel, aki 1372-től viselte a méltóságot és 1391. december 19-én hunyt el.⁵⁴⁸

„A komáromi főesperesség össze van kapcsolva egy kőház és egy telek birtoklásával, amelyek terhe az, hogy minden évben egy misét kell mondani a ház alapítójának, a néhai *Iohannes Ruffii episcopus Waladiensis* lelki üdvéért.”⁵⁴⁹ Teljesen egyértelmű, hogy mind a püspök, mind a püspöksége neve meglehetősen eltorzult alakban kerülhetett a jegyzőkönyvbe: „Waladiensis” nevű egyházmegyét nem ismer a történeti irodalom,⁵⁵⁰ éppen ezért felmerül, hogy a *Waladiensis* alak talán a *Walachiensis* helyett áll, ami viszont rövidüléssel jelenthetné az argyasi püspökséget. Annak püspöke ugyanis a forrásokban általában „episcopus Argensis in Walachia” formában szerepel.⁵⁵¹ Az argyasi címzetes püspökség élén 1399–1402 között egy János nevű,⁵⁵² illetve 1418 és 1421 között pedig egy Ófalui János nevű püspök ismert.⁵⁵³

„Továbbá egy ház telekkel, amelyben az éneklőkanonok lakik és amelyben a Szent Erzsébet-kápolnát alapították, János esztergom-szentistváni prépost összekapcsolta a honti főesperességgel, és felújította.”⁵⁵⁴ A kápolnát⁵⁵⁵ Miklós aradi prépost és esztergomi kanonok a hévizek (Esztergom-Tapolca) mellett álló házában⁵⁵⁶ alapította, és azt végrendeletileg a káptalanra hagyta.⁵⁵⁷ Az esztergomi káptalan oklevele szerint 1380. május 10-én János küküllői főesperes, esztergomi kanonok és vikárius kapta meg a házat élete végéig azzal a feltétel-

et unam candelam duplicatam, pro anima condam domini Thome procuratoris, qui dictam domum fundavit.” – 218/14–20.

⁵⁴⁷ Esztergomi arch. 201.

⁵⁴⁸ Uo. 75.

⁵⁴⁹ „Item archidiaconatus Kamar(on)iensis habet domum cum curia eidem archidiaconatui annexam, cuius onus est, quod singulis annis tenetur facere cantari unam missam defunctorum in ecclesia Strigoniensi, pro anima condam reverendi patris domini Iohannis Ruffii episcopi Waladiensis, qui ipsam domum fundavit.” – 218/21–25.

⁵⁵⁰ HC I–II.

⁵⁵¹ Lásd például 1396-ban: Cameralia I. 116. sz.

⁵⁵² Cameralia I. 116. sz., Mon. Vat. I/4. 410.

⁵⁵³ Karácsonyi J.: Az argyasi püspökség 8., HC I. 105.

⁵⁵⁴ „Item domus et curia, quam inhabitat dominus cantor, ubi est capella Sancte Elizabeth in dicta curia fundata et annexa archidiaconatui Hunthensi per dominum Iohannem prepositum Sancti Stephani, qui eam reedificaverat.” – 218/26–219/2.

⁵⁵⁵ Kollányi Ferenc munkájában Szent Katalin-kápolnaként említi (Kollányi F.: Esztergomi kanonokok 68.).

⁵⁵⁶ „curiam suam prope Calidas Aquas cum domibus et edificiis capelle Sancte Elizabeth in eadem curia constructe” – Fejér IX/5. 412. („in archivo Metrop. Strigon.” – az oklevél fényképe nem került be a DF-be).

⁵⁵⁷ „dispositionem capelle et curie nobis in suo ultimo testamento plenissime committendo” – Uo.

lel, hogy ha máshová költözik, akkor vissza kell adnia a házat a káptalannak.⁵⁵⁸ Miklósról annyit tudunk, hogy 1373. május 28-án már aradi prépost volt,⁵⁵⁹ utóda, Mihály 1379 júniusában szerepel először.⁵⁶⁰ A nevezett János szentistváni prépost pedig nem lehet más, mint a már többször emlegetett Esztergom-újvárosi János, aki 1399. november végétől 1417. december végén bekövetkezett haláláig viselte az esztergom-szentistváni préposti címet.⁵⁶¹ Kérdéses ugyanakkor, hogy miként kapcsolhatta a házat János prépost a honti főesperesek javadalmához, hiszen ő tudomásunk szerint nem a honti, hanem a nógrádi főesperesség élén állt.⁵⁶² A későbbi adataink alapján halványan felmerül azonban még egy lehetőség. A Szent Erzsébet-kápolnát ugyanis említik 1502-ben, amikor a mellette lévő kőházat (Asszonyfalvi) Bak János kanonok (1500–1536)⁵⁶³ kapta meg,⁵⁶⁴ majd 1510-ben, amikor a házat és kertet a kápolnával *együtt* Mecssei János honti főesperes (1507–1510)⁵⁶⁵ halála után Szatmári János kanonoknak (1507–1521)⁵⁶⁶ adta a káptalan.⁵⁶⁷ A ház későbbi sorsa alapján elképzelhető, hogy a bejegyzés szövegéből valami kimaradt, mindenestre akár így történt, akár nem, a vonatkozó sorok akkor sem keletkezhetek 1399 előtt.

„A Leonardo zenggi püspök káptalansoron lévő házat most Antonio da Ponte sebenicói püspök, esztergomi vikárius és vizitátor lakja, Leonardo neki adta, és egyesítette halála után az éneklőkanonoksággal úgy, hogy amíg ő él, addig az éneklőkanonok nem veheti birtokba, csak halála után.”⁵⁶⁸ A vonatkozó részben leírtak csak az 1395–1397 közötti évekre tekinthetők érvényesnek, amikor Antal volt a vikárius,⁵⁶⁹ és Leonardo de Cardinalibus de Pensauro, a korábbi vikárius ekkor már csak a zenggi püspökséget viselte, mindkettőjük halála valamikor 1401. április vége után következett be.⁵⁷⁰

⁵⁵⁸ Uo.

⁵⁵⁹ DL 52216.

⁵⁶⁰ Kovács I.: Az aradi káptalan elöljárói 160.

⁵⁶¹ Esztergomi arch. 58.

⁵⁶² Uo. 91.

⁵⁶³ Uo. 170.

⁵⁶⁴ Registrum Strig. 71.

⁵⁶⁵ Esztergomi arch. 84. – Mecssei János jelentős összegért (800 forint) renováltatta az épületet (Registrum Strig. 26.).

⁵⁶⁶ Esztergomi arch. 171.

⁵⁶⁷ Registrum Strig. 88.

⁵⁶⁸ „Item domus et curia reverendi patris domini Leonardi episcopi Strigoniensis (recte: Segniensis) sita in serie capituli est libera, et eam nunc inhabitat reverendus pater dominus Anthonius de Pontho episcopus Sibinicensis et vicarius ac visitator prefatus, et ipse dominus Leonardus donavit et univit post mortem suam cantortui Strigoniensi, ita tamen, quo ipso vivente cantor in eandem intrare non valeat, sed post eius mortem.” – 219/3–8.

⁵⁶⁹ Esztergomi arch. 255.

⁵⁷⁰ Arch. 1301–1457. I. 86., 87., C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi viszály 232.

„Bereck mester háza a székesegyház oldala mellett álló Krisztus teste-kápolnához tartozik, amelynek ugyanő az igazgatója”.⁵⁷¹ Mint korábban már láttuk, Bereck esztergomi kanonok 1394-től 1411-ig viselte a kápolna rektorságát.⁵⁷²

„A házat, amelyben Lukács fia, Balázs mester, esztergomi kanonok lakik, saját maga adományozta a székesegyház oldala mellett álló Szűz Mária-kápolnának és egyesítette azzal, amelynek ugyanő az igazgatója”.⁵⁷³ A kápolnát 1396. április 20-án alapította Kanizsai János érsek, és ennek első rektora, Lukács fia, Kis Balázs volt, aki valamikor 1402. október 20-a után bekövetkezett haláláig viselte azt.⁵⁷⁴

„Néhai Budai János a házát bizonyos feltételekkel a barsi főesperességgel kapcsolta össze, mégpedig úgy, hogy a barsi főesperes lett a szegény tanulók Krisztus-kollégiumának vezetője”.⁵⁷⁵ A vonatkozó rész leírására Budai János barsi főesperes halálánál, 1427. február 1-jénél hamarabb nem kerülhetett sor.⁵⁷⁶

„Néhai Lukács nyitrai főesperes háza a nyitrai főesperességhez van csatolva”.⁵⁷⁷ A szóban forgó Ferenc fia, Lukács nyitrai főesperesre 1391–1401 között van adatunk,⁵⁷⁸ így ennek lejegyzése is csak ezután történhetett.

Az utolsó három házról szóló leírást már csak topográfiai okok miatt is érdemes együtt kezelnünk: „Az őrkanonoknak kiváló háza van kerttel és telekkel a káptalansoron a Visegrádi utca jobb oldalában. Az őrkanonokság házával szemben van a Szent Margit-oltár háza. Az e mellett lévő ház és saroktelek az újonnan alapított Szent Sebestyén-oltáré”.⁵⁷⁹ Két utóbbi ház adományozásával kapcsolatban könnyű helyzetben vagyunk, mivel ismerjük azok időpontját. A Szent Sebestyén-oltár az alapításakor nyerte el a házat: Beckensloer János esztergomi érsek 1476. február 22-i privilégiuma szerint ugyanis Túronyi Mihály esztergomi kanonok, nógrádi főesperes (1460–1501), milkói címzetes püs-

⁵⁷¹ „Item domus magistri Briccii est annexa capelle corporis Christi, situate ad latus ecclesie Strigoniensis, cuius capelle rector est ipse magister Briccius.” – 219/9–10.

⁵⁷² Esztergomi arch. 116.

⁵⁷³ „Item domus, quam inhabitat magister Blasius Luce canonicus Strigoniensis, ex sua propria donatione unita est capelle Beate Marie Virginis ad latus ipsius ecclesie constructe, cuius capelle ipse magister Blasius est rector.” – 219/11–13.

⁵⁷⁴ Esztergomi arch. 112–113.

⁵⁷⁵ „Item domus condam domini Iohannis de Buda est annexa per eundem archidiaconatui Borsiensi sub certis conditionibus, puta si ipse Borsiensis fuerit presidens collegii Christi pauperum studentium.” – 219/14–16.

⁵⁷⁶ Esztergomi arch. 71.

⁵⁷⁷ „Item domus condam domini Luce archidiaconi Nitriensis est annexa ipsi archidiaconatui Nitriensi.” – 219/17–18.

⁵⁷⁸ Esztergomi arch. 96.

⁵⁷⁹ „Item dominus custos habet domum excellentem cum orto et curia lata in serie capituli in vico versus Wyssegrad a dextra manu. Item ex opposito ipsius domus custodie est domus et curia altaris Sancte Margarethe. Item penes illam est domus et curia acialis altaris Sancti Sebastiani martyris de novo fundate.” – 220/1–6.

pök és esztergomi segédpüspök (1468–1501)⁵⁸⁰ a lelki üdvéért és Szűz Mária dicséretére, valamint a négy szent, Fábián és Sebestyén, Mihály arkangyal és Luca iránti tisztelete jeléül az esztergomi egyházban lévő Krisztus teste-kápolna előterében a kórus oldalában oltárt alapított.⁵⁸¹ A négy szent tiszteletére szentelt, de a későbbiekben csak Szent Sebestyén titulussal szereplő oltár és rektora javadalmait részletesen felsorolták az alapítólevélben, illetve szabályozták az oltárigazgató feladatait, valamint az alapító halála után követendő eljárást. A végrendelező az oltár javadalmazására – többek között⁵⁸² – egy általa Esztergomban épített házat adott kerttel, amelynek nyugatról a zöldmezei Szent György-egyházhoz vezető út, keletről pedig a szintén a püspök által a Szent Margit-oltárnak épített és adományozott ház áll.⁵⁸³ Az előbb említett, a Szent Margit-oltárnak⁵⁸⁴ adott ház átadására 1460. május 22-én került sor, amikor Túronyi Mihály az oltár jövedelméhez csatolta azt.⁵⁸⁵ A két adomány egyértelművé teszi, hogy e részek leírására 1476 februárjánál korábban semmi esetre sem kerülhetett sor.

A kanonokok lakhelyeinek és hagyatékainak felsorolása után nem egy újabb házadományozás következik, hanem a Kesztölci Mihály esztergomi olvasókanonok által alapított Szent Jeromos-kápolna elhelyezkedésének és jövedelmeinek leírása. Mint emlékezhetünk rá, Kollányi Ferenc e rész alapján keltezte a vizitáció lemásolását az 1469–1499 közötti évekre. Ezt az időhatárt annyiban tovább szűkíthetjük, hogy Mihály lectorátusa 1483 és 1499 között adatolható,⁵⁸⁶ így a kápolnaalapításra és az erről szóló rész leírására is leghamarabb 1483/1484-ben kerülhetett sor.

⁵⁸⁰ Esztergomi arch. 92., Egyházi arch. 1440–1526. 24–29., 80., életrajzát lásd C. Tóth N.: A kanonoki testület 70–77.

⁵⁸¹ Esztergomi arch. 122.

⁵⁸² A teljes hagyatékának leírását lásd C. Tóth N.: A kanonoki testület 75–76.

⁵⁸³ „Item una domo nova cum curia et orto per ipsum dominum episcopum in area constructa in vicinatatibus ab occidente vie publice, per quam itur versus Sanctum Georgium in Viridicampo et ab oriente domus altaris Sancte Margarethe in eadem ecclesie nostra Strigoniensi constructi similiter per ipsum dominum episcopum ipsi altari Sancte Margarethe constructe et disposite” – DF 238295.

⁵⁸⁴ Esztergomi arch. 125.

⁵⁸⁵ „dominus Michael de Turon, archidiaconus Neugradiensis, Strigoniensis et Quinqueecclesiensis ecclesie canonicus, rector altaris Beate Margarite virginis eidem altari et suis successoribus in eodem fecit construi et edificari domum ex opposito domus custodis Strigoniensis” – OSZKK Cod. Lat. 408. fol. 3r (kiadása Szabó J.: Napló 307; Dankó J.: Kalendarium 447).

⁵⁸⁶ Esztergomi arch. 33., ahol 1496-ig adatolva olvasókanonoksága, azóta előkerült egy újabb forrás, nevezetesen Taddeo Lardinak Tommaso Fuscóhoz szóló levele. Ebben Lardi többek között beszámolt arról, hogy az esztergomi olvasókanonok beállt a pálosok közé és javadalmát Turzó Zsigmondra hagyta (ASMo Amb. Ung. b. 3/29 „Taddeo Lardi”, Vestigia nr. 1549). Ez valóban így történt, mivel Turzó 1500. II. 3-án

A 48. válasz tételei kapcsán jól megfigyelhető, mennyire nem tartható a forrás, illetve a másolat készítési idejére és módszerére nézve Kollányi Ferenc megállapítása: „(á)tlapozva a kéziratot, azt fogjuk tapasztalni, hogy amikor olyan egyénekről tétetik a jegyzőkönyvben említés, a kik a leírás idejében már nincsenek az élők között, rendszerint nem hiányzik a név mellől a néhai, a quondam szócska.”⁵⁸⁷ Valójában vélekedésével szemben azt tapasztaljuk, hogy még véletlenül sem fedezhető fel semmilyen törvényszerűség abban, hogy a másoló kinek a neve elé tette ki a „néhai” szócskát és kinek nem. (Egyébként legtöbbször az is megfigyelhető, hogy a néhai szóval jelölt személyekkel kapcsolatban leírt esemény a szöveg szerint is a múltban történt.) Így a néhai Péter sasvári főesperes (1337–1351) házában most Liptói Miklós (+1438) lakik, egy másik házat János esztergom-szentistváni prépost (1399–1417) renovált. Míg Lénárd és Antal vikáriusok (+1401), Bereck mester (+1411) és Balázs mester (+1402/1403) tevékenysége a jelenben zajlott, addig Budai János barsi (+1427) és Lukács nyitrai főesperes (+1401 után) neve előtt szerepel a néhai kitétel. Adatainkat tovább sorrolhatnánk, de talán ennyi is elég ahhoz, hogy belássuk nem a Kollányi Ferenc által elképzelt módon zajlott a könyv összeállítása. Másként fogalmazva: nem figyelhető meg, sőt, semmilyen jel nem utal arra a szövegben, hogy a másolás-kor aktualizálták volna a szöveget.

1.15. A káptalani statútumok

A vizitáció datálásában a legkevesebb segítséget a 49. kérdésre (vannak-e statútumai, rendelkezései és határozatai az egyháznak és székeskáptalannak, amelyek szerint a kanonokoknak és az egyház szolgálóinak élniük kell, és ha vannak, betartják-e azt)⁵⁸⁸ adott válasz, a káptalani statútumok ismertetése nyújtja. Az egyházlátogatásról „felvett” jegyzőkönyv terjedelmének (72 oldal) éppen a negyedét (18 oldal) kitevő káptalani szokásokról szóló válaszról már a korábbi szakirodalom megállapította, hogy „a szabályzat terjedelmét, mélységét tekintve messze elmarad a zágrábi statútumoktól. De ha a jegyzőkönyv egészét nézzük, ha a többi kérdésre adott – másutt statútumba foglalt – válaszokat és esetleges vizitatori kiegészítéseket is figyelembe vesszük, akkor elmondható, hogy a jegyzőkönyv, a zágrábi statútumokat megközelítve, átfo-

már viselte a javadalmat (Esztergomi arch. 33.). Mindez lehetővé teszi az 1504-ben feltűnő nosztrai pálos vikárius, Kesztölczi Mihály azonosítását a korábbi esztergomi olvasókanonokkal (vö. C. Tóth N.: A kanonoki testület 44.).

⁵⁸⁷ Kollányi F.: *Visitatio* 73.

⁵⁸⁸ „Item, si in ipsa ecclesia et capitulo sunt statuta, ordinata et constitutiones sive consuetudines, secundum quas vivere debent ipsi canonici et ministri ecclesie, et que sunt ille, et an observantur, nec ne?” – 162/4–6.

gó, részletes képet nyújt az esztergomi káptalan életéről és működéséről.”⁵⁸⁹ (A megállapítás második mondata a jelenlegi ismereteink fényében erősen árnyalendő: a jegyzőkönyv különböző időpontokból, egy-egy adott kérdésben nyújt felvilágosítást, statikus kép megrajzolására viszont alkalmatlan.) Ugyanakkor az említett zágrábi (1334[1354]) és váradi (1374) káptalani határozatokkal ellentétben az esztergomi statútumok elején nem találunk bevezető „történeti részt” (krónikát),⁵⁹⁰ amit egyfajta tágabb korhatározásként is értékelhetünk: ezeknél sokkal később keletkezett.

Jóllehet a statútumok a kötet legterjedelmesebb részét jelentik, általános igényű megfogalmazásai miatt nagyon kevés fogódzót nyújtanak a szöveg keletkezésének tartalmi kritikájához. Alapvetően egy, a hiteleshelyi oklevelek megpecsételéséről szóló pont alapján tudunk érdemben is nyilatkozni a statútumok létrejöttének *terminus post quem*-jéről. E megállapításunkat másik oldalról, azaz a határozatok megszületésének *terminus ante quem*-jét kijelölő, a székeskáptalan gazdasági jegyzőkönyvében található, 1515. évi káptalani határozat szövegével is alá tudjuk támasztani. De lássuk mindezt részletesen!

1.15.1. A hiteleshelyi oklevelek kiállításának és megpecsételésének feltételei

A káptalani szokások leírása során több helyen is foglalkoztak a káptalan által kibocsátott oklevelek kiállításával és hitelességének személyi függvényével: az olvasókanonokot illető jövedelmek kapcsán elmondták a kanonokok, hogy „az oklevélkiállítás díj felét ő kapja”,⁵⁹¹ míg a „a másik felét a pecsételéskor jelenlévő kanonokok között, illetve azok között, akik a nagy misén vettek részt, kell szétosztani”.⁵⁹² Az őrkanonoki hivatal ismertetése során – mintegy kiegészítve az eddigi tájékoztatást – a kanonokok állítása szerint „a káptalani pecsétet az őrkanonoknak kell őriznie, de azokat kiadnia vagy a levéltárat kinyitnia csak akkor szabad, ha legkevesebb nyolc kanonok jelen van, akik közül pedig legalább három méltóságviselő”.⁵⁹³ E kettő⁵⁹⁴ mellett azonban további helyeken is előkerülnek a hiteleshelyi működéssel kapcsolatos mondatok. Így külön fog-

⁵⁸⁹ Solymosi L.: Az egri káptalan statútuma 138.

⁵⁹⁰ Vö. Szóvák K.: Jogalkotás és krónikaszerkesztés.

⁵⁹¹ „medietatem solutionis litterarum sub sigillo capituli emanatarum habere debet” – 180/11–12.

⁵⁹² „Alia autem medietas pretii litterarum dividitur inter canonicos sigillationi interessentes, inter quos computatur magnam missam celebrans.” – 180/16–18.

⁵⁹³ „Item sigilla capituli sub bona custodia tenere debet et ipsa sigilla extradare non debet, nec conservatorium ipsorum aperire, nisi adminus sint octo ex dominis presentes, quorum saltem tres sint in dignitate constituti.” – 182/27–29.

⁵⁹⁴ A két pontot egybevonva idézi Solymosi L.: Az esztergomi káptalan 14. századi pecsétnyomója 19. – Az őrkanonok e feladatára lásd még Fedeles T.: Pécsi székeskáptalan 139–140.

lalkoztak a felvállások (bevállások) kérdésével: a határozatok egyik címében (*Fassiones in porticu debent fieri*) utalva arra, hogy a káptalan előtt tett bevállásokról kiállított oklevelek nem megfelelő kiállításából károk származhatnak,⁵⁹⁵ „úgy határoztak, hogy a nemesek vagy bármilyen helyzetű emberek által tett bevállásokra, amelyekről oklevelet kell kiállítani, a székesegyház előcsarnokában vagy a temetőjében kerüljön sor, mégpedig úgy, hogy legalább négy kanonoknak jelen kell lennie, közülük háromnak a pecsételéskor is ott kell lenni, hogy legyen, aki a bevállásra emlékszik és hitet tesz; másképp az oklevelet nem lehet megpecsételni.”⁵⁹⁶ E rendelkezést a következő címben (*Missans de sigillaribus habere debet portionem*) még kiegészítették azzal, hogy „ha valaki a kanonokok közül, akár méltóságviselő, akár egyszerű kanonok, a misén van a pecsételés idején, az ugyanúgy kapja meg részét, mint az, aki részt vesz a pecsételésen. A bármi módon hiányzók pedig, akik a pecsételésen ugyan nincsenek jelen, de az egyházban tartózkodnak, semmit se kapjanak.”⁵⁹⁷

Az oklevelek pecsételési rendjéről a vizitációból szerzett ismereteinket ellenőrizhetjük egy ettől független forrás révén, amely ugyan konkrétan nem ebben a kérdésben született, de szerencsés módon érinti ezt gyakorlatot is. A pozsonyi társaskáptalan tagjai valamikor 1423 nyarán levelet intéztek az esztergomiakhoz, amelyben a következő kérdésekre vártak – talán az érsektől – feleletet: „vajon a kisebb papi rendeket felvett kanonokok jogosan vesznek-e részt a káptalani üléseken és vannak jelen az oklevelek pecsételésekor, valamint lehet-e szavuk a káptalani ülésen, illetve jár-e nekik pecsételési pénz?”⁵⁹⁸

Vicedomini Máté esztergomi olvasókanonok, az érseki szék üresedése idején a székeskáptalan által kinevezett (megerősített) vikárius⁵⁹⁹ augusztus

⁵⁹⁵ „Item in fassionibus coram capitulo fiendis et litteris exinde emanandis, nisi debito ordine provideatur, multa pericula possunt evenire et dampna.” – 227/27–28.

⁵⁹⁶ „Igitur statutum est et ordinatum, quod fassiones, sive nobilium, sive aliorum cuiuscunque status hominum, super quibus littere capituli emanari debebant, in porticu seu cimiterio ecclesie cathedralis adminus in presentia quatuor canonicorum fieri debeant, de quibus saltem tres in sigillatione litterarum presentes assint, qui de tali fassione recorderentur et fidem faciant, alioquin littere huiusmodi non sigillentur.” – 227/29–34.

⁵⁹⁷ „igitur statutum est et ordinatum, quod si quis dominorum de capitulo, sive in dignitate constitutus, sive simplex canonicus, missam cantaverit cum sigillationi insisteretur, talis sua portione gaudeat, veluti sigillationi interesset. Absentes autem quocunque modo, qui sigillationi non interessent, etiam si in ecclesia fuerint, nichil percipere debeant.” – 228/4–9.

⁵⁹⁸ „ad venerabilium virorum dominorum nostrorum (!) de capitulo Strigoniensi et nos pro parte honorabilis capituli Poseniensis consideratio infrascripta pervenit, utrum canonici in minoribus constituti iuridice consiliis capitularibus et sigillationi interesse vel vocem in capitulo habere aut sigillales percipere debeant, litteratorie declarare deberemus.” – ZsO X. 1075. sz.

⁵⁹⁹ Vö. Esztergomi arch. 256. (1411–1423).

29-i levelében felelt a pozsonyi kanonokoknak: „ők a káptalani ülésen megtanácskozták a kérdést és az esztergomi egyház szokását figyelembe véve azt felelik a kérdésre, hogy a kisebb papi rendeket felvett kanonokok a tanácskozásokra a legkevésbé sincsenek bebocsátva, szavuk nincsen a káptalanban, a pecsételésem sem vesznek részt és nem is részesülnek a pecsételési pénzből, hacsak a (nagyobb papi rendeket felvett) kanonokok saját érdekükben kivételesen oda nem hívják, illetve be nem eresztik őket, jóllehet minden más jövedelmet, ha jelen vannak, szokás szerint a kisebb papi rendeket felvett kanonokok is megkapják”.⁶⁰⁰

A vikárius által a káptalani szokások figyelembe vételével ismertetett 1423. évi rendelkezés és a káptalani vizitáció e kérdésről szóló határozatai között nincsen teljes megfelelés: az 1397. évinek mondott szöveg sokkal megengedőbb az 1423. évinél. Amíg az utóbbi esztendőben még különbséget tettek a kanonokok között annak függvényében, hogy ki-milyen papi rendeket vett fel, addig a korábbinak mondott szövegben erre semmilyen utalás sincsen. E kérdésben minden, amit tudunk, éppen az ellenkező irányba mutat: az évek múlásával a kanonokok egyre kevésbé igyekeznek, illetve egyre hosszabb idő után veszik fel a nagyobb egyházi rendeket.⁶⁰¹ Mindez azt jelenti, hogy az idő előrehaladtával inkább enyhült a szabályozás és az 1423. évi lehet a korábbi, míg a vizitációban szereplő, a felvett papi rendek alapján különbséget nem tévő változat lehet az időben későbbi.

1.15.2. A rossz gazda, a becsmérő és gyalázkodó kanonokok büntetése

Az egyházlátogatás során összeírt határozatok közül – amint azt korábban már Solymosi László jelezte⁶⁰² – kettőre szövegszerűen utalnak a káptalan gazdasági jegyzőkönyvében is: 1515. augusztus 13-án, a káptalani ülésen Atyai Miklós olvasókanonok (1504–1523)⁶⁰³ bepanaszolta Szatmári János kanonokot (1507–

⁶⁰⁰ „Unde nos habita plena et matura deliberatione unacum dominis de capitulo Strigoniensi predicto capitulariter congregatis de ipsius capituli Strigoniensis, ut premititur, vacante sede commissione et mandato consultationi predictae dicimus et respondemus de consuetudine ecclesie Strigoniensis esse et fuisse et ita servatum fuisse et servatur et est iuri consonum, quod canonici in minoribus constituti in consiliis eorum minime admittuntur, nec vocem habent in capitulo, nec sigillationi intersunt, nec sigillales percipiunt, nisi specialiter domini de capitulo aliquem propter eorum utilitatem vocarent vel admitterent; licet dicti canonici in minoribus constituti presentes alios quosque proventus percipiant integraliter iuxta morem.” – ZsO X. 1075. sz.

⁶⁰¹ Köblös J.: Egyházi közélet 69–70., Fedeles T.: Pécsi székeskáptalan 134–137.

⁶⁰² Registrum Strig. 27–28.

⁶⁰³ Esztergomi arch. 34.

1521),⁶⁰⁴ hogy zaklat egy, a dorogi javadalombirtokán lakó jobbágyasszonyt, aki emiatt el akar költözni arról. Az ülésen résztvevő kanonokok szem előtt tartva határozataikat, amely szerint „a javadalmas, aki nem gyarapítja javadalombirtokát jobbágyokkal, büntetést érdemel, nehogy elnéptelenítse, ahelyett, hogy benépesítse azt”,⁶⁰⁵ elmarasztalták Szatmári Jánost. Erre fel a kanonok válaszában előbb elfogultsággal vádolta meg az olvasókanonokot, majd szó-szót követett, és végül hazugnak és becstelennek nevezte őt. Atyai Miklós természetesen ezt nem kívánta szó nélkül hagyni és kérte a káptalani ülés résztvevőit, hogy Szatmári János ellenében a káptalanban vagy azon kívül jogtalanul becsmélőkről és gyalázkodókról szóló káptalani statútumok értelmében szolgáltatassanak neki igazságot.⁶⁰⁶ A vizitáció egyik címe éppen azok büntetéséről ír, akik másokat gyaláznak (*Pena eorum, qui se mutuo verbis iniuriosis et vituperiosis invaserint*).⁶⁰⁷ A kanonokok ezek után a káptalani ülésről kiküldték mindkettőjüket, majd statútumaikat megtekintve azokkal összhangban úgy döntöttek, hogy Szatmári Jánost tettéért négy hónapra kizárják a káptalani ülésekről és megfosztják jövedelmeitől, az olvasókanonokot pedig ártatlannak nyilvánították az ügyben.⁶⁰⁸ Ha már most a vizitáció vonatkozó részeire tekintünk (223/16–27.), akkor jól látható, hogy az 1515-ben kivonatosan idézett szövegek tartalmilag teljesen megfelelnek annak (lásd a 8. táblázatot), s így az is kijelenthető, hogy ez utóbbi időpontban már biztosan léteztek a szóban forgó káptalani statútumok.

8. táblázat: a vizitáció és a két káptalani határozat összehasonlítása

vizitáció szövege	1515. aug. 13-i oklevél szövege
a „rossz gazdáról” szóló határozat	
„Et quia solent nonnulli dominorum de capitulo predia habentium non curare de prediorum suorum melioratione, sed dumtaxat recipere fructus consuetos, et sic aliqua predia deteriorantur. Cum autem dilapidatores rerum ecclesiasticarum iura multipliciter puniant, statutum est et ordinatum, quod quantumcunque antiquior canonicus	„ipsi domini providerent, ne possessio iobagionibus destitueretur, et quod domini viderent etiam ipsorum constitutiones, quia predialis, qui non multiplicat predium suum iobagionibus, penam haberet, nedum quod desolaret, verum popularet” – Registrum Strig. 111.

⁶⁰⁴ Uo. 171.

⁶⁰⁵ „quod domini viderent etiam ipsorum constitutiones, quia predialis, qui non multiplicat predium suum iobagionibus, penam haberet, nedum quod desolaret, verum popularet.” – Registrum Strig. 111.

⁶⁰⁶ „petiitque legi statuta capituli in tales, qui verbis iniuriosis et vituperiosis afficiunt alios vel in capitulo vel extra capitulum, et administrari sibi iustitiam” – Registrum Strig. 112.

⁶⁰⁷ Vö. 228/27. – A szövege: 228/30–229/4.

⁶⁰⁸ Registrum Strig. 28., 112–113.

vizitáció szövege	1515. aug. 13-i oklevél szövege
<p>quis existat, qui predium desolaverit vel deterioraverit, vel predium sibi assignatum ad populandum, habita temporis consideratione, quanto videlicet tempore predium tale possederit, non populaverit aut melioraverit, ita quod malitia vel negligentia sua constiterit desolasse, deteriorasse vel non populasse, si secundum vacans optare voluerit, nullomodo admittatur. Immo et illo predio, quod deterioratur, privetur et alteri conferatur, qui ipsum populet et melioret, et talis sine predio maneat, quousque capitulo videbitur.”</p>	
<p>a jogtalanul becsmélők és gyalázkodók büntetése</p>	
<p>„statutum est igitur et ordinatum, quod quicumque ex predictis dominis de capitulo, quacunque prefulgeat dignitate, in loco capitulari alterum verbis provocativis, vituperiosis, seditiosis seu iniuriosis invaserit, penis infradeclearandis subiacere debeat, puta quatuor mensibus integris in medium dominorum capitulariter congregatorum sive congregandorum accedere non valeat, et infra eosdem menses proventibus occurrentibus privatus habeatur et nullam gratiam superinde consequi valeat, et interim iniurians iniuriatum aut per se, aut per medias personas reconciliare teneatur”</p>	<p>„iuxta tenorem nostrarum constitutionum et statutorum dicimus dolentesque pronunciamus et condemnamus ipsum magistrum Iohannem de Zathmar illicite et temerarie prescripta verba iniuriosa dicto domino lectori irrogasse eundemque magistrum Iohannem de Zathmar incurrisse penam statuti nostri, que est, ut si quis dominorum de capitulo iuriatus fuerit, exclusus habeatur a capitulo per menses quattuor et interea fructus nullus percipiat ac reconciliari teneatur interea iniuriatum, et ita dictum magistrum Iohannem ... suis demeritis exigentibus occasione premissorum de capitulo nostro excludimus per quattuor menses et ita dicimus, declaramus, pronunciamus etc. omni meliori modo fere alienum esse volumus et decernimus, qua possimus iuxta tenorem statuti nostri” – Registrum Strig. 112–113.</p>

1.15.3. A jövedelmek elnyerésének feltétele

Maradva még a káptalani statútumok szövegénél, még egy érdekes helyre kell felhívni a figyelmet. A kanonokok a kilencedik pontban a javadalmasoknak járó jövedelmeket részletezték, illetve, hogy kinek-milyen esetben jár vagy nem jár. A második címben „a nem helyben lakó kanonokok” járandóságáról (*Non residentibus quantum dari consuetum est*) is szót ejtettek, és elmondták, hogy azok, akik királyi vagy királynéi szolgálatuk miatt nem tartózkodnak a káptalanban, az esztergomi egyház régi szokása szerint kanonokságuk cí-

mén az aktuális pénzben három dénárfontot kapnak.⁶⁰⁹ Mindezt a káptalani határozatokban „aki személyesen nem tesz esküt, nem kap részt”⁶¹⁰ cím alatt – utalva a korábban szereplő kilencedik címre⁶¹¹ – kiegészítették egy új rendelkezéssel: az újonnan kinevezett kanonok járandóságát addig nem kérheti és kaphatja meg, amíg személyesen meg nem jelenik a káptalanban és le nem teszi a szokásos esküt,⁶¹² és végül elégedjen meg annyival, amennyit a távollévők kapnak.⁶¹³

A határozatokban szereplő kiegészítés ezúttal szigorítást jelentett: a nem helyben lakó kanonokok mellett ugyanis megjelentek azok is, akik nem személyesen, hanem képviselőjük útján léptek be kanonoki javadalmukba. Kérdés azonban, hogy mikortól vált gyakorlattá a képviselő útján történő kanonoki installáció? Mivel a kanonoki kinevezőlevelek összegyűjtése még korántsem mondható teljesnek, így értelemszerűen egzakt válasz sem adható a kérdésre. Az esztergomi káptalan esetében azt látjuk, hogy 1412-ben Edelényi Andrásnak kinevezésekor még személyesen kellett esküt tennie,⁶¹⁴ míg 1473-ban Nagylucsei Orbánnak már lehetősége nyílt képviselője útján is erre.⁶¹⁵ Csakúgy mint Dombai Imrének 1498-ban, Tordai Salatielnek 1501-ben, Szatmári (Erdődi / Bakóc) Jánosnak 1502-ben, Káposztásmegyeri Albertnek 1520-ban és 1527-ben.⁶¹⁶ A két korábbi kinevezés közötti hatvan évből az esztergomi székeskáptalantól nem ismerünk másikat, ellenben 1414-ből és 1433-ból a pozsonyi, illetve 1421-ből az aradi társaskáptalantól már tudomásunk van egy-egy olyan

⁶⁰⁹ „Item dixerunt ipsi domini de capitulo, quod non residentibus canonicis, qui scilicet sunt in servitio regie aut reginalis maiestatum, ex antiqua consuetudine ipsius ecclesie Strigoniensis ratione sui canonicatus non plus, quam tres marce denariorum monete currentis administrari consuevit.” – 209/3–6.

⁶¹⁰ „Qui personaliter non iurat, non accipit portionem” – 221/32.

⁶¹¹ „prout in nono capitulo de non residentibus dicitur” – 221/36–37.

⁶¹² Lásd a kötetben lévő középkori kanonoki esküminták szövegét: III. sz. (154/24–38.).

⁶¹³ „Igitur ex novo statutum est, ut nullus canonicus novellus aliquam portionem suorum reddituum petere possit sive percipere, nisi prius personaliter compareat in capitulo et iuret, prout moris est, tandem contentus sit, prout sanctitum est de absentibus observari.” – 221/37–222/2.

⁶¹⁴ „quatenus prefatum magistrum Andream de observandis statutis et consuetudinibus prius per eum iuramento tactis scripturis corporaliter prestito in et ad possessionem corporalem et realem canonicatus et prebende dictorum admittatis et recipiatis” – DF 272751. (ZsO III. 2970. sz.) – Az adat valamiért kimaradt Edelényi András kanonoknál (Esztergomi arch. 139.).

⁶¹⁵ „quatenus prefatum magistrum Urbanum aut procuratorem suum eius nomine et neminem alium ad prefatos preposituram ac canonicatum et prebendam servatis de iure servandis vestra ordinaria auctoritate investire et confirmare debeatis” – Esztergomi arch. 282.

⁶¹⁶ Uo. 286–292.

kanonoki kinevezésről, amelyben szerepel az ügyvédre vonatkozó utalás.⁶¹⁷ A későbbi időszakból, egészen pontosan 1474-ből a pécsi székeskáptalanban ismert olyan javadalomadományozás, amikor a kedvezményezettet – Nagylucsei Orbán esztergom-szenttamási prépostot – képviselője révén vezették be a baranyai főesperesség és pécsi kanonokság birtokába.⁶¹⁸ Adataink alapján azonban lehetetlen megmondani, hogy mikor határozták el az esztergomi kanonokok a szigorítást, egy viszont biztosnak látszik: a statútumokban lévő kiegészítés időben későbbi, mint a kilencedik válaszban leírt gyakorlat.

⁶¹⁷ Pozsony, 1414: ZsO IV. 2041. sz., 1433: „quatenus te vel procuratorem tuum tuo nomine in canonicum ipsius ecclesie Posoniensis recipiant et admittant” – DF 228111., Arad: „Mathias lector et canonicus vel suus legit[imus procurator]” – DL 43490. (ZsO VIII. 99. sz.).

⁶¹⁸ Fedeles T.: Ördögi sugallattól vezérelve 449–451.

2.

A „vizitációs” kötet egyéb bejegyzései

A kötet – mint az elején már említettem – nemcsak az ún. 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvet tartalmazza: egyfelől már a legkorábbi összeállítás (15. század vége) során üresen maradt lapokra, az elejére és a végére egyaránt jegyezték (vagy másoltak) be újabb és újabb szövegeket, majd annak végleges kialakítása idején (18. század közepe) további szövegek kerültek a kötet oldalaira. A vizitáción kívüli bejegyzések több csoportra oszthatók (ezek nagy része különböző kezek írása): szerepelnek benne esküminták a korai és későbbi évszázadokból (I., III. sz.), káptalani határozatok a 15. század végéről, a 16. század elejéről és végéről (V–X., XII–XIV. sz.), továbbá a nagyprépost és az olvasókanonok panasza az osztalékuk ügyében, illetve az arra adott káptalani válasz a 17/18. századból (II. sz.), valamint két oklevél. Az egyik Bakóc Tamás bíborosé, amelyben egy 1504. évi, a Szentháromság-oltár javadalmához tartozó szőlők adásvételéhez adta beleegyezését (XV. sz.), a másik Várdai Pál érsek 1530. évi privilégiuma, amelyben megerősítette a székeskáptalan újonnan hozott határozatait (XI. sz.).

2.1. Az esküformulák

A vízjelek alapján a 18. század közepén létrehozott kötet elején, azaz a mai kötet 2–7. oldalain azonos kéz által írt szövegek (lásd a 12. táblázatot), mégpedig a székeskáptalanban kanonoki javadalmat elnyerő személy (*canonicus*), majd sorrendben az esztergomi szentszék élén álló vikárius (*vicarius et iudex*), az olvasókanonok (*lector*), a divisor, a tizedbérlő (*arendator*), a jogügyigazgató (*sindicus et fiscalis*) és a szentszéki (köz)jegyző (*notarius publicus et ecclesiae metropolitanae Strigoniensis fori actuarius*) eskümintája szerepelnek.⁶¹⁹ A kanonoki utolsó mondatához egy másik – későbbi – kéz beillesztette még, hogy a ki-nevezett személynek esküt kell tennie a magyarországi katolikus klérius által II. Ferdinánd királlyal 1625-ben kötött megegyezés megtartására.⁶²⁰ A szóban-

⁶¹⁹ Lásd az I. sz. alatt.

⁶²⁰ „Juro item, quod concordatum cleri Hungarici cum serenissima regia maiestate diplomatum regis nostri piissimi Ferdinandi secundi, anni 1625 contentum, observabo et pro meo posse observari curabo.” – I. sz. (149/1–4.). – Vö. 1625. évi 23. tc. (CJH III. 250–253.).

forgó egyezség nem más, mint a főpapi hagyatékok kamarai lefoglalása miatt folyó évtizedes vita lezárása,⁶²¹ amelynek eredményeképpen a király szabad végrendelkezést biztosított a főpapoknak bizonyos feltételek mellett: vagyonuk egyharmad részét szabadon bárkire és bármire, a kétharmad részét viszont papnevelésre és más egyéb kegyes célokra kellett hagyományoznia (a király elvárta, hogy végekre is jusson az összegekből).⁶²²

A korai, 15. század végén összeállított kötet elején, azaz a mai kötet 11–14. oldalain szintén esküminták találhatók,⁶²³ az öt különböző személy által leteendő esküket azonban három különböző kéz írta, ebből kettő inkább középkorinak, egy pedig kora újkorinak, de mindenképpen 17. század előttinek mondható (lásd a 13. táblázatot). Hasonló esküformulákat találunk a váradelőhegyi Szent István első vértanúról elnevezett társaskáptalan alapítása idején (1497 körül) összeállított statútumait⁶²⁴ bevezető sorok előtt: előbb az újonnan kinevezett kanonok, majd a dékán által leteendő eskü szövege szerepel.⁶²⁵ A káptalani jegyző hivatalba lépésekor szintén köteles volt esküt tenni, de ezt nem külön, mintaszöveggként közölték, hanem tartalmilag összefoglalva felvették a statútumok 11. pontjába.⁶²⁶ (Több eskü fajtára nem volt szükség, mivel a nyolc tagú társaskáptalanban nem voltak méltóságviselő kanonokok.)

Az öt minta közül a két eltérő „középkori” kézzel írt első a prebendariusoké (*Forma iuramenti prebendariorum*), a negyedik a kanonokoké (*Forma iuramenti canonicorum*). Az azonos, 16. századi kéz három mintát másolt be: az oltárosokét (*Forma iuramenti altariatarum*), a káptalan birtokai élén álló tisztartókéét (*Forma iuramenti officialium capituli*), végül pedig a káptalani jegyzőét (*Forma iuramenti notarii*). Az utóbbi alapján lehetőségünk nyílik a hozzávetőleges bemásolás idejét is meghatározni: a jegyző által elmondandó szövegben ugyanis szerepel a hivatalban lévő olvasókanonok, Ve-

⁶²¹ Kollányi F.: A főpapság végrendelkezési joga 133–161.

⁶²² Uo. 162–164. – Ennek alkalmazását konkrét példán keresztül lásd Oláh P. R.–Tusor P.: Lippay testamentuma 330., 335–336.

⁶²³ Lásd a III. sz. alatt (153/25–155/15).

⁶²⁴ Bunyitay V.: Váradi püspökség II. 209–213.

⁶²⁵ Bunyitay V.: Szent László király káptalana 181–182.

⁶²⁶ „notarius noster pro tempore constitutus iuramentum prestare teneatur, quod litteras necessarias sub sigillo nostro capitulari emanandas fideliter et sine fraude conscribet et conficiet; et litteras ac litteraria instrumenta et copias litterarum nobis sine diminutione presentabit” – Bunyitay V.: Váradi püspökség II. 212., vö. Bogdándi Zs.: Két váradi hiteleshely 33.

rancsics Antal neve.⁶²⁷ A 16. századi magyar politikai élet és humanista történetírás⁶²⁸ egyik legjelentősebb alakját, későbbi esztergomi érseket 1550. október 10-én nevezte ki Ferdinánd király az esztergomi székeskáptalan olvasókanonoki méltóságára, amelyet az egri püspöki szék elnyeréséig viselt.⁶²⁹ Mindezek alapján e három formula leírását és részben használatát is az 1550 és 1560 közötti évtizedre tehetjük.

2.2. A káptalani határozatok

A „gyűjteményes” kötetben található határozatok mindegyike, bármikor is másolták vagy jegyezték be, az ún. korai vagy középkori részben (a papír vízjele 1500 körüli gyártásra utal) található és egyik szövege sincs benne a székeskáptalan gazdasági jegyzőkönyvében.⁶³⁰ A kilenc szövegből hatot napi kelettel (VII–IX., XII–XIV. sz.), hármat pedig dátum nélkül (V–VI., X. sz.) vezettek be. Ennek okát nem tudjuk, de elképzelhető, hogy e szövegek esetében fogalmazványokkal van dolgunk. A három keltezés nélküli határozat közül a Kanizsai-kápolna ügyében született intézkedés (V. sz.) valamikor a 15. század legvégén keletkezhetett,⁶³¹ a Krisztus-kollégium megújításáról szóló határozat (X. sz.) bejegyzését (de nem létrejöttét) azonban az utána következő, Várdai Pál esztergomi érsek 1530. évi oklevele alapján (XI. sz.), mivel a két szöveg írásképe megegyezik, ugyanerre az évre tehetjük.⁶³² A harmadik, az elhunyt kanonokok után maradt jövedelmek és javadalmak ügyében hozott határozatot (VI. sz.) tartalma alapján szintén a 15/16. század fordulójára datálhatjuk: a szöveg a kanonokok szabad végrendelkezéséről szóló, a vizitáció 47. válaszában található leírás kiegészítésének tűnik.

A kötetben dátummal megőrződött határozatok szintén a legkülönbözőbb ügyekről szólnak. A legkorábbi – utólag bemásolt szöveg – az 1492. november 17-én tartott káptalani ülésen elfogadott, a káptalan tulajdonában lévő Szentanna városrészben élő vargákkal kapcsolatos: a kanonokok szabályozták a különböző típusú és fajtájú lábbelik árát.⁶³³

⁶²⁷ „quodque officia denique et onera reverendi domini Anthonii Wrancii, lectoris ecclesie prenotate citra omnem dolum, fraudem et incommodum in officio notariatus mei quomodolibet annexa fideliter exequi et adimplere curabo” – Uo. (155/12–15).

⁶²⁸ Gózszy Z.: Verancsics Antal és a humanista történetírás, Gyulai É.: Turcissare.

⁶²⁹ Lakatos A.: Verancsics Antal 264., Kollányi F.: Esztergomi kanonokok 150.

⁶³⁰ Vö. Registrum Strig.

⁶³¹ Lásd részletesen a 2.2.1. alfejezetben.

⁶³² Lásd részletesen a 2.2.2. alfejezetben.

⁶³³ Lásd a VII. sz. alatt alatt (240/5–34.).

Az 1512. április 29-i ülésen a Szent Adalbert-oltár igazgatója, Erdódi Mihály⁶³⁴ és az oltár szolgálói vagy káplánjai közötti vitás ügyet rendezték: a két fél között egyenetlenség támadt az oltárnak a névadó szent ünnepén felajánlott jövedelmek megosztása terén. Az igazgató szerint az őt illette és neki kellett abból megegyezés alapján a szolgálóknak fizetést adnia, ezzel szemben a szolgálók szerint a felajánlások őket illetik, hogy elláthassák mindennapi szolgálatukat.⁶³⁵ A kanonokok a döntésük előtt megnézték az erről szóló részt a divisor könyvében⁶³⁶ és az alapján úgy határoztak, hogy ha pénzt ajánlanak fel az oltárnak, akkor az igazgatót, ha a pénzt aranyban ajánlják fel, akkor a káptalant, illetve a jelenlévő kanonokokat illeti. A szolgálóknak a felajánlásokból azonban, hacsak máshogy nem állapodtak meg az igazgatóval, nem jár.⁶³⁷

Az 1516. június 17-i káptalani tanácskozáson arról folyt a szó, hogy a javadalombirtokok ügyében vita és egyenetlenség támadt a kanonokok között: jöllehet a jövedelmek beszedése, valamint a birtokok védelme és kezelése kérdésében egyenlőség van közöttük, a birtokok jövedelmének szétosztásakor viszont nincsen egyenlőség, van, aki többet, van, aki kevesebbet kap.⁶³⁸ A kanonokok úgy határoztak, hogy a jövőben a birtokok kezelői minden jövedelmet, bármilyen címen is nevezzék, adják a közösbe és a kanonokok között egyenlően

⁶³⁴ Erdódi Mihály (Domokos fia) esztergomi kanonok (1507–1519), a Szent Adalbert-oltár igazgatóságát 1510. X. 4-én nyerte el (Registrum Strig. 88., Esztergomi arch. 121., 183.).

⁶³⁵ „diceretque ipse magister Michael offertorium huiusmodi ad se pertinere eo, quod ipse esset rector dicti altaris et ipse convenisset in certo sallario cum ipsis servitoribus et eos secundum conventionem solvere teneretur. Econverso ipsi capellani dicerent oblationes sive offertoria predicta ad se spectare eo, quod ipsi deservirent singulis diebus predictis” – VIII. sz. (241/13–18.).

⁶³⁶ „domini capitulares auditis partibus matura deliberatione et tractatibus plurimis prehabitis, receptis etiam primitus certis probationibus ex libro divisoris, ubi cavere compertum fuit” – Uo. (241/21–23.).

⁶³⁷ „quod oblationes sive offertorii huiusmodi, si in monetis offerantur, pertinerent ad rectorem dicti altaris, secus autem si in auro offertoria tunc capitulo provenirent et interessentibus dominis protunc et non aliis darentur. Ex hiis igitur et aliis rationibus animum nostrum moventibus dixerunt diffinitive offertorii huiusmodi cum specificatione prefata ad ipsum rectorem pertinere, nisi ipse cum dictis capellanis aliter convenisset.” – Uo. (241/23–29.).

⁶³⁸ „quod in conservatione prediorum inter ipsos dominos multum inconvenientie et dissensiones fierent in eo, quod proventus prediorum non dividerentur inter eos equaliter, sed unus interdum haberet plus, alter minus, ut inter ipsos dominos in perceptione proventuum et defensione ac augmentatione prediorum huiusmodi esset equalitas” – IX. sz. (241/36–242/3.).

összák szét,⁶³⁹ a birtokok kezelése terén pedig megerősítették a statútumokban⁶⁴⁰ lévő rendelkezést.⁶⁴¹

A további három rövid káptalani határozat közül az 1576. április 8-i a székeskáptalan kezelésében lévő garamszentbenedeki apátság⁶⁴² elöljáróját mentesítette egyházuk előírásai és mindenféle terhei alól.⁶⁴³ Az 1579. augusztus 4-i ülésen hoztak határozatot a tizedpénzek összegyűjtéséről és a tizedbérleket illető részekről.⁶⁴⁴ Az 1588. március 23-i káptalani ülésen a Nagyszombatban működő, a székeskáptalan által fenntartott papnevelő intézet⁶⁴⁵ tanulmányi és fegyelmi elöljárójának fizetését évi 25 forintban határozták meg.⁶⁴⁶

2.2.1. Titkos határozat a Kanizsai-féle kápolna jövedelmeinek szétosztásáról

A Szűz Mária- (Nagyboldogasszony-) kápolnát Kanizsai János esztergomi érsek alapította 1396. április 20-án, és igen jelentős birtokállománnyal látta el: két budai házat, Pilis megyében Ákospalotája és Bajon, Nyitra megyében Hinorány és Trencsén megyében Ribény birtokokat, továbbá az Ipoly folyón egy malmot adományozott a kápolnának.⁶⁴⁷ A 15. század végén (1496–1500) a saját birtokaiból származó bevételeken túl a tizedekből a kiadások levonása után

⁶³⁹ „statutum est et ordinatum, ut deinceps futuris semper temporibus ipsi domini rectores prediorum omnes proventus prediorum suorum quocunque nomine appellentur, equaliter percipiant et inter se dividant” – Uo. (242/3–6).

⁶⁴⁰ Vö. a „Nulli canonico datur predium, nisi sit in sacris et resideat” cím alatt a 2. bekezdés szövegével: „Et quia solent nonnulli dominorum de capitulo predia habentium non curare de prediorum suorum melioratione, sed dumtaxat recipere fructus consuetos, et sic aliqua predia deteriorantur. Cum autem dilapidatores rerum ecclesiasticarum iura multipliciter puniant, statutum est et ordinatum, quod quantumcunque antiquior canonicus quis existat, qui predium desolaverit vel deterioraverit, vel predium sibi assignatum ad populandum, habita temporis consideratione, quanto videlicet tempore predium tale possederit, non populaverit aut melioraverit, ita quod malitia vel negligentia sua constiterit desolasse, deteriorasse vel non populasse, si secundum vacans optare voluerit, nullomodo admittatur. Immo et illo predio, quod deterioratur, privetur et alteri conferatur, qui ipsum populet et melioret, et talis sine predio maneat, quousque capitulo videbitur.” – Uo. (223/8., 16–27)

⁶⁴¹ „ut huiusmodi predia per ipsos meliorentur et habitatoribus amplientur, prout et quemadmodum superius in articulo de prediis conservandis statutum et ordinatum fuit.” – IX. sz. (242/7–9.)

⁶⁴² Ferdinánd király 1538. V. 12-én adományozta az apátságot és birtokait a székeskáptalannak (Laczlavik Gy.: Várday Pál 72.).

⁶⁴³ Lásd a XII. sz. alatt (246/17–23.).

⁶⁴⁴ Lásd a XIII. sz. alatt (246/26–247/2.).

⁶⁴⁵ Vö. Frankl V.: Adalékok a hazai és külföldi iskolázáshoz 128–134.

⁶⁴⁶ Lásd a XIV. sz. alatt (247/5–10.).

⁶⁴⁷ EFB 92–93.

átlagosan 792 forint jövedelme volt a kápolnának.⁶⁴⁸ A kanonokok jövedelmeik növelése céljából kérték a pápát, hogy egyesítse a kápolnát a székeskáptalannal. Kérésüket II. Ulászló király támogatásával elérték, és VI. Sándor pápa 1493. június 22-i bullájával az akkori igazgató lemondása vagy halála utáni időponttal elrendelte a jövedelmek egyesítését.⁶⁴⁹ A kápolnaigazgató, Giorgio Prioli esztergomi kanonok 1494. október 4-i halála után⁶⁵⁰ megszűnt a kápolnaigazgatói tisztség is, és a székeskáptalan a birtokbavételt követően Gosztonyi András esztergom-szentistváni prépost (1483–1499)⁶⁵¹ személyében intézőt (*superintendens*) állított a kápolna élére (1495/1496). Az ő feladata volt a kápolna átalakítása az új feladatoknak megfelelően, illetve a jövedelmek kezelése. A munkálatok nagy részének elkészülte után letette hivatalát és a káptalan Pesti Gergely esztergomi kanonokot (1493–1510)⁶⁵² nevezte ki *divisori* címmel a kápolna élére (1496–1500).⁶⁵³ A hivatala letételével a székeskáptalan megszüntette a külön jövedelemkezelői állást és egyesítette azt a székeskáptalani *divisor* feladatkörével.⁶⁵⁴ (A későbbiekben – talán az időközben megindult pernek köszönhetően – 1515/1516-ban és 1521-ben külön *divisort*, illetve *adminisztrátort* találunk a kápolna élén.)⁶⁵⁵

Időközben azonban Rómában ún. *annata per* kezdődött az egyesítés ügyében, mivel a kanonokok annak idején az egyesítési kérvényükben nem bontották ki az igazság minden árnyalatát, így az eljárást gyakorlatilag az elejéről kellett kezdeniük (ez persze a jövedelmek kezelését a gyakorlatban nem érintette).⁶⁵⁶ A *per* még 1513-ban is folyt.⁶⁵⁷ A kápolnaigazgatóság megszüntetése ellenére az újonnan megválasztott pápa, X. Leó – az 1512 eleje óta Rómában tartózkodó Bakóc Tamás érsek támogatásával – a sienai Filippo Sergardi-t nevezte ki a kápolna élére 1513. március 19-én.⁶⁵⁸ Ezért a káptalan *per*t indított ellene a Szentszék előtt, amely jó másfél évtizeddel később, 1529-ben végül Filippo lemondásával zárult.⁶⁵⁹

A kötetben az esztergomi egyházlátogatási jegyzőkönyv utolsó – mint fentebb már említettem – csonkán véget érő oldala után, a folió verző oldalára

⁶⁴⁸ Solymosi L.: Az esztergomi Kanizsai-kápolna 12.

⁶⁴⁹ Uo. 8., Körmeny K.: *Annata-per* 216.

⁶⁵⁰ Solymosi L.: Az esztergomi Kanizsai-kápolna 8–9., *Esztergomi arch.* 112.

⁶⁵¹ *Esztergomi arch.* 59.

⁶⁵² *Esztergomi arch.* 155.

⁶⁵³ Solymosi L.: Az esztergomi Kanizsai-kápolna 9–11.

⁶⁵⁴ Uo. 11.

⁶⁵⁵ *Esztergomi arch.* 115.

⁶⁵⁶ Körmeny K.: *Annata-per* 217.

⁶⁵⁷ *Cameralia II.* 1413. sz.

⁶⁵⁸ Körmeny K.: *Annata-per* 220. (vö. 1519. II. 28.: DF 237714.).

⁶⁵⁹ Körmeny K.: *Annata-per* 220–223., *Registrum Strig.* 22., *Cameralia II.* 1413. sz., összefoglalóan lásd Nemes G.: Magyarország kapcsolatai 499–501. – *Sergardis Fülöp pályájára* lásd Nemes G.: *Pietro Isvalies bíboros* 30–31.

jegyezték fel a kápolna jövedelmeinek szétosztása ügyében hozott titkos káptalani határozatot (*hoc nostri secreti consilii decreto*). A fentebb elsorolt történesek fényében meghozatalát leginkább az egyesítést követő évekre tehetjük, szövege talán összefügg a káptalan kérésére VI. Sándor pápa által 1496. július 13-án kibocsátott bulla szövegével. (Ugyanakkor az írást tartalmazó papír vízjele alapján – a századfordulón már használják – is erre az időszakra utal.) Ez utóbbi szerint az egyesítést megengedő bulla ellenére a kanonokok nem napi osztalékot, hanem prebendai jövedelmet kaptak, illetve három embert alkalmaztak a liturgikus teendők ellátására.⁶⁶⁰ A dátum nélküli határozat valószínűleg az 1493. évi „jövedelem egyesítést” engedélyező pápai bulla és az előbb idézett 1496. évi bulla kiadása közötti időben keletkezhetett, amikor a kanonokok szembesültek vele, hogy az első kérvényükre kibocsátott bullában leírtakkal kapcsolatban nincsen minden rendben, ezért annak szövegét fokozatosan elkezdték módosítani.⁶⁶¹

2.2.2. Határozat a Krisztus-kollégium működésének megújításáról

A Krisztus-kollégium helyzetével már az egyházlátogatási jegyzőkönyv vizsgálata kapcsán is találkozhattunk, mivel a kanonokok ötödik válaszuk végén külön alfejezetben (*Collegium Christi*) kitértek a kollégium ügyére, mivel szükségesnek látták annak megújítását (*ipsum collegium indiget reformatione*).⁶⁶² Mindezek után némileg meglepő, hogy a vizitációt tartalmazó kötetben ismét előkerült a téma. A két különböző helyen és időben készült szöveg megléte igencsak megzavarta a kutatást: Kemp Mihály esztergomi kanonok⁶⁶³ munkája⁶⁶⁴ nyomán Knauz Nándor összekeverve a két bejegyzést nem az egyházlátogatási jegyzőkönyvben szereplő szöveget, hanem az azon kívülit idézte.⁶⁶⁵ Körmendy Kinga viszont felismerve a két szöveg különbözőségét az utóbbi bejegyzést az 1397. évi vizitációban leírt intézkedés 16. századi eleji kiegészítésének vélte.⁶⁶⁶ Feltevésének első része, mint azt korábban láttuk, biztosan nem tartható, de a második része minden bizonnyal helytálló (ezt jól mutatja a határozat utolsó mondata, amely szerint a kollégiummal kapcsolatos korábbi sza-

⁶⁶⁰ Körmendy K.: Annata-per 217. (a pápai bulla: DF 237378).

⁶⁶¹ Vö. DF 237379., 237382.

⁶⁶² Lásd az 1.10. alfejezetet!

⁶⁶³ Kollányi F.: Esztergomi kanonokok 464–466.

⁶⁶⁴ Kemp M.: Informatio de stipendiis scholasticis 2.

⁶⁶⁵ „A fenebb említett visitatio szerint e társulatnak 1397. évben javításokra volt szüksége (ipsum Collegium indiget reformatione.) Ezen javítások ama visitatióban így eszközöltettek: Quia in alma hac Strigoniensi Ecclesia ...” – Knauz N.: Krisztustársulat 348.

⁶⁶⁶ Körmendy K.: A Collegium Christi és könyvtára 10.

bályok és rendelkezések továbbra is érvényben maradnak).⁶⁶⁷ Fentebb már volt róla szó, hogy a kollégium működésével kapcsolatos, most vizsgált káptalani határozatot a kötetbe minden bizonnyal 1530-ban vagy akörül jegyezték be, de megszületését nem feltétlen kell ugyanekkorra kelteznünk. Lássuk előbb, miről is szól a káptalani intézkedés!⁶⁶⁸

Az általános érvényűnek szánt bevezetés szerint az esztergomi egyháznak szüksége van a kiművelt emberfőkre, és mivel vannak olyan tanulni vágyók, akiket szüleik nem tudnak segíteni ebben, ezért az ő megsegítésükre régebben megalapították a szegény tanulók számára a Krisztus-kollégiumot.⁶⁶⁹ A kollégium azonban részint a kedvezőtlen körülmények, részint pedig az elöljárók nemtörődömsége miatt olyannyira tönkrement, hogy már egy diák tanulását sem tudták évente finanszírozni,⁶⁷⁰ mindezek okán pedig mind az alapító szándéka, mind pedig egyházuk közjó érdekében végzett tevékenysége romba dőlni látszik.⁶⁷¹ A kanonokok tehát úgy döntöttek, hogy a kollégium igazgatója köteles elszámolni a kollégium éves jövedelmeiről a székeskáptalani testületnek, illetve az általuk kijelölt személynek, az iskoláztatáson felül megmaradt részt pedig el kell helyeznie a ládában⁶⁷² – amelyet a káptalani nagypecséttel és az igazgató pecsétjével kell lezárni, a diákok taníttatására, az összegből pedig csak a káptalan tudomásával és engedélyével lehet kivenni.⁶⁷³ Köteles a kollégium igazgatója – a káptalan akaratával egyezőleg – négyévente új di-

⁶⁶⁷ „Aliis constitutionibus et ordinationibus dicti collegii salvis et in suo vigore semper permanentibus.” – X. sz. (243/6–7.)

⁶⁶⁸ Körmendy K.: A Collegium Christi és könyvtára 10.

⁶⁶⁹ „Item, quia in alma hac Strigoniensi ecclesia, que pro sui decore et subsistentia viris litteratis admodum indigere dinoscitur, ut discentibus, qui parentum opibus iuvari non possunt, via pateret ad doctrinam capescendam, confraternitas quendam pauperum scholariumque collegium Christi nuncupatum, pie et salubriter ab antiquo fundatum et dotatum fuit” – X. sz. (242/23–27.).

⁶⁷⁰ „quod tamen partim iniuria temporum, partim vero presidentium eius sive rectorum pro tempore existentium in curia et corpore adeo neglectum et labefactum est, ut vix prima eius vestigia inveniri queant pluribusque iam annis ne unicus quidem scholaris ex eo ad studia litteraria deputatus sit.” – Uo. (242/27–31.)

⁶⁷¹ „quapropter ne tam pia et sancta fundatoris intentio prorsus evanescat dictaque ecclesia bono suo publico et luce destituatur” – Uo. (242/31–33.).

⁶⁷² A mondott láda nem összekeverendő az 1530. évi határozatokban szereplő újonnan használatba vett ládával, lásd a 2.3. alfejezetben!

⁶⁷³ „rector seu president collegii pro tempore constitutus teneatur quottannis de preventibus annualibus collegii capitulo aut ab eo deputatis veram et sufficienter rationem reddere, et quod deductis expensis supererit, in armarium pro eruditione scholarium reponere, nec valeat quicquam preter scitum et consensum capituli sub cuius et maioris de capitulo et ipsius presidentis sigillis thesaurus collegii permanere debeat, de eisdem auferre” – X. sz. (242/34–243/1.).

ákokat tanulásra küldeni, a korábbiakat pedig visszahívni.⁶⁷⁴ Továbbá a Szent Anna-oltár igazgatóságát, amit csak egy székeskáptalani kanonok birtokolhat a káptalan engedélyével, ahogyan eddig, úgy a káptalan egyetértésével továbbra is viselje.⁶⁷⁵ Majd lezárásként következik a már idézett rész az eddigi intézkedések érvényben maradásáról.

A káptalani határozat szövege egyértelmű, ugyanakkor hazudnánk, ha azt mondanánk, hogy annak a Szent Anna-oltárra vonatkozó része elsőre világos lenne, de talán segít a bejegyzés megszületésének időhöz kötésében. A mondott oltár – ellentétben az esztergomi várban (talán a palotakápolnában) található ugyanilyen nevű oltárral⁶⁷⁶ – a székesegyházban volt és ismeretlen időpontban alapították. 1489-ben Kovács Bálint nevű káplánját szentelték pappá,⁶⁷⁷ míg 1497-ben az oltár javadalmához tartozó házat említették, amelynek tulajdonosa akkor Pesti Gergely esztergomi kanonok és vikáriushelyettes volt.⁶⁷⁸ (Lehetséges, hogy az oltár javadalmát utalták ki az aktuális tanulónak.)

Pesti Gergely neve azonban máshonnan is ismerős lehet számunkra: 1509 decemberében mint a Krisztus-kollégium *alumnusa* átíratta Ferrarai Amadé Tamás (*Tommaso Amadei de Ferrara*) esztergomi vikáriussal⁶⁷⁹ VIII. Ince pápa 1494. szeptember 12-i, a kollégium ügyében kibocsátott ismeretlen tartalmú bulláját.⁶⁸⁰ A kollégium egykori diákja aztán a 16. század elején elnyerte a barsi főesperességet, a javadalmat a fizetésképpen viselő Rómában élő Bodrogi Fülöp⁶⁸¹ halála után fél évvel, 1510 áprilisában már ő viselte⁶⁸² és ezzel a főesperesség jövedelme ismét az eredeti célkitűzés szolgálatába állhatott. 1512-ben a kollégium igazgatójaként (*presidens*) intézkedett a budavári Olasz utcában lévő háznak a kollégium jövedelmeit jelentő bérleti díja ügyében,⁶⁸³ s valószínűleg ugyanezen ház ügyében tett panaszt egy bizonyos András deákkal szemben ismeretlen időben.⁶⁸⁴ A panaszban feltüntetett ekkor viselt címe (*administrator proventuum Collegii Christi*) alapján még nem volt barsi főesperes – emlékezzünk, 1509-ben is mint egykori tanuló intézkedett a kollégium ügyében –, azaz

⁶⁷⁴ „quodque de quadriennio in quadriennium novos semper scholares prioribus revocatis voluntate capituli ad loca studii generalis transmittat” – Uo. (243/1–2).

⁶⁷⁵ „Altare quoque Beate Anne matris gloriosissime Virginis Marie vigore iuris patronatus, quod ex annuentia speciali capituli habet canonicus dumtaxat maioris ecclesie Strigoniensis, ut hactenus observari consueverat et de consensu capituli conser(varet).” – Uo. (243/3–6.).

⁶⁷⁶ Vö. az 1.12.3. alfejezettel!

⁶⁷⁷ Mon. Vat. Slov. IV/1. 122/90. sz.

⁶⁷⁸ Esztergomi arch. 121.

⁶⁷⁹ Uo. 259. (1495–1510).

⁶⁸⁰ FES 296–298., Körmendy K.–C. Tóth N.: Collegium Christi 158.

⁶⁸¹ Körmendy K.: Studentes 205/138. sz.

⁶⁸² Esztergomi arch. 73.

⁶⁸³ Végh A.: Buda helyrajza II. 157/556. sz.

⁶⁸⁴ FES 226.

a panasz még 1510 előtt hangozhatott el. Az időkört azonban tovább szűkíthetjük a nem fizető bérlő neve (*egregius Andreas litteratus de t.*) alapján, a korszakból ugyanis egyetlen olyan személyt ismerünk, akire ráillik a megnevezés: ő nem más, mint Báncai András deák, budavári udvarbíró (1493–1498),⁶⁸⁵ szegedi sókamarás és csongrádi ispán (1498–1508),⁶⁸⁶ majd szabácsi bán (1508–1514).⁶⁸⁷ Az András deák által viselt tisztségeiből – amennyiben igazunk van⁶⁸⁸ – adódóan a bérleti díj nem fizetésére leginkább az 1500-as évek fordulóján, illetve azt követően kerülhetett sor, amikor feladatai elszólították Budáról.

A fenti adatokból és következtetésekből a kollégiummal kapcsolatos – új – rendelkezés meghozatalának időpontja tekintetében az következik, hogy arra valamikor 1510 előtt, de 1493 után kerülhetett sor (korábban – megengedőleg – 1530-ra kelteztük a határozatot,⁶⁸⁹ mint láttuk, ez inkább a bemásolás ideje lehetett).

2.3. Az 1530. évi rendelkezések

A mohácsi csatában elhunyt Szalkai László utódjául Szapolyai János király koronázása után 1526. november 15-én, míg Ferdinánd király – szintén koronázását követően – 1527. november 4-én nevezte ki Várdai Pál egri püspököt az esztergomi érseki székre.⁶⁹⁰ Mindkét magyar király kérte pápai megerősítését az általa választott érsek számára, de csak az utóbbi ért célz az ismert okok miatt: VII. Kelemen pápa 1529. február 4-én adta jóváhagyását a kinevezéshez.⁶⁹¹ Noha az esztergomi érsekség területének kisebb részét érintette a fel- és alávonulató hadseregek pusztítása, a főpapi székhely mégis évről-évre ellentétes állású támadások kereszttüzebe került, és csak Várdai Pál manőverezési képességein múlt annak megőrzése. Természetesen az állandósuló hadiállapot miatt, illetve a reformáció tanainak terjedése következtében a jövedelmek meglehetősen nehézkesen – vagy egyáltalán nem – jutottak el Esztergomba. A bevételek csökkenésével értelemszerűen csökkentek a kanonokok jövedelmei, illetve növekedtek megélhetési költségeik.⁶⁹² Az előző időszakhoz képest az új évtized néhány nyugalmasabb esztendeje alkalmat adott az érseknek is,

⁶⁸⁵ Kubinyi A.: A budai vár udvarbírói hivatala 94.

⁶⁸⁶ Arch. 1458–1526. II. 96.

⁶⁸⁷ Arch. 1458–1526. I. 148.

⁶⁸⁸ Természetesen felmerülhet más András nevű személy is a korszakból: például Muronyi Vér András (Registrum proventuum 176. 690. tétel, C. Tóth N.: Szilágyi Erzsébet udvara 99–100.).

⁶⁸⁹ Körmendi K.–C. Tóth N.: Collegium Christi 158.

⁶⁹⁰ Laczlavik Gy.: Várdai Pál 45., 48.

⁶⁹¹ Uo. 49.

⁶⁹² Uo. 46–54.

hogy „ráncba” szedhesse egyházmegyéjét: 1530-ban a kanonokok panaszait orvosolta,⁶⁹³ míg a következő évben, 1531-ben egyházmegyei zsinatot tartott.⁶⁹⁴

Az 1526 utáni háborús viszonyoknak köszönhetően a székeskáptalanon belül növekedtek a vagyoni különbségek: akinek eddig több jutott, annak maradt valami, akinek eddig kevesebb jutott, annak nem maradt semmi.⁶⁹⁵ A kanonokok többségének nyomorúságos helyzete, amit a kettős királyválasztás, illetve a török hódítás okozott az országban, mivel nemhogy rövid, de hosszú távon sem kecsegtetett megoldással, mindenképpen orvosolandó volt. Ennek megoldására valamikor az 1530. év folyamán – praktikusán április 23-a környékén – az érsek tanácskozást tartott a székeskáptalani testület tagjaival, amelynek eredményeképpen újra szabályozták a kanonoki jövedelmek adminisztrálását és szétosztását. Talán a legfontosabb döntésüknek azt tekinthetjük, hogy újból (*exnunc*) létrehozták a dékáni tisztséget. A feladatra évenként a székeskáptalan tagjai közül kellett egy alkalmas személyt választani, és az ő, illetve megbízottai feladata volt valamennyi, a káptalan tulajdonában lévő birtok – Szebelléb, Németi, Gyerk, Nyék és tartozékai, Damás castellum és tartozékai, Gyarmat, Baráti, Damás, Keszi, Páld, Nána, Kistata és mások – jövedelmének,⁶⁹⁶ illetve a káptalani malmok hasznának (ebből részesedett is)⁶⁹⁷ és egyéb járandóságoknak (például karácsonyi ajándék) a beszédése.⁶⁹⁸ Ugyancsak neki kellett ezeket szét is osztania: a nagyprépost ötöd-, az olvasókanonok tizedrészt kapott,⁶⁹⁹

⁶⁹³ Uo. 72., Kollányi F.: Esztergomi kanonokok XVIII–XIX.

⁶⁹⁴ Laczlavik Gy.: Várday Pál 63.

⁶⁹⁵ Vö. a határozat bevezetőjében szereplő mondatokkal: „ut dum alii splendide vivant, alii vix commode quotidianus panis suppetit. Volentes nos per eosdem fratres nostros requisiti ex officio nobis iniuncto hac inequalitatem et differentiam equalitate dirimere et in normam equalitatis redigere ordinationibus seu statutis super hoc recens editis et que hic ex ordine scripte sunt” – XI. sz. (243/25–29).

⁶⁹⁶ „In primis statutum est ab ipsis domini capitularibus, quod ex gre[mio] seu corpore capituli eligatur et constituatur, exnunc unus decanus sufficiens et fidelis, qui universos redditus omnium bonorum super possessionum ... intra ambitum huius regni ubicumque existentes tam in censibus, quam frugibus, bla[diis], mineralibus aliisque id genus proventus ordinariis et extra[rdi]nariis dominis capitularibus fideliter administret” – Uo. (1). (243/32–244/6.)

⁶⁹⁷ „Item quod proventus omnium molendinorum capituli decanus administret et dividat, qui pro labore suo habeat secundam portionem, expense autem ad reparationem molendini fiant ex communi.” – Uo. (7). (245/11–13.)

⁶⁹⁸ „et idem decanus exnunc vadat et mittat ad omnes possessiones prefatas committatque incolis earundem, ne deinceps cuique alteri, uti hactenus, sed sibi tantummodo tanquam decano proventus provenientes administrent, habeat autem inter alia nunc providere de frugibus, que in eisdem possessionibus collecte habentibus ac munalibus festi natalis Domini nunc venturi, ne intercipientur a privatis personis, uti fieri consueverat.” – Uo. (1). (244/9–15.)

⁶⁹⁹ „ex possessionibus consuetis domino preposito maiori quintam, domino lectori decimam reddentibus” – Uo. (244/6–7).

de kikötötték, hogy ezért teljesíteniük kell kötelezettségeiket is: a prépostnak képviselnie a testületet, az olvasókanonoknak gondoskodnia az oklevelek kiállításáról.⁷⁰⁰ Rajtuk kívül a többi kanonok pedig, tekintet nélkül korára és más egyébre, egyformán részesült a jövedelmekből.⁷⁰¹ A dékán osztotta szét a bort is közöttük.⁷⁰² A fáradozásaiért természetesen fizetésben részesült. Ezenfelül megerősítették az eddig is követett gyakorlatot,⁷⁰³ azaz a tizedszedőknek és az officiálisoknak évenként el kellett számolniuk,⁷⁰⁴ az intézőknek a beszedett összegeket pedig a visszatérésük után a káptalani sekrestyében kellett elhelyezniük.⁷⁰⁵ Továbbá a különböző jövedelmekből, illetve a kanonokokra kiszabott büntetések nyomán a tőlük visszatartott vagy behajtott összegekből származó pénzek tárolására egy – kétkulcsos – pénzesládát rendszeresítettek.⁷⁰⁶

Az anyagiak rendezése mellett a „lelki megújulásukra” szintén gondot fordítottak: először is a kanonokok ne csak a jövedelmeiket éljék fel, hanem kötelességeiket is teljesítsék, a kiemelt ünnepek alkalmával legyenek Esztergomban és vegyenek részt az ünnepi miséken.⁷⁰⁷ Továbbá gondoskodniuk kell

⁷⁰⁰ „Item domini prepositus maior et lector ac alii, si qui sunt, iuxta antiquam consuetudinem huius ecclesie subeant onera ratione quinte vel decime vel aliter ipsis incumbencia, quia, qui sentit comodum, sentire debet onus comodi, alioquin ex proventibus eorundem ordinentur per capitulum ministri necessarii et consueti, utputa pro domino preposito procurator, qui negotia capituli in sedibus comitatum et alibi tractet, ut dudum consuetum fuerat et peragat, pro domino vero lectore notarius sufficiens, qui litteras quaslibet pro capitulo sub sigillo eiusdem expediens conficiat et si neque hoc modo fortassis rebus capituli satis provisum foret, extunc provideat prelatus, ne ecclesia uti hactenus defectus patiatur.” – Uo. (6). (245/1–10.)

⁷⁰¹ „aliis vero canonicis nullo senii vel alio respectu habito equaliter faciat divisionem de omnibus premissis” – Uo. (1). (244/8–9.)

⁷⁰² „Item omnia vina in bonis capituli ubilibet colligenda distribuantur per decanum inter canonicos.” – Uo. (8). (244/14–15.)

⁷⁰³ Vö. Registrum Strig.

⁷⁰⁴ „Item ratio exigenda ab officialibus exnunc incipienda est ab anno presenti videlicet millesimo quingentesimo tricesimo retrogradiendo semper ad annos preteritos, donec ab omnibus ratio reddatur et qui in termino sub prefixo rationem reddere nollet, cogatur per subtractionem omnium proventuum suorum.” – XI. sz. (4). (244/22–26.)

⁷⁰⁵ „Item officiales pecunias seu pretium arendi decimarum totiens, quotiens ab exactione redierint, reponant coram capitulo in consistorio.” – Uo. (5). (244/27–28.)

⁷⁰⁶ „Item ponenda est in capituli ladula una duabus adminus clavibus observata et in illa reponantur portiones illorum, qui pro tempore privandi erant, qui vocetur nemo, nec reddantur illis clanculum ob favore, sed huiusmodi proventus retenti cedant pro expensis communibus capituli.” – Uo. (3). (244/18–21.)

⁷⁰⁷ „Item quamvis iustum et honestum est, ut qui spiritualia seminant, temporalia metant sintque proventus ecclesie ministris eius in hunc fu[erint] instituti, ut ex eis alantur sitque admodum necesse ad recollendum proventuum huiusmodi per-

a jövedelemmel járó misék megtartásáról, különben a főpapjuk veszi át ezek „gondját”,⁷⁰⁸ a kápolna- és oltárigazgatóknak javadalmuk jövedelmének felét annak fenntartására kell fordítaniuk.⁷⁰⁹

Végül az utolsó pontban az elhunyt kanonokok javadalmából származó jövedelmek öröklésével, illetve annak szétoztásával foglalkoztak. Hangsúlyozták, hogy a káptalan határozatainak és szabadságainak értelmében kell eljárni, illetve az elhunyt után maradt hagyatékából mindenképpen kell kegyes célra is fordítani, valamint a szolgálóit ki kell fizetni belőle, akár marad az örökösnek, akár nem.⁷¹⁰

A Várdai Pál érsek által a kanonokok kérésére megerősített új rendelkezések gyakorlatba történő átültetésére a háborús helyzet miatt Esztergomban már nem sok idő maradt. Hogy aztán az elköltözés után az új székvárosban, Nagyszombatban, a radikálisan megváltozott körülmények között alkalmazták-e az új szabályokat (mivel a kötet használatban maradt, valószínűleg igen), és miként alakult át a székeskáptalan működése, annak feltárása már egy másik vizsgálat feladata lesz.

sonas idoneas mittere, ne tamen per absentiam talium divinis cultus negligatur aut diminuatur, neve per diuturnam absentium talium Dei et ministerii eius obliviscantur. Vult et mandat reverendissimus dominus et prelatus noster officialibus ipsis per capitulum ad premissa destinatis, ut in festivitatibus solennioribus hic descriptis ad hanc ecclesiam rede[rin]t et divinis intersint officioque vacent, transgressores huiusmodi mandati iusta animadversatione puniendi, nisi urgentissima ac evidentissima necessitas ipsos excuset.” – Uo. (14). (245/36–246/2.)

⁷⁰⁸ „Item misse vive in hac ecclesia Strigoniensi celebrari consuete presertim quarum proventus extant, reaffirmantur et solito modo celebrentur, alioquin ex proventibus earum missarum prelatus suppleat negligentiam capituli.” – Uo. (9). (245/16–19.)

⁷⁰⁹ „Item rectores capellarum et altarium adminus dimidiam partem proventuum eorundem ad ministerium et cultum ipsorum altarium et capellarum expendant.” – Uo. (10). (245/20–22.)

⁷¹⁰ „Item placuit etiam, quod successio defuncti ex capitulo aliquam partem proventuum ipsius defuncti percipiat, alie autem partes ad pias causas dispenserit, nisi defunctus ere alieno gravaretur vel servitoribus satisfaciendum sit, quo casu successor, aut minus, aut nichil percipiat, per hoc tamen constitutionibus statuti ac privilegiis capituli hactenus observatis noluerunt derogari.” – Uo. (16). (246/8–13.)

3.

A székeskáptalan birtokállománya (*excursus*)

3.1. Albert király 1439. évi újadománya

A káptalani birtokállomány vizsgálata kapcsán itt az idő, hogy elővegyük a kutatók előtt közel száz éve ismert, Albert király által 1439. június 26-án Budán kibocsátott oklevelet.⁷¹¹ A kiadványban az uralkodó megerősítette az esztergomi székeskáptalan valamennyi birtokjogát és számunkra korántsem haszontalan módon, nevüket is felsorolta benne.⁷¹² Adódik a lehetőség, hogy a vizitációban és az oklevélben szereplő listát összevegyük. (Lásd a 9. táblázatot, az első oszlopban a vizitáció sorrendjében közlöm a birtokneveket, a másodikban az 1439. évi oklevél nevei állnak, a harmadik oszlopban pedig a birtokokra vonatkozó megjegyzések és hivatkozások szerepelnek.)

9. táblázat: az esztergomi székeskáptalan birtokai

visitatio (81–82.)	az 1439. évi oklevél	megjegyzések
Nyír (terra)	Nyír (prédium, Pilis m.)	1352. XII. 29-én szerezték meg a Nyíri családtól Borosjenő birtokukért cserébe (EFB 119., Anjou XXXVI. 873. sz.), a prédium 1333-ban még nem volt a káptalan tulajdonában (Györffy II. 304.).

⁷¹¹ EFB 41. (DF 237380., Knausz Nándor a kiadásában Koller Ferenc másolatát használta), az oklevél eredetije: DF 236315., a szöveg alá nyomott pecsét helyén: *Relatio Ladislai de Paloucz magistri curie*, a hátlapján: *Nova donatio super omnibus possessionibus capitularibus*.

⁷¹² „contratam seu vicum Sancte Anne vocatum in Suburbio civitatis nostre Strigoniensis habitum, necnon possessionem Kezthewlcz ac predium Nyr appellatum in Pilisiensi, item possessiones Dorog, Epel, Nyek, Ebed cum insula ad eandem spectante, Kystata, Nana, Gyarmath, Naghpatach et Kyspathach nuncupatas cum prediis Salason et Zongor appellatis in Strigoniensi, necnon possessiones Damas in Borsiensi, item Zebehleb et Nemethy ac predium Nehethen (!), cum theloneo in eadem Nemethy exigi solito, Gyerky, Barathy, Kezew, Pald, Pwzthagyarmath appellatas, necnon predia Kysbozok, Thotlewrinczhaza (!) alio nomine Thotmiklostelke et Saag in Hontensi ac Bere nuncupata in Simigiensi, item piscinam Agyagas nominatam in Comaroniensi comitatibus habita et existentia, necnon theloneum in civitate Strigoniensi exigi solitum ac vadum in portu Kakath habitum” – DF 236315. – A felsorolt birtokok elhelyezkedését lásd a Registrum Strig. 17. oldalán lévő térképen.

visitatio (81–82.)	az 1439. évi oklevél	megjegyzések
Kesztölc	Kesztölc (Pilis m.)	A 13. század végén már a székeskáptalané (ekkor még Esztergom megyéhez számították – Györffy II. 295.).
Dorog	Dorog (Esztergom m.)	A 13. század közepén már a székeskáptalané (Györffy II. 234.).
Epöl	Epöl (Esztergom m.)	1270-ben egyik részét V. István királytól, másik részét egy ottani birtokostól 1272-ben kapták meg (Györffy II. 236.).
Bere (terra, Somogy m.)	Bere (prédium, Somogy m.)	A birtokot szolgálkkal együtt Zozimas váradai püspök adományozta az esztergomi székeskáptalannak 1264. V. 25-én azon jótéteményekért, amelyekben tőlük esztergomi tartózkodása idején, amikor betegen feküdt, részesült (EFB 113–114., DF 238265-6. [Berey]). 1383-ban is a székeskáptalan birtokában volt (DF 238269.).
Szent Anna városrész és az előtte szedett adó (<i>telonium</i>)	Szent Anna városrész	Esztergom-Szentanna (Esztergom megye), a 13. század utolsó évtizedeiben kapta meg a székeskáptalan (Györffy II. 273–274., Registrum Strig. 31.).
esztergomi polgárok Mihály-napi helypénze	esztergomi helypénz (<i>theloneum</i>)	A thelonium III. Béla, Imre és V. István királyok adományai révén került a székeskáptalan birtokába (Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 137., skk.).
Nagyduna rév vámja	–	A Nagyduna rév vámja a 13. század első felében került a székeskáptalan tulajdonába (Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 149–150.).
Kakat falu és a rév vámja	kakati rév vámja	Kakat (Esztergom megye), a 12. századtól több részletben kapták meg, 1215-től teljesen az övék volt egy rövid, 13. század végi megszakítással (Györffy II. 213., Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 149., 212–213.).
Ebed	Ebed és sziget (Esztergom m.)	A 13. század közepén már a székeskáptalané (Györffy II. 235.).
Nána	Nána (Esztergom m.)	A 13. század elején már a székeskáptalané (Györffy II. 301.).
Kistata	Kistata (Esztergom m.)	Zsigmond király adományozta 1426. V. 6-án a székeskáptalannak azért, mert Pálóci György esztergomi érsek beleegyezésével Kürt birtokukat 1500 forinttal együtt átadták a királynak (EFB 40., ZsO XIII. 535. sz.).

visitatio (81–82.)	az 1439. évi oklevél	megjegyzések
Gyarmat	Gyarmat (Esztergom m.)	A 13. század közepén már a székeskáptalané (Györffy II. 290. 2.).
Patacs	Kis- és Nagypatacs (Esztergom m.)	A falu egyik fele a káptalané, a másik a Patacsi családé (Györffy II. 306.), az utóbbiak részét 1426. V. 6-án kapta meg csereképpen a székeskáptalan (EFB 40., ZsO XIII. 535. sz.).
Páld	Páld (Hont m.)	1297-ben kapta meg a székeskáptalan III. András királytól (Györffy III. 231.).
Keszi	Keszi (Hont m.)	A 14. század elején már a székeskáptalané (Györffy III. 208. 2.).
Damás	Damás (Bars m.)	A 13. század második felében már a székeskáptalané (Györffy I. 438.). A történetére lásd alább, az 1.5.2. alatt bővebben!
Baráti	Baráti (Hont m.)	A birtok valamikor a 14. század végén kerülhetett a székeskáptalan birtokába; az első, forrásokkal igazolható adataink 1409-ből származnak, amikor is a káptalan pert indított Szécsényi László ellen, mivel ő és korábban apja, Frank vajda pereszlenyi népeikkel a káptalan Baráti birtokához tartozó földeket használják (ZsO II. 7149. sz., DF 236069., 236075.). A per végül 1422-ben, immáron László fia: László életében a székeskáptalan győzelmével ért véget (ZsO IX. 654. sz.), további adatok birtoklásukra: ZsO XI. 450., 968. sz.
Gyerk	Gyerk (Hont m.)	Martyrius esztergomi érsek 1156-ban átengedte a székeskáptalannak (Györffy III. 197.). A történetére lásd alább, az 1.5.2. alatt bővebben!
Németi, malom és vám	Németi, vám (Hont m.)	A birtokot a malommal és vámmal 1291-ben kapta meg a székeskáptalan III. András királytól (Györffy III. 221., Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 276–277.). A történetére lásd alább, az 1.5.2. alatt bővebben!
Szebelléb	Szebelléb (Hont m.)	A 13. század elején már rész van a székeskáptalannak (Györffy III. 250.).
Ság (terra)	Ság (prédium, Hont m.)	A 13. század folyamán szerezte meg a székeskáptalan (Györffy III. 240–241. 2.).
Agyagos halászhely Komárom mellett	Agyagos (halászhely, Komárom m.)	1307-ben a korábban zálogban bírt halászhelyet megvásárolta a székeskáptalan (Györffy III. 402.).

visitatio (81–82.)	az 1439. évi oklevél	megjegyzések
esztergom- hévízi malom	–	Esztergom-Tapolca, malom és fürdő (Esztergom megye), 1294-ben már a székeskáptalan birtokában volt a terület (Györffy II. 285., Registrum Strig. 31.).
Kisduna- part (vásártér)	–	területet 1221 előtt kapta meg a székeskáptalan (Györffy II. 256., Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 149–150.).
Kürt (Nyitra m.)	–	A birtokra lásd fentebb, az 1.5.1. alatt részletesen!
–	Nyék (Esztergom m.)	A birtokra lásd alább, az 3.1.1. alatt részletesen!
–	Zsalazsom (prédium, Esztergom m.)	A 13. század végén a káptalan vett 20 ekényi földet (Györffy II. 318.), a másik része 1399-ben a Patacsi család kezén volt (ZsO I. 6036. sz.), valószínűleg a család kihalásával került a káptalan kezére.
–	Zongor (prédium, Esztergom m.)	Neve csak innen ismert.
–	Nevet(l)en (prédium, Hont m.)	Martyrius esztergomi érsek 1156-ban átengedte a székeskáptalannak (Györffy III. 223.).
–	Pusztagyarmat (Hont m.)	1297-ben kapta meg a székeskáptalan III. András királytól (Györffy III. 196. 2.).
–	Kisbozsok (prédium, Hont m.)	Ekkor szerepel először (Bakács I.: Hont vármegye 138., 1454: DF 236832.).
–	Tárnoklőrincháza más néven Tótmiklóstelke (Hont m.)	A birtokra lásd alább, az 3.1.3. alatt részletesen!

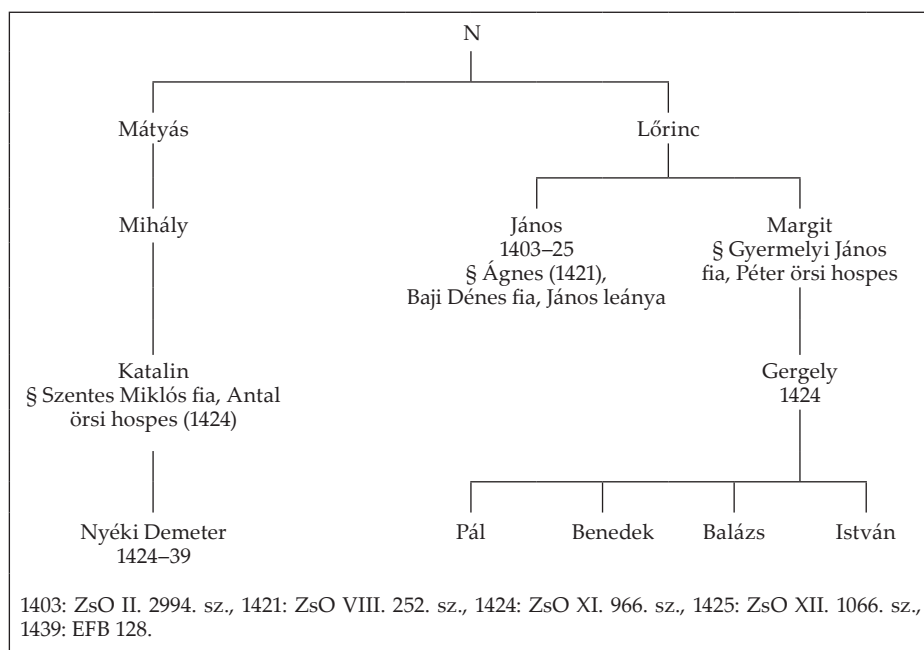
A két birtoklista összevetése során Kürt birtok ügyén kívül jelentősebb eltérésre nem akadtunk, az 1439. évi privilégiumban felsorolt prédiumok hiányzása különösebb magyarázatot nem igényel. Egy részüket minden bizonnyal együtt kezelték valamelyik másik birtokkal, míg a forrásainkban feltűnő, problémásabb másik részükkel a következő alfejezetekben részletesen foglalkozom. A székeskáptalan tulajdonában lévő birtokállomány, amint azt már a korábbi szerzők is megállapították,⁷¹³ nem volt jelentős, s ekként az abból nekik járó jövedelmek sem, így a tizedekből származó bevételeik jócskán meghaladhatták azokat.

⁷¹³ Registrum Strig. 30.

3.1.1. Nyék birtok

A kezdetben két, majd a későbbiekben eggyé vált Esztergom megyei Nyék prédiium⁷¹⁴ birtoklástörténete meglehetősen bonyolult (lásd a 10. táblázatban a birtokos rokonság vázlatos leszármazási tábláját). A birtokrészek történetét a 15. század elején indíthatjuk, az előtte lévő évtizedekből ugyanis – szinte⁷¹⁵ – nincsenek forrásaink Nyékre.

10. táblázat: a Nyéki rokonság a 15. század első felében

1401. február 16-án Gilvácsi Miklós fia, Péter vétel címén kérte iktatását az Esztergom megyei Bercse birtokon lévő részébe, az iktatás ellentmondás nélkül lezajlott.⁷¹⁶ Négy év múlva, 1405. december 14-én Nyéki Lőrinc fia, János, illetve Bercsei Miklós fia, Péter és Bálint fia, Benedek kölcsönösen testvérek-ké fogadták egymást, és 1/3–2/3 arányban átadták egymásnak részeiket Nyék,

⁷¹⁴ Vö. Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 432–439.

⁷¹⁵ Az egyetlen oklevél Lajos király 1377. évi oklevele, amelyben Epöli Pető fia, Péter kérésére átírta Károly király 1342. évi oklevelét, amelyben Nyéki István és rokonai: György, Albert, Gergely és Csamasz kérésére átírta a Nyék határjárását tartalmazó 1340. évi oklevelet (DF 236912., vö. Györffy II. 302.).

⁷¹⁶ DL 39405.

illetve Bercse birtokokban.⁷¹⁷ Időközben azonban más ügyetek is történtek: 1403. március 3-án Muzslai Mihály (esztergomi polgár), felesége, Margit és fiúk, János Nyéki Lőrinc fiától, Jánostól 60 újforintért zálogba vettek egy nyéki birtokrészt.⁷¹⁸ Mihály – valószínűleg a polgárháború vagy más ismeretlen ok miatt – a birtokrész iktatását csak 1405-ben kérte, amely egyébként rendben lezajlott.⁷¹⁹ 1408-ban ismét Lőrinc fia, János kerül elénk, aki – mint később kiderült – örsi officiálisként bizonyos bűnököt követett el a káptalan Epöl birtokán, s bár vállalta, mégsem adott elégtételt.⁷²⁰ Ekkor János még nem tudhatta, de az ebből keletkezett pereskedés révén nemcsak birtokrészét, de majdnem az életét is elvesztette: hatalmaskodásai miatt fővesztésre ítélték és be is börtönözték, ahonnan és amelyből csak úgy tudott szabadulni, hogy lemondott a káptalan javára nyéki birtokrészéről.⁷²¹ (János felesége, Baji Dénes fia, János leánya, Ágnes asszony maga is lemondott az esetlegesen neki járó részekről.⁷²²) Az ügyben a végső döntés 1425-ben született meg.⁷²³ Mindeközben a káptalan már szerzett egy részt a birtokból: 1413. november 19-én a budai káptalan előtt (Udvardi Nagy)⁷²⁴ Antal esztergomi kanonok, Jakab szabó, esztergomi lakos, Muzslai Mihály fia, János nevében is elzálogosították nyéki birtokrészüket 60 újforintért az esztergomi székeskáptalannak.⁷²⁵ A zálogosításhoz aztán egy évvel később Muzslai János is hozzájárult.⁷²⁶ 1424. augusztus 17-én pedig a leányági rokonság jelent meg a budai káptalan előtt, azaz Nyéki Lőrinc leánya, Margit és Gyermelyi János fia, Péter gyermeke, Gergely – fiai, Pál, Benedek, Balázs és István nevében is –, Nyéki Mátyás fia, Mihály leánya, Katalin és Szentes Miklós fia, Antal gyermeke, Demeter – mindketten örsi hospesek –, valamint Tinnyei Pál fia Benedek lelki üdvükre való tekintettel a Nyék birtokból vagy prédiumból nekik anyjuk leánynegyede címén járó jogokat az esztergomi káptalannak adományozták.⁷²⁷

1425-re tehát az esztergomi káptalan Nyék birtok Lőrinc fia, János kezén volt harmadát főválságként, további ismeretlen nagyságú részét pedig zálog-

⁷¹⁷ ZsO II. 4302. sz. (DF 236914.)

⁷¹⁸ ZsO II. 2294. sz. (DF 236913.)

⁷¹⁹ EFB 123. (ZsO II. 4082. sz., DF 236915.)

⁷²⁰ ZsO II. 5922. sz. (DF 236412.)

⁷²¹ A perre lásd ZsO V. 184., 190., 2240. sz., VI. 1897. sz., VII. 182. sz., VIII. 1161. sz., XI. 838. sz., stb.

⁷²² 1421. III. 3. (ZsO VIII. 252. sz.).

⁷²³ ZsO XII. 1066. sz.

⁷²⁴ Esztergomi arch. 141.

⁷²⁵ DF 236916. – Tartalmi átírása kiadva: EFB 124. (ZsO IV. 1309. sz., DF 236923.), az oklevelekben, ellentétben a regesztával nincsen arról szól, hogy ez az a nyéki birtokrész, „amelyet Nyéki Jánostól Muzslai atyja vett zálogba”, bár kétségtávol logikus feltételezés.

⁷²⁶ EFB 195. (ZsO IV. 2753. sz., DF 236917.)

⁷²⁷ ZsO XI. 966. sz. (DF 236929.)

képpen birtokolta. A kettő együtt – talán nem tévedek nagyot – a birtok fele részét jelenthette. A következő darab megszerzésére 1439. november 10-én került sor, amikor Nyéki Demeter nemes – aki Szentes Miklós fia, Antal örsi hospes és Nyéki Mátyás fia, Mihály leánya, Katalin gyermeke⁷²⁸ – a budai káptalan előtt megjelenve Nyék birtokon lévő negyedrészt, mivel nincsen örököse, az esztergomi káptalanra hagyta.⁷²⁹ Végül az utolsó darabot 1455. június 21-én vették meg, amikor is Bercei Péter fiai, Pető és Mátyás meg Tamás fiai, Simon és Márton Nyéken lévő negyedrészüket szintén a budai káptalan előtt 40 aranyfórintért eladták az esztergomi székeskáptalannak.⁷³⁰ Az új tulajdonosok iktatása rendszerben lezajlott,⁷³¹ így alig negyven év alatt részletekben ugyan, de teljes egészében megszerezték Nyéket. Ennek ellenére az 1500-as évvel induló esztergomi számadáskönyvben a prédiium nevével nem találkozunk.⁷³² Ez viszont azt jelenti, hogy a kérdés egyelőre nincsen hiánytalanul megoldva. A kétségeinket további adatok is alátámasztják, ám mielőtt ezeket részleteznénk, egy másik birtokról, a Nyék mellett fekvő Bercse birtoklástörténetéről is szólnunk kell.

3.1.2. Bercse birtok

A szintén Esztergom megyei Bercse nevű birtokkal,⁷³³ jóllehet említésével sem a vizitációban, sem pedig Albert király oklevelében nem találkozunk, a székeskáptalan számadáskönyvében Nyékkal ellentétben mégis szerepel a neve.⁷³⁴ A fentiekben Nyék kapcsán leírtakat Bercse szempontjából a következőképpen foglalhatjuk össze: Gilvácsi Miklós fia, Péter 1401-ben megszerzett egy részt Bercsén,⁷³⁵ majd 1405-ben ő, immáron Bercseiként és Bálint fia, Benedek, illetve Nyéki Lőrinc fia, János kölcsönösen testvéreiké fogadták egymást, amelyek eredményeképpen a Bercseiek Nyék birtokban megszerezték Nyéki János birtokrészének kétharmadát, illetve Bercse birtokban lévő részükből átadtak egyharmadot Nyékinek.⁷³⁶ 1455-ben aztán a mondottak fiai nyéki részüket eladták az esztergomi székeskáptalannak,⁷³⁷ de Bercsén továbbra is maradt tulajdonuk.⁷³⁸ Az első problémák már Miklós fia, Péter nevével megkezdődnek. Is-

⁷²⁸ Uo.

⁷²⁹ EFB 128. (DF 236933.)

⁷³⁰ DF 236935.

⁷³¹ DF 236936.

⁷³² Vö. a Registrum Strig. mutatójával.

⁷³³ Vö. Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 173–175.

⁷³⁴ Registrum Strig. 104.

⁷³⁵ DL 39405.

⁷³⁶ ZsO II. 4302. sz.

⁷³⁷ DF 236935.

⁷³⁸ Vö. Pannonhalmi konv. oklt. III. 91. (1458).

mereteink szerint a középkorban három Gilvács vagy Gelvács nevű birtok volt az országban: az egyik Zaránd megyében, erről gyakorlatilag azonkívül, hogy egyetlen nemesek lakták, nem tudunk semmit.⁷³⁹ A másik Valkó megyében, amelynek birtokosai a Panyitaiak és Garaiak voltak.⁷⁴⁰ Végül a harmadik a Szatmár megyei Gilvács, amelyet más birtokaival egyetemben 1393-ban Szántói Pető János leányainak, illetve általuk leszármazottaiknak, azaz az ecsedi Bátoriak ősének Péter fia, János gyermekeinek.⁷⁴¹ A birtok későbbiekben is az ecsedi Bátoriak kezén volt és a majtényi uradalom tartozékaként vették számba.⁷⁴²

A felsorolt adatok alapján egyik Gilvács nevű település mellett sem tudjuk voksunkat letenni, de talán nem lesz hiábavaló a család további történetét figyelemmel kíséreni. Miklós fia, Péter Bercse (egy részének) megszerzése után „felvette” a birtok nevét, s forrásainkban ezentúl Bercsei nemesként szerepel. Ám nem sokáig, illetve nemcsak e néven, hanem legnagyobb meglepetésünkre 1426-ban mint Mérgesdi (Győr m.) Miklós fia, Péter fordul elő, akinek jelenlétében Poki Miklós fia, Ferenc fia, Jakab és e Miklós fia, Jakab birtokuk egy részét elzálogosítják.⁷⁴³ A zálogosításnál játszott szerepe tökéletesen érthetővé válik egy másik, 1430. október 27-i oklevél segítségével: eszerint Mérges(d)i Ferenc fia, Jakab és János fia, Tamás (e Tamás az 1455. évi oklevélből lehet ismerős), valamint Miklós fia, Péter fiai, Péter (Pető) és Jakab osztályos testvérek! Az oklevelet 1456-ban Péter fia, Péter (Pető) íratta át.⁷⁴⁴ Hogy az eredeti Poki családdal a Bercseiek/Mérgesdiek mikor lettek *condivisionalis* testvérek, az egyelőre nem tudható, talán később, további források előkerülése után valaki tud majd választ adni a kérdésre. A forrásainkból viszont az egyértelmű, hogy a Poki család⁷⁴⁵ 1430 után, de még 1456 előtt kihalt, vagy legalábbis eltűnt a forrásokból, és az ezek után feltűnő Poki és Mérgesdi családok a korábban Bercsei családként felbukkant személyeket takarják. (Lásd a családfát az 11. táblázatban!) Mindez azt is jelenti, hogy a Jagelló-korban jelentékeny szerepet játszó Poki Antal és Péter⁷⁴⁶ a többször emlegetett Bercsei Miklós fia, Péter unokái voltak.

⁷³⁹ Engel P.: Térkép, Gelvács (pontkód: 2ZD52).

⁷⁴⁰ Uo., Gilvács (pontkód: 5VK20).

⁷⁴¹ Bátori oklt. 29.

⁷⁴² Uo. 44.

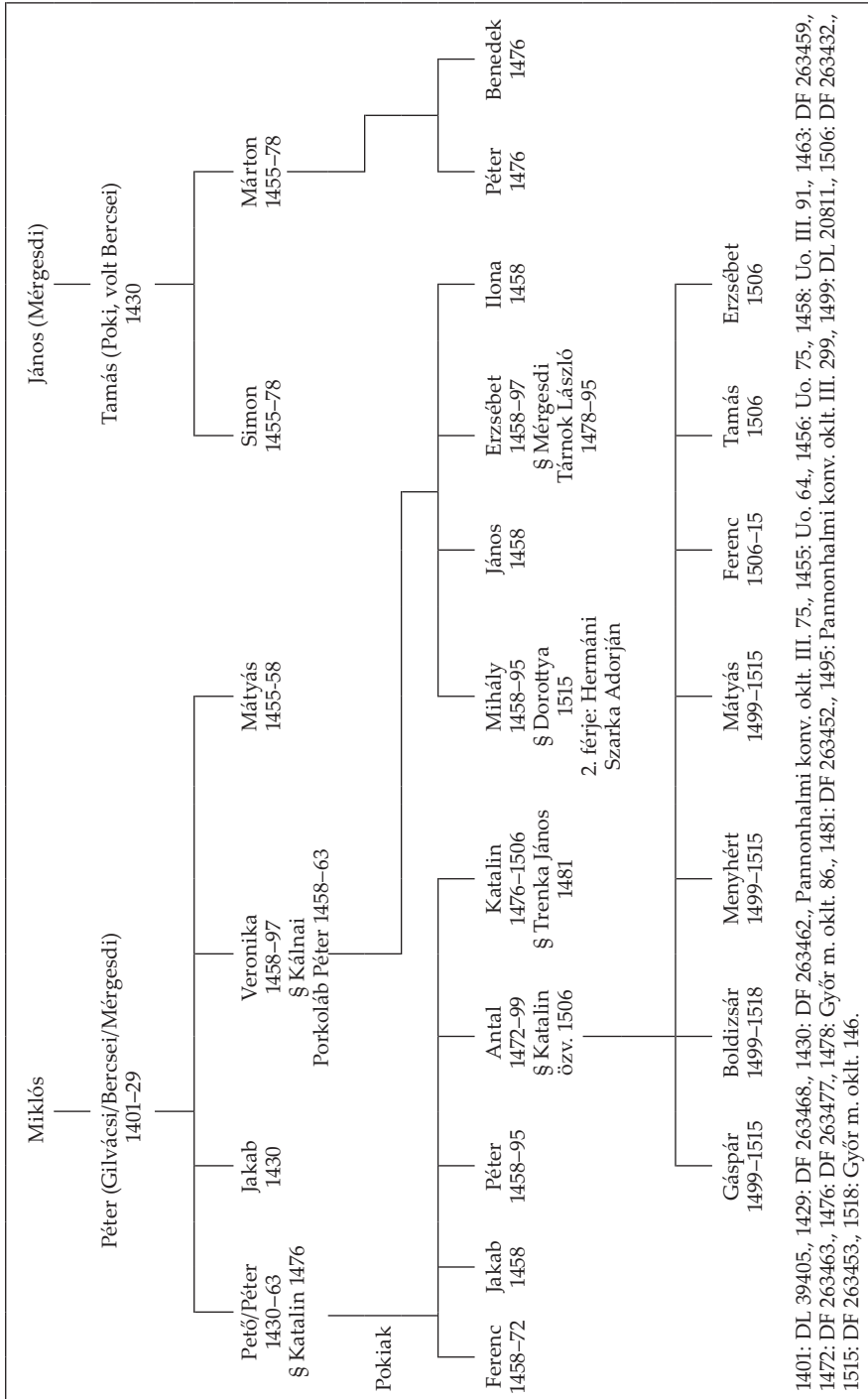
⁷⁴³ ZsO XIII. 488. sz.

⁷⁴⁴ Pannonhalmi konv. oklt. III. 75.

⁷⁴⁵ A családra lásd Poki Dezső alnádor ágát (Engel: Genealógia, Pok nem 3. tábla: Poki; a Mérgesiekként feltüntetett családtagokra lásd az 11. táblázatban lévő családfát).

⁷⁴⁶ Lásd erre Neumann T.: A tatai vár és urai 67., 81. 19. jegyzet, Szapolyai oklt. 214. és 244.

11. táblázat: a Bercsei-Poki-Mérgesdi rokonság

Az újdonsült Mérgesdi, illetve Poki család ügyleteiről született oklevelekben is felbukkan Bercse birtok neve: 1455. december 12-én a csornai konvent előtt Poki Miklós fia, Péter fiai, Pető (Péter) és Mátyás kölcsönösen testvéreikül fogadták felsorolt birtokaikban Laki Kacor János fiát, Györgyöt, valamint testvéreit, Pétert és Benedeket,⁷⁴⁷ ezzel együtt pedig a felsorolt többi birtokaik között az Esztergom megyei Bercse és Nyék birtokaik harmadát is átadták nekik.⁷⁴⁸ Mint talán még emlékszünk rá, 1455. június 21-én nyéki részüket eladták az esztergomi székeskáptalannak.⁷⁴⁹ Így azonban kérdéses, hogy a Lakiak milyen részeket kaptak. A következő adatunk alig három évvel későbbi: 1458. április 22-én a pannonhalmi konvent előtt Mérgesdi Miklós fia, néhai Péter fia, Pető meg fiai Ferenc, Jakab és Péter, továbbá Mérgesdi János fia, néhai Tamás fiai, Simon és Márton egyfelől, másfelől a mondott Miklós fia, néhai Péter leánya, Veronika – akinek férje Kálnai (később Porkoláb⁷⁵⁰) Péter – meg gyermekeik Mihály, János, Erzsébet és Ilona megosztottak a Győr megyei Pok, Tét, Utal, Homoród, Mérgesd és Réti, a Sopron megyei Und, Dánielcenk és Agyagos, valamint az Esztergom megyei *Nyék és Bercse* birtokaikon.⁷⁵¹

A Laki Kacorok birtokba fogadásával, illetve az előbbi osztozkodással egyúttal pereskedések is kezdődtek: 1463-ban Laki Kacor György tiltotta Mérgesdi Miklós fia, Péter fiát, Petőt meg Kálnai Porkoláb Pétert, hogy Mérgesd, Pok, Utal és Réti birtokokat eladják Szentgyörgyi és Bazini Gróf Jánosnak és Zsigmondnak.⁷⁵² Tíz év múlva, 1472-ben arról értesülünk, hogy Szentgyörgyi Gróf Zsigmond, illetve Poki Pető fiai, Ferenc, Péter és Antal között per folyik az előbbieken felsorolt összes birtok iktatásakor történt ellentmondás miatt.⁷⁵³ Egyelőre nincsen több olyan forrásunk, amely alapján érdemi információval szolgálhatnánk a perek lezárására, másrészt pedig nem cél a Poki család további birtoklástörténetének bemutatása sem. Visszatérve tehát kiindulóló kérdéseinkre, azaz miért szerepel Bercse birtok a számadáskönyvben, mégis tudunk választ adni: 1452. szeptember 9-én Dédi vagy Lábatlani Farkas László korábbi esztergomi érseki udvarbíró, várnagy és alispán⁷⁵⁴ saját és szülei lelki üdvéért a székeskáptalan birtokának szomszéd

⁷⁴⁷ Ő azonos az 1458 és 1463 között kimutatható esztergomi kanonokkal, illetve 1463-ban gömöri főespereséget viselő Laki Kacor Benedekel (Esztergomi arch. 145., 77).

⁷⁴⁸ DL 15008.

⁷⁴⁹ DF 236935.

⁷⁵⁰ DF 263459.

⁷⁵¹ Pannonhalmi konv. oklt. III. 91.

⁷⁵² DF 263459.

⁷⁵³ DF 263463. (Teleki XI. 484., VIII. 30-i kelettel a IX. 6. helyett).

⁷⁵⁴ 1435–1448 között mutatható ki (Arch. 1301–1457. I. 126., 310., Egyházi arch. 1440–1526. 23., a személyére lásd Mályusz E.: A magyar rendi állam 532–533.).

ságában (*in commetaneitate eiusdem ... capituli*) fekvő Bercse birtokon lévő részét a káptalannak adta és átadja a káptalan jelenlévő ügyvédjének, Szemerédi⁷⁵⁵ Balázs esztergomi kanonoknak, gömöri főesperesnek.⁷⁵⁶ (Az már más kérdés, hogy fogalmunk sincsen arról, hogyan került Farkas László kezére a bercsei rész.)

3.1.3. Tárnoklőrincháza birtok

A másik, szintén csak Albert király oklevelében a „Tárnoklőrincháza más néven Tótmiklóstelke” néven szereplő birtok:⁷⁵⁷ 1361. január 6-án Lajos király – többek között – az örökösök nélkül elhunyt Tárnok Lőrinc és Tót Miklós Hont megyei Tárnoklőrincháza birtokát adományozta örök joggal és visszavonhatatlanul Miklós⁷⁵⁸ esztergomi érseknek.⁷⁵⁹ Nem sokkal később, 1367-ben a király visegrádi polgárainak, Szőke Márton ácsmesternek és unokaöccsének, Darvas Fábiánnak adományozta a lakóitól elhagyott birtokot.⁷⁶⁰ A mondottak azonban az uralkodó 1372. május 25-i oklevele szerint – miután meggyőződtek róla, hogy a föld az esztergomi érseket illeti meg – visszaadták azt az esztergomi székeskáptalannak!⁷⁶¹ A káptalan Kanizsai János érsek közbenjárására 1395. április 17-én Zsigmond királytól újadomány címén (ismét) megkapta a prédi-umot.⁷⁶² Az ugyanezen a napon kelt parancsra elvégzett iktatás azonban sikertelen volt, mivel Pányi Ferenc és Bényi László ellentmondtak.⁷⁶³ Az ügyben természetesen per indult és több éven keresztül folyt,⁷⁶⁴ de az a jelek szerint az esztergomi káptalan győzelmével ért véget. Valószínűleg Zsigmond király két 1395. évi oklevele indította el azt a tévedést, amely mind Albert király 1439. évi (*Thotlewringchaza alio nomine Thotmiklostelke*), mind az országnagyok 1447. évi oklevelében (*prediorum suorum Thothlewringcfeelde et Tharnoklewringchaza voca-*

⁷⁵⁵ Esztergomi arch. 144., 77. (1435-től esztergomi kanonok, 1438 és 1457 között pedig főesperes).

⁷⁵⁶ EFB 129., az iktatás ellentmondás nélkül megtörtént: Uo. 129–130.

⁷⁵⁷ Vö. Bakács I.: Hont vármegye 201.

⁷⁵⁸ Arch. 1301–1457. I. 64. (Apáti „Keszi” néven, de nem igazolható e családból való származása, vö. Hegedűs A.: V. Miklós 175.).

⁷⁵⁹ „quasdam possessiones, unam ... et aliam Tarnukleuryinchaza nuncupatas, olim Laurentii dicti Tarnuk et Nicolai Sclavi, hominum sine heredum solatio decessorum in comitatu Huntensi existentes” – DF 236858.

⁷⁶⁰ „quandam terram vacuum et habitatoribus, ut dicitur, destitutam” – DF 236859. (a szóban forgó nevekre és polgárságukra vö. ZsO I. 2431. sz., Mészáros O.: Visegrád 41., 187.).

⁷⁶¹ ZsO I. 2431. sz.

⁷⁶² EFB 3. (ZsO I. 3923. sz., DF 236860.)

⁷⁶³ DF 236861.

⁷⁶⁴ 1402. IV. 21. (DL 328.), 1402. X. 12. (ZsO II. 1981. sz.).

torum)⁷⁶⁵ tetten érhető: az egyetlen birtokrész két korábbi birtokosából (Tárnok Lőrinc és Tót Miklós) összevonással egy lett: „Tót Lőrinc Tárnoklőrinc más néven Tótmiklóstelke” (*Tarnokleurenchaza alio nomine Tothmiclosteleke ..., que condam Laurentii Sclavi*).⁷⁶⁶

⁷⁶⁵ DF 236813.

⁷⁶⁶ EFB 3., DF 236861.

4. Összefoglalás

Az esztergomi székesfőkáptalani magánlevéltár és a magyar középkori egyháztörténet egyik legtöbbet forgatott forrásának, illetve az azt tartalmazó kötet tartalmi vizsgálatának végére értünk. Természetesen, amint azt az előszóban is jeleztem, nem volt céлом a vizitáció minden eddig kiaknázatlan területének feltárása és elemzése. A munkámban ugyanis elsődlegesen arra törekedtem, hogy feltárjam a kötet (a vizitáció és a többi szöveg) „keletkezéstörténetét”, és ezzel megteremtsem a forrás további vizsgálatának és felhasználásának alapját. Másképpen fogalmazva: mivel az eddigi egyház-, iskola- és politikatörténeti, valamint a régészeti irodalom mindenféle kritika nélkül elfogadta a székeskáptalan egyházlátogatási jegyzőkönyvének „önmeghatározását” és adatait unos-untalan 1397. évi példaként idézte, félrevitte kutatást és – nincsen rajta mit szépítünk – hamis színbe borította a székeskáptalan és a testület életét. Ráadásul a vizitációt tartalmazó kötet többi középkori és újkori anyaga – mivel Kollányi Ferenc nem utalt egyértelműen létezésükre – kikerült a tudományos kutatás látóköréből. Az előszóban azt ígértem, hogy két kérdésre keresem a választ: mikor és milyen részekből állították össze a *canonica visitatio* szövegét. Itt az idő ezek megválaszolására.

Kollányi Ferenc annak idején a kiadás bevezetésében azt írta, hogy a „lemásolt kézirat azonban nem egykorú feljegyzése az 1397-évi egyházlátogatás eredményének. Ezt maga az írás is mutatja. Tehát az eredeti jegyzőkönyvnek csak is egyik másolatát őrzi tudtunkkal a káptalani levéltár. Hogy ki készítette e másolatot és mikor, minderről mit sem tudunk. Az az egy bizonyos, hogy a jegyzőkönyvet a XV. század második felében írták bele a könyvecskebe”.⁷⁶⁷ – Eddig minden szavával egyetérthetünk, de ezt követőkkel már nem: Kollányi Ferenc ugyanis abból a – hibás – alaphelyzetből indult ki, hogy a kötet az 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv másolata, ezért benne fel sem merült az a lehetőség, hogy a kötet nem *egy* vizitáció szövegét tartalmazza, így alapvetően csak arra keresett magyarázatot, hogy mikor készült a *másolat*. Véleménye szerint „(e)zt pontosan meg lehet határozni. ... A legutolsóban, a 49-ikben afelől tudakozódik a püspök, vannak-e a káptalannak statutumai; a 48-ikban pedig hogy mely káptalani méltóság bír saját házzal? Számot adván e lakásokról, közvetlen ezután ismét egy kápolna javadalomról van szó. Az első pillanatra látszik, hogy ez nem tartozhatik a visitationalis jegyzőkönyvhöz, mert ez esetben ennek a kápolnának is az 5. pontban kellene említettetnie. De ettől eltekint-

⁷⁶⁷ Kollányi F.: *Visitatio* 72.

ve, maga a szövegezés is világosan bizonyítja, hogy ez a rész a visitatio után íratott le. Ugyancsak – olvassuk ebben – vannak még egyéb igazgatóságok is, a melyeket postea – *azután*, alapítottak egyes jámbor káptalanbeliek, lelküknek üdvére. Ezt csak is úgy lehet érteni, hogy az egyházlátogatás megtörténte után jöttek létre e javadalmak. Átlapozva a kéziratot, azt fogjuk tapasztalni, hogy amikor olyan egyénekről tétetik a jegyzőkönyvben említés, akik a leírás idejében már nincsenek az élők között, rendszerint nem hiányzik a név mellől a néhai, a quondam szócska. Ezt előre bocsátva és szem előtt tartva, legalább megközelítőleg megtudjuk mondani, mikor készült e kézirat.⁷⁶⁸ Az előbb jelzett hibás előfeltételezés után Kollányi levonta a *szöveg* (kézirat) leírásának idejére vonatkozó helytálló következtetést: „(u)gyanis a fentebb említett javadalomnak, a sz. Jeromos kápolnája igazgatóságának leírásában azt olvassuk, hogy sz. Jeromos kápolnáját a főszékesegyház északi részében Kesztlöczi Mihály olvasókanonok építette és javadalmazta ... Miután ezen leírásban Kesztlöczi neve két ízben is említettik, és egyszer sem olvassuk neve mellett a quondam szócskát, ebből észszerűen arra kell következtetnünk, hogy mikor azt leírták, Kesztlöczi még életben volt. Már pedig tudjuk, hogy Kesztlöczi Mihály 1469–1499-ig⁷⁶⁹ szerepelt mint esztergomi olvasókanonok. A kéziratnak tehát, a melyet itt másolatban bemutatunk, szintén ezen évek alatt kellett készülnie.”⁷⁷⁰

A kulcs az ún. 1397. évi vizitációval kapcsolatban a „kézirat” kifejezés: Kollányi Ferenc feltételezésével szemben nem a Kanizsai János esztergomi érsek által elrendelt egyházlátogatási jegyzőkönyv szövegének „modernizált” és kiegészített másolatával van dolgunk, hanem több, különböző időpontban lejegyzett szövegnek – a Kollányi által jelzett időpont körüli – összeszerkesztésével. Azaz a 15. század végén nem az eredeti, 1397. évi jegyzőkönyvet másolták le és bővítették szövegét az eltelt évszázad alatt bekövetkezett változások megörökítésével. A másolaton – valójában tisztázaton – elvégzett vizsgálatok alapján ugyanis biztosan nem a Kollányi Ferenc által feltételezett módon készült a vizitáció ma ismert szövege. A jegyzőkönyvben található számtalan személynév és megörökített esemény feldolgozása és elemzése után egyértelmű, hogy nem arról van szó, hogy az eredeti, 1397. évi szöveget modernizálták és bővítették. A szöveg bevezetésében és egy-egy adott válaszban együtt szereplő kanonokok ugyanis sokszor teljesen eltérő időpontban voltak a testület tagjai, méltóságviselésük időszakát évtized(ek) választották el, és sokszor még csak nem is érintkeztek egymással. Ráadásul itt is meg kell említeni azt a hihetetlen és egyúttal megmagyarázhatatlan tény, hogy a testület egyik emblematikus figurájának, Vicedomini Máténak a neve még csak említés szintjén sem jelenik meg a szövegben: jöllehet 1395-től több mint három évtizeden keresztül volt a székeskáptalan tagja.

⁷⁶⁸ Uo. 72–73.

⁷⁶⁹ Jelen tudásunk szerint 1483 és 1499 között mutatható ki.

⁷⁷⁰ Kollányi F.: Visitatio 73.

A 15. század végén valaki – egyelőre – ismeretlen okból és ismeretlen személy felkérésére beült a székeskáptalan „levéltárába”, ahol – talán – kézhez vette egy vagy több valós *canonica visitatio* szövegét, majd mintaként követve annak szerkezetét és egyúttal fiktív elemekkel is bővítve azt, mintegy „leltárt készített” a székesegyházról és nem mellékesen az érsekségről. Munkájához biztosan felhasználta az akkor még meglévő, de azóta elveszett 1397. és 1407/1408. évi, illetve további években keletkezett egyházlátogatási jegyzőkönyveket, a kápolna- és oltáralapításokról szóló, valamint az azok részére szóló kegyes adományokat megőrkítő, a káptalani birtokállományt rögzítő okleveleket. Munkájába beépítette az akkor kanonoki javadalmat viselőktől származó szóbeli információkat, illetve visszaemlékezéseket is. Mindenből – mondhatni – egy kicsit, hogy minden, egyházlátogatás során felmerülő kérdésre legyen valamilyen információ. Munkája elkészültével a szöveget bemásolta a minden bizonnyal általa összeállított és megkezdett – korai (középkori) – kötetbe (kolligátumba) és ma ezt a tisztázatot ismerjük és nevezzük – hibásan – az 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvnek.

Végső soron mit mondhatunk az esztergomi székeskáptalani vizitációról? Az ún. 1397. évi esztergomi vizitáció szövegét őrző forrás – és itt idézhetjük Solymosi Lászlónak a brassói kódexben található esztergomi zsinati határozatokról írt mondatait – „valójában fiktív oklevél, amelynek ugyan minden szava hiteles, de valójában sohasem létezett. Összeállítója, másolója különböző zsinati anyagokat tartalmazó oklevelekből” – a jelen munkára alkalmazva: jegyzőkönyvekből és oklevelekből – „szerkesztette egybe. Eljárását, mivel nem hamisításról volt szó, nem titkolta el ...”⁷⁷¹ Az egyházlátogatási jegyzőkönyv másolója sem titkolta el, hogy miről van szó, hiszen a szöveget a „Modus et ordo visitationis capituli ecclesie Strigoniensis” mondattal indította. E felütésből viszont egyértelmű kellett volna legyen mindenki számára: a szöveg nem egy 1397-évből keletkezett forrás,⁷⁷² hanem több, különböző időpontban készült egyházlátogatás, írásos feljegyzés és szóbeli visszaemlékezés alapján összeállított – megkockáztatjuk – *minta*, amely talán arra a kérdésre ad választ, hogyan kell egyházlátogatási jegyzőkönyvet összeállítani. A forrás újkori használóit viszont többek között az tévesztette meg – amellet persze, hogy szövegét senki sem vizsgálta szisztematikusan –, hogy a forrás kiadója, Kollányi Ferenc – vagy megbízottja – elfelejtette lemásolni a szóbanforgó, a szöveg elején álló címet, és így anélkül jelent meg – egyébként szinte hibátlan szöveggel – az ún. 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv.

⁷⁷¹ Solymosi L.: Az esztergomi egyházmegye ünneplajstroma 92.

⁷⁷² Rossz párhuzamként idézhetjük a zágrábi székeskáptalani statútumokat, amelyeket ugyan 1334-ben hirdettek ki, de a ma ismert alakjukat – a benne szereplő személyek alapján – legkorábban két évtizeddel később, 1354-ben nyerték el (Solymosi L.: Az egri káptalan statútuma 137).

Mindez a jelenkor kutatói számára azt jelenti, hogy a vizitációban szereplő adatok csak háttérük mélyreható vizsgálata után, rendkívüli körültekintéssel használhatók fel: így például önmagában nem alkalmas sem építészeti emlékek (kápolnák, oltárok) datálására, sem a káptalani birtokállomány bemutatására, illetve a divisori tisztség létrehozásának ideje sem köthető az 1397. évhez. Továbbá félrevezető információkkal szolgál és éppen ezért óvakodni kell attól, hogy például statisztikát készítsünk azokról a kanonokokról, akiknek nem volt breviáriuma, vagy akik nem voltak a nagyobb egyházi rendekre felszentelve. Ugyanígy alkalmatlan a kanonokok képzettségének, misejárási kötelezettségei megtartásának jellemzésére, és a sort még folytathatnánk. Összefoglalóan, a vizitációban leírt információk – hiszen kis túlzással, ahány válasz, annyi különböző év – csak akkor építhetők be egy adott időszakról szóló bármiféle elemzésbe, illetve a székeskáptalan működésének leírására, ha azt más forrásból származó információink is alátámasztják. A káptalani statútumoknak a korábbi módon történő idézése, analízise, azaz a többi magyarországi káptalan statútumainak írásba foglalási időpontjai közé illesztése a jelen formában szintén nem lehetséges. Összehasonlításuk pedig – egyelőre – szintén nem javasolt. Mint láttuk, van olyan határozata, amelyet biztosan a 15. században alkottak, ugyanakkor a nagyobbik rész meghozatalának és lejegyzésének időpontjára még támpontjaink sincsenek – ennek meghatározása, ha egyáltalán lehetséges, a további kutatások feladata lesz.

**Az egyházlátogatási jegyzőkönyvet tartalmazó
kötet anyaga**
(esküminták, vizitáció, rendelkezések, határozatok, oklevelek)

A kötet leírása

A csaknem szabályos négyzet alakú könyv a kötéstáblából⁷⁷³ és 67 számozott folióból áll, de tüzetesebb átnézése után kiderül, hogy valójában eggyel több lap van benne, mivel a 9. folió verzója után egy teljes lap kimaradt a számozásból, azaz összesen 68 foliót, illetve 136 oldalt tartalmaz a kötet. (Éppen ezért a 12. táblázatban a jelenlegi számozás után zárójelben a helyes folió számot is feltüntettem, a rossz szám egyébként a forrásnak a Diplomatikai Fényképgyűjtemény számára készült lefotózásakor még nem szerepelt rajta). Őrzési helye az Esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltára, a pontos jelzete pedig: Lad. 50, fasc. 0, nr. 11. (korábban: Lad. 50. sine fasc. et num.), Régi vizitációk és formuláskönyvek. A kötet külső borítóján újkori kézzel: *Visitationale Venerabilis Capituli Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, acta visitationis anni 1397. ac etiam statuta ejusdem v(enerabilis) c(apituli) in se continens, quibus omnibus quaedam juramentorum formulae praemittuntur*; a belsőn: *ad acta lectoralia titulo XII. n° 4.* felirat szerepel. A kötetben lévő szövegek egyértelműen tisztázatok, így gyakorlatilag nem tartalmaznak javításokat, kihúzásokat. Ezt egyébként indirekt módon bizonyítja a Krisztus-kollégiumról alkotott káptalani rendelkezés, amely harmadik sorának elején kihúzták az „ad doctrinam” szavakat, amelyek aztán a negyedik sor elején szerepelnek újra, ekkor már helyesen: a szöveg leírásakor tehát egy sort tévesztett, „átugrott” a másoló szeme.⁷⁷⁴ A kötet szerkezete azonban csak látszólag egységes, azt valójában különböző korokban készült részekből állították össze (lásd a 12. táblázatot).

12. táblázat: a kötet felépítése

DF 237946.	Esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltára, Lad. 50, fasc. 0, nr. 11.				
pagina	ív	folió szám	régi folió szám	a rész tartalma	vízjel
–	1r-6v	1r-6v	–	üres oldalak	a foliókon felváltva: szarvas félkeréken koronás pajzsban (Bazin, 1715) ⁷⁷⁵ és hód alatta FH monogram (1698, Bazin) ⁷⁷⁶

⁷⁷³ Újkori, egyszerű, bekoszolódott papír.

⁷⁷⁴ fol. 44r (pag. 91.)

⁷⁷⁵ Az első ismert példa, képét lásd www.belyegmuzeum.hu/MAPAVIT-DMVA/29743.html [letöltés: 2013. június 4.]

⁷⁷⁶ Az első ismert példa, képét lásd www.belyegmuzeum.hu/MAPAVIT-DMVA/2942.html [letöltés: 2013. június 4.]

DF 237946.	Esztergomi székesfőképtalan magánlevéltára, Lad. 50, fasc. 0, nr. 11.				
pagina	ív	folió szám	régi folió szám	a rész tartalma	vízjel
–	7r-11v	7r-7v	–	üres oldalak	nem észlelhető
3–7	(12v)	8r-9v (10v)	–	különböző esküformulák (canonicus, vicarius et iudex, divisor, arendator, syndicus et fiscalis)	nem észlelhető
–		10r-11v (11r-12v)	–	üres oldalak	nem észlelhető
8–10	12r-13v (13r-14v)	uaz	–	a nagyprépost és az olvasókanonok panasza	jobbra ugrató szarvas félkeréken (1749, Nádásfő) ⁷⁷⁷ (fol. 13r [14r])
11–13	14r-16v (15r-17v)	14r-15v (15r-16v)	IIr-IIIv	középkori kézzel esküformulák (prebendarius, altarista, officialis capituli, canonicus)	mérleg körben felette hatágú csillag (1500, Fabriano, Itália) ⁷⁷⁸ (fol. 16v [17v], 19r [20r], 60r [61r])
14		16r (17r)	IVr	jegyzői eskü, kora-újkori kéz, e-caudátákat használ és szerepel benne Verancsics Antal olvasókanonok neve	
–		16v (17v)	IVv	üres oldal	

⁷⁷⁷ Az első ismert példa, képét lásd www.belyegmuzeum.hu/MAPAVIT-DMVA/13789.html [letöltés: 2013. június 4.]

⁷⁷⁸ Az első ismert példa, képét lásd www.belyegmuzeum.hu/MAPAVIT-DMVA/17179.html [letöltés: 2013. június 4.]

DF 237946.	Esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltára, Lad. 50, fasc. 0, nr. 11.				
pagina	ív	folió szám	régi folió szám	a rész tartalma	vízjel
15–86	17r-26v (18r-27v)	uaz	Vr-XIVv	Visitatio 1397	
	27r-32v (28r-33v)	uaz	XVr-XXv		
	33r-37v (34r-38v)	uaz	XXIr- XXVv		
	38r-41v (39r-42v)	uaz	XXVIr- XXIXv		
	42r-49v (43r-50v)	uaz	XXXr- XXXVIIv		
	50r-61v (51r-62v)	50r-52v (51r-53v)	XXXVIIIr- XLv		
87–102		53r-61v (54r-62v)	XLIr- XLVIIIv	különböző korú bejegyzések és oklevelek 1492 és 1588 között, lásd alább!	
–	62r-67v (63r-68v)	uaz	–	üres oldalak	ugyanaz a papír és vízjelek mint a kötet elején

A különböző vízjeleket tartalmazó papírivek és a kötet táblázatos formában ábrázolt szerkezete alapján az összeállítás menetéről és koráról azt mondhatjuk, hogy a legkorábbi, középkorinak mondható rész a jelenlegi kötet közepén, a 14. [15.] folió rektóján indul és a 61. [62.] folió verzójáig tart, ennek az egységnek – nem véletlenül – külön, korábbi, akár egykorúnak tartható folió számozása van. (Az első folió hiányzik, eredetileg talán azon lehetett feltüntetve a kötet címe.) Ugyanakkor az ezeken a foliókon található szövegek sem azonos időben kerültek lejegyzésre. Legkorábban az ún. 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvet írták bele, valószínűleg valamikor Bakóc Tamás érseksége idején, az ívek vízjele és az íráskép alapján bizonyosan 1500 után. (A vízjeleknek természetesen nem tulajdoníthatunk kizárólagosságot a forrásszöveg és a kötet elkészültének kormeghatározásánál.) További támpontokat jelenthetnek számunkra az ebben a részben található oklevelek és feljegyzések (lásd a 13. táblázatot).

13. táblázat: a legkorábbi kötet tartalma

régibb folio szám	tartalma	„kéz”	egyéb megjegyzés
fol. IIr	Forma iuramenti prebendariorum in principio receptionis	A	középkori íráskép
fol. IIv	Forma iuramenti altaristarum / Forma iuramenti officialium capituli	B	nem középkori íráskép, de mindkettő ugyanaz a 16. századi kéz
fol. IIIr	Forma iuramenti canonicorum	C	középkori íráskép
fol. IIIv	üres		
fol. IIIIr	Forma iuramenti notarii	B	nem középkori íráskép, ugyanaz a 16. századi kéz, mint a IIv folián, szerepel benne Verancsics Antal esztergomi olvasókanonok neve. ⁷⁷⁹ Felette két, félbehagyott, de utóbb folytatott bejegyzés.
fol. IIIIv	üres		
fol. Vr-XLv	Modus et ordo visitationis capituli ecclesie Strigoniensis	A	
fol. XLIr	üres		
fol. XLIV	Statutum generale super proventus capelle B. M. V.	D	Az e-caudatát rendszertelenül használja. A szövegben szerepel, hogy jövedelmét már egyesítették a káptalanéval, ennek alapján a lejegyzésére 1494 után került sor. ⁷⁸⁰
fol. XLIIr	Statutum super proventibus dominorum canonicorum decedentium et eisdem in beneficiis successorum	D	
fol. XLIIv – felül	Statutum de sutoribus	E	1492. XI. 17-i káptalani határozat, nincsen eredetije.

⁷⁷⁹ 1550. X. 10-én nevezte ki Ferdinánd király olvasókanonokká (Lakatos A.: Verancsics Antal 264., Kollányi F.: Esztergomi kanonokok 150.).

⁷⁸⁰ Vö. Registrum Strig. 13., lásd még a 2.2.1. alfejezetet!

régibb folio szám	tartalma	„kéz”	egyéb megjegyzés
fol. XLIIv-XLIIIr	Deliberatio dominorum canonicorum super offertorio festi Beati Adalberti	F	1512. IV. 29. – Az oklevélnek nincsen eredetije.
fol. XLIIIr – alul	„in conservacione prediorum”	F	1516. VI. 17. – Az oklevélnek nincsen eredetije.
fol. XLIIIv	üres		
fol. XLIIIr-XLIIIv	Statutum super reformatione collegii Christi ⁷⁸¹	G	Az íráskép alapján ugyanaz a kéz írta, mint a következő, 1530. évi érseki oklevelet. Az ún. 1397. évi vizitációban már(!) szó esik reformálásáról!
fol. XLVr-XLVIv	Várdai Pál érsek határozatai	G	1530. ⁷⁸²
fol. XLVIIr	káptalani határozatok: 1576. IV. 8. és 1579. VIII. 4. 1588. III. 23.	H I	A két korábbi ugyanaz a kéz írta.
fol. XLVIIv	Bakóc Tamás 1504. VI. 7-i oklevele bizonyos szőlő ügyében	J	Egyértelműen középkori kéz. Az oklevél eredetije: DF 238311., 1504. VI. 21-i esztergomi káptalani átírása: DF 238313.

A táblázatban felsorolt adatok alapján sem tudunk sokkal többet mondani a könyv összeállításának időpontjáról: a 47 foliót tartalmazó korai kötetbe legkorábban tehát a *Visitatio* szövegét másolhatták be, majd az előtte és az utána lévő üres oldalakat fokozatosan megtöltötték különböző bejegyzések és oklevelek szövegével. Ezek közös jellemzője, hogy valamelyik korábbi pont által leírt szabályozásban bekövetkezett változásról tudósítanak. A könyvecske fennmaradását nagyban elősegíthette, hogy az 1526 után is használatban maradt, hiszen ebbe (is) feljegyezték a Várdai Pál esztergomi érsek idején, 1530-ban – talán Szent Adalbert ünnepe (ápr. 23.) táján – hozott határozatokat. Esztergom eleste előtt a kötetet az elmenekülő káptalan magával vitte Pozsonyba, majd Nagyszombatba. Végül az érsekség 19. századi visszaköltözésével a könyv is hazatért Esztergomba. Mindezek közben, még a 18. század közepén az ekkora kisebb-nagyobb sérüléseket elszenvedhetett könyvet szétszedték, a gerincet megerősítették, elé és mögé is további lapo-

⁷⁸¹ Hiányos és hibás kiadását lásd Knauz N.: Krisztustársulat 348–349.

⁷⁸² Az évszám a szövegben is szerepel, de egy másik kéz az első sor fölé is odaírta (Kollányi F.: Esztergomi kanonokok XVIII. indoklás nélkül).

kat helyezve újból összefűzték, majd körülvágták – kialakítva így a jelenleg ismert kötetet. Az így hozzáfűzött oldalakra aztán további szövegeket is bejegyeztek, noha rengeteg üres pagina is maradt a könyvben (pl. az utolsó ív 10 oldalán egyetlen betű sincsen).

A fentiek alapján a következőket mondhatjuk: a 15/16. század fordulóján összeállítottak egy hat ívből álló kötetet, amelynek oldalaira bemásolták – az egyszerűség kedvéért nevezzük továbbra is így – a *Visitatio* szövegét. Ezt – hangsúlyozzuk – egy kéz írta le. Az idő előrehaladtával a korábban üresen maradt oldalakra különböző kezek újabb és újabb tételeket jegyeztek be, s időközben az első – és valószínűleg az utolsó – folió is elveszett. Talán a különböző sérüléseknek – és a nem megfelelő őrzésnek⁷⁸³ – tudható be, hogy a 18. század közepén a középkori kötet elé összesen 1 és $\frac{3}{4}$, utána pedig $\frac{3}{4}$ ívnyi – nem egyidőben készült – papírt kötöttek be és ragasztottak össze vele, illetve a kötésben lévő sérült lapokat is igyekeztek ennyivel kijavítani. E restauráció révén hozták létre a jelenleg is rendelkezésünkre álló kötetet.

A legkorábbi, rekonstruált kötetnek létezik egy, leginkább a 18. századra keltezhető másolata, amely azonban csak a vizitációt, a javadalmások eskü-mintáját és Bakóc Tamás esztergomi érsek 1504. évi oklevelét tartalmazza. Ez szintén az Esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltárában van, jelzete: Lad. 77. sine fasc. et num., alatta: XII. Normativa numero 1mo. – A köteten következő cím szerepel: *Antiquissima Visitatio E(cclesiae) M(etropolitanae) S(trigoniensis) Capituli anni 1397^{mi} sub Joanne Kanisay archiepiscopi Strigoniensis sub turri ecclesiae reperta accedit ad calcem epistola Thomae cardinalis et archiepiscopi Strigoniensis data anno 1504 circa vineam altarisarum*. A kötet 151 folióból áll, némelyiken vízjel is található (egy „p” betűt ábrázol felette pajzzsal, amely függőleges vonallal kettéosztott, de az osztók vége háromfelé nyílik).⁷⁸⁴ A másolat különlegességének mondható, hogy minden foliónak csak a verző oldalára írt a másoló (talán balkezes lehetett) és – mint említettem – gyakorlatilag csak a középkori jegyzőkönyvet másolta le (lásd a 14. táblázatot).

14. táblázat: a másolati kötet tartalma

folió szám	tartalom
1v-2v	Forma iuramenti prebendariorum in principio receptionis
2v-105v	Visitatio
106v-148v	Statutum-ok
149v-151v	Bakóc Tamás esztergomi érsek 1504. VI. 7-i oklevele

⁷⁸³ Lásd a másolat címét, amely szerint „a torony alatt találták meg” a legrégebb vizitációt.

⁷⁸⁴ Az ábra megszólalásig hasonlít Kaufbeuren város 1529. évi vízjelére (www.belyegmuzeum.hu/MAPAVIT-DMVA/4266.html [letöltés: 2013. június 4.]), de biztosan nem az.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért szükséges újból, immáron harmadszor is kiadni a forrást. Batthyány Ignác jóvoltából ugyanis közel kétszáz éve ismert a szakmai nyilvánosság számára az esztergomi egyházlátogatási jegyzőkönyv.⁷⁸⁵ A püspök Hevenesi Gábor jezsuita másolata alapján közölte a forrást, de a megjelent szöveg több helyen hiányos (így például a statútumok teljes egészében hiányoznak), illetve olvasási hibákkal terhelt. Kollányi Ferenc – mint írta – az esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltárában kutatásai közben rábukkant egy könyvecskére,⁷⁸⁶ amely ugyanazt a címet viselte, mint amit Hevenesi és Batthyány feltüntetett, de szövege azokéhoz képest teljesebb volt. Ennek okán Kollányi – mivel az esztergomi kanonokokról készített munkájában amúgy is felhasználta – a forrás újraközlése mellett döntött. Amint azt már ő is megállapította, az általa „lemásolt kézirat azonban nem egykorú feljegyzése az 1397. évi egyházlátogatás eredményeinek. Ezt maga az írás is mutatja. Tehát az eredeti jegyzőkönyvnek csak is egyik másolatát őrzi” a magánlevéltár.⁷⁸⁷ Kollányi a másolat elkészültét a 15. század második felére, azon belül Keszölczi Mihály olvasókanonok kápolnaalapítása alapján 1469 és 1499 közé helyezte.⁷⁸⁸ Ugyanakkor Kollányi azon kívül, hogy közölte a Batthyány kiadásából hiányzó statútumokat, valamiért csak a püspök által kiadott szöveg rossz olvasatainak javítását tartotta elsődlegesen szem előtt, és feltehetően ennek következtében az ő kiadásából is kimaradtak szavak,⁷⁸⁹ rosszul oldott fel rövidítéseket,⁷⁹⁰ illetve egész „cím” is tollban maradt.⁷⁹¹

A fentiekén túl az újbóli közlés mellett szólt, hogy egyik korábbi szövegkiadás sem ejtett szót a kéziratban található egyéb, középkori, kora újkori és újkori szövegekről, a kötet vízjeleiről, továbbá a vizitáció datálásában sem tartható a korábbi szakirodalom álláspontja (1397): a szóbanforgó másolat valójában nem másolat, hanem több, különböző időben készült feljegyzés, vizitációs jegyzőkönyv, illetve egyéb írás alapján készült tisztázat. Végül, de nem utol-

⁷⁸⁵ Batthyány I.: *Leges ecclesiasticae* III. 297–332. – E munkára hivatkozva aztán többen is közöltek a forrásból részleteket, de a hiányzó statútumok kiadását Kollányi Ferenc kiadásáig senki sem pótolta. Így Fejér György *Codex diplomaticus*-ában (Fejér X/2. 506–518.) viszonylag hosszabb, kivonatosszöveget, Török János (Török J.: Magyarország primása II. 55–57.) pedig a vizitáció érsekekre vonatkozó részleteit közölte. A további kiadásokra lásd ZsO I. 4784. sz.

⁷⁸⁶ A forrás ma is ott található: PL, EKM 50-0-11.

⁷⁸⁷ Kollányi F.: *Visitatio* 72.

⁷⁸⁸ Uo. 73.

⁷⁸⁹ Pl. a kiadásának 268. oldalán az „item si quispiam” kezdetű mondatból a „de capitulo” után az „ipsi capitulo” (fol. 38v [pag. 82.], második bejegyzés) kimaradt.

⁷⁹⁰ Pl. a kiadásának 269. oldalán a „Proventus divisoris” cím után az „inter est” helyett „necessitas est” áll a szövegben (vö. fol. 39r [pag. 83.]).

⁷⁹¹ Vö. a kiadásának 264. oldalán, az „Infirmi ex anniversariis ...” cím előtt elmaradt az „In facto capituli ...” cím és annak szövege (vö. fol. 36r [pag. 77.]).

sósorban, a magyar egyháztörténet egyik legfontosabb forrása megérdemli, hogy az immáron százhusz éve megjelent közlést felváltsa a mai kor elvárásainak megfelelő modern kiadás.

A kiadás elvei

A szövegkiadás a teljes kötet anyagát, azaz a középkorban és a kora újkorban keletkezett részeket egyaránt tartalmazza. A szövegközlés az 1526 előtti, illetve az újkori latin források Magyarországon szokásos elvét követi, figyelembe véve a legújabb ajánlásokat:⁷⁹² a középkori résznél a normalizált *ti* és *e* megtartása a *ci*, illetve az *ae* helyett (az utóbbit az újkori részben meghagytam), ellenben a szó eleji *w* helyett *vu* szerepel, továbbá az *u* betűt a szó hangalakjának megfelelően írtam át *v* vagy hagytam meg *u* betűnek; a *Beatus*, *Sanctus* és személynevek nagy kezdőbetűs, személynevet nem tartalmazó ünnepnevek kis kezdőbetűs írása; *Iohannes* a *Johannes* helyett; a *J* betűnek csak vulgáris névalakok esetében való használata (az újkori részben ezeket nem javítottam át, hanem meghagytam a forrásban szereplő alakjukban); nagy kezdőbetűvel szerepelnek az Apostoli Szentszék, *Apostolica Sedes* és a császári fenség, *Caesarea Maiestas* szavak. A betűvel rövidített szavakat – pl. „*V*” = *venerabilis* és alakjai, „*S*” = *Sanctus* és alakjai – jelölés nélkül feloldottam

A „középkori szöveg” tisztázatának készítője néhány szót a szokásostól rendszeresen eltérően írt: *vespera* és alakjai helyett minden esetben *wespera* és alakjai, a *pius* és alakjai helyett *pyus* és alakjai szerepelnek, ezeket szintén normalizáltam; csak úgy, mint az egyetlen bekezdésben szereplő Jeromos szó alakjait: *Hyeronimus* helyett *Hieronymus*). Hasonlóképpen javítottam, de jeleztem is, hogy a „komáromi” szó latin alakjában a másoló következetesen kihagyott egy szótagot, illetve elhagyta annak rövidítését: *Camar(on)iensis*. Ugyanakkor néhány szó esetében megtartottam az írnok kezére jellemző alakot: *Nitra* / *Nitriens* és alakjai helyett – szinte kivétel nélkül – a *Nittra* / *Nittriens*, a *pecunia* és alakjai helyett a *peccunia* és alakjai, a *quotidianus* és alakjai helyett pedig a *quottidianus* és alakjai szerepelnek. A szövegben a felet jelentő áthúzott „*I*” betűt ½-ként jelöltem.

A vesszőhasználatban azt az elvet kívántam követni, hogy a szintaktikailag összetartozó elemek közé lehetőleg ne kerüljön vessző. A szövegekben előforduló arab, illetve római számok alakját megtartottam, általában is igyekeztem a szöveg írásmódbeli jellegzetességeit megtartani. Megtartottam a kézirat írásmódját a titulusok és a hosszú szövegeket tagoló *scriptura longior* esetében is, ezeket kiskapitálissal emeltem ki. A szavak esetleges hiányait (egy szótag kimaradt, rövidítés elmaradt) zárójelek között pótoltam.

⁷⁹² Tringli I.: Középkori oklevelek, Szovák K.: Korreferátum, Oborni T.: Kora újkori latin nyelvű forrásszövegek.

A szövegekben minden személy- és helynevet, valamint intézményt igyekeztem azonosítani, továbbá jegyzetekkel egészítettem ki minden eseményt, fogalmat, egyáltalában minden figyelemre számot tart(hat)ó kifejezést és adatot.

1 (pag. 1.)

VISITATIONALE VENERABILIS CAPITULI ECCLESIAE METROPOLITANAE
STRIGONIENSIS, ACTA VISITATIONIS ANNI 1397. AC ETIAM STATUTA EJUSDEM
VENERABILIS CAPITULI IN SE CONTINENS, QUIBUS OMNIBUS QUAEDAM
5 JURAMENTORUM FORMULAE PRAEMITTUNTUR

(sine pag.)

Ad acta lectoralia titulo XII. n° 4.

10 (pag. 2.)

I

Különböző esküminták (újkori kézzel)

15

JURAMENTUM A CANONICIS TEMPORE RECEPTIONIS EORUM IN NUMERUM
DOMINIORUM CAPITULARIUM ALMAE ECCLESIAE METROPOLITANAE STRIGONIENSIS
PRAESTARI CONSUEVIT

20 Ego N. N. canonicus ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, archidiaconus
N. juro per Deum vivum, Beatam Virginem Mariam, Beatum Adalbertum,
omnes sanctos et electos Dei necnon sacrosancta evangelia manibus meis
tacta, me in omnibus consentire sacrae Romanae ecclesiae et Apostolicae
25 Sedi et eandem fidem tenere, quam sacrae Romanae ecclesiae authorita-
te evangelica et apostolica tenendam tradit, proinde anathematizo omnes
haereses, quae a professione et doctrina eiusdem Romanae ecclesiae quovis
modo dissident, in primis autem eas, quae hoc tempore vigent quoque a Lu-
thero initium sumentes in varias sectas divisae in hoc regno Hungaria et aliis
quibusdam grassantur.

30 Eos quoque, qui contra hanc fidem Sedis Apostolicae venerint cum dogma-
tibus et sectatoribus suis aeterno anathemate dignos pronuncio. Etsi ego
ipse, quod absit, contra hanc professionem meae fidei aliquando venero
ipso facto omnibus beneficiis, quae in dicta ecclesia Strigoniensi vel nunc
habeo, vel in posterum habuero, sim privatus absque ullo alio iuris proces-
35 su non obstantibus quibuscunque in contrarium facientibus.

Item secreta ecclesiae et capituli, tenores privilegiorum et aliarum littera-
rum sensum et intellectum, quae in damnum ecclesiae verisimiliter vergere
possint, directe vel indirecte, occulte vel manifeste, per me vel alium non
pandam aliquomodo. Item consilia dominorum de capitulo praenotatae
40 ecclesiae et tractatus pro utilitate capituli in loco capitulari vel extra factos
et habitos non manifestabo cuiquam.

Item utilitatem (pag. 3.) huius ecclesiae consilio, favore et auxilio iuxta
meum posse procurabo. Quascunque res et bona ecclesiae non auferam,
neque distraham, sed potius ablata et distracta, si quae sunt, in isto statu vel

in quemcunque alium devenero, recuperabo. Juro item, quod concordatum cleri Hungarici cum serenissima regia maiestate diplomatum regis nostri piissimi Ferdinandi secundi, anni 1625 contentum,⁷⁹³ observabo et pro meo posse observari curabo.⁷⁹⁴ Ita me Deus adiuvet et haec sancta Dei evangelia et Beatus Adalbertus. 1
5

JURAMENTUM VICARII ET JUDICIS

Ego N. N. vicarius vel iudex ordinarius ecclesiae Strigoniensis iuro per Deum vivum et sanctos eius et ad haec sancta Dei evangelia, quae manibus meis tango, quod illustrissimo ac reverendissimo D(omino) N. N. archiepiscopo Strigoniensi Sedis Apostolicae legato nato et regno Hungariae primati, sacratissimae Caesareae Maiestatis summo cancellario, secretario et consiliario, praelato et domino meo gratiosissimo fidelis et obediens ero, nec ero in consilio, ut honorem, statum, dignitatem, iura, privilegia, auctoritatem, vitam amittat, sed potius ea omnia pro virili mea omni tempore defendendam ac in omnibus bonum, rectum et fidele consilium ei dabo, ac quaecunque audivero eius honorem ac statum tangentia vel offendentia non cessabo ei diligenter et fideliter revelare. 10
15
20
25
30
Secreta eius nemini pandam, omnibus coram me causantibus semoto omni humano favore, gratia, odio et affectu, corruptela, sola iustitia ante oculos meos habita, rectum et iustum iudicium incorrupte faciam, pro iudicando aut alio quovis colore pactum nullum de dando vel non dando, faciendo vel non faciendo cum litigantibus vel litigaturis faciam, nullum munus accipiam ab illis, quos litigaturos sciam, vel qui iam litigent, exceptis his, quae de iure et consuetudine laudabili officio meo debita sunt et consueta, nec promissionem (pag. 4.) ullam dandi excipiam vel recipiam antea vel post oblatam, in causis cognoscendis quantum sciam et potero a iure canonico et laudabilibus consuetudinibus huius ecclesiae Strigoniensis non dissidendam, litigantes indēbitis et insolitis expensis et dilationibus non gravabo et neutri parti favens sententias proferam. Ita me Deus adiuvet et haec sancta ipsius evangelia etc.

JURAMENTUM LECTORIS

Ego N. iuro per Deum vivum, Beatam Dei genetricem semper Virginem Mariam, Sanctum Adalbertum, omnes sanctos et electos Dei et haec sancta Dei evangelia, quae manibus meis tango, quod v(enerabili) capitulo ecclesiae Strigoniensis per omnia obediens ero et fidelis et ad quodcunque officium aut munus, ob eundem electus vel emissus fuero, parebo, in officio mei lec- 35

⁷⁹³ 1625. évi 23. tc. (CJH III. 250–253.), Kollányi F.: A főpapság végrendelkezési joga 162–164., Oláh P. R.–Tusor P.: Lippay testamentuma 330.

⁷⁹⁴ A mondat utólag, későbbi kézzel a margón besúrvva.

1 toratus secundum statuta huius venerabilis capituli et regni iura ac consue-
 tudinem litteras omnes, tam in negotio capituli exarandas, quam causales et
 iuridicas fideliter et summa diligentia, non solum per me ipsum, sed et per
 5 iuratum et fidelem notarium expediam et in protocolon omnia fideliter re-
 ferri curabo, ipsas vero litteras, quae in protocolon inscribi non solent, fide-
 liter consistorio praesentabo. Executiones secundum seriem veram, iustam et
 fidelem distribuam, neque in ea personarum ullam rationem habebo.
 Statuta et laudabiles consuetudines huius venerabilis capituli prompte et
 fideliter observabo. Secreta item et consilia et conclusiones consistorii et
 10 dominorum de capitulo privilegiorum contenta observabo et quae in dam-
 num manifestum capituli directe vel indirecte vergerent, nemini pandam.
 (pag. 5.)

Bona ecclesiae et capituli huius in quemcumque tandem statum aut dig-
 nitatem devenero, non distraham, neque abalienabo, quin potius distracta
 15 et abalienata pro posse meo recuperabo, recuperata vero non in usum pri-
 vatum convertam, sed venerabili capitulo applicabo. Executiones de more
 regni huius capitulo incumbentes et mihi concreditas et quascunque alias
 venerabili capitulo commissiones syncere absque omni fuco et bona fide ac
 20 diligenter peragam et postmodum coram venerabili capitulo referam om-
 nesque et singulas litteras, quae ad capitulum hoc scribentur et in manus
 meas pervenerint, dictis dominis de capitulo in consistorio existentibus aut,
 si id minus fieri posset ob aliquam summam et invincibilem necessitatem,
 coram iis fratribus, quos domi reperero, aperiam et tunc primum responde-
 25 bo ex consilio et decreto venerabilis capituli, nec ipsis insciis quidquam
 unquam expediam.

Haereses omnes, quae hoc tempore vigent quoque initium a Luthero sum-
 mentes in varias sectas sunt divisae, anathematizo illisque abrenuncio et si
 (quod Deus avertat) ipse in aliquam illarum incedero, extunc de facto non
 30 suffragante quavis donatione vel installatione vel quocunque alio remedio
 iuridico, omnibus beneficiis ecclesiis sim privatus. Sic me Deus adiuvet,
 Beata Virginis Maria, Sanctus Adalbertus, omnes sancti et haec sacra Dei
 evangelia manibus meis tacta, etc.

JURAMENTUM DIVISORIS

35 Ego N. iuro per Deum vivum, Beatam Virginem Mariam, Sanctum Adal-
 bertum, omnes sanctos et electos Dei, quod ego universos proventus vene-
 rabilis istius capituli, tam pecuniarias, quam etiam alios quoscunque, qui
 manibus meis subministrabuntur, iuste, fideliter et absque aliqua permu-
 40 tatione, semotis etiam dolo et fraude, qualicunque inter dominos fratres
 dividam (pag. 6.) nullasque res ad divisionem pertinentes diu apud me re-
 tinebo. Sic me Deus adiuvet, Beata Virgo, Sanctus Adalbertus, omnes sancti
 et electi Dei et haec sacra evangelia, quae manibus meis tango, etc.

JURAMENTUM ARENDATORIS

1

Ego N. venerabilis capituli arendator iuro etc., quod ego omnes decimas per arendatorem vendi solitas, iuste et fideliter et in quantum fieri post cum auctione arendabo pecuniaque ex praedicta arenda collectam, in nulla sui parte permutabo ac finita ipsa arendatione, ubi primum rediero⁷⁹⁵ domum, statim totam eam pecuniam absque aliqua diminutione in consistorium deferam. Sic me Deus adiuvet etc.

5

JURAMENTUM SYNDICI ET FISCALIS

10

Ego N. N. ecclesiae metropolitanae Strigoniensis syndicus et fiscalis iure per Deum omnipotentis ac omnes sanctos eius et haec sancta evangelia, quae manibus mei tango, quod ego ero fidelis et obediens reverendissimo domino, domino meo gratiosissimo N. N., non ero scienter adversus eum in consilio aut aliqua conspiratione, ut honorem, statum, dignitatem, iura ac privilegia sua amittat aut damnum et iniuria aliquo modo patiatur illae, quae ad eius fisci seu camerae utilitatem pertineat, quantum sciam ac potero, promovebo iuxta Suae Dominationis Reverendissimae mandatum sine corruptela in denunciationibus et inquisitionibus excessuum, tam clericorum, quam secularium, et iuribus fisci eiusdem procedam, nemini scienter et malitiose (pag. 7.) litem seu calumniam faciam. Pactum nullum cum reis et accusatis absque eiusdem reverendissimi domini scientia et venia faciam et fiscum nulla fraude defraudabo. Siquis tamen pro rerum ecclesiasticarum recuperatione per me litem moveat, possim sponte et benivole donata laboris mei nomine, non ob aliam corruptelam acceptare sine preiudicio tamen damno et fraude utilitatis reverendissimi domini et fisci eiusdem. Ita me Deus adiuvet etc.

15

20

25

JURAMENTUM NOTARIORUM

30

Ego N. N. Apostolicae Sedis auctoritate notarius publicus et ecclesiae metropolitanae Strigoniensis fori actuarius ad illud iuramen, quod praestiti, quando notarius electus sum, promitto et iuro per Deum omnipotentem ac omnes sanctos Dei atque per haec sancta Evangelia manibus meis tacta, quod ero fidelis reverendissimo domino N. N. et sedi ipsius, acta universa sine ulla gratia, favore et odio diligenter perscribam, dona nulla a litigantibus, ut actitata alter tradam vel perscribam, quam coram iudicibus dictata et perscripta fuerint, accipiam.

35

Et omni fide acta iudiciaria et forensia, sive in regesto, aut publicis instrumentis, uti gesta et actitata fuerint, salvo meo salario absque respectu ullo, quod quamvis tangunt, pulicabo et exhibebo et iudicibus in omni-

40

⁷⁹⁵ Az eredetiben „ridiero” áll.

1 bus iustis et honestis rebus obtemperabo. Pro scripturis nihil insolitum vel
indebitum exigam, partes gravando. Ita me Deus adiuvet et haec sancta
ipsius evangelia etc.

5
(pag. 8.)

II

10 **A nagyprépost és az olvasókanonok panasza jövedelmeik ügyében és
a káptalan válasza (az írást tartalmazó papír vízjele alapján a 18. század
közepén jegyzték le)**

CIRCA QUERELAS PRAEPOSITI MAIORIS AC LECTORIS AC RESPONSIONEM CAPITULI

15 Absque controversia est, quod praepositus maior et lector suas portiones
habere debeant ex quibusdam decimis iuxta inquisitionem olim visitatoris
illustrissimi et reverendissimi eius temporis archiepiscopi, quae antecedit
statuta capituli, quae eo tempore observabantur et adhuc observantur.

20 Quo autem nomine eorundem praepositi et lectoris portiones tunc voca-
rentur, ibidem expresse habetur, nempe decimarum integrarum quartae,
quintae ac decimae, quibus nominibus nunc quoque vocantur.

In excisione harum portionum, quo ad quotam nulla est in quinta et decima
difficultas, nam hae portiones iuxta quintam ac decimam, nomen re ipsa
25 excinduntur ac exoluntur, de quarta lectoris est difficultas, quod ea non
iuxta significationem nominis in quarta decimarum parte, sed in quinta
parte exolvatur. Lector autem praetendit, quod quemadmodum capitulum
ex decimis districtus Oszlaniensis⁷⁹⁶ iuxta nomen quartae, partem quartam
re ipsa excindit pro se, non videatur ulla legitima ratio, cur ipsi quoque
30 eodem modo non debeat excindi.

Vel detur legitima ratio, quae persuadeat non fuisse, hoc per solum abusum
interductum, quod non mereatur observatonem, sed abolitionem.
(pag. 9.)

35 Quod attinet ad decimas districtus Szebelebiensis,⁷⁹⁷ earum eadem fuit ra-
tio, quae decimarum districtus Sancti Benedicti⁷⁹⁸ et bonorum Forgachiano-
rum,⁷⁹⁹ quando in specie colligebantur, excindebantur nimirum portiones
ex iis, sicut ex iamdictis in specie, nec est melior ratio, quam id ipsum ob-
servandi in posterum quoque.

⁷⁹⁶ Oszlányi (Bars megye) tizedkés (vö. Registrum Strig. 34.).

⁷⁹⁷ Szebelléb (Hont megye) birtok, tizedkés (vö. Registrum Strig. 34.).

⁷⁹⁸ A garamszentbenedeki apátság (Bars megye) javai.

⁷⁹⁹ Forgách család javai.

Decimae districtus Ürmeliensis,⁸⁰⁰ dum antea in specie colligebantur, verum est, quod qui ad portionatos ex quadringentis tantum florenis portionati exolvebantur, eo quod non aestimabatur pretium ultra quadringentos florenos, sed postquam accrevit pretium, accrescere etiam pro iis debuit, quorum interesse, includitur in eiusmodi pretio. Proinde nisi ratio assignetur legitima, quare pretium accreverit magis capitulo, quam portionatis, nequit intelligi, quomodo agatur in hac re rationabiliter et non ex abusu, qui etiam longi temporis tractu legitimi usus naturam imbuere non potest. Dum ex decimis bonorum Forgachianorum et Sancti Benedicti in specie excinduntur portiones, ratio efficax redere debet, cur id ipsum in his decimis, qui eiusdem sunt natura observari non debeat. Cum aliter fieret superioribus temporibus, semper vigeabant etiam querelae, quae nunquam complanabantur.

Praepositus maior et lector, dum portionati non erant, astipulabantur aliis non portionatis atque vel hinc cogitare de affectu habendi quisque potest. (pag. 10.) Labores et expensae sumptae compensantur per quasdam sequestrationes ante omnem divisionem.

Quae ulterius in utramque partem afferentur, recipientur et discutientur ex aequitate.

(fol. 2^r [pag. 11.])

III

Különböző esküminták (középkori és 16. századi kézzel)

Jhesus! Maria!

FORMA IURAMENTI PREBENDARIORUM IN PRINCIPIO RECEPTIONIS

Ego .n. iuro per sancta Dei evangelia, quod ab hodie in antea ero fidelis et obediens capitulo Strigoniensi et omnibus vobis dominis de eodem capitulo in omnibus, que concernerent honorem et utilitatem capituli prefati tam circa divina officia, quam circa alia quecumque licita et honesta et quod michi iniuncta fideliter exequar. Item quod quandocumque immineret casus recessus mei, quod vobis dominis capitulariter congregatis aut succentori per unum mensem vel circa ante recessum meum ipsius mei recessus causam intimabo et notificabo, ita me Deus adiuvet et hec sancta Dei evangelia et Beatus Adalbertus.

(fol. 2^v [pag. 12.])

⁸⁰⁰ Ürményi (Nyitra megye) tizedkés.

1

FORMA IURAMENTI ALTARISTARUM

Ego .n. rector altaris .S.n. in alma hac ecclesia Strigoniensi fundati et de iure patronatus reverendorum dominorum meorum capituli ecclesie eiusdem
 5 existentis iuro et promitto, quod ab hac hora in antea fidelis et obediens ero eisdem reverendis dominis meis capitulo ecclesie predictae, quaeque res, bona, iura et possessiones eiusdem altaris non alienabo, non distraham, nec dissipabo, quinpotius alienata, distracta et dissipata pro posse me recuperabo. Officia denique et onera eidem altari in divinis seu alias quomodolibet
 10 annexa fideliter et absque ulla diminutione exequi et adimplere curabo, ita me Deus adiuvet et hec sancta Dei evangelia.

FORMA IURAMENTI OFFICIALIUM CAPITULI

15 Ego .n. officialis reverendorum dominorum meorum capituli alme huius ecclesie Strigoniensis in .t. iuro et promitto eisdem dominis meis provide et fideliter et solertissime citra omnem dolum, fraudem et incommodum in officio eodem ipsis inservire proventusque et emolumenta exinde eis provenientia iuxta vim, formam et tenorem statuti ecclesie eiusdem absque defectu et difficultate eiusdem pro posse administrare.

20

(fol. 3^r [pag. 13.])

FORMA IURAMENTI CANONICORUM

25

Ego .n. iuro per hec sancta Dei evangelia, quod statuta et laudabiles consuetudines ab antiquo in hac ecclesia Strigoniensi observatas et in antea observandas servabo sine contradictione diligenter. Item secreta ecclesie et capituli, tenores privilegiorum et aliarum litterarum sensum et intellectum, que in dampnum ecclesie verisimiliter vergere possent, directe vel indirecte, occulte vel manifeste per me vel alium, non pandam aliquomodo. Item consilia dominorum de capitulo prenotate ecclesie et tractatus pro utilitate capituli in loco capitulari vel extra factos et habitos non manifestabo cuiquam. Item utilitatem huius ecclesie consilio, favore et auxilio iuxta
 30 meum posse procurabo, quodque res et bona ecclesie non auferam neque distraham, sed potius ablata et distracta, si qua sunt in isto statu vel in quemcumque alium devenero, recuperabo, ita me Deus adiuvet et hec sancta Dei evangelia et Beatus Adalbertus.⁸⁰¹

35

⁸⁰¹ A szöveg hivatkozás nélküli közlését lásd Kollányi F.: Esztergomi kanonokok xxvi.

(fol. 3^v [pag. 14.])⁸⁰²

1

FORMA IURAMENTI NOTARII

Ego .n. de .n. notarius ecclesie et capituli Strigoniensis iuro per hec sancta Dei evangelia, quod secreta ecclesie et capituli, tenores privilegiorum et aliarum litterarum sensum et intellectum, que in dampnum ecclesie et capituli verisimiliter vergere possent, directe vel indirecte, occulte vel manifeste per me vel alium non pandam alioquomodo. Item consilia dominorum de capitulo prenotate ecclesie et tractatus pro utilitate capituli non manifestabo cuiquam. Item utilitatem huius ecclesie consilio, favore et auxilio iuxta meum posse procurabo, quodque officia denique et onera reverendi domini Anthonii Wrancii, lectoris ecclesie prenotate⁸⁰³ citra omnem dolum, fraudem et incommodum in officio notariatus mei quomodolibet annexa fideliter exequi et adimplere curabo, ita me Deus adiuvet et hec sancta Dei evangelia. 15

fol. 5^r (pag. 15.)

IV

20

Az esztergomi székeskáptalan „ügynevezett 1397. évi egyházlátogatási jegyzőkönyve”

MODUS ET ORDO VISITATIONIS CAPITULI ECCLESIE STRIGONIENSIS

25

IN CHRISTI NOMINE,⁸⁰⁴ eiusque matris Virginis gloriose Marie necnon Beatorum Petri et Pauli apostolorum, et Beatissimi Adalberti martyris, huius sancte ecclesie Strigoniensis patroni precipui, anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo, in presentia mei Martini Iohannis de Turnovia,⁸⁰⁵ clerici Pragensis diocesis, sacra apostolica et imperiali auctoritatibus publici notarii, reverendus in Christo pater dominus Anthonius de Pontho,⁸⁰⁶ decretorum doctor, Dei et Apostolice Sedis gratia episcopus 30

⁸⁰² Az oldal tetején más kézzel: *Statutum de sutoribus per dominos capitulariter congregatos. Primo calceos ocyas(!) communes cum duobus subsoliis dominis pro den. XX.* Item. – A teljes szövegét lásd a VII. sz. alatt (240/5–34.).

⁸⁰³ Verancsics Antalt 1550. X. 10-én nevezte ki Ferdinánd király olvasókanonokká, a méltóságot 1557/1558-ig, egri püspöki kinevezéséig viselte (Lakatos A.: Verancsics Antal 264., Kollányi F.: Esztergomi kanonokok 150.).

⁸⁰⁴ Mellette a margón jobbról ugyanezzel a kézzel: 1397.

⁸⁰⁵ Turnovi Márton (János fia) esztergomi szentszéki jegyző 1390, apostoli és császári közjegyző 1391–1399. (Esztergomi arch. 261., 272.)

⁸⁰⁶ Antonio da Ponte doct. decr., sebenicói püspök 1392–1401 (Arch. 1301–1457. I. 6.), esztergomi vikárius 1395–1397. (Esztergomi arch. 255.)

- 1 Sibinicensis, reverendissimi in Christo patris et domini, domini Iohannis⁸⁰⁷
eadem gratia archiepiscopi Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetui
primatisque et Apostolice Sedis legati, ac regie maiestatis sumpmi can-
cellarii, in spiritualibus vicarius et causarum auditor, de eiusdem domini
5 Iohannis archiepiscopi speciali mandato et commissione visitator ad capi-
tulum cathedralis dicte ecclesie Strigoniensis specialiter, generaliter autem
ad omnes ecclesias et capitula, abbatias, conventus et preposituras predicto
domino Iohanni archiepiscopo et dicte sue ecclesie Strigoniensi subiectas
missus et datus, vigesima quarta die mensis Maii (1397. V. 24.), hora pri-
10 marum vel circa, in loco capitulari consueto ipsius ecclesie Strigoniensis
ad hoc deputato consitutus convocatisque in unum ad sonum campane,
ut moris est, preposito ac omnibus et singulis dominis canonicis, protunc
presentibus et residentibus atque capitulum facientibus. In quoquidem capi-
15 tulo et visitatione interfuerunt domini canonici, infranominandi videlicet
Petrus prepositus,⁸⁰⁸ Stephanus lector,⁸⁰⁹ Gregorius cantor,⁸¹⁰ Abraham
custos,⁸¹¹ Ladislaus prepositus Sancti Georgii,⁸¹² Iohannes prepositus Sancti
Stephani,⁸¹³ Stephanus prepositus Sancti Thome,⁸¹⁴ Ladislaus Nitriensis,⁸¹⁵
Ladislaus Neugradiensis,⁸¹⁶ Iacobus Gemeriensis,⁸¹⁷ Paulus Honthensis,⁸¹⁸
Iohannes Barsiensis,⁸¹⁹ Andreas Camar(on)iensis,⁸²⁰ Thomas Sasvariensis⁸²¹

⁸⁰⁷ Kanizsai János esztergomi érsek 1387–1418, prímás, született apostoli követ 1394/1395–1418. (Arch. 1301–1457. I. 64., Vajk Á.: Kanizsai János 199.)

⁸⁰⁸ Mikefalvi / Csehi Péter (Gergely fia) nagyprépost 1396–1421. (Esztergomi arch. 24.)

⁸⁰⁹ Farkasfalvi Frank István (Mihály fia) olvasókanonok 1388–1417. (Esztergomi arch. 31.)

⁸¹⁰ Ürményi Gergely (László fia) éneklókanonok 1400–1418. (Esztergomi arch. 39.)

⁸¹¹ Kajári Ábrahám (Mihály fia) örkanonok 1399–1418. (Esztergomi arch. 46.)

⁸¹² Kazai Kakas László (János fia) esztergom-szentgyörgyi prépost, székesegyházi főesperes 1401, vagy Csetneki László (László fia) esztergom-szentgyörgyi prépost, székesegyházi főesperes 1408–1424. (Esztergomi arch. 54.)

⁸¹³ Esztergom-újvárosi János (Miklós fia) esztergom-szentistváni prépost 1399–1417. (Esztergomi arch. 58.)

⁸¹⁴ Csornai István (László fia) esztergom-szenttamási prépost 1404–1411. (Esztergomi arch. 64.)

⁸¹⁵ László (Miklós fia) nyitrai főesperes 1408–1411. (Esztergomi arch. 97.)

⁸¹⁶ Sóvári Sós László (János fia) nógrádi főesperes 1399–1421. (Esztergomi arch. 91.)

⁸¹⁷ Lévai Jakab gömöri főesperes 1408–1421. (Esztergomi arch. 76.)

⁸¹⁸ Tarkói Rikolf Pál (Kelemen fia) honti főesperes 1409–1411. (Esztergomi arch. 82.)

⁸¹⁹ Budai János (Márk fia) barsi főesperes 1396–1427. (Esztergomi arch. 71.)

⁸²⁰ Egerszegi András (Dénes fia) komáromi főesperes 1400–1427. (Esztergomi arch. 86.)

⁸²¹ Pöstyéni Tamás (György fia) sasvári főesperes 1409–[1411]. (Esztergomi arch. 101.)

et Iohannes Zoliensis⁸²² archidiaconi, Briccius corporis Christi,⁸²³ Petrus Sancti Adalberti⁸²⁴ capellarum rectores, Anthonius de Septem Castris,⁸²⁵ Simon de Rozgon,⁸²⁶ Gregorius de Zond,⁸²⁷ Laurentius Organista,⁸²⁸ Benedictus de Torna,⁸²⁹ Ladislaus Crucifer,⁸³⁰ Nicolaus de Werebel,⁸³¹ Anthonius de Bingola,⁸³² Georgius prepositus Scepusiensis,⁸³³ Nicolaus de Lypthovia,⁸³⁴

1
5

⁸²² János (Lóránt fia) zólyomi főesperes 1412–1418. (Esztergomi arch. 106.)

⁸²³ Bereck esztergomi kanonok 1391–1411, a Krisztus teste-kápolna igazgatója 1394–(1411), vagy Szeredi Bereck esztergomi kanonok 1453–1460, a Krisztus teste-kápolna igazgatója 1456–(1460). (Esztergomi arch. 116.)

⁸²⁴ A székesegyházban nem volt ilyen nevű kápolna csak oltár, ennek ilyen nevű igazgatója nem ismert (Esztergomi arch. 120.). Lehetséges azonban, hogy elírás a Kanizsai János érsek alapította Szűz Mária-kápolna helyett, akkor annak igazgatóját valóban Péternek hívták, igaz egy későbbi időpontban: Esztergom-újvárosi Péter (János fia) kápolnaigazgató 1405–1443. (Esztergomi arch. 113.)

⁸²⁵ Erdélyi Antal – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.).

⁸²⁶ Rozgonyi Simon (Simon fia) esztergomi kanonok 1412 e. (Esztergomi arch. 199.)

⁸²⁷ Szondi Gergely – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.).

⁸²⁸ Orgonista Lőrinc – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.).

⁸²⁹ Tornai Benedek – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.).

⁸³⁰ László keresztes – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.). Felmerül ugyanakkor a lehetőség, hogy Csetneki Lászlót takarja a név, akit Zsigmond király 1424-ben nevezett ki az esztergomi és budafelhévízi stefaniták (keresztesek) élére (Uo. 54.). Ez esetben viszont csak 1424 után hívhatták volna így.

⁸³¹ Verebélyi Miklós (Jakab fia) őrkanonok 1421–1432, elképzelhető, hogy azonos vele Tornaljai Miklós esztergomi kanonok 1389–1408. (Esztergomi arch. 46., 187.)

⁸³² Csornai Antal esztergomi kanonok 1391–1411. (Esztergomi arch. 141.)

⁸³³ Csornai György (László fia) szepesi prépost 1393–1402, vagy Pálóci György (Péter fia) szepesi prépost 1409–1419, vagy Késmárki György (Tódor fia) szepesi prépost 1419–1432 (Préposti arch. 1387–1437. 62., Csornainál a helyes adat 1402. V. 23. [DF 281429.], az 1406. évi oklevél valójában 1400. évi, vö. C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi viszály 216. 119. jegyzet), de egyikük esetében sem ismert, hogy lett volna esztergomi kanonoksága.

⁸³⁴ Liptói Miklós – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.), de a váci és a veszprémi székeskáptalanból igen: Liptói Miklós (Pál fia) váci kanonok 1413–1415 (C. Tóth N.: Váci székeskáptalan 24.), veszprémi kanonok 1413–, nagyprépost 1416–1438. (Karlinszky B.: Veszprémi nagyprépostok 96., életrajza: 102–103.)

- 1 Franciscus,⁸³⁵ Blasius Sancti Petri,⁸³⁶ Iohannes de Werebel,⁸³⁷ Petrus (fol. 5^v
[pag. 16.]) de Chuz,⁸³⁸ Anthonius Magnus,⁸³⁹ Ladislaus Chohan,⁸⁴⁰ Paulus de
Nittria,⁸⁴¹ Iohannes Petri prepositi,⁸⁴² Petrus domini vicarii⁸⁴³ et Gregorius
5 et visitator infrascripta formavit capitula in scriptis redacta, que per me
notarium iamdictum alta voce coram ipsis dominis legi et publicari fecit,
requirens eos et eorum quemlibet, quatenus ad conscientias suas Deo de-
bitas super ipsis capitulis dicte visitationis, que sciunt, credunt aut fama
audierunt, meram et puram dicere et respondere debeant et teneantur ve-
10 ritatem.
Er quoniam memoria labilis est omniumque habere memoriam divinitatis
est potius, quam humanitatis, idcirco ea, que in ipso visitationis officio fie-
rent et agerentur, ne lapsu temporum pereant, idem dominus Anthonius
episcopus, vicarius et visitator, ut dixit, de commissione et speciali mandato
15 dicti domini Iohannis archiepiscopi voluit et mandavit, ut ego notarius, qui
supra, ea omnia, que in ipso visitationis officio sciret, inquireret et que sibi
tum de statu ecclesie Strigoniensis prefate et aliarum, tum etiam de ipsius
capituli, canonicorum ac ministrorum ecclesie, item ipsius ecclesie bonis,
possessionibus, proventibus, redditibus et emolumentis, necnon dignitatum
20 et personarum canonicorumque numero, et ad alia capitula formata dice-
rentur, fideliter, prout teneor, rescriberem, ut futuris in memoriam relin-
queret perpetuam, quod feci, ut infra sequitur.

⁸³⁵ Valószínűleg Nyitrai / Surányi Ferenc esztergomi kanonok 1399–1403. (Esztergomi arch. 150.)

⁸³⁶ Szentpéteri Balázs – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.).

⁸³⁷ Verebélyi János (Péter fia) esztergomi kanonok 1418–1421. (Esztergomi arch. 168.)

⁸³⁸ Csúzi Péter esztergomi kanonok 1414. (Esztergomi arch. 195.)

⁸³⁹ Udvardi Nagy Antal esztergomi kanonok 1400–1421. (Esztergomi arch. 141.)

⁸⁴⁰ Chohan László – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.).

⁸⁴¹ Nyitrai Pál – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.).

⁸⁴² János (Péter nagyprépost káplánja?) – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.).

⁸⁴³ Péter (a vikárius káplánja?) – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.).

⁸⁴⁴ Csepregi Gergely zólyomi főesperes 1421–1425. (Esztergomi arch. 106.)

CAPITULA FORMATA PER DOMINUM ANTHONIUM EPISCOPUM VISITATOREM 1

- (1)⁸⁴⁵ Item primo, a quo fuit fundata ipsa ecclesia Strigoniensis, et quibus bonis ac possessionibus dotata, et quibus privilegiis privilegiata, tam quo ad capitulum, quam etiam archiepiscopum? 5
- (2) Item, si capitulum eodem tempore fuit fundatum, et quibus bonis ac possessionibus quibusque redditibus et proventibus ac libertatibus dotatum extitit?
- (3) Item⁸⁴⁶ quot sunt dignitates in ipsa ecclesia cathedrali Strigoniensi, (fol. 6^r [pag. 17.]) post pontificalem dignitatem, et quales sunt et qui ipsas tenent? 10
- (4) Item de ipsarum dignitatum gradibus et preeminentia, et quo ordine se dirigant, et que officia exercere habeant ipse dignitates in ipsa ecclesia, vel extra, et quos proventus percipiant, et unde?
- (5) Item, quot sunt canonici prebendati in ipsa ecclesia cathedrali, et quot sunt presentes et residentes et quot absentes, et si ultra ipsos canonicos sunt aliqui alii dicta ecclesia cathedrali beneficiati ministri vel clerici, et de eorum officio et servitio prestando, et qui, et quot sunt? 15
- (6) Item extra dictam ecclesiam cathedralem Strigoniensem sunt aliqua beneficia ecclesiastica constituta eidem ecclesie subiecta, et si sunt, que sunt, et qualia, et qui ea tenent, et quomodo? 20
- (7) Item, si aliqua beneficia in ipsa ecclesia cathedrali sunt suppressa seu diminuta aut reformanda, et que et in quo, vel etiam extra eidem ecclesie subiecta?
- (8) Item de canonico titulo omnium et singulorum in dicta ecclesia cathedrali beneficiatorum, quem exhibere teneantur ad octavum diem? 25
- (9) Item de introitibus, redditibus et proventibus singulorum in dicta ecclesia cathedrali beneficiatorum et ministrorum, quot sunt, et in quibus consistant, et quomodo, et qualiter percipiantur et distribuuntur?
- (10) Item, si diurnum officium pariter et nocturnum in ipsa ecclesia debite dicantur et decantentur, et per quos et quibus horis? 30
- (11) Item quot misse omni die in ipsa ecclesia celebrantur, et quo ordine, et per quos?
- (12) Item, si sunt in dicta ecclesia aliqui canonici, qui in ordine existentes sacerdotali et residentes, celebrant in ipsa ecclesia missam, nec ne? Et quot sunt tales, qui non celebrant? 35
- (fol. 6^v [pag. 18.])
- (13) Item, si ad omnes horas debite pulsatur, per quem, et quis ad hoc tenetur?
- (14) Item, utrum ipsa ecclesia sit consecrata, et altaria, et si utensilia ad divinum cultum deputata, sint benedicta?

⁸⁴⁵ A kérdések és válaszok előtt a margón balról ugyanezzel a kézzel arabszámozás fut, ezért az egyszerűség kedvéért feltüntettem előttük.

⁸⁴⁶ Alul, a margón balról másik kézzel: *ac prebendariis fol. XVIII.*

- 1 (15) Item, si paramenta, corporalia et vasa eiusdem ecclesie pro divino cultu deputata, nitide et munde teneantur?
 (16) Item, si in ipsa ecclesia, ad eucaristiam et corpus Dominicum ad altaria, et missas debita luminaria ministrentur temporibus debitis et horis?
- 5 (17) Item, si eucaristia, sacrum crisma et alia sacramenta ecclesiastica, sub debita et fida custodia teneantur, conserventur et custodiantur?
 (18) Item, si fons baptismatis, munde et sub clausura et custodia debita conservetur?
 (19) Item sacramenta baptismatis, eucaristie et extreme unctionis in eadem ecclesia, per quos, et quomodo conferantur?
- 10 (20) Item, utrum in baptisate conferendo debita forma servetur, et que sit illa?
 (21) Item, an ipsa ecclesia constitutiones sinodales habeat, nec ne? Et an quilibet dominorum canonicorum illas penes se habeat scriptas?
- 15 (22) Item, si ipsa ecclesia habeat libros ad usum ipsius necessarios, et quot et quales, et an reparatione indigeant, et quis ad illorum reparationem superintendat et teneatur?
 (23) Item, si ipsa ecclesia habeat calices, cruces et paramenta ad cultum divinum necessaria, et an illa reparatione indigeant, et quis ad ipsarum reparationem teneatur?
- 20 (24) Item, si ipsa ecclesia habeat fabricam, et quis illam regit et conservat?
 (25) Item, si ipsa ecclesia habet inventarium de mitris, baculis, pastoralibus, crucibus, paramentis, reliquiis, iocalibus, monstrantiis, thesauro et ceteris universis suis rebus et bonis mobilibus, et etiam libris iuris, (fol. 7^r [pag. 19.]) et aliarum facultatum in sua sacristia, et dominio existentibus, et si sic exhibeantur et videantur, si omnia adsunt vel aliqua deficiunt, si autem nullum est inventarium, de novo fiat.
- 25 (26) Item quomodo possessiones, predia, molendina et cetera iura et bona dicte ecclesie et capituli regantur et gubernentur, et an sint aliqua desolata, et que, et cuius culpa, quot possessiones, et qualia predia, molendina et bona immobilia ipsum capitulum habeat? Et si sint aliqua bona vel iura dicte ecclesie vel capituli alienata vel occupata, et que, et per quem?
- 30 (27) Item, si ipsi domini canonici dicte ecclesie, et alii eiusdem ministri sunt solliciti vel negligentibus circa horas canonicas debitas in ipsa ecclesia decantandas, et quibus horis intersunt, et quibus non?
- 35 (28) Item,⁸⁴⁷ si quilibet canonicorum et aliorum dicte ecclesie sacerdotum, per se vel cum socio legat debite suas horas canonicas, et si quilibet ipsorum dominorum canonicorum habeat per se breviarium pro horis dicendis, nec ne?
- 40 (29) Item, si per dominos canonicos et alios dicte ecclesie ministros servatur in choro tempore celebrationis divinorum officiorum debitum silentium, et an honeste et devote in ipso choro stent, vel ne?

⁸⁴⁷ A kérdés mellett a margón jobbról másik kézzel: *si canonicus*.

- (30) Item,⁸⁴⁸ si sit aliquis dominorum canonicorum et aliorum dicte ecclesie ministrorum homicida, concubinarius publicus vel occultus, lusor taxillarum vel alearum, per tabernas vel alia loca inhonesta discurrens aut simoniacus, usurarius, sacrilegus, sepius iurans, blasfemator Dei et sanctorum eius, aut periurus vel alienator rei ecclesiastice, vel inhonestam ducens vitam? 1
5
- (31) Item, si ipsi domini canonici et alii dicte ecclesie ministri in habitu et tonsura debitis honeste incedant?
(fol. 7^v [pag. 20.])
- (32) Item, si omnes domini canonici sint in sacris ordinibus constituti, et quot, et qui non? 10
- (33) Item, si ipsi domini canonici et alii dicte ecclesie curam habentes sunt bene solliciti circa curam animarum et populi admonitionem et informationem?
- (34) Item, si parochiani ipsius ecclesie bene visitant ipsam ecclesiam et maxime in diebus dominicis et festivis? 15
- (35) Item, si semel saltim in anno confiteantur ipsi parochiani et recipiant eucaristiam?
- (36) Item, si sunt aliqui suspecti de fide, utpote non celebrantes ieiunia per ecclesiam indicta vel contempnentes claves ecclesie vel receptatores hereticorum? 20
- (37) Item, si sunt aliqui incantatores vel veneficii vel alii talia committentes, et si sunt aliqui usurarii et adulteri, et qui sunt illi?
- (38) Item, si sunt aliqui coniuncti non legitime vel clandestine contrahentes inter se matrimonia, vel tempore interdicto ab ecclesia, et qui sunt illi?
- (39) Item, si in ipsa ecclesia proponitur et predicatur verbum Dei populo christiano et annuntiantur festa colenda, et tempora ieiuniorum, et tempora interdicta a nuptiarum sollemnitate, et que sunt illa tempora? 25
- (40) Item, si in ipsa ecclesia sit quispiam canonicorum aut sacerdotum, qui bis in die missam celebraret, et ex qua causa?
- (41) Item, utrum sit in ipsa ecclesia vel parochia aliquis excommunicatus a iure vel ab homine, et quis est talis? 30
- (42) Item interrogetur parochialis presbiter de verbis transsubstantialibus corporis et sanguinis domini nostri Jhesu Christi?
- (43) Item, si populum christianum moneat ad recipiendam confirmationem?
(fol. 8^r [pag. 21.])
- (44) Item, si pro sacramentis baptismatis, penitentie, eucaristie, matrimonii, extreme unctionis, sepulture vel a similibus aliquid petitur, et quid, et quantum? 35
- (45) Item, si clerici peregrini publice sine licentia episcopi ad celebrandum admittantur? 40
- (46) Item, si clerici parochiani festa indicta ab ecclesia debite celebrant?

⁸⁴⁸ A kérdés mellett a margón jobbról másik kézzel: *concubinarius publicus*.

- 1 (47) Item, si aliqua pia voluntas ultima defunctorum restat exequenda?
 (48) Item, si que dignitates vel canonicatus habent proprias domos et curias,
 et quot, et quas?
 (49) Item, si in ipsa ecclesia et capitulo sunt statuta, ordinata et constitu-
 5 tionnes sive consuetudines, secundum quas vivere debent ipsi canonici et
 ministri ecclesie, et que sunt ille, et an observantur, nec ne?

10 QUIBUSQUIDEM capitulis publice per me notarium perlectis et intellectis dic-
 ti domini prepositus et alii, qui supra, ad omnia prefata capitula formata,
 prout requirebantur, respondere se velle dixerunt, modo aliqui dies ipsis
 pro deliberatione concedantur, ubi dictus dominus episcopus et visitator
 quindecim dies (1397. VI. 7.) eisdem ad deliberandum dedit et concessit, qui-
 bus completis et ipsis domino episcopo, vicario et visitatore necnon prepo-
 15 sito et dominis de capitulo in loco supra, rursus congregatis, ipsi domini,
 prout promiserant, ad singula capitula ordine, qui sequitur, uno ore res-
 ponderunt.

ECCLESIA STRIGONIENSIS FUNDATA EST IN ARCHIEPISCOPATUM ET DOTATUM

- 20 (1) Ad primum capitulum ipsi domini prepositus et capitulum concorditer
 et uno ore responderunt, quod sicuti ipsi scire possunt, ipsa ecclesia
 Strigoniensis fundata fuit per Beatum Stephanum (fol. 8^v [pag. 22.] regem
 Hungarie,⁸⁴⁹ qui fungebatur legatione Sedis Apostolice de latere, et fundavit
 25 sub vocabulo Beate Marie Virginis et Sancti Adalberti et erexit in metropo-
 litanam, caput, matrem et magistram aliarum ecclesiarum regni Hunga-
 rie, constituens archiepiscopum in prelatum et caput, capitulum autem in
 membra. Qui archiepiscopus habet et nunc sex suffraganeos sibi subiectos,
 videlicet Agriensem, Quinqueecclesiensem, Wesprimiensem, Iauriensem,
 Waciensem et Nitriensem, super quos et eorum subditos, habuit semper et
 30 habet iurisdictionem, tanquam eorum metropolitanus.
 Item habuit et habet ex prerogativa speciali iurisdictionem ordinariam in
 spiritualibus, voluntariam et contentiosam in totam curiam regie et regi-
 nalis maiestatum, videlicet iudicandi, confessiones audiendi, absolvendi et
 alia quelibet sacramenta ministrandi.⁸⁵⁰
 35 Item habuit et habet a fundatione ecclesie ipsius ministerium coronandi et
 inungendi regem⁸⁵¹ et reginam⁸⁵² ipsosque, dum Deo volente decesserint de
 hac vita, ecclesiastice tradere sepulture.

⁸⁴⁹ Szent (I.) István magyar király (1000–1038).

⁸⁵⁰ Lados T.: Megjegyzések a prímási joghatósághoz 110.

⁸⁵¹ Solymosi L.: Az esztergomi érsek koronázó joga 7–11., MES I. 156., II. 271.

⁸⁵² Lásd az 1.3.1. alfejezetet!

- Item, quod tempore coronationis rex coronatus et unctus archiepiscopum et ecclesiam Strigoniensem solebat dotare certis villis seu possessionibus pro suo decenti honore.⁸⁵³ 1
- Item habuit et habet a fundatione ecclesie ex speciali prerogativa fere in omnibus diocesibus regni Hungarie, tam sue, quam Colocensis provincie iurisdictionem ordinariam in quibusdam preposituris et abbatibus, regularibus et secularibus, et plebaniis.⁸⁵⁴ 5
- Item habet iurisdictionem et potestatem coercendi detentores et usurpatores decimarum, et aliorum iurium ecclesie Strigoniensis, etiam in alienis diocesibus habitas et habita ex privilegio Sedis Apostolice.⁸⁵⁵ 10
- Item⁸⁵⁶ ex gratiosa annuentia regum Hungarie omnes archiepiscopi ecclesie Strigoniensis pro tempore existentes functi sunt et funguntur honore cancellariatus utriusque aule, regie videlicet et reginalis maiestatum.⁸⁵⁷
- Item⁸⁵⁸ ex munificentia et promotione serenissimi principis domini Sigismundi regis Hungarie⁸⁵⁹ ipse archiepiscopus effectus est primas (fol. 9^r [pag. 23.]) et legatus natus in utraque provincia, sua videlicet et Colocensi, quo titulo fruitur et fruuntur etiam successores.⁸⁶⁰ 15
- Quesiti,⁸⁶¹ si super hiis omnibus possunt ostendere privilegia, responderunt, quod non, quia ipsi illa non habent, sed prelatus eorum in suis cartofilaciis. Sunt tamen plures ex ipsis dominis canonicis, qui dixerunt plura ex hiis privilegiis vidisse, nec ista egent, ut dixerunt, probatione, cum sint 20

⁸⁵³ Lásd pl. IV. László 1270. VII. 30-i, az Esztergom megyei Epöl birtokot (EFB 22–24., Reg. Arp. 1950. sz.), vagy III. András király 1291. VIII. 16-i, a Hont megyei Németi és Tóti birtokokat (EFB 34–36., Reg. Arp. 3790. sz.) a székeskáptalannak, illetve Zsigmond király 1388. XII. 8-i, az Esztergom megyei Újfalú, Bajót, Marót és a Komárom megyei Mocsá, továbbá a mindkét megyében fekvő Süttő birtokokat (ZsO I. 824. sz., DF 248327) adományozó oklevelét. – Vö. Solymosi L.: Az esztergomi káptalan 14. századi pecsétnyomója 22.

⁸⁵⁴ Vö. Kiss G.: Királyi egyházak 33–52., Koszta L.: A kalocsai érseki tartomány 97–103.

⁸⁵⁵ Vö. Lados T.: Megjegyzések a primási joghatósághoz 110.

⁸⁵⁶ A szöveg mellett a margón balról más kézzel: *cancellarius magnus*.

⁸⁵⁷ Minderre lásd az 1.3.2. alfejezetet!

⁸⁵⁸ A szöveg mellett a margón balról más kézzel: *primas*.

⁸⁵⁹ Luxemburgi Zsigmond magyar király (1387–1437).

⁸⁶⁰ Lásd IX. Bonifác pápa 1394. IV. 24-i bulláját, amellyel saját egyháztartományában személyre szólóan kinevezte Kanizsai Jánost primássá és apostoli született követté (Mon. Vat. I/3. 249., ZsO I. 3382. sz.), illetve 1395. III. 17-i bulláját, amellyel Kanizsai János személyére szólóan megkapta ugyanezeket a funkciókat a kalocsai egyháztartományra is kiterjesztve, illetve az esztergomi érseki székhely utódai is megkapták a saját egyháztartományuk felett a primási és a született követi megbízást (Mon. Vat. I/3. 291., ZsO I. 3885. sz.). A kérdésre lásd még Mezey L.: Az esztergomi érsekség 373., illetve az 1.3.3. alfejezetet!

⁸⁶¹ A szöveg mellett a margón jobbról más kézzel: *Stiborius*.

- 1 manifesta et usque modo observata. Casu autem quo aliqua ex hiis privilegiis demonstrari non possent, hoc ideo est, quia ipsa ecclesia Strigoniensis fuit pluries violenter capta et vastata, et ab inimicis spoliata, maxime tempore, quo magnificus Stiborius wayvoda Transsilvanensis⁸⁶² castrum Strigoniense tenuit, quia tunc sacristia in nocte fuit confracta et multe res ecclesiastice et privilegia ablata.⁸⁶³
- 5 Item dixerunt ipsi domini et capitulum, quod dicta ecclesia Strigoniensis fundata fuit per Sanctum Stephanum, primum regem Hungarorum et per eundem decimis, possessionibus et prediis ac aliis proventibus plurimis
- 10 abunde dotata, et etiam per successores reges redditibus ampliata, tam quoad ipsum archiepiscopum, quam etiam capitulum. In quarum pacifica possessione et nunc existit, que ipse dominus archiepiscopus et prelatus eorum melius declarare poterit.
- 15 Item⁸⁶⁴ dixerunt se scire, quod dotata fuit castro Strigoniensi, item decima parte omnium proventuum regalium in quibuscunque rebus consistentium, specialiter vero lucro camere, urburis quorumcunque metallorum, incusione monetarum auri et argenti, in quinquagesima ovium et aliarum rerum minutarum et ponderum de partibus Transsilvanis,⁸⁶⁵ et a bobus tempore coronationis a Siculis dare debendis.⁸⁶⁶
- 20 Item⁸⁶⁷ integra decima a salibus regalibus et insuper pro coquina salibus sufficientibus.⁸⁶⁸
- Item dotata fuit multis libertatibus, tam quoad prelatum, quam capitulum ita, quod eorum iobagiones sunt liberi a solutione quorumcunque tributo-

⁸⁶² Stiborici Stibor erdélyi vajda 1395–1401, 1409–1414. (Arch. 1301–1457. I. 13–14.)

⁸⁶³ Az eseményre a Zsigmond ellenes 1403. évi felkelés leverése után kerülhetett sor, amikor Stibor lett az érsekség kormányzója (ZsO II. 3608. sz.), minderre részletesen lásd az 1.4. alfejezetet!

⁸⁶⁴ A szöveg mellett a margón jobbról más kézzel: *decimis ex camara*.

⁸⁶⁵ Lásd IV. Béla király 1256. XII. 16-i oklevelét (MES I. 436–438., Reg. Arp. 1122. sz.).

⁸⁶⁶ A székelyek által a koronázáskor, az uralkodó házasságkötésekor és a trónörökös születésekor adandó ökrökre, azaz „ökörsütésre” lásd a korábbi irodalommal Kubinyi A.: Tárcai János 131–133.

⁸⁶⁷ A szöveg mellett a margón jobbról más kézzel: *sales*.

⁸⁶⁸ Elképzelhető, hogy II. András király 1221. évi rendelkezéséről van szó, amelylyel a Torda megyei aranyosvinci sóbányákból elszállított minden kocsi só után egy só, azaz két kulus-t kellett fizetni az esztergomi székeskáptalannak vám gyanánt (MES I. 277., Erdélyi Okmt. I. 115. sz., Reg. Arp. 373. sz., vö. Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 57).

rum,⁸⁶⁹ a solutione lucri camere regie⁸⁷⁰ et taxa regia ex quacunq̄ue causa de novo imponenda.⁸⁷¹ 1

(fol. 9^v [pag. 24.]

Item a descensu exercituantium et solutione victualium, que solent exigi in congregacione palatinali vel quacunq̄ue alia de causa.⁸⁷² 5

Item a iudicatu palatinali et quorumvis aliorum iudicum, precipue quavis potestate et iurisdictione comitum parochialium.⁸⁷³

CAPITULUM FUT FUNDATUM ET DOTATUM

(2) Ad secundum capitulum idem prepositus et capitulum concorditer responderunt, quod sicuti ipsi sciunt et scire possunt, quando dicta ecclesia Strigoniensis fuit fundata per Beatum Stephanum regem in metropolitana, eodem tempore etiam ipsum capitulum fundatum fuit, ut sicuti in capite quoad dignitatem archiepiscopalem ita, in membris proportionabiliter quoad distinctiones fundatum et dotatum est, quamvis quedam dignitates et magistratus postea in eadem ecclesia, et etiam extra denuo creati fuerint, de quibus per ordinem dicitur. 10

Fundatum tamen fuit, ut credunt, ipsum capitulum sicuti alia capitula et collegia ecclesiastica ad laudem et gloriam divini nominis et exaltationem fidei catholice, ex qua fundacione tenentur iugiter in eadem ecclesia Domino famulari. 20

Dotata autem fuit ipsa ecclesia quoad capitulum possessionibus, prediis, decimis et aliis iuribus, bonis et obventionibus, in quorum dominio nunc existit.

⁸⁶⁹ Lásd IV. Béla király 1239. IX. 29-i oklevelét (Reg. Arp. 660. sz., Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 151.).

⁸⁷⁰ Vö. Károly király 1336. III. 25-i oklevelével (DRH 1301–1457. 91., Anjou XX. 149. sz., Engel P.: Kamarahaszná 4.).

⁸⁷¹ A Zsigmond király által 1397-től a török ellenes harcokra az egyházakra kivetett külön adó fizetése alól csak 1413-ban mentesült az esztergomi székeskáptalan (C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 188.).

⁸⁷² Vö. Lajos király 1381. VI. 10-i (DF 237753.) és Zsigmond király 1409. IX. 27-i (ZsO II. 7088. sz., Szócs T.: Nádori intézmény 19.) okleveleivel.

⁸⁷³ Lásd II. András király 1232. évi oklevelét (Reg. Arp. 489. sz., Szócs T.: Nádori intézmény 19.). – A fentebb részletezett jogok és kiváltságok mindegyike szerepel Szécsi Dénes esztergomi érsek 1460. IX. 21-i oklevelében: ebben Túronyi Mihály nógrádi főesperesnek a székeskáptalan nevében tett kérésére megerősítette és tartalmilag átírta Zsigmond király oklevelét, amely magába foglalta a „szent királyok” által a székeskáptalannak adott kiváltságokat és szabadságokat (*litteras privilegiales ... excellentissimi principis domini Sigismundi imperator regis Hungarie etc. tenores litterarum privilegialium divorum regum, Ladislai, Karoli et Bele super exemptionibus et libertatibus ecclesie nostre Strigoniensis prefate continentes atque eisdem allatis* – DF 237777.).

1 NOMINA VILLARUM ET PREDIORUM AB ISTA PARTE DANUBII EXISTENTIUM

Item primo terra Nyr longo tempore habitatoribus destituta.⁸⁷⁴ Item villis Keztewlcz,⁸⁷⁵ Dorogh⁸⁷⁶ et Epel.⁸⁷⁷ Item terra Bere vocata in comitatu Simigiensi deserta.⁸⁷⁸ Item contrata Sancte Anne ante portam civitatis Strigoniensis.⁸⁷⁹ Item telonio ante Sanctam Annam in Strigonio et alio telonio, quod cives civitatis Strigoniensis ex quadam conventione facta inter ipsos et capitulum solvunt singulis annis circa festum Sancti Michaelis, cuius quarta pars spectat ad sanctimoniales de Insula Strigoniensi,⁸⁸⁰ simul cum preposito Sancti Thome (fol. 10^r [pag. 25.]) de promontorio Strigoniensi,⁸⁸¹ de cuius residuo prepositus habet quintam et lector decimam, residuum distribuitur inter canonicos.

Item vado et portu Danubii inter castrum Strigoniense⁸⁸² et villam Kakath ac tributo portus de dicta Kakath,⁸⁸³ de cuius proventibus prepositus habet quintam et lector decimam, residuum dividitur inter canonicos.

⁸⁷⁴ Nyír (Esztergom, majd Pilis megye) prédiomot 1352. XII. 29-én szereztek meg Borosjenő birtokukért cserébe (EFB 119., Anjou XXXVI. 873. sz.), a prédiom 1333-ban még nem volt a káptalan tulajdonában (Györffy II. 304., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 440–442.).

⁸⁷⁵ Kesztlölc (Esztergom, majd Pilis megye), a 13. század végén már a székeskáptalané (Györffy II. 295., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 364–367.).

⁸⁷⁶ Dorog (Esztergom megye), a 13. század közepén már a székeskáptalané (Györffy II. 234., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 231–234.).

⁸⁷⁷ Epöl (Esztergom megye), 1270-ben egyik részét V. István királytól, másik részét egy ottani birtokostól 1272-ben kapták meg (Györffy II. 236., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 242–245.).

⁸⁷⁸ Bere (Somogy megye) földet (*terra*) szolgálkkal együtt Zozimas váradi püspök (1259–1265: Arch. 1000–1301. 99.) adományozta az esztergomi székeskáptalannak 1264. V. 25-én azon jótéteményekért, amelyekben tőlük esztergomi tartózkodása idején, amikor betegten feküdt, részesült (EFB 113–114., DF 238265–6. [Berey]). 1383-ban is a székeskáptalan birtokában volt (DF 238269.).

⁸⁷⁹ Esztergom-Szentanna (Esztergom megye), a 13. század utolsó évtizedeiben kapta meg a székeskáptalan (Györffy II. 273–274., Registrum Strig. 31., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 306–314.).

⁸⁸⁰ Esztergom-Sziget, Szűz Mária-apáca kolostor (Györffy II. 284., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 323–324.).

⁸⁸¹ Az esztergomi polgárok Mihály-napi thelonium-a III. Béla, Imre és V. István királyok adományai révén került a székeskáptalan birtokába (Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 137., skk.).

⁸⁸² A Nagyduna rév vámja a 13. század első felében került a székeskáptalan tulajdonába (Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 149–150.).

⁸⁸³ Kakat (Esztergom megye), a 12. századtól több részletben kapták meg, 1215-től teljesen az övék volt egy rövid, 13. század végi megszakítással (Györffy II. 213.,

NOMINA VILLARUM ULTRA DANUBIUM

1

Item primo villa Ebed superiore penes Danubium,⁸⁸⁴ ubi est piscatura usonum et sturionum, ex quibus prepositus habet quintam et lector decimam, si tempore divisionis fuerint presentes, alioquin nihil habebunt, ubi campanator habet portionem.

5

Item villa Nana,⁸⁸⁵ Kysthatha,⁸⁸⁶ Gyarmath,⁸⁸⁷ Pathach,⁸⁸⁸ Pald,⁸⁸⁹ Kezey,⁸⁹⁰ Damas,⁸⁹¹ Barathy,⁸⁹² Gywrky,⁸⁹³ Nemphy cum molendinis ibidem et tributo in dicta Nemphy⁸⁹⁴ modici reditus, ex quibus prepositus habet quintam et

Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 149., 212–213., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 351–356.)

⁸⁸⁴ Ebed (Esztergom megye), a 13. század közepén már a székeskáptalané (Györffy II. 235., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 240–242.).

⁸⁸⁵ Nána (Esztergom megye), a 13. század elején már a székeskáptalané (Györffy II. 301., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 426–429.).

⁸⁸⁶ Kistata és Kispatacs (Esztergom megye, Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 452–454.) birtokokat Zsigmond király adományozta 1426. V. 6-án a székeskáptalannak azért, mert Pálóci György esztergomi érsek beleegyezésével Kürt birtokukat 1500 forinttal együtt átadták a királynak (EFB 40., ZsO XIII. 535. sz.), lásd még az 1.5.1. alfejezetet!

⁸⁸⁷ Gyarmat (Esztergom megye), a 13. század közepén már a székeskáptalané (Györffy II. 290. 2., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 334–340.).

⁸⁸⁸ Patacs (Esztergom megye), a falu egyik fele a káptalané, a másik a Patacsi családé (Györffy II. 306., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 452–454.), az utóbbiak részét 1426. V. 6-án kapta meg csereképpen a székeskáptalan (EFB 40., ZsO XIII. 535. sz.), lásd még az 1.5.1. alfejezetet!

⁸⁸⁹ Páld (Hont megye), 1297-ben kapta meg a székeskáptalan III. András királytól (Györffy III. 231., Bakács I.: Hont megye 171.).

⁸⁹⁰ Keszi (Hont megye), a 14. század elején már a székeskáptalané (Györffy III. 208. 2., Bakács I.: Hont megye 139–140. [Kiskeszi]).

⁸⁹¹ Damás (Bars megye), a 13. század második felében már a székeskáptalané (Györffy I. 438.); lásd még az 1.5.2. alfejezetet!

⁸⁹² Baráti (Hont megye, Bakács I.: Hont megye 88–89.), a birtok valamikor a 14. század végén kerülhetett a székeskáptalan birtokába; az első, forrásokkal igazolható adataink 1409-ből származnak, amikor is a káptalan pert indított Szécsényi László ellen, mivel ő és korábban apja, Frank vajda pereszlényi népeikkel a káptalan Baráti birtokához tartozó földeket használják (ZsO II. 7149. sz., DF 236069., 236075.). A per végül 1422-ben, immáron László fia: László életében a székeskáptalan győzelmével ért véget (ZsO IX. 654. sz.), további adatok birtoklásukra: ZsO XI. 450., 968. sz.

⁸⁹³ Gyerk (Hont megye) birtok, Martyrius esztergomi érsek 1156-ban átengedte a székeskáptalannak (Györffy III. 197., Bakács I.: Hont megye 118–121.).

⁸⁹⁴ Némethi (Hont megye) birtokot a malommal és vámmal 1291-ben kapta meg a székeskáptalan III. András királytól (Györffy III. 221., Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 276–277., Bakács I.: Hont megye 159–160.).

- 1 lector decimam. Zebelleb⁸⁹⁵ et terra Saagh⁸⁹⁶ ac piscatura Agyagus prope Komaron.⁸⁹⁷ Item molendino in Calidis Aquis Strigoniæ et balneo⁸⁹⁸ ibidem,⁸⁹⁹ de quibus scilicet baluco et molendino nihil habet prepositus, neque lector, nisi in quantum canonicus.
- 5 Item ibidem Danubio parvo a muro maioris civitatis Strigoniensis usque ad murum nove civitatis archiepiscopalis.⁹⁰⁰ Item Kyrth circa Sempthe noviter acquisitum,⁹⁰¹ quod est donatum ipsi capitulo per Nicolaum de Nitria⁹⁰² hoc pacto, ut in die animarum ipsum capitulum faciat legere tres missas et tria psalteria pro refrigerio anime donatoris.

10

NOMINA DECIMARUM SPECTANTIA AD DECIMATIONEM CAPITULI BARS MAIOR

- Item decimis frugum, vinorum, agnorum, agnellorum, apum, edorum et aliarum rerum decimari solitarum comitatus maioris Borsiensis,⁹⁰³ in quibus nobiles illius comitatus (fol. 10^v [pag. 26.]) faciunt singulis annis in dicatione et exactione decimarum ipsarum multas occupationes et magna damna, ubi deductis primum et ante omnia viginti quinque marcis denariorum gravis ponderis ac quartis pro dignitatibus et aliis ad quos spectant, que hoc modo deducuntur, quod primo et ante omnia de tota summa ipsius

15

⁸⁹⁵ Szebelléb (Hont megye) birtok, a 13. század elején már rész van a székeskáptalannak (Györffy III. 250., Bakács I.: Hont megye 78–79.).

⁸⁹⁶ Ság (Hont megye) prédiüm, a 13. század folyamán szerezte meg a székeskáptalan (Györffy III. 240–241. 2.), később Tölgyesnek is nevezték a káptalani részt (Bakács I.: Hont vármegye 31., 210., 284.).

⁸⁹⁷ Agyagos halászó Komárom mellett (Komárom megye), 1307-ben a korábban zálogban bírt halászt megvásárolta a székeskáptalan (Györffy III. 402.).

⁸⁹⁸ Az eredetiben a szó írásképe alapján „baluco” áll (vö. LLMAeHI. 320.), de mivel alább (28. oldal) ismét szerepel a vonatkozó szövegrész és ott egyértelműen „de balneo” áll, így itt minden bizonnyal tollhibáról van szó.

⁸⁹⁹ Esztergom-Tapolca, malom és fürdő (Esztergom megye), 1294-ben már a székeskáptalan birtokában volt a terület (Györffy II. 285., Registrum Strig. 31., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 325–326.).

⁹⁰⁰ Kisduna-part (vásártér), a területet 1221 előtt kapta meg a székeskáptalan (Györffy II. 256., Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada 149–150.).

⁹⁰¹ Nyitrai / Kürti Miklós 1393. XI. 1-jén adományozta a Nyitra megyei Kürt nevű birtokát a székeskáptalannak (ZsO I. 3183-4. sz.), amelyet a székeskáptalan 1426-ban „elcserélt” Zsigmond királlyal Kistata és Kispatacs birtokokért (EFB 40., ZsO XIII. 535. sz.), lásd még az 1.5.1. alfejezetet!

⁹⁰² Nyitrai / Kürti Miklós királyi és királynéi (királynői) jogügyigazgató 1388–1395. (Bónis Gy.: Jogtudó értelmiség 131., C. Tóth M.: Mária királyné és udvara 246.)

⁹⁰³ Nagybarcsi tizedkés (vö. Registrum Strig. 34.). – Martyrius esztergomi érsek (1151–1157: Arch. 1000–1301. 80.) 70 falu tizedeit adta a székeskáptalannak 1156-ban (CAH 61–62., vö. Kniezsa I.: A tizedjegyzék helynevei).

comitatus deducuntur dicte viginti quinque marce denariorum, que cedunt capitulo et ad solos canonicos. 1

Item⁹⁰⁴ de toto districtu Ozlyano⁹⁰⁵ deducuntur quarte pro ipso capitulo et ad solos canonicos. Item de districtu, qui de Submontibus dicitur,⁹⁰⁶ deducuntur quarte pro preposito Sancti Stephani de castro Strigoniensi et archidiacono Barsiensi, quos inter se equaliter dividunt. 5

Item⁹⁰⁷ in districtu de Susol⁹⁰⁸ deducuntur quarte pro custode eiusdem ecclesie Sancti Stephani de castro exceptis tribus villis, puta Apathy, Wezka et Lehothka,⁹⁰⁹ in quibus deducuntur quarte pro abbate de Sancto Benedicto de iuxta Gron.⁹¹⁰ Item etiam de aliis villis ipsius abbacie, videlicet Zenthbene(de)k, Pezeer, Kowachy, Walkocz magna, Kenesycz parva, Thazar et Zepezen⁹¹¹ deducuntur quarte pro ipso abbate de Sancto Benedicto. Quicquid autem ab hiis remanet ante divisionem factam, prepositus maior recipit quintam et lector decimam. Hiis autem, que remanent, a quinta prepositi et decima lectoris, adduntur dicte viginti quinque marce et quarte de Ozlyano 15 et dividuntur ad canonicos.

CUTELLUS MINORIS BORSIENSIS

Item⁹¹² decimis frugum, vinorum, apum, agnorum, edorum et aliarum rerum decimari solitarum, cultelli comitatus minoris Borsiensis,⁹¹³ que solvuntur cum frugibus et solvuntur cum mensura Sancti Adalberti, que ad hostium ecclesie Strigoniensis est de ferro impressa et dividitur per villas inter canonicos ad sortem tali modo, quod primum omnes ville ipsius comitatus minoris Borsiensis dividuntur in quinque partes equales, prout iustius estimari poterit, et quinta pars deputabitur preposito maiori. Tandem residuum dividetur in decem partes consimiliter equales et decima pars deputabitur lectori, residuum autem estimatur et equatur canonicos, et quilibet portionem suam per se dicare facit aut arendat sive vendit. In isto autem comitatu minori Borsiensi non deducitur aliqua quarta, sed solum modo sedecima plebanis parochialibus in portione cuiuslibet. 20 25 30

⁹⁰⁴ A szöveg mellett a margón balról más kézzel: *de Submontibus*.

⁹⁰⁵ Oszlányi (Bars megye) tizedkés (vö. Registrum Strig. 34., Györffy I. 465.).

⁹⁰⁶ Hegyalja (Hont megye) tizedkés (vö. Registrum Strig. 34., térképe: 35.).

⁹⁰⁷ A szöveg mellett a margón balról más kézzel: *abbas S. Benedicti*.

⁹⁰⁸ Sosol(d)i tizedkerület Bars megyében (Györffy I. 474.)

⁹⁰⁹ Apáti, Veszka és *Lehotka* Bars megyében (Györffy I. 425., 485.).

⁹¹⁰ Garamszentbenedeki bencés apátság (Györffy I. 441.).

⁹¹¹ Garamszentbenedek, Peszér, Kovácsi, (Nagy)valkóc, (Kis)kenezsic, Taszár és Szelezsény (Györffy I. 441., 466., 453., 483., 452., 480., 476.).

⁹¹² A szöveg mellett a margón balról más kézzel: *mensura S. Adalberti*.

⁹¹³ Kisbarsi tizedkés (vö. Registrum Strig. 34.).

1 (fol. 11^r [pag. 27.]

CULTELLUS MINORIS NITTRIENSIS

5 Item decimis frugum, vinorum, apum, agnorum, edorum et aliarum rerum decimari solitarum, cultelli comitatus minoris Nittriensis,⁹¹⁴ in quibus nobiles faciunt multas occupationes et impedimenta, ubi primum et ante omnia deducta integra quarta pro lectore, nam ipse lector pro dignitate sui lectoratus ibi integram quartam recipit. Tandem de residuo prepositus recipit quintam et lector decimam, residuum dividitur inter canonicos.

CULTELLUS DE ZEMERE

15 Item decimis frugum, vinorum, apum, agnorum, edorum et aliarum rerum decimari solitarum in villa Zemere et eius pertinentiis,⁹¹⁵ de quibus deductis sedecima pro plebanis parochialibus, divideri ad solos canonicos, et hic non habet prepositus quintam neque lector decimam.

DECIME DE KEMEND ET NAGH SARLO

20 Item decimis frugum, agnorum, agnellorum et aliarum rerum decimari solitarum in Kemend⁹¹⁶ et Nagh Sarlo⁹¹⁷ archiepiscopi, que solvuntur in agro et provenit solis canonicis, deducta primum sedecima plebanorum, et hic non habet prepositus quintam neque lector decimam, sed percipiunt pro canonicatu, si fuerint canonici.

DECIMA DE ZEWDEN UTRAQUE

30 Item⁹¹⁸ decimis frugum, agnorum et agnellorum ac aliarum rerum decimari solitarum in utraque Zewden⁹¹⁹ archiepiscopi, que in agro exiguntur, ubi deductis quartis, quas percipit plebanus ecclesie Sancti Ladislai regis de Nova Civitate de subcastro Strigoniensi,⁹²⁰ ubi tandem prepositus recipit

⁹¹⁴ Kisnyitrai tizedkés (vö. Registrum Strig. 34.).

⁹¹⁵ Szemerei (Komárom megye) tizedkés (vö. Registrum Strig. 34., Györffy III. 455.).

⁹¹⁶ Kéménd (Esztergom megye) tizedei (vö. Registrum Strig. 34., Györffy II. 294.).

⁹¹⁷ Nagysarló (Nagysalló) (Bars megye) tizedei (vö. Registrum Strig. 34., Györffy I. 470.).

⁹¹⁸ A szöveg mellett a margón jobbról más kézzel: *Szögyen utraque*.

⁹¹⁹ Magyar- és Németszögyén (Esztergom megye) tizedei (vö. Registrum Strig. 34., Györffy II. 312–313., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 490–492.).

⁹²⁰ A Hegyalján fekvő érseki város, Esztergom-Újváros, amelynek egyházát Szent László király tiszteletére szentelték (Györffy II. 287., DF 237988. [1428], Tóth K.:

quintam et lector decimam, de vino autem nihil recipit capitulum, sed dominus archiepiscopus. 1

Item decime vinorum de Kolon⁹²¹ modici valoris, quas recipit capitulum. (fol. 11^v [pag. 28.])

5

DECIME CIVITATIS STRIGONIENSIS

Item decimis vinorum de promontorio Strigoniensi,⁹²² que solvuntur circa ecclesiam Sancti Iohannis evangeliste extra muros ipsius civitatis⁹²³ et ante Sanctam Annam,⁹²⁴ que isto modo dividuntur, quod primo et ante omnia 10
pro rectore altaris Sancte Crucis de cathedrali ecclesia Strigoniensi, qui est plebanus castr⁹²⁵ et capituli et schole, extrahitur una tunella vini, hoc est cubuli⁹²⁶ I^C.

Item pro plebano de Bayon⁹²⁷ consimiliter una tunella vini hoc est cubuli I^C. 15
Item pro plebano ecclesie Sancti Iohannis Baptiste sub monte Sancti Thome⁹²⁸ due portiones canonicales, de residuo autem quod erit, prepositus Sancti Georgii de Viridi Campo Strigoniensi, ratione archidiaconatus cathedralis, cui prepositura ipsa annexa est, tollit integram decimam. Deinde ex hiis, que remanent, prepositus maior tollit quintam, deinde lector decimam, et quod remanet, dividitur inter canonicos, ita videlicet, quod 20
prebendariis ecclesie dantur sex portiones canonicales, sublector⁹²⁹, succentori et custodi singulis eorum singule.

Esztergom megye egyházai 33., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 326–329.).

⁹²¹ Kolon (Nyitra megye) tizedei (Györffy IV. 409).

⁹²² Vö. Registrum Strig. 31.

⁹²³ Az Esztergom-Kovácsi nevű település, amelynek egyházát Szent János evangélista tiszteletére szentelték (Györffy II. 271., Tóth K.: Esztergom megye egyházai 31., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 305–306.).

⁹²⁴ Az előbbi egyháznál és Esztergom-Szentanna város előtti két tizedszedőhely (Registrum Strig. 33.).

⁹²⁵ A Szent Kereszt-oltár igazgatói közül mindegyikről kimutatható, hogy egyúttal székesegyházi plébános is volt (Esztergomi arch. 123–124.).

⁹²⁶ Az eredetiben „cubili” áll.

⁹²⁷ Bajon (Esztergom megye) település (Györffy II. 224., Tóth: Esztergom megye egyházai 24., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 153–162.).

⁹²⁸ Az Esztergom-Szenttamás hegy alatt fekvő Keresztelő Szent János tiszteletére szentelt plébánia, amely a káptalani városban, Esztergom-Szentanna településen állt (Györffy II. 273., Tóth K.: Esztergom megye egyházai 32., vö. Registrum Strig. 31.).

- 1 Item⁹²⁹ decimis frugum, apum, agnorum et edorum ac aliarum rerum decimari solitarum civitatis Strigoniensis prefate, sed has decimas ex concessione capituli percipiunt ministri ecclesie, videlicet prebendarii.

5 DECIME DE SASAD ET DE EWRS

- Item decimis vinorum de Sasad⁹³⁰ et de Ewrs prope Budam⁹³¹ ex dispositione domini Sigismundi regis Hungarie,⁹³² per Sedem Apostolicam ipsis canonicis ecclesie Strigoniensis incorporatam,⁹³³ de quibus plebanis certa portio datur, residuum dividitur in solos canonicos, quia in ipsis nec prepositus habet quintam, nec lector decimam.⁹³⁴

DECIME DE TIRNAVIA

- 15 Item⁹³⁵ decimis de Tirnavia⁹³⁶ cum suis connexis super quorum solutione inter capitulum et cives Tirnavienses et plebanum de eadem Tirnavia, bona concordia et conventio inita est et confecta perpetuo duratura et litteris privilegialibus confirmata et dividitur ad solos canonicos, sed succustos habet ex illis sedecimam.⁹³⁷
- 20 Item capitulum habet domum in Tirnavia, que est locata in perpetuum censum.⁹³⁸
(fol. 12^r [pag. 29.]

⁹²⁹ A szöveg mellett a margón balról más kézzel: *prebendarii, fol. 18: ubi habetur, quod de hac decima accipit eorum quelibet mediam portionem canonicalem, succustos autem integram.*

⁹³⁰ Sasadi (Pilis megye) szőlők tizedei (Györffy IV. 694.).

⁹³¹ Örsi (Pilis megye) szőlők tizedei (Györffy IV. 688. 2.).

⁹³² Zsigmond király 1390. IX. 10-én adományozta a sasadi és örsi királyi egyházak kegyúri jogát a székeskáptalannak (EFB 38. [1393. évvel], ZsO I. 1655. sz.).

⁹³³ IX. Bonifác pápa 1391. IX. 14-i bullájával hagyta jóvá Zsigmond király intézkedését (Mon. Rom. Vespr. II. 279., ZsO I. 2210. sz.) és 1400. V. 1-jei bullájával pedig kánonjogilag egyesítette az esztergomi székeskáptalannal a két egyházat (Mon. Rom. Vespr. II. 319., ZsO II. 240. sz.).

⁹³⁴ A sasadi tizedek kapcsán kialakult perre lásd C. Tóth N.: A sasadi tizedper.

⁹³⁵ A szöveg mellett a margón balról más kézzel: *Tirnavia.*

⁹³⁶ Nagyszombat város (Pozsony megye) és tartozékai tizede (vö. Registrum Strig. 34.).

⁹³⁷ János esztergomi érsek 1211-ben adományozta a nagyszombati tizedeket a székeskáptalannak, ezt III. Ince pápa ugyanebben az évben erősítette meg (EFB 72.), a tizedekkel kapcsolatos okleveleket lásd Rábik, V.: Trnavské príjmy.

⁹³⁸ Vö. Bánca nb. István esztergomi érsek 1250. évi oklevelével (EFB 73.).

DISTRIBUTIONES QUOTIDIANE

1

Item⁹³⁹ dicunt domini de capitulo, quod decime de Tirnavia,⁹⁴⁰ de Kemend⁹⁴¹ et de Nagh Sarlo⁹⁴² erant date capitulo per archiepiscopum in redemptionem certorum panum, qui de mensa ipsius archiepiscopi omni die dabantur interessentibus misse et vesperis, prout in concessione ipsarum decimarum ordinatum fuit, pro distributionibus quotidianis, quod pro cultu divino ampliando desiderant reduci in pristinum statum. Et isto modo dividebatur, quod quilibet (!) canonico, qui indutus superpellicio et caputio chorum intravit, antequam diceretur: „Gloria in excelsis”, vel si „Gloria in excelsis” non diceretur, antequam oratio inciperetur, et steterit in choro usque benedictionem sacerdotalem sive finem misse, dabantur denarii III et panis unus sufficiens pro die. Item in vesperis, si ut supra indutus chorum intravit, antequam fuit finitus primus psalmus et usque ad finem perseveravit, dabantur denarii II. Qui vero tam gravi infirmitate fuerunt detenti, quam caruerunt potentia ambulandi, tales pro interessentibus reputati sunt, et equalem cum interessentibus portionem acceperunt, nisi eorum levitate aut malitia infirmitatem huiusmodi contraxissent, quia in tali casu non acceperunt portionem.

5

10

15

20

DONATIO LIBERTATUM PRO CAPITULO⁹⁴³

Item⁹⁴⁴ quibus libertatibus dotatum fuit capitulum, quedam ex hiis retulerunt, et etiam quedam privilegia ostenderunt. Et primo, quod est facultas concessa omnibus nobiles et alterius cuiusvis status, conditionis hominibus posse donandi et legandi possessiones suas sive iura possessionaria in vita vel in morte dicte ecclesie Strigoniensi. Item privilegium concessum, quod ubicunque in tenetis aut territoriis possessionum eiusdem ecclesie fodine auri, argenti aut aliorum metallorum invenirentur, eedem sunt ipsi ecclesie incorporate, et quod valeant laborare et laborari facere.

Item⁹⁴⁵ quod populi et rustici atque subiecti eiusdem ecclesie, a iudicio palatinali et quorumcunque iudicium et presertim iurisdictione comitum parochialium sunt penitus exempti.⁹⁴⁶

25

30

⁹³⁹ A szöveg mellett a margón jobbról más kézzel: *distribucio quotti(diana) Tirnavie*.

⁹⁴⁰ Nagyszombat város (Pozsony megye).

⁹⁴¹ Kéménd település (Esztergom megye, Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 367–370.).

⁹⁴² Nagysarló (Nagysalló) település (Bars megye).

⁹⁴³ Az ebben a részben leírtak fentebb már volt szó.

⁹⁴⁴ A szöveg mellett a margón jobbról más kézzel: *nota hic, si de fodinis capituli*.

⁹⁴⁵ A szöveg mellett a margón jobbról más kézzel: *exemcio rustic(orum)*.

⁹⁴⁶ Szócs T.: Nádori intézmény 19.

- 1 Item a solutione tributi lucri camere et victualium in (fol. 12^v [pag. 30.]
congregatione palatinali et aliorum quorumcunque generali vel speciali
sunt exempti neque ad fiscum regium solvere tenentur.⁹⁴⁷
Item quod universi populi et rustici ecclesie Strigoniensis, tam archiepis-
5 copo, quam capitulo subiecti, cuiuscunque conditionis existant, ab omni
collecta regali, tam denariorum, quam victualium quacunque occasione
generaliter vel particulariter indicenda, liberi omnimode et exempti et per
omnia immunes habentur.⁹⁴⁸
Item populi et rustici sive iobagiones ecclesie Strigoniensis ab onere descen-
10 ssum quorumcunque regnicolarum, quacunque preeminencia prefulgentium
sunt liberi et exempti.⁹⁴⁹
Item quod de erario sive thesauraria regia canonici ecclesie Strigoniensis
omni anno habuerunt centum marcas argenti in festivitate Sancti Adalberti.⁹⁵⁰
Item ultra privilegia predicta sunt multa alia regum privilegia, que hic lon-
15 gum esset enarrare, sunt etiam privilegia et bulle papales, dictorum privi-
legiorum confirmatoria cum anathemate in contravenientes.
Item quod capitulum ecclesie Strigoniensis a sui fundacione habuit et habet
sigilla duo authentica, maius et minus a regia maiestate sibi concessa, sub
quibus de more et iuxta consuetudinem regni concedunt et dant litteras
20 privilegiales et simplices omnibus regnicolis iuste petentibus.⁹⁵¹
Item habent ipsi domini de capitulo conservatorium publicum, videlicet
sacristiam ipsius ecclesie, ad conservandum sub fida custodia litteras depo-
sitas et deponendas, quas iuxta morem patrie et aliarum ecclesiarum con-
servare debent et tenentur.

25

NOMINA ET ORDO DIGNITATUM CAPITULI ECCLESIE STRIGONIENSIS

- (3) AD TERTIUM articulum sive capitulum ipsius visitationis dicti domini de
capitulo concorditer responderunt, et ita repertum est, quod in dicta ecclesia
30 cathedrali Strigoniensi infrascripte sunt dignitates post archiepiscopatum.
Prepositura maior, quam tenet dominus Petrus Gregorii.⁹⁵²
Lectoratus, quem tenet dominus Stephanus Frank.⁹⁵³

⁹⁴⁷ Szócs T.: Nádori intézmény 19.

⁹⁴⁸ Lásd IV. Béla király 1256. XII. 16-i oklevelét (MES I. 436–438., Reg. Arp. 1122. sz.).

⁹⁴⁹ Lásd IV. Béla király 1256. XII. 16-i oklevelét (MES I. 436–438., Reg. Arp. 1122. sz.).

⁹⁵⁰ II. András király 1206-ban, viszonzásul János esztergomi érsek általi megkoronázásáért, elrendelte, hogy az esztergomi kanonokok minden évben Szent Adalbert ünnepén száz ezüstmárkát kapjanak a királyi kincstárból (MES I. 185., Reg. Arp. 224. sz.).

⁹⁵¹ Vö. Solymosi L.: Az esztergomi káptalan Árpád-kori pecsétje 24., Solymosi L.: Az esztergomi káptalan 14. századi pecsétnyomója 8., 20.

⁹⁵² Mikefalvi / Csehi Péter (Gergely fia) nagyprépost (1396–1421).

⁹⁵³ Farkasfalvi Frank István (Mihály fia) olvasókanonok (1388–1417).

(fol. 13 ^r [pag. 31.]	1
Cantoratus, quem tenet dominus Gregorius. ⁹⁵⁴	
Custodia, quem ⁹⁵⁵ tenet dominus Abraham. ⁹⁵⁶	
Archidiaconatus cathedralis, quem tenet dominus Ladislaus prepositus Sancti Georgii de Campo Viridi. ⁹⁵⁷	5
Prepositura Sancti Stephani prothomartyris de castro Strigoniensi, quem tenet dominus Iohannes prepositus. ⁹⁵⁸	
Prepositura Sancti Thome martyris de promontorio Strigoniensi, quem tenet dominus Stephanus prepositus. ⁹⁵⁹	
Archidiaconatus Nitriensis, quem tenet dominus Ladislaus Iacobi. ⁹⁶⁰	10
Archidiaconatus Neugradiensis, quem tenet dominus Ladislaus Soos. ⁹⁶¹	
Archidiaconatus Gemberiensis, quem tenet dominus Iacobus de Lewa. ⁹⁶²	
Archidiaconatus Hunthensis, quem tenet dominus Paulus Clementis. ⁹⁶³	
Archidiaconatus Borsiensis, quem tenet dominus magister Iohannes de Buda. ⁹⁶⁴	15
Archidiaconatus Camar(on)iensis, quem tenet dominus Andreas Dionisii. ⁹⁶⁵	
Archidiaconatus Saswariensis, quem tenet dominus Thomas doctor. ⁹⁶⁶	
Archidiaconatus Zoliensis, quem tenet dominus Iohannes Lorandi. ⁹⁶⁷	
Et ultra istos archidiaconatus dixerunt ipsi domini de capitulo, quod deberet esse archidiaconatus Tornensis, sed se fecit ruralem et moratur in Torna. ⁹⁶⁸	20

⁹⁵⁴ Ürményi Gergely (László fia) éneklőkanonok (1400–1418).

⁹⁵⁵ Az egyeztetés miatt itt és lentebb a „prepositura” szónál is a „quam” kötőszó kellene, de nem javítottam, mivel az 1408. évi esztergom-szentistváni vizitációban is hímneműként használta a szót (C. Tóth N.: Szentistváni vizitáció 23.).

⁹⁵⁶ Kajári Ábrahám (Mihály fia) örkanonok (1399–1418).

⁹⁵⁷ Kazai Kakas László (János fia) esztergom-szentgyörgyi prépost, székesegyházi főesperes (1401), vagy Csetneki László (László fia) esztergom-szentgyörgyi prépost, székesegyházi főesperes (1408–1424).

⁹⁵⁸ Esztergom-újvárosi János (Miklós fia) esztergom-szentistváni prépost (1399–1417).

⁹⁵⁹ Csornai István (László fia) esztergom-szenttamási prépost (1404–1411).

⁹⁶⁰ Nem ismert Jakab fia: László nevű nyitrai főesperes, minden bizonnyal elírás a Miklós fia helyett; László (Miklós fia) nyitrai főesperes (1408–1411).

⁹⁶¹ Sóvári Sós László (János fia) nógrádi főesperes (1399–1421).

⁹⁶² Lévai Jakab gömöri főesperes (1408–1421).

⁹⁶³ Tarkói Rikolf Pál (Kelemen fia) honti főesperes (1409–1411).

⁹⁶⁴ Budai János (Márk fia) barsi főesperes (1396–1427).

⁹⁶⁵ Egerszegi András (Dénes fia) komáromi főesperes (1400–1427).

⁹⁶⁶ Pöstyéni Tamás (György fia) doct. decr., sasvári főesperes (1409–[1411]).

⁹⁶⁷ János (Lóránt fia) zólyomi főesperes (1412–1418).

⁹⁶⁸ A tornai főesperességre lásd az 1.6. alfejezetet!

1 Preterea⁹⁶⁹ omnes domini de capitulo dixerunt, et ita repertum est in ipsa
 ecclesia⁹⁷⁰ post prelaturam esse primam dignitatem preposituram maiorem,
 et primum locum et vocem habere debere in choro et capitulo, secundum
 5 Sancti Georgii, qui tenet locum archidiaconi cathedralis, tandem archidiaconi
 secundum ordinem premissum. Et predicti domini dignitatem habentes in
 choro hoc ordine stare consueverunt et ita stant: primo a parte dextra domi-
 nus prepositus maior, secundo dominus cantor, tertio dominus custos, quar-
 to dominus prepositus Sancti Thome, quinto archidiaconus Neugradiensis,
 10 sexto archidiaconus Gemeriensis, septimo archidiaconus Hunthensis, octavo
 archidiaconus Camar(on)iensis, nono archidiaconus Saswariensis.

IN PARTE LEVA SIVE SINISTRA

15 Primum locum tenet dominus lector, secundum prepositus Sancti Georgii,
 tertium prepositus Sancti Stephani, quartum archidiaconus Nittriensis,
 quintum archidiaconus Barsiensis, sextum archidiaconus Zoliensis, septi-
 mum deberet habere (fol. 13^v [pag. 32.]) archidiaconus Tornensis. Ceteri vero
 20 domini et canonici habent locum in choro et vocem in capitulo secundum
 senium, hoc est secundum tempus receptionis sive creationis sue.

OFFICIUM PREPOSITI MAIORIS

(4) AD QUARTUM articulum sive capitulum ipsi domini de capitulo ita res-
 25 ponderunt et dixerunt, et ita repertum est, quod prout supradictum est,
 prepositus est maior et dignior in capitulo, et habet primam vocem et, prout
 scire possunt, a fundatione ipsius capituli ita institutum fuit et est, quod
 prepositus ipsorum semper residentiam facere teneatur personalem, prop-
 30 ter infradicenda, quia ipse prepositus de omnibus proventibus capituli, tam
 videlicet de censibus et redditibus possessionum et prediorum, quam etiam
 decimis et aliis obventionibus, quibusdam exceptis, ut infradeclearabitur,
 percipit quintam partem, et hoc ideo, quia omne onus et factum capituli,
 que occurrunt, ipse prepositus tenetur supportare et expedire pro toto posse
 suo, utilitates et necessitates capituli procurare, iura et possessiones capituli
 35 defensare et tueri, et si emergerent talia, ad que ipse sufficiens non esset, ad
 capitulum deducere et capitulum convocare, sive ad sonum campane, sive
 per cedula, prout moris est, et ibidem proponere, et tandem cum adiutorio
 et consilio ipsorum dominorum promovere, lites et causas capituli prin-
 cipaliter curare et dirigere ita, ut qui sentit commodum, sentire debet et

⁹⁶⁹ A szöveg mellett a margón jobbról más kézzel: *voces in choro*.

⁹⁷⁰ A méltóságviselőkre és a kanonoki rangsorra részletesen lásd C. Tóth N.: A ka-
 nonoki testület 13–19., 109–117.

onus. Et quod alii domini ab his curis exterioribus absoluti, liberius vacare 1
possint divinis et in ecclesia ministrare.

Item⁹⁷¹ quia omnes ville et possessiones capitulares demptis quibusdam 5
divise sunt in predia seu prebendas, et quia prepositus maior, ut premis-
sum est, de proventibus ipsarum villarum habere deberet quintam partem,
igitur ipsi domini dicto eorum preposito secundum veram estimationem
et iustam limitationem, tam pro quinta parte, quam etiam portione cano-
nicali, si canonicus fuerit, deputarunt et dederunt duas villas, videlicet
Gywrcy et Nempthy⁹⁷² cum consuetis eorundem proventibus et redditibus, 10
puta censu ordinario, decimis frugum et bladorum et munalibus,
demptis tamen decimis vinorum, quia decime vinorum in omnibus villis
modo premissis in predium distributis, sunt reservati, pro communitate et
in communi dividuntur, de quibus prepositus ipse accipit quintam et lector
decimam, exceptis etiam (fol. 14^r [pag. 33.]) tributo in Nempthy exigi so-
lito modici valoris, exceptis etiam molendinis in dictis villis existentibus, 15
quorum proventus in communi dividuntur, de quibus prepositus videlicet
percipit quintam et lector decimam.

Item⁹⁷³ si quandoque aliquod negotium capituli occurrerit, tunc prepositus 20
debet scire et tenetur convocare capitulum, sive per cedulas nominatim,
sive ad pulsum campane ad locum capitularem, ibique tale negotium eis
proponere et tractare et de capituli consilio promovere et dirigere, prout
melius et utilius fieri poterit et videbitur.

UBI PREPOSITUS NON HABET QUINTAM

Et quia superius dictum est, quod prepositus de omnibus proventibus capi- 25
tuli habet quintam demptis quibusdam, igitur ut sciatur in quibus, ipse
prepositus non habet quintam, interrogati sunt ipsi domini et ita respon-
derunt, quod sicuti ipsi scire possunt et observatum fuit, primo de vigin-
ti quinque marcis denariorum de deductione maioris cultelli Borsiensis⁹⁷⁴ 30
ante divisionem omni anno deducendis, item in eodem cultello de quartis
ex toto districtu de Ozlyano deductis,⁹⁷⁵ item de tota decimatione civitatis
Tirnaviensis,⁹⁷⁶ item de decimis frugum de Kemend⁹⁷⁷ et Nagh Sarlo,⁹⁷⁸ item

⁹⁷¹ A szöveg mellett a margón balról más kézzel: *Nempthy*.

⁹⁷² Gyerk és Németi (Hont megye) birtokok; lásd még az 1.5.2. alfejezetet!

⁹⁷³ A szöveg mellett a margón jobbról más kézzel: *prepositus debet convocare capitulum etc.*

⁹⁷⁴ Nagybarcsi tizedkés.

⁹⁷⁵ Oszlányi (Bars megye) tizedkés.

⁹⁷⁶ Nagyszombat (Pozsony megye) város.

⁹⁷⁷ Kéménd (Esztergom megye) tizedei.

⁹⁷⁸ Nagysarló (Nagysalló) (Bars megye) tizedei.

1 de decimis cultelli de Zemere⁹⁷⁹ ac quartis in minori cultello decimationis
 Borsiensis,⁹⁸⁰ item de decimis vinorum de Sasad et de Ewrs circa Budam,⁹⁸¹
 item de balneo et molendino circa Calidas Aquas sub monte Sancti Thome
 5 Strigonii,⁹⁸² de quibus nihil habet ratione prepositure, nisi portionem cano-
 nicalem, si fuerit canonicus.
 Quintam autem prepositus percipit tali modo, quod deductis primum
 ubique integris quartis et expensis ac aliis deductionibus, de residuo de
 manibus capituli recipit ipsam quintam, ex hiis, que inter ipsum capitulum
 dividitur per divisorem.⁹⁸³

10

OFFICIUM LECTORIS

ITEM dicti domini de capitulo dixerunt et responderunt (fol. 14^v [pag. 34.])
 unanimiter, quod lector est secundo dignior in capitulo et habet secund-
 15 am vocem post prepositum in capitulo et stallum primum in levo choro, et
 tenetur residere sicuti prepositus, propter officium suum. Nam ad ipsius
 officium spectat officium notariatus capituli, si est ipse ad hoc sufficiens, sin
 autem debet tenere notarium idoneum et sufficientem. Qui notarius tene-
 20 tur scribere omnes litteras sub sigillo capituli necessarias et idem notarius
 tenetur portare ad capitulum litteras correctas per capitulum sigillandas et
 debet esse iuratus et fidelis, et talis notarius vel ipse lector tenetur scribere
 omnes litteras in facto capituli necessarias, et quia contingit, quod aliquan-
 do lector non est sufficiens ad expediendas litteras vel sufficiens est, sed est
 25 negligens et non curat conducere notarium et sic facta capituli, quo ad hoc
 negliguntur, rogarunt domini visitatorem, ut deliberet, et imponat penam
 negligentie ipsi lectori.

OFFICIUM SUBLECTORIS

30 Item ad officium ipsius lectoris spectat regere scholas per se, si est sufficiens,
 et vult, sin autem debet conducere unum sublectorem et illum locare in sco-
 lis, quem ipse debet primum presentare domino prelato, postea dominis de
 capitulo in loco capitulari et illis commendare. Cuius sublectoris condigna
 correctio spectat ad ipsum lectorem, si contingit excedere, et casu, quo lec-
 35 tor illum non valeret corrigere, dicere debet domino prelato vel suo vicario,

⁹⁷⁹ Szemerei (Komárom megye) tizedkés.

⁹⁸⁰ Kisbarsi tizedkés.

⁹⁸¹ Sasad és Örs (Pilis megye) tizedei.

⁹⁸² Esztergom-Tapolca (Esztergom megye).

⁹⁸³ Az első adat a divisorra 1500-ból ismert (Registrum Strig. 11., 18., Esztergomi arch. 134.).

- aut dominis de capitulo, qui potestate sua ipsum corrigere debebunt, prout merebitur. 1
- Item dominus prelatus ipsi sublectori providere habet de prandio et cena in mensa sua, tempore vero iemis, quando tarde cenatur et interesse non valeret cene in castro, tunc dari consueverunt sibi carnes, vinum et panis ad scholas. Domum etiam de capitulo dare tenentur ipsi sublectoribus de vino decimali civitatis Strigoniensis,⁹⁸⁴ de frugibus utriusque Zewden⁹⁸⁵ et de dicis cultellorum minoris Borsiensis, Huntensis et Nitriensis,⁹⁸⁶ secundam portionem. 5
- Item lector etiam consuevit dare sibi certum sallarium, prout superinde cum eo concordare poterit. 10
- Item dictus sublector tenetur regere scholas et omni die tres lectiones in scholis legere, quibuscunque audire volentibus sibi subiectis, preterquam in diebus festis et diebus, in quibus canitur scholaribus per succentorem, nisi diebus festis et aliis de bona voluntate legere voluerit lectiones aliquas extraordinarias. Et ipse sublector tenetur gratis informare (fol. 15^r [pag. 35.]) pauperes scholares et nepotes dominorum, sive sint eorum consanguinei, sive quos tenent propter Deum. Item tenetur ipse sublector in die cene Domini, in synodo prima die et in collatione pro „O sapientia“ facere sermonem ad clerum. 15
- Item tenetur simul cum succentore dirigere et ordinare processionem. Item tenetur omni die interesse misse maiori et vesperis cum suis scholaribus, et correctio scholarum spectat principaliter ad ipsum sublectorem, si autem ipse ad hoc non sufficeret, debet dicere ad lectorem vel vicarium. 20
- Item dominus lector tenetur providere, ut ipse sublector debitum faciat in legendo prefatas lectiones et informando scholares. Item tenetur ipse dominus lector per se, vel per suum sublectorem sive magistrum, aut alium,⁹⁸⁷ quem dominus archiepiscopus deputaret, ordinandos in lectura examinare. Ut autem scholares in scholis residentes sublectorem sive magistrum, tanquam suum maiorem et caput recognoscant, hac regulatione in scholis manere debent, quod nullus sociorum in scholis commorantium sive informatorum, legere audeat lectiones in camera sua, sed omnes debeant docere in scholis eorum subditos et nullus audeat exire de scholis, nisi cum licentia magistri. 30
- Item nullus sociorum audeat nepotes vel alios scholares recipere ad informandum sine consensu et speciali commissione magistri.
- Item, si magister scole causa discipline vel excessus aliquem scolarem flagello vel palmaterio corrigere voluerit, et ille contra magistrum rebellans se defensaverit violenter, et alii scholares vocati in adiutorium magistro non 35

⁹⁸⁴ Esztergom-Szentanna (Esztergom megye).

⁹⁸⁵ Magyar- és Németszőgyén (Esztergom megye) tizedei.

⁹⁸⁶ Kisbarcsi, honti és nyitrai tizedekések.

⁹⁸⁷ A szövegben: *alio*.

- 1 venerint, tam ille violentus, quam alii scolares in auxilium magistri venire recusantes, pene subiaceant incarcerationis.
Item quod nullus scolarium in scolis vel in ecclesia portare audeat cultrum longum aut alia arma nociva ad offendendum. Item quod nullus scolaris de
5 nocte discurrat post unam horam noctis, contrafacientes incarcerentur et puniantur ad voluntatem magistri.
(fol. 15^v [pag. 36.])

REDDITUS LECTORIS

- 10 Redditus autem lectoris in hiis consistit, quod primo medietatem solutionis litterarum sub sigillo capituli emanatarum habere debet, quarum taxatio talis est ab antiquo observata: quod de littera patente solvi debent denarii XXIII usuales, quorum centum valent florenum unum, de clausa littera denarii XII, item de privilegio denarii I^c, vel si esset magne importantie, prout de eiusdem pretio concordari poterit. Alia autem medietas pretii litterarum dividitur inter canonicos sigillationi interessentes, inter quos computatur magnam missam celebrans.
Item ex decimatione cultelli comitatus minoris Nitriensis⁹⁸⁸ ipse lector ante
20 omnia habet integram quartam et prepositus quintam, tandem lector iterum decimam, alias etiam ubicunque prepositus habet quintam, statim post eum lector habet decimam.
Item plebanus de Zakolya⁹⁸⁹ ex antiqua dispositione omni anno in festo Beati Martini episcopi et confessoris ipsi lectori tenetur solvere unam marcam argenti puri, et hoc pro quarta, quam lector habere deberet ex decimis vini et frumenti de dicta Zokolya, quam plebanus ipse percipit.
Item lector pro predio, tum pro lectoratu, tum etiam canonicatu, habet totam villam Damas⁹⁹⁰ ita, quod tres partes habet pro lectoratu ratione decime, quartam autem partem pro canonicali portione, si fuerit canonicus,
25 alioquin non nisi tres partes habebit et non habet locum optionis in prediis canonicalibus, sicuti nec prepositus habet.⁹⁹¹

OFFICIUM CANTORIS

- 35 Item dicti domini de capitulo unanimiter dixerunt, quod dominus cantor est tertio dignior in capitulo, qui in dextro choro post prepositum habet locum secundum et in capitulo tertiam vocem, si canonicus fuerit, et debet facere residentiam sicuti prepositus et lector, propter officia sua infradecla-

⁹⁸⁸ Kisnyitrai tizedkés.

⁹⁸⁹ Szakolya (Szakal) (Nógrád megye) település (Györffy IV. 294.).

⁹⁹⁰ Damás (Bars megye) birtok.

⁹⁹¹ Lásd még az 1.6. alfejezetet!

randa. Nam ad ipsius officium spectat et pertinet, ut primus in omnibus 1
 horis intersit, item videre et respicere, si hore canonicæ, diurne videlicet et
 nocturne et aliæ, que de consuetudine in ipsa ecclesia peragi solent, debite
 et regulariter ac horis debitis dicantur et peragantur per succentorem et
 prebendarios ac alios ministros ecclesie. Et si que viderit non debito modo 5
 vel negligenter peragi, ipsius est emendare et corrigere, tam succentorem,
 quam etiam prebendarios et alios ministros, pie tamen (fol. 16^r [pag. 37.]) et
 rationabiliter, ubi autem non valeret eos emendare, quia non curarent eum,
 tunc referre debet domino prelato vel eius vicario, aut dominis de capitulo,
 qui potestate ipsorum illos emendare et corrigere tenebuntur. 10
 Item, si ipse cantor non est sufficiens in cantu vel non vult regere chorum,
 extunc debet tenere unum succentorem, qui sit sufficiens ad regendum
 chorum et hunc debet primum presentare domino prelato, deinde dominis
 de capitulo in loco capitulari et debet sibi providere de salario, prout con-
 suetum est, aut superinde cum eo concordare poterit. 15
 Item ipse cantor per se vel suum succentorem habet examinare ordinandos
 in cantu et accentu cum dominis vicario et lectore aut sublectore.

OFFICIUM SUCCENTORIS

Item succentor cantori debet facere reverentiam, tanquam suo maiori et su- 20
 periori. Item ipse succentor disponere debet et dirigere processionem cum
 sublectore pariter. Item tenetur scribere tabulam pro ministris omni die
 sabbati et maxime diebus solennibus et huiusmodi tabulam scriptam po-
 nere circa chorum in loco consueto, hora misse, in vigilia illius festivitatis 25
 ita, quod ibidem scripti perlegentes tabulam sciant, ad que ministeria sive
 servitia tenentur.
 Item defectus in choro in accentibus et divinis officiis corrigere et supplere
 debet in ministris, ornamentis, luminaribus et aliis, que ad cultum divinum
 et officium necessaria sunt, et ab illis, per quos defectus fuerint commisi, 30
 mulctam exigere in statutis denotatam. Item omnia, que in sacerdotum et
 aliorum ministrorum constant, diligenter providere taliter, quod defectus
 et scandalum in divino officio non proveniat. Item ad cantorem vel suc-
 centorem spectat installatio prepositi, lectoris et aliorum dominorum sive 35
 canonicorum aut dignitatum denuo recipientium.
 Item ipse succentor habet regere scolares in musica seu cantu, quibuslibet
 scilicet feriis sextis et sabbatis et vigiliis solennitatum proprias habentium
 historias ac una septimana ante nativitatem Christi et alia ante resurrec-
 tionem, et quo die cantat in scolis, illo die habet iurisdictionem corrigendi 40
 scolares correctione dignos, quantum ad cantum, moderate tamen et sine
 scandalo, ut ad studendum eos provocet, et non ad aufugiendum.
 Item campanator habet pulsare ad mandatum succentoris (fol. 16^v [pag. 38.])
 pro horis canonicis, quem, si negligens fuerit, ipse succentor corrigere ha-
 bet, correctione tamen pia et ordinata. Et si indebite corrigeret, ita ut prop-

- 1 terea recederet, extunc succentor debet invenire alium, si autem alia de causa recesserit, custos vel eius succustos debet alium invenire.
Item cantor sive eius succentor in predictis sollicitus et circumspectus existat taliter, quod antequam tempus adveniat chorandi, provideat, si ministri
5 descripti omnes assint, et si aliquis deficiat, substitutum illico inveniat et pecuniam, in quo talis deficiens erit mulctandus, ipsi substituto assignet. Distributiones autem interessentibus et defectum non committentibus accrescant.

OFFICIUM CUSTODIS

- 10 Item ipsi domini de capitulo concorditer dixerunt, quod dominus custos est quarto dignior in dicta ecclesia Strigoniensi, qui in choro dextro post cantorem habet locum et in capitulo vocem quartam, et residere debet propter suum officium sicuti prepositus, lector et cantor. Ad ipsius autem officium
15 spectat et pertinet tenere et conservare pure et munde res ecclesie et illas sub custodia tenere, maxime indumenta sacra, ne propter malam conservationem tinea demoliatur aut putrescant aut surripiantur per fures, pallas altarium, corporalia, linteamina necnon albas, humeralia et omnia utensilia ecclesie munda tenere et nitida, et ita custodire, quod ex sua negligentia vel
20 culpa, nihil ex hiis depereat.
Item eucaristiam et alia sacramenta sub tuta et fideli custodia retinere debet, item, si que fracture fuerint in vasis aut thesauris ecclesie, prelato dicere debet et ille iuxta consuetudinem antiquam reparare tenetur.
Item, si de indumentis ecclesie aliqua nimia vetustate consumpta fuerint, ut
25 amplius pro aliquo sacro usu non fuerint apta, de mandato domini prelati igne conburri faciat et cineres in sacro loco sepeliat.
Item sigilla capituli sub bona custodia tenere debet et ipsa sigilla extradare non debet, nec conservatorium ipsorum aperire, nisi adminus sint octo ex dominis presentes, quorum saltem tres sint in dignitate constituti.
30 Item lampades et lucernas sive candelas in accendendo et extinguendo per vigiliam fiat, ne supra modum lucendo oleum aut lucerne depereant, aut minus lucendo obscurior fiat ecclesia (fol. 17^r [pag. 39.]) et luminaria debito modo et tempore congruo ad officium divinum accendat. Item hostias et vinum pro missis continue preparatum habeat, et etiam incensum.
35 Item lucernas parvas seu cereos, quas pueri cereiferi ad introitum misse seu vesperarum in diebus debitis et processionibus portare solent, ipse custos dare tenetur. Item tenetur reformare ceream pro „Exultet“. Item tenetur in magna septima(na) tribus diebus in matutinis cereos XV ad modum baculorum dare. Item singulis diebus et noctibus candelas parvas pro matutinis
40 et aliis horis in choro cantandis, quas scilicet candelas ipse dominus custos recipit a plebanis, pro receptione crismatis. Item tenetur dare sex cereos baculares pro antiphona: „Ave spes nostra“ in vigilia nativitatis decantanda. Item tenetur dare tus ad turribulandum per totum annum pro debitis solennitatibus. Item tenetur dare funes necessarias pro campanis ecclesie,

preterquam ad tres campanas noviter in turri extra ecclesiam suspensas, ad 1
 quas dixerunt domini prelatum ecclesie teneri.

Item tenetur ad reparationem librorum ecclesie infrascriptorum, videlicet 5
 duorum antiphonariorum, duorum gradualium, duorum psalteriorum,
 duorum lectionalium, unius missalis et unius collectarii, qui libri sunt
 omni die necessarii pro choro, ad reparandos autem alios libros ecclesie
 tenetur prelatus sive archiepiscopus.

Item conqueritur dominus custos pro quartis, quas dignitas sua habet in
 comitatu Poseniensi, pro quibusdam villis Zelen videlicet et Rendve,⁹⁹² in
 concambium domino archiepiscopo datis,⁹⁹³ nam dicit, quod valde fraudat- 10
 tur per decimatores, quia interdum vix cum magnis laboribus et expensis
 potest habere quartam parte, imo per quatuor annos proxime preteritos
 nihil omnino habuit, et hoc petit reformari.⁹⁹⁴

OFFICIUM SUCCUSTODIS 15

Item dixerunt prefati domini de capitulo, quod si dominus custos hec, que
 superius declarata sunt, in propria persona expedire non posset aut nollet
 vel recusaret, extunc debet querere et eligere unum succustodem ex canoni- 20
 cis ipsius ecclesie, quia extraneum constituere pro custodia thesauri ecclesie
 non esset tutum, et talem succustodem debet primum presentare domino
 archiepiscopo et tandem capitulo, qui si placuerit eis bene, alioquin talem
 tenetur eligere, quem et dominus archiepiscopus et capitulum (fol. 17^v [pag.
 40.]) approbabit, et talis succustos ipsi custodi reverentiam debet semper 25
 facere, tanquam maiori suo, et si debitum suum modo debito non perageret,
 debet eum emendare et, si incorrigibilis fuerit, de voluntate prelati et capi-
 tuli poterit eum deponere et alium loco illius eligere, et ad officium illius
 succustodis spectant omnia officia custodis superius expressa expedire, et
 insuper etiam infra declaranda.

Primo claudere debet hostia ecclesie temporibus et horis debitis et similiter 30
 aperire.

Item ministrare vinum, quod recipit de celario archiepiscopi, et aquam pro
 sacrificio divino.

⁹⁹² Zellő és Rendve (Rendő) (Nógrád megye) birtokok (Győrffy IV. 321., 288.).

⁹⁹³ IV. Béla király 1244/1245-ben adományozta az esztergomi őrkanonoknak a két,
 korábban a nógrádi várhoz tartozó földet (MES I. 381., Reg. Arp. 905. sz., Soly-
 mosi L.: Az esztergomi őrkanonok oklevelei 296. 19. sz.), amelyet aztán Telegdi
 Csanád esztergomi érsek 1335-ben elcserélte a két birtokot bizonyos falvak ti-
 zednegyedéért (Anjou XIX. 165. sz., Solymosi L.: Az esztergomi őrkanonok ok-
 levelei 290. 3. sz.).

⁹⁹⁴ A kérdésre lásd az 1.7. alfejezetet!

- 1 Item purgare facere ecclesiam et sternere tapetia per pulsatorem, et aquam necessariam pro ecclesia auferri⁹⁹⁵ facere per eundem pulsatorem. Item singulis diebus dominicis benedicere aquam per se, vel per alium pro aspersione et communis fontis ecclesie.
- 5 Item hostias necessarias pro sacrificio divino pro tota ecclesia dare debet et aptare, pro quibus faciendis archiepiscopus dat sufficiens frumentum sive farinam. Item candelas ad horas debitas distribuere. Item preparare manutergia pro extensione sacerdotum celebrare volentium.
- 10 Item portari et reportari facere per campanatorem libros ad chorum et de choro ad sacristiam. Item preparare et ornare omnia altaria cum paliis et tobaliis seu mensalibus. Item distribuere omnia paramenta, reliquias, calices, monstrantias, tabulas et omnia alia necessaria, ad divinum cultum pertinentia et distributa iterum repetere et conservare.
- 15 Item tenetur dare et disponere oleum pro confectione crismatis cathecumenorum et infirmorum in die Iovis facta, et ista sacramenta distribuere plebanis per parochiam, cum ab ipso petuntur. Item paramenta, videlicet cruces, mitras sive infulas, baculos, pastorales, tabulas, iocalia ceteraque ecclesie ornamenta parata debet tenere et simul cum thesauris ecclesie bene custodire.
- 20 Item in septimana passionis debet preparare cruces, debet etiam sepulcrum Domini reparare et disponere, et deputare octo clericos ad cantandum psalterium circa ipsum sepulcrum et huiusmodi clericis psallentibus magister curie archiepiscopalis⁹⁹⁶ consuevit pro laboribus providere de una marca denariorum communis monete, et illis diebus, quibus cantatur psalterium, de victualibus providere.
- 25 Item debet idem succustos circa dictum sepulcrum tenere quatuor magna luminaria, super quatuor candelabris interim, quousque ibi stat sepulcrum, continue ardentia. Tenetur etiam psallentibus luminaria ministrare. Item tribus diebus maioris ebdomade debet preparare (fol. 18^r [pag. 41.]) baculos et asseres pro antiphona „Traditor“.
- 30 Item tenetur preparare aquam et linteum pro lotionem pedum in cena Domini ac etiam mensam cum oblatis preparare, pelvis autem et chysii et mensalia portantur de curia archiepiscopi.
- 35 Item in festivitibus sancte crucis tenetur exportare crucem Domini cum solennitate de sacristia ad altare, et reportare, et similiter sanguinem Christi⁹⁹⁷ in festo Sancti Ciriaci.

⁹⁹⁵ A szó fölött más kézzel besúrvva: *afferri*.

⁹⁹⁶ Az esztergomi érsekek udvarmestereire lásd az 1.8. alfejezetet!

⁹⁹⁷ A szentvér ereklyére lásd Kovách Z.: Új adalék 574–575.

Item ad ipsum pertinet preparare cathedras in ecclesia pro solennitate pontificum, quando celebrant divina. Ampulas vero pro vino et aqua in officio divino necessarias et lavatorium dare tenetur prelatus, et tales ampule et lavatorium consueve fuerunt portari per decimatores Posonienses. 1
 Item ipse succustos habet portionem canonicalem de vino decimali ante Sanctum Iohannem.⁹⁹⁸ 5
 Item de frugibus utriusque Zewden⁹⁹⁹ et de decimis cultellorum minoris Borsiensis, Hunthensis et Kis Nytra¹⁰⁰⁰ habet secundam portionem. Item de decimis civitatis Tirnaviensis¹⁰⁰¹ habet sedecimam. 10

NUMERUS CANONICORUM

(5) AD QUINTUM CAPITULUM sive articulum¹⁰⁰² dicti domini de capitulo dixerunt et responderunt unanimiter, et ita repertum est, in dicta ecclesia esse triginta novem canonicos prebendatos, licet antiquitus fuerint triginta octo dumtaxat. Interrogati, quomodo ille tricesimus nonus fuerit creatus, dixerunt, quod alias tempore domini Chanadini archiepiscopi¹⁰⁰³ duo concurrerunt, unus auctoritate apostolica et alter ordinarii ad unum canonicatum, et tunc uterque remansit in canonicatu, reclamante tamen capitulo, unde supplicant, ut ille canonicatus, qui sic excrevit, supprimatur.¹⁰⁰⁴ 15
 20
 Canonicorum autem, qui nunc resident, nomina sunt recitata in prima charta. Absentes autem sunt magistri Ladislaus de Thofew,¹⁰⁰⁵ qui est in servitio domini Piponis comitis,¹⁰⁰⁶ sed de cuius licentia se absentaverit, non

⁹⁹⁸ Az esztergomi Szenttamás-hegy alatt fekvő Keresztelő Szent János tiszteletére szentelt plébánia környékén fekvő szőlők.

⁹⁹⁹ Magyar- és Németezőgyén (Esztergom megye) tizedei.

¹⁰⁰⁰ Kisbarsi, honti és kisnyitrai tizedkés.

¹⁰⁰¹ Nagyszombat (Pozsony megye) tizedei.

¹⁰⁰² Mellette a margón jobbról más kézzel: *de tricesimo n(ono) canonicatu*.

¹⁰⁰³ Telegdi Csanád esztergomi érsek 1330–1349. (Arch. 1301–1457. I. 63., Szende L.: Telegdi Csanád.)

¹⁰⁰⁴ Vö. Registrum Strig. 39–40. C. Tóth N.: A kanonoki testület 11–18.

¹⁰⁰⁵ Tófői László – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok (Esztergomi arch. 279.). A Tófői család tagjai között azonban nem ismeretlen a neve: Lukács országbírói ítélőmesternek (1373–1378) három fiát ismerjük: Miklós Újlaki Miklós somodori officialisa (1398), majd Nevnai Treutul Miklós altárnokmestere (1405–1407); János, Nevnai Treutul Miklós pozsegai alispánja (1407) (lásd Arch. 1301–1457. II. 243.), és végül a harmadik László, aki 1400-ban szerepel (Tolna vm. okl. 112/39. sz.); a két László azonossága azonban kétségtávol nem igazolható.

¹⁰⁰⁶ Ozorai Pipo pénzverő ispán 1398, sókamaraispán 1398–1426, temesi, aradi, csanádi, kevei, krassói ispán 1404–1426, stb. (Engel P.: Ozorai Pipo 250., Arch. 1301–1457. II. 180.)

1 constat nobis, item magistri Benedictus de Torna,¹⁰⁰⁷ Nicolaus de Werebel¹⁰⁰⁸
et magister Paulus de Nitria.¹⁰⁰⁹

Et omnes canonici presentes, ut dictum est, solent interesse omni die mis-
se maiori et vesperis et in matutinis, tenentur interesse tribus diebus ante
5 pascha et in festo pasche.

(fol. 18^v [pag. 42.])

Item in festivitibus corporis Christi, Sancti Iohannis Baptiste, Sancti La-
dislai regis, Sanctorum Petri et Pauli apostolorum, Beate Margarethe vir-
ginis et alias etiam quando cantantur matutine in sero, tenentur interesse.

10 Item¹⁰¹⁰ prefati domini de capitulo dixerunt se audivisse a senioribus suis,
quod regia et reginalis maiestas ex ferventi devotione, quam habuerunt ad
istam ecclesiam et eius canonicos et servientes, voluerunt denominari cano-
nici ecclesie Strigoniensis, sine prebendis tamen.¹⁰¹¹

15

PREBENDARII ET EORUM OFFICIA

Item ultra istos canonicos superius nominatos sunt in eadem ecclesia Stri-
goniensi duodecim prebendarii, instituendi et destituendi per dominos
de capitulo, qui debent omnes esse sacerdotes, vel tales, qui sint in sacris
20 initiati et in proximis quatuor temporibus ad sacerdotium promovendi, ita
tamen, quod semper maior pars dictorum prebendariorum sit in sacerdotio
constituta. Ad quorum officium pertinet et spectat semper interesse cum
succentore omnibus horis canonicis tam diurnis, quam nocturnis, ac dicere
et cantare easdem, illis exceptis, qui consueverunt transmitti per dominos
25 de capitulo pro fidedignitatibus et aliis servitiis ecclesie.

Item ad ipsos prebendarios pertinet per totum annum singulis secundis et
sextis feriis, ac etiam singulis diebus quadragesime preter dominicas, quia
tunc non cantatur, missam defunctorum, que cantari debet per rectorem
Sancte Crucis. Item ipsi prebendarii in omnibus obedire debent tabule, que
30 scribitur per succentorem.

PROVENTUS PREBENDARIORUM

Proventus¹⁰¹² autem ipsorum consistit in infradeclarandis: primo namque,
35 ut supradictum est, de vinis decimalibus civitatis Strigoniensis, ante Sanc-

¹⁰⁰⁷ Tornai Benedek – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok.

¹⁰⁰⁸ Verebélyi Miklós (Jakab fia) őrkanonok (1421–1432).

¹⁰⁰⁹ Nyitrai Pál – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok.

¹⁰¹⁰ Mellette a margón balról más kézzel: *rex et regina canonici sine prebendis*.

¹⁰¹¹ Registrum Strig. 40., C. Tóth N.: A kanonoki testület 12.

¹⁰¹² Mellette a margón balról más kézzel: *prebendarii sunt fol. XI*.

tum Iohannem¹⁰¹³ et Sanctam Annam¹⁰¹⁴ decimari solitis, quilibet prebendarius habet mediam portionem canonicalem. Item habent omnes decimas frugum, agnorum, agnellorum et aliarum rerum decimari solitarum circa civitatem Strigoniensem. Item de decimis capituli nostri in Kyshonth et Kis Nitra,¹⁰¹⁵ quilibet prebendarius habet mediam portionem unius canonicatus. Item in Palotha¹⁰¹⁶ et Zamard¹⁰¹⁷ habent decimas frugum et agnellorum.¹⁰¹⁸ Item pro decimalibus vinis (fol. 19^r [pag. 43.]) recipiendis ante Sanctum Iohannem,¹⁰¹⁹ capitulum tenetur dare eis vasa et illa vina eis importare ad ipsorum celarium.

Item habent duodecim comparationes cum candelis de domo sita circa Sanctum Petrum¹⁰²⁰ in vicinitate Petri de Farnad.¹⁰²¹ Item habent XXX comparationes similimodo de domo archidiaconatus Gemeriensis,¹⁰²² et singule comparationes solvi debent cum tribus denariis currentibus et una candela. Item habent offertorium, quando venit in ecclesia exceptis auro, argento, pannis sericeis, lucernis et pecunia, que obvenit in aliqua magna solennitate vel in exequis regalibus aut prelati vel baronis, que ad capitulum¹⁰²³ spectant.

Item illud offertorium, quod venit ad altare Beate Virginis habent prebendarii excepto die assumptionis, quia tunc habet magister altaris. Habet idem magister altaris offertorium missarum quottidianarum, quam cantat in aurora.

Item¹⁰²⁴ ad dictos prebendarios pertinent evocationes, inquisitiones et citationes simplices.

¹⁰¹³ Esztergom-Kovácsi Szent János evangélista-egyháza, tizedszedőhely (Registrum Strig. 33.).

¹⁰¹⁴ Esztergom-Szentanna város előtti tizedszedőhely (Registrum Strig. 33.).

¹⁰¹⁵ Kishonti és kisnyitrai tizedkés.

¹⁰¹⁶ Ákospalotája (Esztergom, majd Pilis megye) birtok (Györffy II. 223., Csánki I. 12., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 137–138.).

¹⁰¹⁷ Szamárd (Esztergom, illetve Pilis megye) birtok (Csánki I. 15., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 481–482.).

¹⁰¹⁸ A két birtokot Kanizsai János esztergomi érsek 1396. IV. 20-án adományozta az általa alapított Szűz Mária-kápolnának, a tizedeikről egyetlen szó sincsen az oklevélben (EFB 93., ZsO I. 4353. sz.).

¹⁰¹⁹ Esztergom-Kovácsi Szent János evangélista-egyháza, tizedszedőhely.

¹⁰²⁰ Az Esztergom királyi városban lévő Szent Péter apostol-egyház (Györffy II. 268., Tóth K.: Esztergom megye egyházai 31.).

¹⁰²¹ 1426. V. 7-én egy bizonyos Farnadi Péter fia: Antal esztergomi egyházmegyei akolitus kért felmentést a pápától testi fogyatékosága miatt (ZsO XIII. 541. sz.).

¹⁰²² A szövegben *Gemeneriensis*.

¹⁰²³ Mellette a margón jobbról más kézzel: NB.

¹⁰²⁴ Mellette a margón jobbról más kézzel: *officia prebendariorum ad capitulum*.

- 1 Item ad ipsos pertinet offertorium crucis in vigilia epiphanie illo excepto,
quod offertur in curia prelati, quia illud ad capitulum pertinet.
Ceteras autem provisiones et necessaria ipsi prebendarii habent et habere
debent a domino prelato.¹⁰²⁵
5 (fol. 19^v [pag. 44.]

OFFICIUM ET POTESTAS ARCHIDIACONI CATHEDRALIS

- 10 ITEM de officio et dignitate archidiaconi cathedralis in ecclesia Strigoniensi,
cui est annexa prepositura Sancti Georgii de Viridi Campo Strigoniensi, et
qui archidiaconatum obtinet et preposituram obtinet ita, quod una digni-
tas censetur et non due.¹⁰²⁶ Ipse autem archidiaconus proprie Strigoniensis
appellatur, quia in civitate Strigoniensi et locis circumvicinis iurisdictio-
nem exercet. Alii autem archidiaconi dicuntur archidiaconi in ecclesia Stri-
15 goniensi, quia iurisditionem suam, quam habent, non in loco cathedrali,
sed in diocesi sua exercent, et a loco sue provincie denominantur, ut infe-
rius declarabitur. Habet autem ipse archidiaconus cathedralis stallum in
choro levo post lectorem et vocem in capitulo, prout superius dictum est, et
hoc si est canonicus, alias secus.
20 Item ipse archidiaconus et alii archidiaconi infra metas archidiaconatum
suorum de consuetudine verba contumeliosa inter mulieres prolata iudica-
re habent.
Item¹⁰²⁷ promovendos ad ordines de suis archidiaconatibus examinandos
presentare habent et tenentur in ecclesia misse maiori et vesperis interesse
25 omni die, et peragere servitia et officia in ecclesia, prout per succentorem in
tabula scribitur.

VERBA VISITATORIS AD ARCHIDIACONOS

- 30 ET debet archidiaconus esse ad decorem ecclesie moribus compositus, ze-
lator animarum, scientia et eloquentia preditus, in iudicio rectus, fidelis in
dispensando, in adversis constans, in obediendo discretus, in agendo stre-
nuus, in prosperitate humilis, in agendis vigil, sagax in processibus, non
credulus in detractionibus, „discretus in silentio, cautus in verbo, ne tacen-
35 da proferat aut proferenda reticescat, nam sicuti incauta locutio in errorem
detrahit, ita indiscretum silentium eos, qui erudiri poterant, in errore de-
relinquunt.”¹⁰²⁸

¹⁰²⁵ A maradék fél oldal üresen hagyva.

¹⁰²⁶ A két javadalmat valamikor a tatárjárás után egyesítették, 1258-tól párhuzamo-
san használták a címet (MES I. 452., Esztergomi arch. 51.).

¹⁰²⁷ Mellette a margón balról más kézzel: *promovendi*.

¹⁰²⁸ Decretum Gratiani Pars Prima, Dist. XLIII, C. I. (Friedberg, Ae.: CIC I. 153.).

Sepe namque rectores improvidi humanam gratiam ammittere formidant, loqui libere recta pertimescunt et iuxta veritatis vocem nequaquam gregis custodie pastoris studio, sed mercenariorum vice deserviunt. Pauperes igitur ne aggravet archidiaconus et divites non palpet, crimina corrigit, que sue correctioni congruunt, alia autem domino archiepiscopo vel eius in spiritualibus vicario generali referat (fol. 20^r [pag. 45.]) et denuntiet, fame sue provideat, non invidet aliene ita, quod post visitationem, quam de anno in annum fecerit, si necessitas aderit, quantum in ipso est, relinquat ordinem ecclesiis, clericis disciplinam ac Deo populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum ita operando, ut rigor discipline mansuetudinem et mansuetudo ornet rigorem ita, ut rigor non sit rigidus et mansuetudo non sit dissoluta.

ARCHIDIACONI VISITARE DEBENT DIOCESIM SUAM

ITEM archidiaconi omni anno visitare debent suum archidiaconatum, potissimum necessitate urgente, cuius visitationis ministerium in hiis, consistit scilicet in docendo, in inquirendo et reformando, que de facili reformari possunt, alia autem domino et prelato aut eius vicario in spiritualibus generali referat et renuntiet. In docendo, ut in sacra doctrina efficaciter erudiat exhortando, arguendo et increpando opportune et importune, et maxime in predicando, ut tanquam fidelis servus et prudens super familiam domini constitutus, dans illis cibum.

Item debet inquirere, que tangunt personam sacerdotis, quomodo se in se ipso et ad se ipsum habeat, videlicet si honeste vivat, scilicet quod non sit luxuriosus, ebriosus, lusor, negotiator, percussor, litigiosus, venator, ioculator, si est diligens circa curam populi sibi commissi et si ob ipsius negligentiam vel malitiam aliquis sine baptisate, penitentia, eucaristia seu extrema unctione decesserit.

Item, si circa divinum officium sollicitus existit et, ut debet, peragit, si monet populum verbo Dei, festa annuntiat et ieunia, et tempora, quibus solennitates matrimoniorum sunt interdicta et carnalis copula.

Item, si in aliquo est impeditus, propter quod officium suum et curam sibi commissam non possit adimplere.

Item, si debito modo formam baptismi et consecrationis corporis et sanguinis Christi et contractus matrimonii, penitentie morientium, absolutio- nis confitentium, audientie confessionum, extreme unctionis officium observat et inpendat.

Item, si monet populum ad confirmationem recipiendam, que per solum episcopum conferri potest.

Item, si est obediens suo prelato et alias vivat secundum statuta canonica.

Item inquiret, si est aliquis in illa parochia hereticus aut fautor seu receptor ipsorum, si incantator, veneficus, divinator, non legitime coniunctus, adulter, fornicator, excommunicatus, et qui de censura non (fol. 20^v [pag. 46.]) curaret. Et generaliter inquirere debet de omnibus, que contra Dei precepta

1 et sacrorum canonum statuta sunt et fiunt, sive per clericos, sive per laicos
et alios quoscunque.

DE PROCURATIONE VISITATORIS¹⁰²⁹

5 Et quoniam „os bovis triturantis non debet alligari”,¹⁰³⁰ iustum est ergo, ut
tales visitantes habeant moderatam procuracionem. Debetur autem visitan-
ti archidiacono procuratio in peccunia vel victualibus, prout elegerit, sed
10 non plus exigat, quam per „Extravagantem” Benedicti duodecimi,¹⁰³¹ que
incipit: „Vas electionis”,¹⁰³² sit taxatum ita, quod nec per se, nec per famulum
aut alios quoscunque in visitatione aliquid percipiat, etiam a sponte dante
vel offerente, si penam gravissimam constitutionis „Vas electionis”, vitare
intendat, ne que sua sunt, sed que Jhesu Christi querere videatur, et ne to-
15 tius temporis victum brevis hora consumat. Cum autem talis archidiaconus
per se visitabit considerata vicinitate loci et congruentia persone, cum equis
et personis necessariis sibi incedat et taliter provideat. In solutione autem
cathedratici discretionem habere debent domini archidiaconi et non spolia-
re plebanos parochiales, sed secundum quod sunt potentiores sive ditiores
20 ecclesie, sive plebani, ita exigat huiusmodi cathedraticum, a divitibus plus,
a pauperibus minus. Ita erunt faciendi etiam omnes alii archidiaconi in pro-
vincia sua, ut non videantur spoliare, nec querere lucra propria, sed animas
Christo lucrandas.

25 PROVENTUS AUTEM archidiaconi cathedralis consistunt in hiis: primo, que
possunt sibi provenire ex iurisdictione, quam habet, item in solutione ca-
thedratici a singulis ecclesiarum rectoribus, ita tamen, ut premissum est,
quod habeat discretionem in exigendo huiusmodi cathedratico, quod vi-
delicet a divitibus plus et a pauperibus minus recipiat. Et eodem modo di-
cendum est etiam de aliis archidiaconis.

30 DE RECTORIBUS ALTARIUM ET EORUM OFFICIIS

Item ipsi domini de capitulo dixerunt, quod in ipsa ecclesia Strigoniensi
sunt rectores altarium infrascripti.

¹⁰²⁹ Vö. FES 554–557. (Visitacio vicearchidiaconorum et plebanorum).

¹⁰³⁰ 1215., IV. Lat. cap. 32. (Mansi 1019).

¹⁰³¹ XII. Benedek pápa 1334–1342. (Lexikon der Päpste und des Papsttums 28. [Ludwig Vones]).

¹⁰³² Extravag. comm. lib. 3. tit. 10. cap. 1. (Friedberg, Ae.: CIC II. 1280–1284.).

[RECTORATUS ALTARIS SANCTI ADALBERTI ET DE EIUS OFFICIO]¹⁰³³

1

Primus¹⁰³⁴ est rectoratus altaris Sancti Adalberti episcopi, quam tenet dominus Petrus,¹⁰³⁵ cuius collatio (fol. 21^r [pag. 47.]) spectat ad dominum archiepiscopum.¹⁰³⁶ Ad cuius rectoris officium spectat singulis diebus, finita seu cantata prima, cantare seu cantari facere cum suis cantoribus ad hoc deputatis missam in maiori altari de Sancto Adalberto. Et ipse debet providere de luminaribus debitis pro missa predicta et tenetur interesse misse et vesperis per communitatem decantandis. Et iste rector habet domum in serie capituli penes domum et curiam prepositure maioris a parte orientali. Et pro onere istius misse habet quartam de comitatu Poseniensi.

5

10

RECTORATUS ALTARIS BEATE VIRGINIS ET DE EIUS OFFICIO

Item secundus est rectoratus altaris Beate Marie Virginis,¹⁰³⁷ quem tenet dominus Petrus prepositus maior,¹⁰³⁸ cuius collatio pertinet ad dominum archiepiscopum. Ad officium autem eius pertinet singulis diebus et festivis et ferialibus de mane, antequam prima cantaretur, missam de Beata Virgine super eodem altari cantare seu facere cantari, cum cantoribus ad hoc per ipsum deputatis et debet dare luminaria necessaria.

Item tenetur unam lampadem ardentem continuo die noctuque ante altare predictum tenere. Item tenetur ministrare lucernas magnas circa dictum altare pro elevatione corporis Christi necessarias.

Item tenetur in dicta missa omnibus diebus dominicis festa et ieiunia per totam ebdomadam observanda et indulgentias ecclesie concessas denunciare et facere exhortationem ad populum et in vulgari generalem confessionem, prout moris est in parochialibus ecclesiis.

Item in festivitibus scilicet resurrectionis, penthecostes, nativitatis Domini, Beate Marie Virginis et omnium sanctorum tenetur ministrare ad altare predictum, quatuor candelas baculares, quarum quelibet adminus unius marce ceram contineat.

15

20

25

30

¹⁰³³ A cím – talán – kimaradt a másoláskor, ezért a többi alapján pótoltam.

¹⁰³⁴ Mellette a margón balról más kézzel: *rector S. Adalberti*.

¹⁰³⁵ Ismeretlen személy.

¹⁰³⁶ A székesegyház főoltára, 1439 előtt nem ismerjük egyetlen igazgatóját sem (Esztergomi arch. 120–121.).

¹⁰³⁷ Az oltárt, amely a székesegyház északi oldalában egy kis kápolnával állt, mellette balról pedig a Keresztelő Szent János tiszteletére szentelt oltár volt, Martyrius esztergomi érsek alapította 1156-ban (Esztergomi arch. 129.).

¹⁰³⁸ Mikefalvi / Csehi Péter (Gergely fia) nagyprépost (1396–1421), az oltárigazgatóságot 1397-ben nyerte el (Esztergomi arch. 130.).

- 1 Item¹⁰³⁹ idem rector pro oneribus prefati altaris supportandis habet integras decimas vini, frumenti et aliarum rerum decimari solitarum in oppido Marus.¹⁰⁴⁰ Item habet ibidem balneum et duas curias, prout in quodam privilegio regali apud manus Petri prepositi existente dicitur contineri.

5

RECTORATUS ALTARIS SANCTE CRUCIS ET DE EIUS OFFICIO

(fol. 21^v [pag. 48.]

- 10 Item tertius est rectoratus altaris Sancte Crucis,¹⁰⁴¹ quem tenet dominus Michael dicte ecclesie prebendarius,¹⁰⁴² et collatio istius altaris spectat ad capitulum. Ad ipsum autem rectorem spectat omnibus feriis secundis et sextis per se, vel per alium celebrare missam defunctorum in cantu super predicto altari, et similiter singulis diebus tempore quadragesimali exceptis diebus dominicis totius anni, et prebendarii tenentur iuvare dictum rectorem ad cantandum huiusmodi missam.

- 15 Preterea ratione cuiusdam augmentationis proventuum eiusdem altaris per dominum archiepiscopum facte, tenetur ipse rector omni die missam defunctorum facere cantare. Et ad omnes missas tenetur rector ipse luminaria ministrare et missa ista sub longo pulsu cantatur. Item ad eundem rectorem
20 pertinet cura animarum et ministratio sacramenti omnium commorantium in castro, capitulo et in scolis Strigoniensibus.

RECTORATUS CAPELLE CORPORIS CHRISTI ET DE EIUS OFFICIO

- 25 Item quartus est rectoratus capelle corporis Christi ad latus ecclesie cathedralis constructe, quam fundavit felicis memorie dominus Demetrius cardinalis archiepiscopus Strigoniensis, cuius collatio pertinet ad dominos de capitulo,¹⁰⁴³ cuius rector est honorabilis dominus Briccius ipsius ecclesie

¹⁰³⁹ Mellette a margón jobbról más kézzel: *Marus*.

¹⁰⁴⁰ (Nagy)maros (Nógrád, majd Hont megye) település (Győrffy IV. 272., Bakács I.: Hont megye 64–65.). 1326-ban Tamás oltárigazgató és marosi Szent Márton-egyház papja meg az ottani lakosok megegyeztek az oltárnak járó tizedek ügyében (MES III. 76., Anjou X. 189. sz., vö. még Kiss G.: Királyi egyházak 111–112.).

¹⁰⁴¹ Az oltár a székesegyház hajójában állt, az igazgatóságot a mindenkori székesegyházi plébános viselte (Esztergomi arch. 123.).

¹⁰⁴² Az oltárigazgatók között nem ismert Mihály nevű, de a javadalmások között több Mihály nevű is akad (Esztergomi arch. 212.). – A vizitáció 17., 19–20. válszában Bálint nevű igazgató szerepel, lásd ott (211/4–8., 15–24.).

¹⁰⁴³ A kápolnát, amely a székesegyház déli oldalában állt, Demeter bíboros, esztergomi érsek alapította 1384. IV. 24-én, részletesen szabályozva annak működését (EFB 87–89., Esztergomi arch. 115.).

canonicus.¹⁰⁴⁴ Ad cuius rectoris officium spectat et pertinet missas per se, vel per alium celebrare vel facere celebrari in ipsa capella modo et ordine infrascripto. 1

Item primo, quod singulis diebus dominicis missa cantetur de Sancta Trinitate, in quintis autem feriis de corpore Christi cum ministris, videlicet diacono, subdiacono ac cantoribus preparatis, sabbatis vero diebus de Beata Maria Virgine similiter cum cantoribus, aliis autem diebus missam cantare non tenetur, sed solum legere. Item feria secunda tenetur legere missam pro defunctis, et tenetur dare et ministrare candelas et cereos necessarios per totum annum in ipsa capella. 5 10

Item rector ipse tenetur singulis feriis quintis dare pulsatori quatuor denarios usuales, si ad dictam missam pulsaverit, de quibus et aliis oneribus singulis ipsius capelle clarius constat in privilegio eiusdem capelle.

Item rector capelle ipsius nemo fieri seu eligi potest, nisi sit canonicus dicte ecclesie Strigoniensis simplex, non habens in ipsa ecclesia, sed neque in alia aliud beneficium seu dignitatem neque servitium apud aliquam personam sive dominum. 15

RECTORATUS ALTARIS SANCTI PETRI

Item quintus est rectoratus altaris Sancti Petri,¹⁰⁴⁵ quem tenet dominus (fol. 22^r [pag. 49.]) Bartholomeus¹⁰⁴⁶ et tenetur misse maiori interesse et vesperis, et pro libito missam in ipso altari celebrare, cuius collatio pertinet et spectat ad dominos de capitulo. Et habet unam vineam sitam in territorio de Palotha,¹⁰⁴⁷ alio nomine Cherwelgh.¹⁰⁴⁸ Sed postea istud altare Sancti Petri est dotatum per dominum Dionisium archiepiscopum¹⁰⁴⁹ cum florenis I^c, quos solvunt omni anno cives de Posonio ita, ut huiusmodi florenos I^c recipit ad se rector ipsius altaris.¹⁰⁵⁰ Et postea de illis solvit prebendariis omni mensa florenos IIII. Ipsi autem prebendarii tenentur omni die sub longo pulsu 20 25

¹⁰⁴⁴ Bereck esztergomi kanonok (1391–1411), kápolnaigazgató (1394–[1411]), vagy Szeredi Bereck esztergomi kanonok (1453–1460), kápolnaigazgató (1456–[1460]).

¹⁰⁴⁵ A Szent Péter és Pál tiszteletére szentelt oltár a székesegyház szentélyétől jobbra állt (Esztergomi arch. 127.).

¹⁰⁴⁶ Nem ismert ilyen nevű oltárigazgató, sőt a korszakból is csak két Bertalan nevű kanonokot ismerünk: Megyeri Bertalant 1473–1501 között és Loret Bertalant 1481-ből (Esztergomi arch. 146.).

¹⁰⁴⁷ Ákospalotája (Esztergom, majd Pilis megye) birtok.

¹⁰⁴⁸ Cservölgy, Ákospalotája birtok határában.

¹⁰⁴⁹ Szécsi Dénes bíboros, esztergomi érsek 1440–1465. (Egyházi arch. 1440–1526. 23., Kubinyi A.: Szécsi Dénes, Beke M.: Szécsi Dénes).

¹⁰⁵⁰ Szécsi Dénes esztergomi érsek 1462-ben adott kölcsön Pozsony városának kétezzer forintot, amelynek évi száz forintos kamatát az oltárnak adományozta (DF 238289., 238293., Esztergomi arch. 127.).

1 cantare missam defunctorum in altari Sancte Crucis. Et ipsum altare Sancti Petri habet domum et fundum curie ex opposito montis Sancti Thome¹⁰⁵¹ ab aquilone.

5 RECTORATUS ALTARIS SANCTI IOHANNIS BAPTISTE

Item sextus est rectoratus altaris Sancti Iohannis Baptiste,¹⁰⁵² quem nunc tenet magister Anthonius canonicus dicte ecclesie Strigoniensis,¹⁰⁵³ et tenetur interesse misse conventuali et vesperis, cuius collatio spectat ad dominos de capitulo. Et habet duas vineas, unam in Dorogh¹⁰⁵⁴ et aliam in Keztewlcz.¹⁰⁵⁵

RECTORATUS ALTARIS SANCTI STANIZLAI

15 Item septimus est rectoratus Sancti Stanizlai,¹⁰⁵⁶ quem pronunc tenet magister Thomas canonicus.¹⁰⁵⁷ Et habet unam vineam in Cherwelgh¹⁰⁵⁸ et domum ex opposito domus altaris Sancte Trinitatis ab oriente. Cuius collatio spectat ad capitulum.

RECTOR ALTARIS SANCTE MARGARETHE VIRGINIS

20 Item octavus est rectoratus altaris Beate Margarethe virginis,¹⁰⁵⁹ cuius rector est dominus Martinus prepositus Sancti Stephani.¹⁰⁶⁰ Et habet unam vineam in Keztewlcz,¹⁰⁶¹ domum in serie capituli ex opposito domus cus-

¹⁰⁵¹ A Szenttamás-hegy Esztergom területén.

¹⁰⁵² Az oltár a székesegyházban a Szűz Mária-oltár jobb oldalánál állt (Esztergomi arch. 120.).

¹⁰⁵³ Nem ismert ilyen nevű oltárigazgató, ugyanakkor több Antal nevű kanonok is ismert a korszakból: Bingolai Antal 1391–1411, Udvardi Nagy Antal 1400–1421. előtt, Komjáti Antal 1449–1462. (Esztergomi arch. 141.)

¹⁰⁵⁴ Dorog (Esztergom megye) település (Györffy II. 234.).

¹⁰⁵⁵ Kesztlöc (Esztergom megye) település (Györffy II. 295.).

¹⁰⁵⁶ Az oltárra, illetve igazgatóságára az egész középkorból – egyelőre – csak a jegyzőkönyvből van adatunk (vö. Esztergomi arch. 128.).

¹⁰⁵⁷ A korszakból számtalan Tamás nevű kanonokra van adat (vö. Esztergomi arch. 201–202.).

¹⁰⁵⁸ Cservölgy, Ákospalotája birtok határában.

¹⁰⁵⁹ Az oltár, amely a székesegyházban a főoltár déli oldalán állt, 1272-ben már létezett (Esztergomi arch. 125.).

¹⁰⁶⁰ Nagy Márton esztergom-szentistváni prépost 1391–1397 (Esztergomi arch. 58.), oltárigazgatóságára nincsen adat (vö. Uo. 126.)

¹⁰⁶¹ Kesztlöc (Esztergom megye) település.

todis,¹⁰⁶² et tenetur interesse misse conventuali et vesperis. Et habet unam possessionem colonis destitutam et quasdam quartas, prout in litteris condam domini Lodomerii archiepiscopi¹⁰⁶³ continetur. Habet etiam Bude domum magnam ex opposito putei cooperti a parte occidentali, quam solet locare rector in bona summa.¹⁰⁶⁴ Cuius collatio spectat ad capitulum. (fol. 22^v [pag. 50.])

RECTORATUS ALTARIS SANCTE LUCIE

Item nonus est rectoratus altaris Sancte Lucie supra porticum,¹⁰⁶⁵ qui est annexus custodie,¹⁰⁶⁶ et habet terras arabiles, pratum, vineam, piscinam, decimas, prout in litteris foundationis plenius continetur. Item tenetur facere celebrari in dicta ara missam solenniter cantare in die Sancte Lucie, et dominos de capitulo illo die laute convivere.¹⁰⁶⁷

RECTORATUS ALTARIS SANCTE TRINITATIS

Item decimus est rectoratus altaris Sancte Trinitatis in porticu,¹⁰⁶⁸ carens ad presens rectore,¹⁰⁶⁹ cuius collatio ad dominum archiepiscopum spectat, et rector, si fuerit, tenetur interesse misse conventuali et vesperis. Et habet

¹⁰⁶² A szóban forgó házat Túronyi Mihály esztergomi kanonok (1457–), nógrádi főesperes (1460–1501), mint az oltárigazgatója (1459–1501) adományozta 1460. V. 2-én (OSZKK Cod. Lat. 408. 3r, kiadását lásd Szabó J.: Napló 307., Dankó J.: Kalendarium 447. – vö. C. Tóth N.: A kanonoki testület 72.).

¹⁰⁶³ Lodomér esztergomi érsek 1279–1298. (Arch. 1000–1301. 82., Beke M.: Monoszló nembeli Lodomér.)

¹⁰⁶⁴ A budavári Mindszent utcában a Szent György térnél állt házat Pálóci György esztergomi érsek (1423–1439: Arch. 1301–1457. I. 64.) végrendeletében hagyta az oltárra (Végh A.: Buda helyrajza I. 199., II. 103/350. sz. = DL 17919.).

¹⁰⁶⁵ Az oltárt, amely a székesegyház előcsarnokában a harangtorony alatt az alapító sírjának bolthajtása felett állt (Esztergomi arch. 125.).

¹⁰⁶⁶ Lodomér esztergomi érsek 1286. VIII. 10-i rendelkezése óta az oltár igazgatói a mindenkori örkanonokok lettek (EFB 77., vö. Solymosi L.: Az esztergomi örkanonok leltára 291. 4. sz. és 292. 8. sz.).

¹⁰⁶⁷ Bánca nb. István esztergomi érsek 1242–1252 (Arch. 1000–1301. 81., Kiss G.: Bánca nb. István) alapította 1252-ben apja, Orbász ispán lelke üdvéért, részletesen szabályozva az igazgató feladatait (EFB 73.).

¹⁰⁶⁸ Az oltárt, amely a székesegyház előcsarnokában állt, Segesdi Antal esztergomi kanonok (1493–1505) alapította 1496. I. 15-e előtt, majd Hippolit esztergomi érsek beleegyezésével házat és más oltárfelszerelési tárgyakat adományozott az oltárnak (Esztergomi arch. 129.).

¹⁰⁶⁹ Az első oltárigazgatója az alapító, Segesdi Antal volt, aki 1496 és 1505 között mutatható ki, utána nem ismert az igazgató személye (Esztergomi arch. 129.).

- 1 unam vineam magnam in Balde¹⁰⁷⁰ et domum cum curia ad dorsum domus et curie archidiaconi Nitriensis.

RECTORATUS ALTARIS SANCTI NICOLAI

5

Item undecimus est rectoratus altaris Sancti Nicolai in portico.¹⁰⁷¹ Et habet duas vineas, quarum unam habet dominus Gregorius archidiaconus Hunthensis¹⁰⁷² ad reficiendum, et est in territorio de Palotha¹⁰⁷³ et alia ibidem desolata. Cuius collatio pertinet ad dominum archiepiscopum et rector

10

quando fuerit, tenetur misse et vesperis interesse. Item sunt alii etiam rectores altarium scilicet Sancte Catharine,¹⁰⁷⁴ Sancte Anne in castro regali,¹⁰⁷⁵ Sancti Gregorii,¹⁰⁷⁶ Sancti Ladislai regis,¹⁰⁷⁷ modici redditus, quorum collatio spectat ad capitulum. Et rectores tenentur misere in ipsis altaribus, prout habent redditus, et tam isti, quam alii rectores

15

altarium in die festivitatis ipsius altaris, et etiam aliis diebus solennibus tenentur ponere ad altaria ipsa duos cereos, tam in missis, quam etiam vesperis, et tenentur interesse missis et vesperis, prout superius dictum est.

RECTORATUS CAPELLE BEATE MARIE VIRGINIS ET EIUS OFFICIUM

20

(fol. 23^r [pag. 51.]

ITEM est capella Beate Marie Virginis ad latus ipsius ecclesie cathedralis fundata per dominum Iohannem de Kanysa modernum archiepiscopum, cuius collatio spectat et pertinet ad capitulum,¹⁰⁷⁸ et rector ipsius capelle est

¹⁰⁷⁰ A Balde nevű szőlőt Segesdi Antal eladta és másikat vásárolt helyette, az ügyletet Bakóc Tamás esztergomi érsek 1504. VI. 7-i oklevelével hagyta jóvá (DF 238311., az szövegét bemásolták a vizitációs kötetbe is, lásd az XV. szám alatt).

¹⁰⁷¹ Az oltár a székesegyház előcsarnokában állt (Esztergomi arch. 126.).

¹⁰⁷² Gergely (János fia) esztergomi kanonok, honti főesperes (1374–1393).

¹⁰⁷³ Ákospalotája (Esztergom, majd Pilis megye).

¹⁰⁷⁴ Az oltár a székesegyházban állt, 1469. V. 6-án Dorogházi László közjegyző oklevelének keltezési helyeként szerepelt (Esztergomi arch. 123.).

¹⁰⁷⁵ Az esztergomi várban lévő Szent Anna-oltár; lásd az 1.12.3. alfejezetet!

¹⁰⁷⁶ Az oltárt, amely a székesegyházban állt, a szóban forgó egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint Gergely honti főesperes (1374–1393) alapította, aki végrendeletében bizonyos javakat hagyott az oltárra (Esztergomi arch. 122.).

¹⁰⁷⁷ Az oltárt, amely a székesegyházban állt, Kanizsai Miklós tárnokmester alapította 1394. X. 8-a után (Esztergomi arch. 124.).

¹⁰⁷⁸ A kápolnát, amely az esztergomi várban a székesegyház északi oldala mellett állt és egészen a Szent István első vértanú egyházig „ért”, Kanizsai János esztergomi érsek alapította 1396. IV. 20-án; a kápolna javadalmának adományozási joga a székeskáptalanhoz tartozott (EFB 92., ZsO I. 4353. sz., Esztergomi arch. 112.).

magister Petrus de Strigonio canonicus ecclesie Strigoniensis.¹⁰⁷⁹ De cuius officio per litteras foundationis ipse clarius informabit. Et huiusmodi rectoratum non potest habere alius, nec tenere, nisi simplex canonicus. Et ipse magister Petrus rector capelle exhibuit ipsi domino visitatori litteras foundationis ipsius capelle,¹⁰⁸⁰ ex quibus apparuit, quod idem rector tenetur servare quatuor capellanos idoneos pro ipsa capella, et singulis diebus unam missam in ea honorifice cantare, et si neglexerit aliquam diem, tenetur solvere duos florenos auri puri ipsi capitulo, quos si infra tres dies non solverit, extunc capitulum de proventibus suis retineat quatuor florenos auri.

Item idem rector tenetur singulis diebus unacum capellanis predictis interesse misse conventuali et vesperis in dicta ecclesia Strigoniensi, nisi legitime fuerint impediti. Item in ipsa capella misse debent celebrari isto modo, quod die dominico debet missa dici de tempore, sicut in choro, item feria quarta de Sancto Ladislao rege, item feria quinta de corpore Christi, item feria sexta de tempore, item sabbato de Beata Virgine.

Item tenetur in singulis vigiliis Beate Marie Virginis in ipsa capella vespere cantare et per totam octavam missam de dominica, ubi fuerit octava.

Item rector ipse tenetur unam lampadem in ipsa capella servare ita, quod ardere debeat a vespera usque ad finem misse conventualis.

Item succustos tenetur dare ad capellam oblatas, vinum et aquam, sicuti ad alias missas.

Item tenetur idem rector capellanos supradictos servare et fovere in sua curia et eis ministrare mensam quotidianam et tenetur singulis mensibus cuilibet eorum separatim solvere florenos quatuor breves vel secundum, quod poterit cum eis convenire.

Item, si rector ipse transferret se in servitium alicuius principis vel prelati, et non resideret in domo capelle, prout institutum est, ipso facto privatus est ipsa capella.

DE OFFERTORIO DOMINICE RAMISPALMARUM ET MAGNE FERIE SEXTE 30

(fol. 23^v [pag. 52.])

ITEM predicti magistri altarium in una die festi altaris ipsorum habent offertorium, aliis autem diebus habent prebendarii excepto die ramispalmarum, quia tunc succentor recipit excepto etiam die parasceves, quod tunc succustos recipit, quod in sacristia offertur excepto, si aurum offeretur, quia illud capitulum recipit. 35

¹⁰⁷⁹ Esztergom-újvárosi Péter esztergomi kanonok, kápolnaigazgató 1405–1443. (Esztergomi arch. 113.)

¹⁰⁸⁰ Minderre csak 1404 után kerülhetett sor, mivel 1402-ig Kis Balázs volt a kápolnaigazgató, majd Alcsebi Miklós királyi kápolnaigazgató hajtotta be a jövedelmeit 1403–1404-ben (Esztergomi arch. 113.); lásd még az 1.4. és 1.9. alfejezeteket!

1

COLLEGIUM CHRISTI

ITEM in ipsa ecclesia Strigoniensi est collegium Christi pauperum scolarium
 5 studere volentium fundatum per magistrum Iohannem de Buda, archidia-
 conum Barsiensem et canonicum Strigoniensem,¹⁰⁸¹ dotatum quatuor domi-
 bus cum censibus earundem in civitate Budensi existentibus et habitis, qua-
 rum situs et loca in litteris dicte civitatis plene describuntur.¹⁰⁸² Cui collegio
 presidet archidiaconus Borsiensis et ipsum collegium indiget reformatione.
 10 Item archidiaconatus iste Borsiensis simulcum canonicatu est annexus ipsi
 collegio Christi, et cum vacant, habet conferre dominus archiepiscopus pro
 tempore existens, non tamen nisi alteri ex filiis collegii ipsius, hoc est illi,
 qui ex pecuniis ipsius collegii Christi studuit, seniori tamen sive digniori,
 et talis in ipsa sua creatione sit presidens ipsius collegii. Talis etiam archi-
 diaconus habet dumtaxat usu fructum ipsius archidiaconatus et canonica-
 15 tus, quicquid supererit ipsi collegio succedit, nec testari potest in morte, sed
 omnia cedent pro collegio. Et talis presidens semper tenetur eligere aliquos
 pauperes scolares, studiosos tamen et illos mittere extra regnum ad loca
 studii, ubi proficere valeant talibusque et collegio ipso expensas ministrare
 tenetur, quibus vivere valeant in loco studii, ita tamen, ut quando tales stu-
 20 dentes ad pinguiorem fortunam venient, tenentur persolvere ipsi collegio
 Christi omnem pecuniam, quam inde pro suo studio levaverunt, si autem
 morientur sine aliqua fortuna dominii, tunc expediti erunt a solutione.
 (fol. 24^r [pag. 53.]

25

BENEFICIA ET DIGNITATES EXTRA ECCLESIAM, SED SUBIECTE

(6) AD SEXTUM CAPITULUM interrogati domini de capitulo dixerunt, quod
 extra dictam ecclesiam cathedralem infrascripte sunt dignitates et beneficia
 domino eorum archiepiscopo subiecta, videlicet PREPOSITURA ecclesie Sancti
 30 Georgii martyris de Viridi Campo Strigoniensi et ipsa prepositura sub se
 habet canonicos octo, quorum provisio et collatio spectat ad ipsum prepo-
 situm.¹⁰⁸³

¹⁰⁸¹ Budai János (Márk fia) esztergomi kanonok (1391–), barsi főesperes (1396–1427).

¹⁰⁸² A kollégiumot valamikor 1394-ben alapíthatta Budai János barsi főesperes, az alapítást IX. Bonifác pápa 1399. IV. 28-án erősítette meg (Körmeny K. – C. Tóth N.: Collegium Christi 150.). – A kérdésre részletesen lásd az 1.10. alfejezetet!

¹⁰⁸³ A Szent Györgyről elnevezett prépostság az esztergomi vártól északra fekvő területen, a templom patrocíniuma után Szentgyörgynek nevezett településen létesült, a társaskáptalan alapítására legkésőbb Jób esztergomi érseksége (1185–1203) idején került sor, benne a préposton kívül négy kanonoki helyet hozott létre. A préposti javadalommal a tatárjárás után egyesítették a székesegyházi főesperesi címet, 1258-tól a székesegyházi főesperes párhuzamosan használta a préposti és főesperesi címet. A zavaros időkben a társaskáptalan állapota le-

- ITEM PREPOSITURA Sancti Thome martyris de promontorio Strigoniensi, que habet canonicos sex, quorum collatio spectat ad ipsum prepositum, sed confirmatio ad archiepiscopum vel eius vicarium.¹⁰⁸⁴ 1
- ITEM PREPOSITURA Sancti Stephani prothomartyris in castro Strigoniensi, que habet sub se canonicos sex, quorum electio spectat ad prepositum, sed confirmatio ad dominum archiepiscopum vel eius in spiritualibus vicarium. Item canonicos ad ipsam ecclesiam Sancti Stephani debet ipse prepositus eligere ex prebendariis ecclesie Strigoniensis, si fuerint idonei et voluerint acceptare, et non alios extraneos. Et hoc ideo, quod ipsi canonici ecclesie Sancti Stephani tenentur in ecclesia cathedrali chorare totiens, quotiens per succentorem scribuntur in tabula.¹⁰⁸⁵ 5
- Item dicti prepositi supradictarum ecclesiarum Sancti Georgii, Sancti Thome et Sancti Stephani, et eorum canonici tenentur ad aliqua servitia in cathedrali ecclesia prestanda, prout in privilegiis foundationum ipsarum prepositurarum plene constat. Presertim de antiqua consuetudine et observantia in ipsa ecclesia Strigoniensi canonici Sancti Georgii et Sancti Thome in die cene Domini tenentur consecrationi crismatis et aliorum sacrorum liquorum interesse et astare et iuvare consecrantem. Item prefati canonici superpellicio induti tenentur interesse in prefata ecclesia in primis vesperis et missa in die festi Sancti Iohannis evangeliste et duarum festivitatum Beati Adalberti martyris precipui patroni ipsius ecclesie. 10
- (fol. 24^v [pag. 54.]) 15 20

romlott, ezért Telegdi Csanád érsek 1337. IV. 23-án újraalapította a társaskáptalant, a kanonokok számát négyről nyolcra emelte. (Esztergomi arch. 51., 234.)

¹⁰⁸⁴ A Becket Szent Tamásról elnevezett prépostságot III. Béla király és felesége alapította ismeretlen időpontban, a névadó személy szentté avatása (1173) után az esztergomi előhegyen, Imre király a már felszentelt egyháznak tett adományt. A káptalannak, legalábbis a szóban forgó egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint, hat kanonoka volt; a prépost egyúttal a székeskáptalan tagja is volt, a rangsorban a nagyprépost után a hetedik helyen állt. A társaskáptalan az Esztergomból történt elköltözés után szűnt meg (Esztergomi arch. 61., 248.).

¹⁰⁸⁵ A társaskáptalant Kanizsai János esztergomi érsek alapította 1391. XII. 26-án, amikor a várban lévő Szent István vértanú tiszteletére szentelt egyházat prépostsággá emelte. Ezt a pápa 1394. VI. 21-én erősítette meg. A társaskáptalannak kezdetben hat kanonoka volt, a prépost egyúttal a székeskáptalan tagja is volt, a rangsorban a nagyprépost után a hatodik helyen állt. 1469. III. 17-én az akkori prépost, Szántói Ambrus további két kanonoki helyet létesített a káptalanban és ettől fogva megszűnéséig, amely az Esztergomból történt elköltözés után következett be, nyolc kanonoki hely volt. A társaskáptalanban csak egyetlen tisztségviselő volt, az őrkanonok, aki egyúttal az egyház jövedelmeit is adminisztrálta. A tisztséget, amely az alapításkor még nem létezett, valamikor az 1400-as évek első évtizedének második felében hozták létre (Esztergomi arch. 58., 238.).

1

PREPOSITURE SECULARES¹⁰⁸⁶

ITEM prepositura Sancti Martini episcopi et confessoris de Posonio,¹⁰⁸⁷ quam tenet magister Iohannes Jubar de Bohemia,¹⁰⁸⁸ cuius prepositura canonica-tuumque et prebendarum collatio spectat ad dominum archiepiscopum Strigoniensem.¹⁰⁸⁹

5

Item prepositura Sancti Martini de Scepusio.¹⁰⁹⁰

Prepositura Veteris Budensis.¹⁰⁹¹

Prepositura Tituliensis.¹⁰⁹²

10

Prepositura Orodienis.¹⁰⁹³

Prepositura Cibiniensis.¹⁰⁹⁴

¹⁰⁸⁶ Általánosságban lásd Kiss G.: Királyi egyházak 73. – Talán jelzés értékű lehet, hogy a dömösi Antiochiai Szent Margit-egyház prépostsága hiányzik a felsorolásból (vö. Thoroczkay G.: A dömösi prépostság, Kiss G.: Királyi egyházak 76–77).

¹⁰⁸⁷ A pozsonyi Szent Márton- másképp Szent Údvözítő-egyház prépostsága. Kiváltásgolt helyzetét a szóban forgó vizitáción kívül semmilyen más forrás nem támasztja alá (Kiss G.: Királyi egyházak 80., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 73–74.).

¹⁰⁸⁸ Csehországi Jubar János pozsonyi prépost 1407–1421. (C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 228.)

¹⁰⁸⁹ A gyakorlatban csak ritkán érvényesült ez joga az esztergomi érsekeknek (C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 59–64., Köblös J.: Egyházi közélet 20–21.).

¹⁰⁹⁰ A szepesi Szent Márton-egyház prépostsága; Kiss G.: Királyi egyházak 79–85., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 93.

¹⁰⁹¹ Az óbudai Szent Péter-egyház prépostsága; Györffy IV. 678., Kiss G.: Királyi egyházak 77–80., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 64–65.

¹⁰⁹² A titeli isteni Szent Bölcsesség-egyház prépostsága; Györffy I. 241., Kiss G.: Királyi egyházak 86., Thoroczkay G.: A titeli prépostság, F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 99.

¹⁰⁹³ Az aradi Szent Márton-egyház prépostsága; Györffy I. 171., Kiss G.: Királyi egyházak 73–75., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 5.

¹⁰⁹⁴ A (nagy)szepeni Szent László-egyház prépostsága; Thoroczkay G.: A szepeni prépostság, F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 84–85. – 1424 nyarán Zsigmond király a városnak adományozta a birtokait, V. Márton pápa pedig 1426. I. 13-án jogilag is megszüntette a prépostságot (Préposti arch. 1387–1437. 60.).

PREPOSITURE REGULARES ¹⁰⁹⁵	1
Prepositura de Lelez. ¹⁰⁹⁶	
Prepositura de promontorio Waradiensi. ¹⁰⁹⁷	
Prepositura de Buzok. ¹⁰⁹⁸	5
Prepositura de Sagh. ¹⁰⁹⁹	
Prepositura de Sambok. ¹¹⁰⁰	
Prepositura de Iazo. ¹¹⁰¹	
Prepositura de Turocz. ¹¹⁰²	
Prepositura de Been. ¹¹⁰³	10

¹⁰⁹⁵ Általánosságban lásd Oszvald F.: Adatok a premontreiekhez, Körmeny T.: A premontrei rend I–II., Kiss G.: Királyi egyházak 66–68. – A premontrei prépostságok együvé tartozását bizonyítja, hogy a Zsigmond király által a török ellenes háború miatt az egyházakra kivetett külön adót is együtt fizették (C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi viszály 181., 186–187).

¹⁰⁹⁶ A leleszi Szent Kereszt-egyház prépostsága; Oszvald A.: Adatok a premontreiekhez 245., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 56., Körmeny T.: A premontrei rend II. 46., Körmeny T.: A magyarországi premontrei cirkária 23., Kiss G.: Királyi egyházak 70–71.

¹⁰⁹⁷ A váradelőhegyi Szent István-egyház prépostsága; Györffy I. 689., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 104., Körmeny T.: A premontrei rend II. 48–50., Körmeny T.: A magyarországi premontrei cirkária 26–27., Kiss G.: Királyi egyházak 72.

¹⁰⁹⁸ A bozói Szent István király-egyház prépostsága; Györffy III. 183., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 14., Körmeny T.: A premontrei rend I. 105., Körmeny T.: A magyarországi premontrei cirkária 17–18.

¹⁰⁹⁹ A sági Szűz Mária-egyház prépostsága; Györffy III. 238., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 77. (1.), Körmeny T.: A premontrei rend II. 48., Körmeny T.: A magyarországi premontrei cirkária 18–19.

¹¹⁰⁰ A zsámbéki Keresztelő Szent János-egyház prépostsága; Györffy IV. 714., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 111., Körmeny T.: A premontrei rend II. 50., Körmeny T.: A magyarországi premontrei cirkária 10.

¹¹⁰¹ A jászói Keresztelő Szent János-egyház prépostsága; Györffy I. 98., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 43., Körmeny T.: A premontrei rend II. 45., Körmeny T.: A magyarországi premontrei cirkária 21–23., Kiss G.: Királyi egyházak 70.

¹¹⁰² A turóci Szűz Mária-egyház prépostsága; F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 100., Körmeny T.: A magyarországi premontrei cirkária 19–21.

¹¹⁰³ A bényi Szűz Mária-egyház prépostsága; Györffy II. 227., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 10., Körmeny T.: A premontrei rend I. 104–105., Körmeny T.: A magyarországi premontrei cirkária 17.

- 1 Prepositura de Hatwan¹¹⁰⁴ et
prepositura de Chewth.¹¹⁰⁵

ABBATIE¹¹⁰⁶

5

ITEM abbatie Pechwaradiensis,¹¹⁰⁷ Saxardiensis,¹¹⁰⁸ de Batha,¹¹⁰⁹ de Simigio,¹¹¹⁰ de Zala,¹¹¹¹ de Beel,¹¹¹² de Fewldwar,¹¹¹³ de Zobor,¹¹¹⁴ de Ludan,¹¹¹⁵ de Kolos,¹¹¹⁶

¹¹⁰⁴ A hatvani Antiochiai Szent Margit-egyház prépostsága; Györffy III. 99., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 39., Körmendy T.: A premontrei rend I. 107–108., Körmendy T.: A magyarországi premontrei cirkária 23–24., Kiss G.: Királyi egyházak 69–70.

¹¹⁰⁵ A csöti (csúti) Szent Leusták-egyház prépostsága; Györffy IV. 568., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 22–23., Körmendy T.: A magyarországi premontrei cirkária 13–14., Kiss G.: Királyi egyházak 69.

¹¹⁰⁶ Bencés apátságok, általánosságban lásd Kiss G.: Királyi egyházak 53–54.

¹¹⁰⁷ A pécsváradai Szűz Mária tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 506–508., Kiss G.: Királyi egyházak 60–61.

¹¹⁰⁸ A szekszárdi Szent Üdvözítő tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 513–514., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 88., Kiss G.: Királyi egyházak 62.

¹¹⁰⁹ A bátai Szent Mihály tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 481–482., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 7., Kiss G.: Királyi egyházak 58–59.

¹¹¹⁰ A somogyvári Szent Egyed tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 509–511., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 80–81., Kiss G.: Királyi egyházak 61.

¹¹¹¹ A zalavári Szent Adorján tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 524–525., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 109., Kiss G.: Királyi egyházak 63.

¹¹¹² A bakonybéli Szent Móric tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 479–481., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 9. (2.), Kiss G.: Királyi egyházak 58.

¹¹¹³ A (duna)földvári Szent Péter apostol tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 488–489., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 31–32., Kiss G.: Királyi egyházak 59.

¹¹¹⁴ A zobori Szent Hippolit tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 526., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 110., Kiss G.: Királyi egyházak 63.

¹¹¹⁵ A ludányi Szent Kozma és Damján tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 501., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 57–58., Kiss G.: Királyi egyházak 57.

¹¹¹⁶ A kolosi Szűz Mária tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 498–499., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 50., Kiss G.: Királyi egyházak 56–57.

de Sancto Benedicto,¹¹¹⁷ de Leker,¹¹¹⁸ de Thelky,¹¹¹⁹ de Sancto Andrea iuxta 1
 Wyssegrad,¹¹²⁰ de Kolosmonostora¹¹²¹ in partibus Transsilvanis,¹¹²² de Cha-
 nadino,¹¹²³ de Sancto Jogh,¹¹²⁴ de Zebeben.¹¹²⁵
 Item decanatus Cibiniensis et decanus Brassoviensis partium Transsilvana-
 rum.¹¹²⁶ 5

¹¹¹⁷ A garamszentbenedeki Szent Benedek tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 490–492., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 33–34., Kiss G.: Királyi egyházak 59.

¹¹¹⁸ A lekéri Szent Üdvözítő tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 500–501., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 56., Kiss G.: Királyi egyházak 57.

¹¹¹⁹ A telki Szent István király tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 519–520., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 97.

¹¹²⁰ A visegrádi Szent András tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 523–524., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 108., Kiss G.: Királyi egyházak 63.

¹¹²¹ A konvent nevének írásmódja, noha nem saját kiadványuk és a szöveg maga is tisztázati másolat, semmiképpen sem illik a 14. századi viszonyok közé: a kolozsmonostori konvent a saját nevének leírásakor egészen 1437-ig kizárólagosan a *Clus(monostra)* alakot használta, 1437-től a század második felének közepéig a *Colosmonostra* alak az egyeduralgoló. Az első olyan oklevelet, amelyben a *Kolosmonostra* alak áll, 1477-ből ismerem, s ettől kezdve a két alak felváltva él egymás mellett (C. Tóth N.: Szász vajda utódai 153.).

¹¹²² A kolozs(vár mellett)i Szűz Mária tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 497–498., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 50–51., Kiss G.: Királyi egyházak 60.

¹¹²³ A csanádi Szent Gellért tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 485–486., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 20–21., Kiss G.: Királyi egyházak 55–56.

¹¹²⁴ A szentjobbi Szent István király tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 515., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 90–91., Kiss G.: Királyi egyházak 62.

¹¹²⁵ A zebegeyi Szent Mihály tiszteletére szentelt apátság; Hervay F. L.: A bencés apátságok 525–526., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 109–110. (1.), Kiss G.: Királyi egyházak 57–58.

¹¹²⁶ A szebeni és brassói dékánások; Kiss G.: Királyi egyházak 130–140., Somogyi Sz.: A brassói dékánóság.

1

PLEBANIE¹¹²⁷(fol. 25^r [pag. 55.]

Item plebanie de Buda,¹¹²⁸ de Pesth,¹¹²⁹ de Wysegrad,¹¹³⁰ de Pathak,¹¹³¹ de
 5 Lamperthaza,¹¹³² de Zewles,¹¹³³ de Wyhel,¹¹³⁴ de Segesd,¹¹³⁵ de Aranyas,¹¹³⁶
 de Naghkomar,¹¹³⁷ de Galambok,¹¹³⁸ de Apaczyawasarhel,¹¹³⁹ de Kyskaz,¹¹⁴⁰
 de Leweld,¹¹⁴¹ de Papa,¹¹⁴² et multe alie prepositure regulares et seculares,
 abbatie et plebanie in diocesi sua et aliorum de iurisdictione ipsius ecclesie
 10 Strigoniensis existunt, prout in registro penes ipsum dominum archiepiscopum habito plenius continetur.

¹¹²⁷ Általánosságban lásd Jankovich M.: Buda-környék plébániái 72–73., Kiss G.: Királyi egyházak 53–54.

¹¹²⁸ A budavári Szűz Mária és Mária Magdolna-egyházak plébániái; Györffy IV. 615., Kiss G.: Királyi egyházak 88–94., Végh A.: Buda helyrajza I. 61., 65–66., Végh A.: Buda 40–41.

¹¹²⁹ A pesti Szűz Mária-egyház plébániája; Györffy IV. 544., Kiss G.: Királyi egyházak 116–117.

¹¹³⁰ A visegrádi Szűz Mária-egyház plébániája; Györffy IV. 712., Mészáros O.: Visegrád 46–48., Kiss G.: Királyi egyházak 125–126.

¹¹³¹ A (nagy/sáros)pataki Szent Miklós-egyház plébániája; Szűcs J.: Sárospatak kezdetei 5., 9., 12., Kiss G.: Királyi egyházak 114–115.

¹¹³² A lampertszászai Mindenszentek-egyház plébániája; Györffy I. 533., Szűcs J.: Sárospatak kezdetei 10., 12., Kiss G.: Királyi egyházak 109–110.

¹¹³³ A (nagy)szöllősi Szűz Mária-egyház (Perényi oklt. 672. sz.) plébániája; Szabó I.: Ugocsa megye 43–44., Kiss G.: Királyi egyházak 121–122.

¹¹³⁴ A (sátoralja)újhelyi Szent Imre-egyház plébániája; Tringli I.: Sátoraljaújhely egyházai 377–387., Kiss G.: Királyi egyházak 122–123., Tringli I.: Sátoraljaújhely 12–13.

¹¹³⁵ A segesdi Szent Mihály-egyház (HO I. 369.) plébániája; Magyar K.: A középkori Segesd 69–73., Kiss G.: Királyi egyházak 119–120.

¹¹³⁶ Az aranyosi egyház plébániája; Kiss G.: Királyi egyházak 87.

¹¹³⁷ A nagykomári Szent György-egyház plébániája; Kiss G.: Királyi egyházak 108–109.

¹¹³⁸ A galamboki egyház plébániája; Kiss G.: Királyi egyházak 106.

¹¹³⁹ Az apácavásárhelyi Szent Lampert-egyház (bencés monostor); Hervay F. L.: A bencés apátságok 528–529., F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok 105. (2.), Kiss G.: Királyi egyházak 65.

¹¹⁴⁰ Helyesen Kis-Szász, azaz Bereg (vö. Szűcs J.: Sárospatak kezdetei 10. 51. jegyzet). A (nagy)beregi Szűz Mária-egyház (ZsO I. 2859. sz.) plébániája; Kiss G.: Királyi egyházak 87.

¹¹⁴¹ A lövöldi (városlödi) Szent László király-egyház (Mező A.: Patrociniumok 221.) plébániája; Kiss G.: Királyi egyházak 110–111.

¹¹⁴² A pápai Szent István első vértanú-egyház plébániája; Kubinyi A.: A középkori Pápa 76., Kiss G.: Királyi egyházak 115–116.

PENA PLEBANORUM DE STRIGONIO
NON MITTENTIUM SUA VEXILLA AD PROCESSIONEM

1

Item dicti domini de capitulo dixerunt, quod ex antiqua consuetudine ipsius ecclesie Strigoniensis obligabantur omnes plebani intra muros civitatis Strigoniensis existentes¹¹⁴³ singulis diebus dominicis cum crucibus et vexillis processioni, que fit ad ecclesiam Sancti Stephani prothomartyris¹¹⁴⁴ interesse, sed iam non veniunt personaliter, sed vexilla cum cruce tantummodo mittunt. Et hoc eget declaratione domini archiepiscopi et si quis plebanorum contrarium faceret, incurrit ipso facto penam medii floreni, prout in bullis bone memorie domini Demetrii archiepiscopi et cardinalis dicitur contineri, et hanc penam habet exigere succentor totiens, quotiens non aderit vexillum cum cruce. Item iidem plebani tenentur in die cene interesse confectioni crismatis et aliorum sacrorum liquorum, et in primis vesperis Sancti Iohannis evangeliste, et duarum festivitatum Sancti Adalberti. 5
10
15
Item dixerunt ipsi domini de capitulo, quod habent ipsi et in communi tenent parochiales ecclesias Sancti Andree de Sasad¹¹⁴⁵ et Sancti Martini de Ewrs,¹¹⁴⁶ iurisdictionis Strigoniensis,¹¹⁴⁷ quarum decimas percipiunt,¹¹⁴⁸ prout supra dictum est. 20
(fol. 25^v [pag. 56.]

SI ALIQUOD BENEFICIUM IN ECCLESIA STRIGONIENSI EST SUPPRESSUM?

(7) AD SEPTIMUM CAPITULUM sive articulum¹¹⁴⁹ responderunt omnes domini de capitulo, quod ipsis non constat in ipsa ecclesia vel extra eidem subiecta aliqua beneficia esse suppressa, vel diminuta, preter officium decanatus, quod olim in ipsa ecclesia extitit,¹¹⁵⁰ est suppressus, super quo sunt privilegia regum, sed quomodo et qualiter aut quando, hoc ipsis non constat, supplicant tamen, ut ipsum officium ad suum statum reducat. Super quo prepositus maior porrexit quandam cedula domino visitatori, in qua dicebat, quod ipse creationi decani ipsius non contradicit, si et in quantum ville, in quarum possessione nomine predii nunc existit, sibi inconcusse 25
30

¹¹⁴³ Az Esztergom királyi városi plébániák: Mária Magdolna-, Szent Jakab-, Szent Kereszt-, Szent Lőrinc-, Szent Miklós- és Szent Péter apostol-egyházak (Tóth K.: Esztergom megye egyházai 30–31.).

¹¹⁴⁴ Az esztergomvári Szent István első vértanúról elnevezett egyház (társaskáptalan).

¹¹⁴⁵ A sasadi Szent András-egyház plébániája (Györffy IV. 695.).

¹¹⁴⁶ Az örsi Szent Márton-egyház plébániája (Györffy IV. 688.).

¹¹⁴⁷ Kiss G.: Királyi egyházak 117–119.

¹¹⁴⁸ C. Tóth N.: A sasadi tizedper.

¹¹⁴⁹ Mellette a margón balról más kézzel: *decanatus*.

¹¹⁵⁰ Az utolsó adat a dékánra 1349-ből ismert (Esztergomi arch. 133.).

- 1 remaneant, alias tamen scilicet in quantum veniret in detrimentum et derogamen iuris prepositure sue, contradicit.
Item rectoratus altaris Sancte Anne in castro regali¹¹⁵¹ suppressus est.
- 5 Item fuerunt sacerdotes XII denominati capellani domini regis, qui tenebantur interesse omnibus horis, sicuti prebendarii, instituti per dominum Sigismundum regem, quibus providebatur de censibus regalibus civitatis Strigoniensis, videlicet annuatim florenorum quadringenti nove monete. Item tenebantur singulis ebdomadis unam missam specialem cantare pro salute ipsius domini regis et suorum. Et instituerat ipse dominus rex dictos
- 10 sacerdotes in perpetuum duraturos de consensu domini archiepiscopi.¹¹⁵² Et istud officium est omnino suppressum, quia post mortem dicti condam domini Sigismundi regis¹¹⁵³ non fuit eis solutum.
- Item dignitas cantoratus patitur defectum in duabus villis, Fewlse Saagh videlicet et Also Saagh vocatis in comitatu Huntensi¹¹⁵⁴ existentibus.
- 15 Item¹¹⁵⁵ succentor alias singulis diebus de celario domini archiepiscopi habuit duas pintas vini et sex bonitos, que prebenda nunc non datur, et petit, ut reddatur. Similiter succustos, sed nunc dantur illi unum vas vini et una garleta frugum.
- Item conqueritur rector altaris Beati Adalberti martyr, quod de quartis¹¹⁵⁶ suis de comitatu Posoniensi interdum modicum habere potest, propter potentiam decimatorum, qui decimas (fol. 26^r [pag. 57.]) ipsas conducere solent, cum tamen altare ipsum habeat magnum onus, super quo petit provideri.¹¹⁵⁷

¹¹⁵¹ Az esztergomi várban lévő Szent Anna-oltár; lásd még az 1.12.3. alfejezetet!

¹¹⁵² Zsigmond király 1397. V. 21-én (három nappal a vizitáció kezdete előtt!) az Esztergom királyi város polgáraitól a Márton-napján a királyi kincstárnak járó 400 forintot az érseknek és káptalanának adta részletesen szabályozva az általuk végzendő lelki teendőket (DF 248574., ZsO I. 4779. sz.). – Lásd még az 1.12.4. alfejezetet!

¹¹⁵³ 1437. XII. 9.

¹¹⁵⁴ Alsó- és Felsőség (Hont megye) települések (Györffy III. 236–242., Bakács I.: Hont vármegye 31., 210., 284.). Egyelőre egyetlen forrásunk van arra nézve, hogy a székeskáptalant kár érte: 1443 IX. 9-én tiltakoztak az ellen, hogy I. Ulászló király a Tölgyes, Dávidréve és Letkés birtokok szomszédságában lévő Ság nevű prédiuumukat egy lengyel familiárisának kívánja adományozni (DF 236776., Bakács I.: Hont vármegye 225.). Továbbá az sem bizonyítható, hogy a birtokok az éneklókanonokhoz tartoztak volna (vö. ZsO VI. 1625-6. sz., Registrum Strig. 70., 73., 84., 88., 93.).

¹¹⁵⁵ Mellette a margón balról más kézzel: *succentor*.

¹¹⁵⁶ A tizednegyedre, mint jövedelemre lásd Ráczy Gy.: Magisztrátus-jog 165–169.

¹¹⁵⁷ A Szent Adalbert-oltár igazgatója részére járó tizednegyedekre lásd C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 170–174. és a jelen kötetben az 1.12.5. alfejezetet!

QUOD OMNES DOMINI OSTENDANT DE TITULO SUORUM BENEFICIORUM

1

(8) AD OCTAVUM CAPITULUM sive articulum ipsi domini de capitulo dixerunt et responderunt, quod ipsi omnes, prout scire possunt, sunt canonice instituti et possunt ostendere titulos suorum beneficiorum. Et ipse dominus episcopus et visitator prefixit eis terminum octo dierum, in quo quidem termino ipsi domini de eorum titulis docuerunt.¹¹⁵⁸

Et primo dominus Petrus prepositus et canonicus ecclesie Strigoniensis¹¹⁵⁹ docuit sufficienter de canonico titulo sue prepositure et canonicatus.

Item Stephanus lector¹¹⁶⁰ consimiliter docuit sufficienter de canonico titulo sui lectoratus et canonicatus.

Item dominus Gregorius cantor¹¹⁶¹ docuit sufficienter de canonico titulo sui cantoratus et canonicatus.

Item dominus Abraham custos¹¹⁶² docuit sufficienter de canonico titulo sue custodie et canonicatus.

Item dominus Ladislaus prepositus Sancti Georgii et archidiaconus cathedralis et canonicus¹¹⁶³ docuit sufficienter de canonico titulo sue prepositure et canonicatus.

Item dominus Iohannes prepositus Sancti Stephani et canonicus¹¹⁶⁴ docuit sufficienter de canonico titulo sue prepositure et canonicatus.

Item dominus Stephanus prepositus Sancti Thome et canonicus¹¹⁶⁵ docuit sufficienter de canonico titulo sue prepositure et canonicatus.

Item Ladislaus archidiaconus Nitriensis et canonicus¹¹⁶⁶ docuit sufficienter de canonico titulo sui archidiaconatus et canonicatus.

Item Ladislaus Neugradiensis archidiaconus et canonicus¹¹⁶⁷ docuit sufficienter de canonico titulo sui archidiaconatus et canonicatus.

Item Iacobus Gemeriensis archidiaconus et canonicus¹¹⁶⁸ docuit sufficienter de canonico titulo sui archidiaconatus et canonicatus.

¹¹⁵⁸ Az esztergomi kanonokok kinevező irataiból az egész középkor időszakából összesen hetet ismerünk (Esztergomi arch. 280–291).

¹¹⁵⁹ Mikefalvi / Csehi Péter (Gergely fia) nagyprépost (1396–1421).

¹¹⁶⁰ Farkasfalvi Frank István (Mihály fia) olvasókanonok (1388–1417).

¹¹⁶¹ Ürményi Gergely (László fia) éneklőkanonok (1400–1418).

¹¹⁶² Kajári Ábrahám (Mihály fia) órkanonok (1399–1418).

¹¹⁶³ Kazai Kakas László (János fia) esztergom-szentgyörgyi prépost, székesegyházi főesperes (1401), vagy Csetneki László (László fia) esztergom-szentgyörgyi prépost, székesegyházi főesperes (1408–1424).

¹¹⁶⁴ Esztergom-újvárosi János (Miklós fia) esztergom-szentistváni prépost (1399–1417).

¹¹⁶⁵ Csornai István (László fia) esztergom-szenttamási prépost (1404–1411).

¹¹⁶⁶ László (Miklós fia) nyitrai főesperes (1408–1411).

¹¹⁶⁷ Sóvári Sós László (János fia) nógrádi főesperes (1399–1421).

¹¹⁶⁸ Lévai Jakab gömöri főesperes (1408–1421).

- 1 Item Paulus Huntensis archidiaconus et canonicus¹¹⁶⁹ docuit sufficienter de canonico titulo sui archidiaconatus et canonicatus.
(fol. 26^v [pag. 58.]
Item Iohannes Borsiensis archidiaconus et canonicus¹¹⁷⁰ docuit sufficienter
- 5 de canonico titulo sui archidiaconatus et canonicatus.
Item Thomas Saswariensis archidiaconus et canonicus¹¹⁷¹ docuit sufficienter de canonico titulo sui archidiaconatus et canonicatus.
Item Iohannes Zoliensis archidiaconus et canonicus¹¹⁷² docuit sufficienter de canonico titulo sui archidiaconatus et canonicatus.
- 10 Item Andreas Komaroniensis archidiaconus et canonicus¹¹⁷³ docuit sufficienter de canonico titulo sui archidiaconatus et canonicatus.
Item magister Brictius rector capelle corporis Christi et canonicus¹¹⁷⁴ docuit sufficienter de canonico titulo sue capelle et canonicatus.
Item Petrus rector altaris Sancti Adalberti et canonicus¹¹⁷⁵ docuit sufficienter de canonico titulo sui canonicatus et altaris.
- 15 Ceteri etiam omnes domini canonici tunc presentes in ipsa visitatione docuerunt sufficienter de titulis suorum canonicatum et prebendarum.

DE REDDITIBUS ET PROVENTIBUS SINGULORUM BENEFICIATORUM

- 20 (9) AD NONUM CAPITULUM sive articulum scilicet de proventibus et redditibus singulorum in dicta ecclesia beneficiatorum dederunt domini de capitulo unum registrum, in quo, ut dixerunt, descripti sunt omnes et singuli fructus et proventus ac iura ipsorum dominorum de capitulo, in quo etiam
- 25 registro descripti sunt ceteri defectus et iniurie, quas seu quos ipsi domini de capitulo asserunt se pati circa perceptionem suorum reddituum et proventuum.¹¹⁷⁶ Et etiam dederunt dicti domini unum registrum de redditibus et proventibus, quos recipiunt ab eis prebendarii dicte ecclesie, que omnia declarata sunt supra in capitulo secundo.

¹¹⁶⁹ Tarkói Rikolf Pál (Kelemen fia) honti főesperes (1409–1411).

¹¹⁷⁰ Budai János (Márk fia) barsi főesperes (1396–1427).

¹¹⁷¹ Pöstyéni Tamás (György fia) doct. decr., sasvári főesperes (1409–[1411]).

¹¹⁷² János (Lóránt fia) zólyomi főesperes (1412–1418).

¹¹⁷³ Egerszegi András (Dénes fia) komáromi főesperes (1400–1427).

¹¹⁷⁴ Bereck esztergomi kanonok, a Krisztus teste-kápolna igazgatója (1394–1399), vagy Szeredi Bereck esztergomi kanonok, a Krisztus teste-kápolna igazgatója (1456–1459).

¹¹⁷⁵ A korszakból nem ismert ilyen nevű oltárigazgató, ugyanakkor több Péter nevű kanonokra van adat (Esztergomi arch. 195–196.).

¹¹⁷⁶ Vö. Registrum Strig.

NON RESIDENTIBUS QUANTUM DARI CONSUETUM EST

1

Item¹¹⁷⁷ dixerunt ipsi domini de capitulo, quod non residentibus canonicis,¹¹⁷⁸ qui scilicet sunt in servitio regie aut reginalis maiestatum, ex antiqua consuetudine ipsius ecclesie Strigoniensis ratione sui canonicatus non plus, quam tres marce denariorum monete currentis administrari consuevit.¹¹⁷⁹ (fol. 27^r [pag. 59.]) Et tales tenentur promovere facta capituli et ecclesie circa regiam et reginalem maiestates, et etiam alias in curia, ubi necesse et opportunum fuerit. Item capellanis domini archiepiscopi commensalibus et eum sequentibus, ministrantur proventus secundum dispositionem iuris. Studentibus¹¹⁸⁰ etiam, qui de licentia domini archiepiscopi et capituli sunt in studio, ministrantur proventus secundum dispositionem iuris.

5

10

OMNES HORE CANONICE DEBITO MODO DICUNTUR

15

(10) AD DECIMUM CAPITULUM sive articulum omnes domini de capitulo concorditer responderunt, quod omnes hore canonice, nocturne videlicet et diurne debito ordine cantantur horis debitis et statutis per succentorem et prebendarios et alios ecclesie ministros inferiores. Et etiam domini de capitulo, qui sunt presentes, intersunt omni die misse et vesperis conventualibus, quibus misse et vesperis etiam sublector cum suis scolaribus et pueris ornati superpelliciis intersunt, et casu quo quippiam dominorum canonicorum contrarium faceret, premissa monitione per dominum archiepiscopum aut suum vicarium pena arbitraria puniri consueverunt.

20

25

OMNI DIE SEX MISSE DICUNTUR IN ECCLESIA IN CANTU

(11) AD UNDECIMUM CAPITULUM sive articulum ipsi domini de capitulo unanimiter responderunt, et ita repertum est, quod celebrantur in ipsa ecclesia cathedrali omni die sex misse ad minus ex debito in cantu, prima missa Beate Marie Virginis in mane super altare eiusdem et per eius rectorem, secunda Sancti Adalberti et per eius rectorem, tertia corporis Christi in capella eiusdem et per eius rectorem, quarta in capella Beate Marie Virginis et

30

¹¹⁷⁷ Mellette a margón balról más kézzel: *non residentibus*. – Alatta egy erre mutató stilizált kéz rajza.

¹¹⁷⁸ A statútumokban ezzel kapcsolatban új rendelkezés található: „Qui personaliter non iurat ...” – 221/32–222/2.

¹¹⁷⁹ Vö. Szatmári György pécsi püspök 1512. VII. 17-i, a székeskáptalanhoz szóló levelével (Levelestár 129., DF 283905.), illetve Bakóc Tamás esztergomi érsek 1520. II. 7-i és Nyási Demeter esztergomi vikárius dátum nélküli rendelkezéseivel (FES 613., 627.).

¹¹⁸⁰ Mellette a margón jobbról más kézzel: *in studio e(.*).

1 per eius rectorem, quinta defunctorum super altare Sancte Crucis sub longo
 pulsu et per eius rectorem, sexta missa conventualis super altari maiori per
 succentorem et scolares ac dominos canonicos, exceptis aliis (fol. 27^v [pag.
 60.]) missis, que celebrantur omni die in ipsa ecclesia per canonicos et alios
 5 sacerdotes, secundum unius cuiusque devotionem.

(12) AD DUODECIMUM CAPITULUM sive articulum ipsi domini de capitulo res-
 ponderunt, et ita est repertum, quod domini Stephanus lector,¹¹⁸¹ Ladislaus
 Nitriensis,¹¹⁸² prepositus Sancti Thome de monte, dominus archidiaconus
 10 Huntensis sacerdos, a duobus transactis iam annis unam missam in dicta
 ecclesia cathedrali non celebraverunt, licet dominus Huntensis se excuset,
 ratione sue infirmitatis non potuisse celebrare.

(13) AD TERTIUM DECIMUM CAPITULUM sive articulum iidem domini de ca-
 pitulo responderunt, quod ad omnes horas canonicas debite pulsatur per
 15 pulsatorem, ad hoc deputatum per dominum succustodem.

(14) AD QUARTUM DECIMUM CAPITULUM sive articulum responderunt ipsi do-
 mini de capitulo, quod ipsi nesciunt, utrum sit ipsa ecclesia cathedralis
 20 consecrata, nec ne? Tamen credunt, quod sit, omnia autem altaria eiusdem
 ecclesie et paramenta ac vasa et utensilia ad cultum divinum pertinentia
 sunt benedicta.

(15) AD QUINTUM DECIMUM CAPITULUM seu articulum ipsi domini de capitu-
 25 lo responderunt, quod corporalia munde tenentur, sed calices non habent
 interiores panniculos pro ipsorum purgatione, ad que succustos dicebat se
 non teneri ministrare. Repertum est etiam, quod ipse succustos dicta corpo-
 ralia, alba et humeralia multum inmunde tenet in tantum, quod interdum
 est horrendum. Ubi idem dominus visitator commisit sibi sub pena, ut ea
 30 deinceps munde et nitide debeat tenere.

(16) AD SEDECIMUM CAPITULUM sive articulum domini de capitulo ita res-
 ponderunt, quod ante corpus Dominicum vel alibi in dicta ecclesia nullum
 35 lumen sive lampas de die aut nocte ardet, tempore tamen elevationis cor-
 poris et sanguinis¹¹⁸³ Domini in missa (fol. 28^r [pag. 61.]) conventuali diebus
 festivis semper due lucerne accenduntur, ferialibus autem una solum, ad
 alias autem missas nulla lucerna accenditur. Item dixerunt iidem domini de
 capitulo, quod in matutinis et aliis horis preterquam in missa conventuali
 et vespers nulla candela apponitur super altare maiori, et est etiam defec-

¹¹⁸¹ Farkasfalvi Frank István (Mihály fia) olvasókanonok (1388–1417).

¹¹⁸² László (Miklós fia) nyitrai főesperes (1408–1411).

¹¹⁸³ Szentvér ereklye (Kovách Z.: Új adalék).

tus luminis dum cantantur matutine, quia non habent cantores candelas necessarias. 1

(17) AD DECIMUM SEPTIMUM capitulum sive articulum iidem domini de capitulo responderunt, et ita repertum est, quod eucaristia et oleum infirmorum et cathecumenorum conservantur in maiori altari sub bona et debita custodia et clausura, et clavem tenet dominus Valentinus rector altaris Sancte Crucis,¹¹⁸⁴ qui habet sacramenta huiusmodi ministrare. 5

(18) AD DECIMUM OCTAVUM capitulum sive articulum dicti domini de capitulo dixerunt, et ita fuit repertum, quod fons baptismatis tenetur sub bona custodia et clausura, sub sigillo domini Martini succustodis,¹¹⁸⁵ ac debite et munde conservatur. 10

(19) AD DECIMUM NONUM capitulum sive articulum dixerunt domini prefati, et ita repertum est, quod dictus dominus Valentinus rector altaris Sancte Crucis,¹¹⁸⁶ qui habet curam animarum in eadem ecclesia sibi concessam, ministrat omnia sacramenta baptismatis corporisque et extreme unctionis et ea confert. 15

(20) AD VIGESIMUM CAPITULUM sive articulum interrogatus dominus Valentinus rector,¹¹⁸⁷ qui dictum confert baptismatis sacramentum, respondit sufficienter, et repertum est, ipsam formam baptismatis in ipsius collatione debite servare. 20

(21) AD VIGESIMUM PRIMUM capitulum sive articulum dicti domini de capitulo responderunt, dictam ecclesiam constitutiones sinodales¹¹⁸⁸ habere, quarum copiam pauci habent penes se, plures autem non habent. (fol. 28^v [pag. 62.]) 25

(22) AD VIGESIMUM SECUNDUM capitulum sive articulum¹¹⁸⁹ ipsi domini dixerunt, et ita repertum est, ipsam ecclesiam habere libros necessarios sufficientes et aliquos duplicatos pro usu chori, prout in inventario ecclesie 30

¹¹⁸⁴ Nem ismert a korszakból Bálint nevű oltárigazgató (Esztergomi arch. 123–124.). – A vizitáció 5. válaszában Mihály javadalmas szerepel igazgatóként (192/10.).

¹¹⁸⁵ Nagy Márton alór 1387–1397, esztergom-szentistváni prépost 1391–1397. (Esztergomi arch. 46.)

¹¹⁸⁶ Lásd fentebb!

¹¹⁸⁷ Lásd fentebb!

¹¹⁸⁸ Vö. Erdő P.: Az esztergomi szinodális könyv, Somogyi Sz.: Az esztergomi szinodális könyvről.

¹¹⁸⁹ Mellette a margón balról más kézzel: NB.

- 1 clarius videri poterit, et aliqui indigent reparatione et huiusmodi reparatio partim spectat ad custodem, prout de officio custodis expressum est, partim autem ad dominum prelatum.
- 5 (23) AD VIGESIMUM TERTIUM capitulum sive articulum dicti domini responderunt, quod ipsa ecclesia habet sufficientes calices, cruces et paramenta necessaria, et multe indigent reformatione, ad quarum reformationem tenetur dominus archiepiscopus.
- 10 (24) AD VIGESIMUM QUARTUM capitulum sive articulum ipsi domini responderunt, et ita est repertum, quod ipsa ecclesia nullam fabricam habet, quia ad ipsius fabricam tenetur dominus archiepiscopus.¹¹⁹⁰
- 15 (25) AD VIGESIMUM QUINTUM capitulum sive articulum repertum est ipsam ecclesiam habere inventarium, quem exhibuit dominus Martinus succustos.¹¹⁹¹ Et quia dominus visitator tunc omnia bona ecclesie revidere non valuit, deliberavit alias cum ipsis dominis de capitulo, vel certis ex ipsis sibi coadiunctis, omnia bona ecclesie particulariter secundum inventarium revidere, quia etiam dominus succustos dixit omnia bona ecclesie in ipso
- 20 inventario non esse inscripta.
- (26) AD VIGESIMUM SEXTUM capitulum sive articulum¹¹⁹² responderunt dicti domini de capitulo se habere aliqua predia, possessiones et iura possessionaria, quorum aliqua sunt desolata et aliqua non, ut supra tactum est in capitulo secundo. Et aliqua sunt alienata, inter que alienata est villa Felwyncz cum suis pertinentiis in partibus Transilvanis,¹¹⁹³ super quibus sunt littere
- 25

¹¹⁹⁰ Lásd erre az esztergomi érsekek építkezéseiről szóló híradásokat: Telegdi Tamás (Hegedűs A.: Esztergom rubintként ragyogó temploma), Pálóci György (C. Tóth N.: A sasadi tizedper 77.), Szécsi Dénes (Tóth K.: Szécsi Dénes építkezései); a székesegyházon folyó munkálatokra lásd legutóbb Lővei P.: Bíbor Esztergom.

¹¹⁹¹ Nagy Márton alór (1387–1397), esztergom-szentistváni prépost (1391–1397).

¹¹⁹² Mellette a margón balról más kézzel: NB.

¹¹⁹³ Felvinc, azaz Aranyosvinc földet az ott élő udvarnokokkal II. András király 1219-ben adományozta az esztergomi székeskáptalannak (Erdélyi Okmt. I. 107. sz., Reg. Arp. 354. sz.), 1227-ben Béla ifjabb király Aranyosvincen további négy családot adományozott a tordai várnépekből nekik (Erdélyi Okmt. I. 146. sz., Reg. Arp. 580. sz.). 1270/1272. körül V. István király a kézdi székelyeknek adományozta a tordai vár Aranyos és Maros folyók között fekvő földjeit (Erdélyi Okmt. I. 304. sz., Reg. Arp. 3534. sz., vö. Benkó E.: Székelyek a középkori Magyar Királyságban 271.), akik azonban nemcsak a nekik adott földeket, hanem az esztergomi székeskáptalan részeit is elfoglalták (1276: Erdélyi Okmt. I. 344. sz., Reg. Arp. 2721. sz.). A székeskáptalan természetesen pert kezdett a birtoka visszaszerzéséért (1320, 1324: Erdélyi Okmt. II. 389., 488. sz.), amelyet annak rendje és

et privilegia divorum regum Hungarie. Item villa Thoth Gyarmath prope Pald.¹¹⁹⁴ Item proventus molendinorum in Danubio sub castro Strigoniensi currentium et ibidem piscatura maioris Danubii. Item multe terre arabiles, feneta et silve in pertinentiis ville Pald occupate (fol. 29^r [pag. 63.]) sunt per nobiles de Been et tenentur ab eis potentialiter.¹¹⁹⁵ Unde dominus visitator commisit ipsis dominis de capitulo, ut pro posse laborent pro recuperatione omnium premissorum. 1

(27) AD VIGESIMUM SEPTIMUM CAPITULUM licet ipsi domini responderint, quod ipsi intersunt misse conventuali et vesperis, et solliciti sint, prout tenentur, tamen repertum est ex informatione et testimonio veridico, quod plures sunt ex ipsis dominis de capitulo etiam presentes, qui male et pessime visitant chorum in missa et vesperis, et si omnes intrans chorum interdum, maior tamen pars exit ante finem misse, vel etiam medium et vesperarum, et aliqui ex ipsis canonicis per unum annum proxime preteritum non resident in ipsa ecclesia per unum mensem dicentes se occupatos circa decimas domini archiepiscopi colligendas. 10

(28) AD VIGESIMUM OCTAVUM CAPITULUM dicti domini de capitulo responderunt, quod eorum quilibet per se habet breviarium et quod horas canonicas debite implent et perficiunt excepto domino Iohanne Gallico archidiacono Zoliensi,¹¹⁹⁶ qui dixit se non habere breviarium et ideo non dicere horas 20

módja szerint meg is nyert: 1327. VI. 4-én Köcski Sándor országbíró visszaitélte a birtokot az esztergomiaknak (Uo. II. 596. sz.), ám az ítéletet a székelyek ellenállása miatt nem tudták végrehajtani (Uo. 606–607. sz.). Az 1344 októberi tordai közgyűlésen ismét per kezdett a székeskáptalan a birtokért, amelyet ismét megnyert (Uo. III. 227. sz.), de ismételten nem lett foganatja. (A birtokra és az annak ügyében folyó perben az utóbbi 1344. évi oklevéllel bezárólag kibocsátott okleveleket a 15. század végén összemásolták egy füzetbe: DF 238228.) Az utolsó hírünk arról, hogy a székeskáptalan megpróbálta tulajdonjogát érvényesíteni 1356-ból ismert, amikor elhalasztotta az országbíró a pert (Erdélyi Okmt. III. 571. sz.). – Köszönöm Hegyi Géza segítségét, aki a Felvincről tartott előadása kéziratát a rendelkezésemre bocsátotta.

¹¹⁹⁴ Tótygyarmat (Hont megye) birtok (Györffy III. 196. 2.), Páld szintén Hont megyei birtok (Uo. 230.).

¹¹⁹⁵ A Bényi nemesek által a székeskáptalan Páld birtokával kapcsolatos cselekedeteire lásd Zsigmond király 1387. VII. 19-i (ZsO I. 151. sz.), 1391. VI. 8. (Uo. 2079. sz.), a garamszentbenedeki konvent 1391. IX. 23-i (Uo. 2222. sz.) és Zsigmond király 1395. IV. 7-i (Uo. 3915. sz.) okleveleit.

¹¹⁹⁶ János (Lóránt fia) zólyomi főesperes 1412–1418. – Valószínűleg két zólyomi főesperes neve keveredett: János elődje ugyanis egy Svessa-i Gallicus Péter nevű személy (1400–1401) volt (Esztergomi arch. 106.).

1 canonicas, domino custode, Gregorio de Zond,¹¹⁹⁷ Laurentio Organista,¹¹⁹⁸
 Petro de Chwz¹¹⁹⁹ et, ut creditur etiam, domino Paulo de Nitria¹²⁰⁰ et domi-
 no Georgio preposito Scepusiensi¹²⁰¹ et domino Ladislao preposito Deme-
 siensi,¹²⁰² qui dictas horas canonicas non dicunt.

5

(29) AD VIGESIMUM NONUM CAPITULUM sive articulum¹²⁰³ repertum est, in
 choro non servari silentium debitum tempore divinorum, sed ibi loquendo
 et susurando indevote stare, et cum ipsi domini per visitatorem superinde
 arguerentur, responderunt se deinceps velle emendare et a talibus cessare.
 10 Et super hiis necessaria est correctio domini prelati.

(30) AD TRICESIMUM CAPITULUM sive articulum ipsi domini de capitulo res-
 ponderunt, quod ipsi nesciunt ex ipsis, neque ex ministris ecclesie quem-
 piam, qui esset homicida aut publicus concubinarius vel occultus, lusor ta-
 15 xillorum sive alearum, per tabernas vel alia loca inhonesta discurrens, aut
 simoniacus sive usurarius, sacrilegus sive periurus aut blasfemator Dei et
 sanctorum eius, vel alienator rei ecclesiastie, sive inhonestam vitam ducens,
 nisi quispiam occulte prefatorum facinorum involutus existat, quod ipsis
 non constat.

20 (fol. 29^v [pag. 64.]

(31) AD TRICESIMUM PRIMUM capitulum iidem domini de capitulo responde-
 runt, quod nesciunt quempiam ex ipsis, sive etiam ministris ecclesie, qui
 non debite in tonsura et habitu incederet, sed omnes honeste incedunt.

25 (32) AD TRICESIMUM SECUNDUM capitulum ipsi domini responderunt, quod
 omnes domini de capitulo sunt in sacerdotio constituti, quibusdam excep-
 tis videlicet domino Iohanne Gallico archidiacono Zoliensi,¹²⁰⁴ domino cus-

¹¹⁹⁷ Szondi Gergely – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok.

¹¹⁹⁸ Orgonista Lőrinc – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok.

¹¹⁹⁹ Csúzi Péter esztergomi kanonok (1414).

¹²⁰⁰ Nyitrai Pál – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok.

¹²⁰¹ Csornai György (László fia) szepesi prépost (1393–1402), vagy Pálóci György (Péter fia) szepesi prépost (1409–1419), esetleg Késmárki György (Tódor fia) szepesi prépost (1419–1432).

¹²⁰² Az esztergomi székeskáptalanban Cato / Kato László dömösi prépostnak (1369–1372) ismert, hogy volt 1372-ben esztergomi kanonoksága (Esztergomi arch. 174.). A dömösi prépostok között ugyanakkor van egy László nevű prépost, aki 1398–1402 között adatolható (Préposti arch. 1387–1437. 32.), neki viszont esztergomi kanonokságáról nem tudunk.

¹²⁰³ Mellette a margón balról más kézzel: NB.

¹²⁰⁴ János (Lóránt fia) zólyomi főesperes 1412–1418. – Valószínűleg két zólyomi főesperes neve keveredett: János elődje ugyanis egy Svessa-i Gallicus Péter nevű személy (1400–1401) volt.

tode, Gregorio de Zond,¹²⁰⁵ Laurentio Organista,¹²⁰⁶ Paulo de Nitria¹²⁰⁷ et Georgio preposito Scepusiensi,¹²⁰⁸ nam isti sunt in minoribus constituti. 1

(33) AD TRICESIMUM TERTIUM capitulum sive articulum responderunt ipsi domini de capitulo dictam ecclesiam cathedralem nullam habere curam animarum, nisi in castro et in capitulo et in scolis, et habentibus in dictis locis et in istis locis, ut premissum est, rector altaris Sancte Crucis sacramenta ministrat, et non sit in ipsa ecclesia aliqua predicatio vel admonitio populi, fiunt tamen in certis temporibus sermones ad clerum, prout consuetum est. 5

(34) AD TRICESIMUM QUARTUM capitulum dicti domini responderunt, et ita repertum est, quod habitantes in castro, in capitulo et in scolis visitant dictam ecclesiam, sed habitantes in civitate raro vel nunquam. 10

(35) AD TRICESIMUM QUINTUM capitulum iidem domini de capitulo responderunt, et ita est repertum, quod habitantes in castro, in capitulo et in scolis, qui sunt de parochia castri, semel in anno adminus confitentur et recipiunt sacramenta in dicta ecclesia cathedrali circa pascha. 15

(36) AD TRICESIMUM SEXTUM articulum sive capitulum ipsi domini responderunt, ipsis non constare quempiam in castro, capitulo aut in scolis talem esse, de quo in articulo ipso mentio fit. 20

(37) AD TRICESIMUM SEPTIMUM ipsi domini responderunt, ipsis non constare aliquem talem esse in parochia castri. 25

(38) AD TRICESIMUM OCTAVUM capitulum dicti domini de capitulo responderunt ipsis non constare talem aliquem esse in parochia castri. (fol. 30^r [pag. 65.])

(39) AD TRICESIMUM NONUM capitulum iidem domini de capitulo responderunt, quod in ipsa ecclesia non predicatur verbum Dei populo, festa autem et ieiunia annuntiantur in ipsa ecclesia per rectorem altaris Beate Marie Virginis, ut dictum est. 30

(40) AD QUADRAGESIMUM articulum ipsi domini de capitulo uno ore dixerunt neminem esse ad scitum ipsorum, qui bis celebret in die. 35

¹²⁰⁵ Szondi Gergely – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok.

¹²⁰⁶ Organista Lőrinc – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok.

¹²⁰⁷ Nyitrai Pál – a középkorból nem ismert ilyen nevű kanonok.

¹²⁰⁸ Csornai György (László fia) szepesi prépost (1393–1402), vagy Pálóci György (Péter fia) szepesi prépost (1409–1419), esetleg Késmárki György (Tódor fia) szepesi prépost (1419–1432).

- 1 (41) AD QUADRAGESIMUM PRIMUM capitulum dicti domini de capitulo responderunt neminem esse ad ipsorum scitum talem, de quo in articulo, in parochia castri.
- 5 (42) AD QUADRAGESIMUM SECUNDUM capitulum dicti domini ita responderunt, quod talis interrogatio non est hic necessaria, ubi plebanus est inter tot doctos viros, bene tamen posset interrogari ruralis plebanus.
- 10 (43) AD QUADRAGESIMUM TERTIUM capitulum dicti domini responderunt, hoc pertinere ad rectorem altaris Beate Marie Virginis, si et in quantum necessitas esset, sed repertum est, nichil fieri cum raro vel nunquam sacramentum confirmationis in ipsa ecclesia cathedrali conferri solet.
- 15 (44) AD QUADRAGESIMUM QUARTUM capitulum dicti domini de ipso capitulo responderunt, quod audierunt quosdam fratres predicatores, qui sacra ebdomada ponuntur ad confessionem audiendam, aliquas indebitas extorsiones fecisse a confitentibus, sed quod pro aliis sacramentis aliquid exigatur per rectorem Sancte Crucis, ipsis non constat, nec audierunt, imo illum commendant, quod sit bonus et honestus sacerdos.
- 20 (45) AD QUADRAGESIMUM QUINTUM capitulum dicti domini responderunt, quod quoscunque nominantes se sacerdotes celebrare volentes in ipsa ecclesia admiserunt et male.
- 25 (46) AD QUADRAGESIMUM SEXTUM capitulum ipsi domini de capitulo responderunt, in ipsa ecclesia cathedrali festa debite celebrari et etiam per famulos suos et alios in capitulo inhabitantes, sed de aliis nesciunt.
- 30 (47) AD QUADRAGESIMUM SEPTIMUM capitulum responderunt ipsis non constare aliquam piam causam sive voluntatem non fuisse executam hoc excepto, quod dominus cantor¹²⁰⁹ dicit, dominum condam Iohannem de Kykellew¹²¹⁰ propria manu scripsisse suum testamentum, in quo bonos (fol. 30^v [pag. 66.]) diversos libros et alia legavit ecclesie Strigoniensi, et etiam aliis in Hungaria. Et huiusmodi testamenti copiam dicit idem dominus cantor erga se

¹²⁰⁹ Az éneklőkanonokként említett személy nem lehet más, mint a kükülői főesperes unokaöccse, Haraszti Pócs fia: Ferenc, aki 1387–1400. között viselte a méltóságot (Esztergomi arch. 38.).

¹²¹⁰ Tótselymesi Apród Miklós fia: „Küküllei” János erdélyi kanonok, kükülői főesperes 1355–1394. (Hegyi G.: Az erdélyi káptalan archontológiája 78.), esztergomi kanonok ?–1394, esztergomi vikárius 1362–1365, 1379–1385. (Esztergomi arch. 253–254.), elhunyt 1394. XII. 10-e előtt (ZsO I. 3969. sz.). – Tótselymesi Apród János életére lásd Fekete Nagy A.: Küküllei János, továbbá összefoglalóan, a vonatkozó irodalommal Kristó Gy.: Utószó 90–93.

habere, originale vero dicit esse apud nepotem suum, nomine Philipum,¹²¹¹ 1
 sed dicit constare domino Anthonio canonico Strigoniensi¹²¹² ipsam copiam
 esse veram. Quo audito dominus visitator eidem domino cantori presenti
 mandavit huiusmodi copiam sibi debere presentare, qui promisit et dicit
 libros illos esse circa magistrum Ladislaum Regeni¹²¹³ et eius consortem. 5
 Item quod restat adhuc in aliqua parte exequenda de testamento condam
 Gregorii archidiaconi Hunthensis¹²¹⁴ pro altari Sancti Gregorii per ipsum
 fundato.¹²¹⁵ Super hoc dominus visitator commisit et mandavit, ut usque
 XXV dies futuros huiusmodi legata exequantur. 10

QUOD CAPITULUM ECCLESIE STRIGONIENSIS
 ET MINISTRI EIUS POSSUNT DE OMNIBUS SUIS TESTAVI

Item¹²¹⁶ subiunxerunt iidem domini de capitulo consona voce, quod sem- 15
 per et ab eo tempore, cuius non est memoria hominum, fuit observatum in
 ipsa ecclesia Strigoniensi, quod ipsi domini de capitulo et ministri ecclesie
 habuerunt et habent de universis bonis suis mobilibus et immobilibus, tam
 intuitu persone, quam etiam beneficiorum suorum habitis et aquisitis li-
 beram et plenam et absolutam potestatem disponendi, legandi, testandi,
 prout unicuique eorum visum fuerit, in vita pariter et in morte, nulla super 20
 hoc prelati vel alicuius superioris licentia petita vel obtenta.¹²¹⁷
 Item¹²¹⁸ habent indultum a papa, quod si quis ex dominis canonicis in-
 testatus decedat, capitulum dat executores et illi disponunt de rebus suis,
 nec potest prelatus aliquo modo de talibus rebus se intromittere. 25

(48) AD QUADRAGESIMUM OCTAVUM capitulum responderunt dicti domini de
 capitulo,¹²¹⁹ et ita repertum est, preposituram et lectoratum Strigoniensem
 habere domos et curias proprias ipsis dignitatibus annexas et liberas, quas
 tenentur conservare in bona fabrica, prepositus et lector, pro se et succes-
 soribus, que domus ambe sunt lapidee, inhabitate per eosdem prepositum 30
 et lectorem.

¹²¹¹ Fülöp lehetséges azonosítására lásd az 1.13.1. alfejezetet!

¹²¹² Ez esetben két személy (inkább az előbbi) jöhet szóba: Bingolai Antal (1391–1411)
 és Udvardi Nagy Antal (1400–1421) kanonokok (Esztergomi arch. 141.).

¹²¹³ Egyelőre nem azonosított személy.

¹²¹⁴ Gergely (János fia) honti főesperes (1374–1393).

¹²¹⁵ Szent Gergely-oltár (Esztergomi arch. 122.).

¹²¹⁶ Mellette a margón balról más kézzel: *testamenta*.

¹²¹⁷ Az esztergomi kanonokok szabad végrendelkezésének kérdésére lásd az 1.13.2.
 alfejezetet!

¹²¹⁸ Mellette a margón balról más kézzel: [...] *lege*, alatta: *NB*.

¹²¹⁹ Lásd a teljes 48. ponttal kapcsolatban az 1.14. alfejezetet!

- 1 Item repertum est bone memorie dominum Petrum archidiaconum Sas-
wariensem¹²²⁰ quendam suam domum propriam positam retro domum do-
mini archidiaconi Komar(on)iensis, quam nunc inhabitat magister Nicolaus
de Lyphthovia,¹²²¹ fuisse testamentaliter legatam pro anima sua distribuendam
5 per dominum Gregorium archidiaconum Huntensem¹²²² eo casu, quo
bone memorie dominus Stephanus frater suus sine canonicatu decederet,
prout decessit.
(fol. 31^r [pag. 67.]
Item prepositus Sancti Georgii habet domum et curiam annexam sue prepo-
10 siture penes ecclesiam Sancti Georgii positam, et similiter dominus prepo-
situs Sancti Thome habet domum annexam sue prepositure, et consimiliter
dominus prepositus Sancti Stephani prothomartyris de castro Strigoniensi,
et omnes predictae domus sunt libere.
Item archidiaconatus Gemeriensis habet domum lapideam cum curia an-
15 nexam archidiaconatui, cuius onus est, quod tenetur ratione dicte domus
et curie singulis annis prebendariis ecclesie Strigoniensis, scilicet in fes-
to Sancti Thome apostoli triginta comparationes missarum, pro qualibet
comparatione tres denarios currentes et unam candelam dupplicatam,
20 pro anima condam domini Thome procuratoris,¹²²³ qui dictam domum
fundavit.
Item archidiaconatus Kamar(on)iensis habet domum cum curia eidem ar-
chidiaconatui annexam, cuius onus est, quod singulis annis tenetur facere
cantari unam missam defunctorum in ecclesia Strigoniensi, pro anima con-
dam reverendi patris domini Iohannis Ruffii episcopi Waladiensis,¹²²⁴ qui
25 ipsam domum fundavit.
Item domus et curia, quam inhabitat dominus cantor, ubi est capella Sancte
Elizabeth¹²²⁵ in dicta curia fundata et annexa archidiaconatui Hunthensi

¹²²⁰ Péter sasvári főesperes 1337–1351. (Esztergomi arch. 100.)

¹²²¹ Liptói Miklós (Pál fia) váci kanonok (1413–1415), veszprémi kanonok (1413–), nagyprépost (1416–1438); esztergomi kanonoksága nem ismert.

¹²²² Gergely (János fia) esztergomi kanonok, honti főesperes (1374–1393).

¹²²³ Valószínűleg az 1359–1362 között adatolható Tamás esztergomi kanonokkal azonos (Esztergomi arch. 201.).

¹²²⁴ „Waladiensis” nevű egyházmegye nincsen (vö. HC I–II.), felmerül, hogy a Waladiensis alak torzulás a Walachiensis helyett, ami viszont rövidüléssel jelenthetné az argyasi püspökséget, mivel annak püspöke a forrásokban általában „episcopus Argensis in Walachia” szerepel (pl. 1396: Cameralia I. 116. sz.).

¹²²⁵ A kápolnát Miklós aradi prépost és esztergomi kanonok a hévizek (Esztergom-Tapolca) mellett álló házában (*curiam suam prope Calidas Aquas cum domibus et edificii capelle Sancte Elizabeth in eadem curia constructe*) alapította valamikor 1380. V. 10-e előtt és azt végrendeletileg a káptalanra hagyta (*dispositionem capelle et curie nobis in suo ultimo testamento plenissime committendo*). Az oklevél szerint ekkor, V. 10-én János küküllői főesperes, esztergomi vikárius kapta meg a házat élete

- per dominum Iohannem prepositum Sancti Stephani,¹²²⁶ qui eam reedificaverat. 1
- Item domus et curia reverendi patris domini Leonardi episcopi¹²²⁷ Segniensis¹²²⁸ sita in serie capituli est libera, et eam nunc inhabitat reverendus pater dominus Anthonius de Pontho episcopus Sibiricensis et vicarius¹²²⁹ 5
ac visitator prefatus, et ipse dominus Leonardus donavit et univit post mortem suam¹²³⁰ cantoratu Strigoniensi, ita tamen, quo ipso vivente cantor in eandem intrare non valeat, sed post eius mortem.
- Item domus magistri Briccii est annexa capelle corporis Christi, situate ad latus ecclesie Strigoniensis, cuius capelle rector est ipse magister Briccius.¹²³¹ 10
Item domus, quam inhabitat magister Blasius Luce canonicus Strigoniensis, ex sua propria donatione unita est capelle Beate Marie Virginis ad latus ipsius ecclesie constructe, cuius capelle ipse magister Blasius est rector.¹²³²
- Item domus condam domini Iohannis de Buda¹²³³ est annexa per eundem archidiaconatu Borsiensi sub certis conditionibus, puta si ipse Borsiensis fuerit presidens collegii Christi pauperum studentium.¹²³⁴ 15
Item domus condam domini Luce archidiaconi¹²³⁵ Nitriensis¹²³⁶ est annexa ipsi archidiaconatu Nitriensi.
- (fol. 31^v [pag. 68.]
- Item altare Sancti Adalberti habet domum annexam, que est penes domum prepositi maioris a parte orientali. 20

végéig azzal a feltétellel, ha máshová költözik, akkor vissza kellett adnia a házat a káptalannak (Fejér IX/5. 412., az oklevél fényképe nem került be a DF-be).

¹²²⁶ Esztergom-újvárosi János (Miklós fia) esztergom-szentistváni prépost (1399–1417).

¹²²⁷ Leonardo de Cardinalibus de Pensauro doct. decr., esztergomi kanonok és vikárius 1390–1391 (Esztergomi arch. 176., 255.), zenggi püspök 1392–1401. (Arch. 1301–1457. I. 87., C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály 232.)

¹²²⁸ A szövegben *Strigoniensis* áll, valószínűleg a *Segniensis* szón kívül a *suffraganei* is kimaradt.

¹²²⁹ Antonio da Ponte doct. decr., sebenicói püspök (1392–1401), esztergomi vikárius (1395–1397).

¹²³⁰ Valamikor 1401. IV. 27-e után hunyt el.

¹²³¹ Bereck esztergomi kanonok (1391–1411), kápolnaigazgató (1394–[1411]), vagy Szeredi Bereck esztergomi kanonok (1453–1460), kápolnaigazgató (1456–[1460]).

¹²³² Kis Balázs (Lukács fia) esztergomi kanonok 1388–1402, a Szűz Mária-kápolna igazgatója 1396–1402. (Esztergomi arch. 143., 113.)

¹²³³ Budai János főesperes 1427. II. 4-én hunyt el (Esztergomi arch. 71.).

¹²³⁴ A Budai János barsi főesperes által alapított Krisztus-kollégiumra lásd az 1.10. alfejezetet!

¹²³⁵ A szövegben az „archidiaconi” szó utána még egyszer szerepel.

¹²³⁶ Lukács (Ferenc fia) nyitrai főesperes 1391–1401. (Esztergomi arch. 96.)

- 1 Item dominus custos habet domum excellentem cum orto et curia lata in serie capituli in vico versus Wysegrad a dextra manu. Item ex opposito ipsius domus custodie est domus et curia altaris Sancte Margarethe.¹²³⁷
- 5 Item penes illam est domus et curia acialis altaris Sancti Sebastiani martyris de novo fundate.¹²³⁸

RECTORATUS CAPELLE SANCTI IERONYMI

- 10 ITEM sunt etiam alii rectoratus, quos postea certi devoti viri ex dominis canonicis pro refrigerio anime sue construxerunt, scilicet capella Sancti Hieronymi sub turri ab aquilonari plaga,¹²³⁹ quam construere fecit dominus Michael de Keztewlz lector,¹²⁴⁰ quam ipse dotavit censibus duarum domorum Bude existentium, vulgo pokreyth, quarum una est in serie apotecariorum ex opposito pretorii et solvit omni anno florenos VIII,¹²⁴¹ alia est extra portam Sabbati penes gradus, per quos itur versus Calidas Aquas Superiores a meridionali plaga, et solvit omni anno florenos VIII.¹²⁴² Item una vinea Cherwelgh¹²⁴³ vocata penes vineam prepositure Sancti Stephani de castro a plaga meridionali existens. Item fundo, curia ac domibus necnon
- 15 ortu penes domum et fundum curie prepositure Sancti Georgii existente, per ipsum dominum Michaelem denuo constructis et edificatis, prout hec omnia plenius in litteris superinde confectis clarius continentur. Dotavit etiam duabus calicibus argenteis et deauratis satis bonis, duabus ampulis
- 20

¹²³⁷ Szent Margit-oltárnak (Esztergomi arch. 125.) a szóban forgó, az őrkanonok házával szemközti esztergomi házat Túronyi Mihály esztergomi kanonok, nógádi főesperes, egyúttal az oltár igazgatója adományozta 1460-ban az oltárnak (OSZKK Cod. Lat. 408. fol. 3r – kiadása Szabó J.: Napló 307.; Dankó J.: Kalendari-um 447).

¹²³⁸ A Szent Fábrián- és Sebestyén tiszteletére szentelt oltárt Túronyi Mihály esztergomi kanonok, nógádi főesperes alapította 1476. II. 22-e előtt (Esztergomi arch. 122.).

¹²³⁹ A kápolnára csak a jegyzőkönyvből van adatunk, egyetlen igazgatóját sem ismerjük (Esztergomi arch. 118.).

¹²⁴⁰ Kesztölczi Mihály olvasókanonok 1483–1499 (Esztergomi arch. 33., illetve a jelen kötetben), pályafutására lásd C. Tóth N.: A kanonoki testület 43–50.

¹²⁴¹ A ház a jegyzőkönyv adata szerint a Szent György piac keleti oldalán a Patikáros soron állt (Végh A.: Buda helyrajza I. 186.), a legkorábbi említések közül az adat azonban bizton kihúzható, hiszen az alapításra leghamarabb 1483-ben kerülhetett sor.

¹²⁴² A budavári Szombatkapun kívül, a lépcsője mellett, a Budafelhévízre vezető út déli oldalán Tótfalu területén feküdt a ház (vö. Végh A.: Buda helyrajza I. 94–96., 301.).

¹²⁴³ Cservölgy, Ákospalotája birtok határában.

argenteis, duobus missalibus, uno in pergameno, alio in papiro impressis, quatuor casulis et tribus tapetis. 1

Item voluit ipse dominus Michael lector, ut capella ipsa pertineat ad ius patronatus capituli, et quod capella ipsa obscura est et apta ad confessiones audiendas. Igitur voluit ipse dominus fundator, ut quotiens illud vacare contingat, capitulum talem eligat in rectorem, qui ad confessiones audiendas sufficiens sit, et tam dominorum, quam etiam aliorum confitere volentium, confessiones audire teneatur, cum peteretur. 5
(fol. 32^r [pag. 69.]) 10

STATUTUM, CONSTITUTIONES ET CONSUETUDINES CAPITULI

(49) AD QUADRAGESIMUM NONUM et ultimum capitulum sive articulum dicti domini de capitulo unanimiter dixerunt, quod licet habeant aliqua statuta descripta, habent tamen ultra illa certas constitutiones, consuetudinarias et observantias inter se, et super eorum negotiis capitularibus peragendis et tractandis loco statuti, et pro statuto hactenus observatas, quas simul cum illis, que in scriptis, existunt, infra XV dies ipsi domino visitatori in scriptis promiserunt offerendas et obtulerunt, prout infra sequitur. 15

OMNES CANONICI DEBENT ESSE IN SACRIS ET RESIDERE

Quia beneficia dantur propter officia, ideo statutum est, et a fundatione ecclesie et capituli Strigoniensis ita observatum, quod omnes domini de capitulo beneficiati, tam in dignitatibus constituti, quam simplices canonici, dummodo adsit tempus, debent esse in sacris constituti et facere residentiam specialem et ministrare in ecclesia et Deo servire, si cupiunt habere proventus suorum beneficiorum, alioquin privabuntur proventibus suis, et talium proventus applicabitur capitulo, et si nec sic curaverint residere, privabuntur etiam beneficio per prelatum. 20 25 30

QUI PERSONALITER NON IURAT, NON ACCIPIT PORTIONEM

Et¹²⁴⁴ quia contenditur a pluribus novellis canonicis sive non residentibus, ut equam cum residentibus et onera ecclesie ac capituli supportantibus habere debeant portionem, et quia etiam alias superinde diffinitum fuerat, prout in nono capitulo de non residentibus dicitur.¹²⁴⁵ Igitur ex novo statutum est, ut nullus canonicus novellus aliquam portionem suorum reddituum petere possit sive percipere, nisi prius personaliter compareat in capitulo et iuret, 35

¹²⁴⁴ Mellette a margón balról más kézzel: fol. 26., jobbról: NB.

¹²⁴⁵ Lásd ott!

1 prout moris est, tandem contentus sit, prout sanctitum est de absentibus
observari.

OMNES CANONICI DEBENT VISITARE CHORUM

5

Item¹²⁴⁶ statutum est, quod omnes domini beneficiati, tam in (fol. 32^v [pag. 70.]) dignitatibus constituti, quam etiam inferiores, debent visitare chorum et interesse omni die misse conventuali et vesperis, modo legitime non fuerint impediti, et usque ad finem misse et vesperarum in choro esse reverenter, nec recedere de choro nisi data benedictione et sacerdote recedente ab altari. Et ibi nullus debet loqui vel susurrare cum socio aut ridere, sed humiliter et devote ibi stare tanquam Dei minister et attendere, que ibi dicuntur et cantare et orare.

10

15 DOMINI NON DEBENT INTRARE CHORUM, NISI ORNATI SUPERPELLICIO ET CAPUCIO

Item¹²⁴⁷ statutum est, quod nullus dominorum de capitulo sive in dignitatibus constitutus, sive inferiores etiam, audeant chorum intrare tempore misse conventualis et vesperarum, nisi prius superpellicio et capucio sit convenienter ornatus et indutus.

20

NULLUS DOMINORUM POSSIT INTRARE LOCUM CAPITULAREM,
QUI NON EST IN SACRIS

25 Item quia contingit, quod nonnulli beneficiati de patrimonio Christi ditati a clericali statu recedant et ad statum laicalem se transferant, et tales ut plurimum clericis infesti esse solent. Igitur statutum est, quod nullus dominorum de capitulo in quacunque dignitate constitutus possit seu valeat intrare locum capitularem, ubi consilia et secreta ac privilegia capituli tractantur, nisi fuerit canonicus et in sacris constitutus, vel saltem iniciatus, hoc est subdiaconus, et iuravit, prout moris est, observare statuta et consuetudines ecclesie et capituli¹²⁴⁸ et alia, prout in forma continentur.

30

NON EXISTENTES IN SACRIS, NON HABENT PORTIONEM DE OBLATIONIBUS

35

Item¹²⁴⁹ non existentes in sacris, sicuti non possunt intrare locum capitularem, ita nec debent habere portionem de quibuscunque oblationibus

¹²⁴⁶ Mellette a margón balról más kézzel: NB, cum summa reverentia, NB.

¹²⁴⁷ Mellette a margón balról más kézzel: chorum intrare, NB.

¹²⁴⁸ Mellette a margón balról más kézzel: NB.

¹²⁴⁹ Mellette a margón balról más kézzel: de distributionibus quottidianis etc., jobbról: ratio.

sive funeralibus sive alio quocunque modo canonicos existentes in sacris concernentibus, neque de distributionibus quotidianis, sed neque de taxis, que extraordinarie interdum exiguntur a rusticis capituli. Et hoc ideo, quia si predium habere non valent, nec de proventibus prediorum partem habere possunt. (fol. 33^r [pag. 71.])

NULLI CANONICO DATUR PREDIUM, NISI SIT IN SACRIS ET RESIDEAT

Item statutum est et ordinatum, quod nullus dominorum, sive in dignitate sit constitutus, sive simplex canonicus, predium valeat petere seu optare, nisi sit in sacris constitutus, ut supra, et resideat. Et casu, quo sit in sacris et resideat, quando tale predium obtinet, si postea non resideat infra annum, statim elapso anno ammittit huiusmodi predium, et alter, qui voluerit, optabit, et illius erit, nec optionis habebit locum, nisi quando iterum residebit. Et¹²⁵⁰ quia solent nonnulli dominorum de capitulo predia habentium non curare de prediorum suorum melioratione, sed dumtaxat recipere fructus consuetos, et sic aliqua predia deteriorantur. Cum autem dilapidatores rerum ecclesiarum iura multipliciter puniant, statutum est et ordinatum, quod quantumcunque antiquior canonicus quis existat, qui predium desolaverit vel deterioraverit, vel predium sibi assignatum ad populandum, habita temporis consideratione, quanto videlicet tempore predium tale possederit, non populaverit aut melioraverit, ita quod malitia vel negligentia sua constiterit desolasse, deteriorasse vel non populasse, si secundum vacans optare voluerit, nullomodo admittatur. Immo et illo predio, quod deterioratur, privetur et alteri conferatur, qui ipsum populet et melioret, et talis sine predio maneat, quousque capitulo videbitur.

MODUS ET ORDO OPTANDI PREDIUM

In optione autem prediorum huiusmodi talis modus et ordo observandus erit, quod canonicus presens in numero antiquior a receptione sua in canonicum existens primo et principaliter, si aliquod canonicum sibi non obsistat, scilicet quod non sit excommunicatus aut suspensus, infra decem dies a die vacationis predii, per mortem alicuius canonici vel alio modo vacare contingat, valeat optare, si voluerit. Quod si infradictum tempus non optaverit, tunc sequens antiquior canonicus et deinde subsequens descendendo, dum, ut premissum est, aliquod canonicum non obsistat, valeat optare, ita quod predium non optatum in ordine remaneat canonico posteriori seu iuniori. Item si quis concanonicorum predium postulaverit et sibi oblatum, et forte propter exilitatem predii vel distantiam non acceptaverit infra de-

¹²⁵⁰ Mellette a margón jobbról más kézzel: *predia habentia*; alább: *NB*.

1 cem dies, tamdiu careat iure optionis, quamdiu predium sibi illa vice oblatum non receperit, et pro posse (fol. 33^v [pag. 72.]) suo eius utilitatibus usus non fuerit et non augmentaverit, aliud non obtineat. Si etiam vacante fertiliori predio primum sibi oblatum elapsis illis decem diebus acceptaret.

5

NULLUS DOMINORUM CANONICORUM SINE LICENTIA ARCHIEPISCOPI
ET CAPITULI SE DE LOCO ABSENTET SEU DOMO

10 Item¹²⁵¹ statutum est et ordinatum, quod nullus dominorum de capitulo sive in dignitate, sive in minoribus constituti, absque domini archiepiscopi seu sui vicarii in spiritualibus generalis, et capituli licentia speciali ab ecclesia seu domo habitationis sue se ultra mensem valeat absentare,¹²⁵² quod si fecerit absque rationabili et manifesta causa, extunc pro absente reputabitur, ac de proventibus talis unus supportator loco sui deputabitur, cui floreni quinque dabuntur pro anno, residui autem proventus talis absentis capitulo aplicabuntur.

15

PENA DOMINORUM DE CAPITULO IN FESTIVITATE SANCTI ADALBERTI ABSENTIUM

20 Item¹²⁵³ quia sunt nonnulli ex dominis de capitulo, tam in dignitatibus, quam etiam minoribus constituti, qui nedum residere cupiant et servire in ecclesia, prout tenerentur, verum vix aliquando per duos annos, vel etiam ultra redeant ad ipsam ecclesiam, ut autem tales saltem semel in anno redire cogantur, vel metu alicuius pene, ex ordinatione et mandato reverendissimi domini Iohannis archiepiscopi et prelati¹²⁵⁴ nostri statutum est, ut omnes domini de ipso capitulo quacunque dignitate prefulgeant, ad diem festivitatis Sancti Adalberti episcopi et martyris, patroni precipui huius ecclesie Strigoniensis redire, et in ipsa die et per totam octavam eiusdem, missis conventualibus et vesperis, superpellicio et capucio ornati in choro interesse debeant et teneantur.¹²⁵⁵ Si autem quispiam contra huius statuti formam absens esse presumpserit, privatus sit et privabitur illo anno portione, quam recipere deberet ex decimis vinorum de Sasad et de Ewrs

30

¹²⁵¹ Mellette a margón balról más kézzel: NB, alatta: *ultra mensem*.

¹²⁵² Vö. Kanizsai János esztergomi érsek 1412. XI. 18-i, Rozgonyi Simont kanonokságától megfosztó levelével (ZsO III. 2970. sz.).

¹²⁵³ Mellette a margón balról egy erre mutató stilizált kéz, alatta: *de S. Adal(b)erti*.

¹²⁵⁴ Kanizsai János esztergomi érsek (1387–1418), primás, született apostoli követ (1394/1395–1418).

¹²⁵⁵ Nem ismert ilyen szövegű rendelete az érseknek (vö. Registrum Strig. 20.). – Lásd még Kanizsai János esztergomi érsek 1399. X. 27-i, a szebeni préposthoz, illetve a szebeni és brassói dékánóságokhoz szóló levelével (UGDS III. 243., ZsO I. 610. sz.).

prope Budam,¹²⁵⁶ et totali portione de Kis Bars,¹²⁵⁷ et portio talis aplicabitur capitulo. 1

NULLUS ABSENS DE USONE HABEAT PORTIONEM, NEQUE DE PRATO DE EBED

5

Item statutum est et ordinatum, quod nullus dominorum de capitulo quacun- que prefulgeat dignitate, ex quacun- que causa absens, de usone, (fol. 34^r [pag. 73.]) qui in Ebed¹²⁵⁸ capiuntur, portionem percipere valeat, et ita obser- vatum est ab antiquo.

Item¹²⁵⁹ ordinatum est ex longeva et bona consuetudine, ut pratum feni, quod in Ebed omni anno inter canonicos dividi solet, ad residentes dum- taxat, qui scilicet onera capituli sustinent, dividatur. 10

NEMO PRO NEGOTIO CAPITULI IRE RECUSET

15

Item¹²⁶⁰ licet quilibet dominorum de capitulo, in principio receptionis sue in canonicum iuret et promittat, nichil de bonis ecclesie et capituli alienare, immo alienata pro posse velle recuperare, et negotia ecclesie et capituli pro- movere.¹²⁶¹ Sunt tamen tales ex ipsis dominis de capitulo, qui quando emer- gunt aliqua negotia capituli, etiam tam ardua, ut verisimiliter dampnum imminere possit, nisi tempestive provideatur, et pro huiusmodi negotio dirigendo sive promovendo, aut etiam componendo destinetur, excusatio- nes fictas et falsas obicit et sic ire recusat, unde multotiens negotia ardua capituli negliguntur et dampna emergunt. Ut igitur talibus obvietur, sta- tutum est et ordinatum, ut quandocumque tale negotium occurrat, et ca- pitulum quempiam de eorum medio pro illo negotio dirigendo idoneum eligat destinandum, talis, quacun- que prefulgeat dignitate, non valeat se excusare, neque recusare, ire ad tale negotium commune promovendum sive componendum, nisi fuerit taliter impeditus, ut videatur verisimiliter ire non posse. 20
25
30

¹²⁵⁶ A sasadi és örsi (Pilis megye) tizedek.

¹²⁵⁷ Kisbarsi tizedkés.

¹²⁵⁸ Ebed birtok (Esztergom megye).

¹²⁵⁹ Mellette a margón balról más kézzel egy erre mutató stilizált kéz, jobbról: *admo- nendum est*.

¹²⁶⁰ Mellette a margón jobbról más kézzel: *NB*.

¹²⁶¹ Vö. a kanonoki kinevezőlevelekkel (Esztergomi arch. 282.).

1 VISITATORES PREDIORUM ET VINEARUM ELIGANTUR OMNI ANNO

Item¹²⁶² ex debita et matura provisione sepe neglecta supplentur et emendanda emendantur et corriguntur, ideo statutum est et ordinatum, ut omni
 5 anno in vigilia Sancti Laurentii eligantur duo idonei ex dominis de capitulo, qui unacum procuratore capituli possessiones et vineas capitulares, sive in communi existentes, sive in prediis, et pro prediis assignatas visitare et
 10 examinare debeant et teneantur, qualiter culte, qualiter gubernate et recte existant, et post visitationem factam de omnibus in capitulo in suis scriptis referant et assignent proprio iuramento veritatem, ita quod, si aliqui ex ipsis dominis, sive in dignitatibus, sive in minoribus constituti, fuerint reperti
 15 male gubernantes predia sibi deputata adeo, (fol. 34^r [pag. 74.]) ut vergant in deteriorationem, a talibus predia et vinee auferantur et talibus consignentur, qui ipsa bene gubernare et meliorare sciant atque valeant.¹²⁶³

15 DECIME ARENDANDE PER MENSEM ANTE FESTUM LAURENTII PUBLICENTUR

Item statutum est et ordinatum, quod decime et proventus capitulares, qui
 20 aliis solent locari sive arendari, per mensem ante festum Beati Laurentii publicentur seu subastentur omni die, et in subastatione perdurent usque ad vigiliam prefate diei, qua die finita missa magna, deliberatio fiat omnibus conducere volentibus prospecta, quam melius et utilius fieri poterit pro
 ecclesie et capituli utilitate.

25 PENA CONDUCENTIUM DECIMAS SEU TRIBUTUM ET NON SOLVENTIUM IN TEMPORE

Item¹²⁶⁴ statutum est et ordinatum, quod quicumque ex dominis de capitulo, sive in dignitate, sive in minoribus sint constituti, decimas aut tributum sive tributa conduxerint et in terminis eis datis et assignatis noluerint,
 30 aut non curaverint solvere aut satisfacere de summa, quibus conduxerunt huiusmodi decimas sive tributa, tunc elapso primo termino penam unius marce irremissibiliter exolvende, ultra capitalem summam incurrat eo facto, et si secundum terminum solutionis neglexerunt, tunc penam duarum marcarum, et si in termino tertio non solverint, penam trium marcarum et
 35 sic consimiliter de quarto et quinto termino incurrant, ut supra.
 Insuper,¹²⁶⁵ ut ultra illam penam peccuniarum alia etiam pena puniantur, ordinatum est, ut ipsi tales conductores solvere negligentes conuictim sive

¹²⁶² Mellette a margón jobbról más kézzel: NB.

¹²⁶³ Az 1500-as években már Szent Vid és Modeszt ünnepén, VI. 15-én vagy akörül történt a választás (Registrum Strig. 10–11.).

¹²⁶⁴ Mellette a margón jobbról más kézzel: [...] de conducto [...]bus decimarum.

¹²⁶⁵ Mellette a margón jobbról más kézzel: NB

divisim, anno immediate sequente non valeant, neque possint conducere aliquas decimas sive tributum, aut quoscunque redditus ipsius capituli in parte, nec in toto, nec per se, nec per alium. Et ut clarius exprimatur, nullus conductorum possit aut valeat taliter solvere negligentem in socium recipere, sive tali ad dicandum et exigendum huiusmodi tributum aut decimas conductas vices suas committere. 1
5

PROCURATOR CAUSARUM OMNI ANNO IN VIGILIA LAURENTII ELIGATUR

Item¹²⁶⁶ ut plurimum prepositus maior per regem existentem eligitur et talis absens fieri solet, nec curat exequi, que sui officii sunt, (fol. 35^r [pag. 75.]) in promovendis et dirigendis causis et negotiis capituli, prout teneretur, et contingit, ut nos capitulares propter principis potentiam, cui ipse prepositus servit, non valemus illum compellere ad suum officium exequendum, in tali itaque casu, quando videlicet prepositus ipse non resideret, ne propter ipsius prepositi absentiam et incuriam facta et negotia capituli negligantur, ordinatum est, ut omni anno in vigilia Sancti Laurentii de communi voluntate vel maioris partis capituli unus de capitulo idoneus et sufficiens, qui etiam experientiam causarum non ignoret, eligatur, qui casu, quo prepositus ipse, ut premissum est, facta et negotia capituli dirigere et promovere non curaret, talis ad hoc electus negotia et facta capituli pertractare, regere et gubernare sciat, valeat atque possit, et tali provideatur de salario et proventibus prepositi. 10
15
20

FASSIONES IN PORTICU DEBENT FIERI

Item in fassionibus coram capitulo fiendis et litteris exinde emanandis, nisi debito ordine provideatur, multa pericula possunt evenire et dampna. Igitur statutum est et ordinatum, quod fassiones, sive nobilium, sive aliorum cuiuscunque status hominum, super quibus littere capituli emanari debebunt, in porticu seu cimiterio ecclesie cathedralis adminus in presentia quatuor canonicorum fieri debeant, de quibus saltem tres in sigillatione litterarum presentes assint, qui de tali fassione recordentur et fidem faciant, alioquin littere huiusmodi non sigillantur.¹²⁶⁷ 25
30

¹²⁶⁶ Mellette a margón jobbról más kézzel: *prepositus curialis*.

¹²⁶⁷ Vö. Vicedomini Máté esztergomi olvasókanonok, az érseki szék üresedése idején a székeskáptalan által kinevezett vikárius 1423. VIII. 29-i, a pozsonyi társaskáptalanhoz szóló levelével (ZsO X. 1075. sz.), részletesen lásd az 1.15.1 alfejezetet!

1

MISSANS DE SIGILLARIBUS HABERE DEBET PORTIONEM

Et¹²⁶⁸ quia propter temporalia spiritualia non sunt ommittenda, ita quod spiritualibus insistens debita portione non privetur, igitur statutum est et ordinatum, quod si quis dominorum de capitulo, sive in dignitate constitutus, sive simplex canonicus, missam cantaverit cum sigillationi insisteretur, talis sua portione gaudeat, veluti sigillationi interesset.¹²⁶⁹ Absentes autem quocumque modo, qui sigillationi non interessent, etiam si in ecclesia fuerint, nichil percipere debeant.

10

STUDENTES EXTRA REGNUM AD TERTIUM ANNUM REVERTI DEBENT

Item¹²⁷⁰ quia de absentibus superius mentio facta est, placuit de illis aliqua tractare, nam solent certi ex canonicis, iuniores videlicet ad studendum (fol. 35^v [pag. 76.]) obtenta licentia, quam iura concedunt ire extra regnum studendi causa, et licet tales non reputentur pro absentibus, providendum tamen est, ut non sint negligentes, sed vere studeant, quum non Ierosolimis fuisse, sed Ierosolimis bene vixisse laudandum est.¹²⁷¹ Propterea ordinatum est et conclusum, ut omnes illi domini de capitulo, qui, ut premissum est, se extra regnum causa studendi contulerint, in fine tertii anni ad ecclesiam reverti debeant et teneantur, ubi in scientia, quam studuerunt, qualiter profecerint, examinentur, quia, ut experientia docuit, quandoque tales non studio insistunt, sed aliis lasciviis et ribalderiis dant operam, propter quos ecclesia nostra verecundiam non modicam percipere solet, prout percepit aliquotiens.

25

PENA EORUM, QUI SE MUTUO VERBIS INIURIOSIS ET VITUPERIOSIS INVASERINT

Et¹²⁷² quia secundum apostolum non provocare nec invidere, sed honoris invicem prevenire debemus, statutum est igitur et ordinatum, quod quicumque ex predictis dominis de capitulo, quacunque prefulgeat dignitate, in loco capitulari alterum verbis provocativis, vituperiosis, seditiosis seu iniuriosis invaserit, penis infradeclarandis subiacere debeat, puta quatuor mensibus integris in medium dominorum capitulariter congregatorum sive

30

¹²⁶⁸ Mellette a margón jobbról más kézzel: *sigillares*.

¹²⁶⁹ Vö. Vicedomini Máté esztergomi olvasókanonok, az érseki szék üresedése idején a székeskáptalan által kinevezett vikárius 1423. VIII. 29-i, a pozsonyi társaskáptalanhoz szóló levelével (ZsO X. 1075. sz.), részletesen lásd az 1.15.1 alfejezetet!

¹²⁷⁰ Mellette a margón balról más kézzel: *studentes*.

¹²⁷¹ Decretum Gratiani C. 12 q. 2 c. 71. (Friedberg, Ae.: CIC I. 1245–1246., vö. Registrum Strig. 44.)

¹²⁷² Mellette a margón balról más kézzel: *NB*, alatta: *exclusio*.

congregandorum accedere non valeat, et infra eosdem menses proventibus 1
 occurrentibus privatus habeatur et nullam gratiam superinde consequi
 valeat, et interim iniurians iniuriatum aut per se, aut per medias personas
 reconciliare teneatur.

Si¹²⁷³ autem simile extra locum capitularem contingat, iniuriatus in capitulo 5
 conqueratur, et domini de capitulo scita superinde veritate, talem pena su-
 perius expressata puniant. Si autem iniuriatus non conqueratur et id sciri
 poterit, ne delicta impunita remaneant, capitulum ex officio puniat, prout
 videbitur.

10

PENA VISITANTIUM TABERNAS

Item contingit, quod quidam ex dominis de capitulo interdum non curantes
 honorem dignitatis clericalis ordinis et scandalum exinde proveniens contra
 canonum instituta visitare tabernas non verentur et se vino replere. Igi- 15
 tur statutum est et ordinatum, quod nullus dominorum ex capitulo intrare
 audeat tabernam preter domos dominorum, qui autem temerarie contra-
 rium fecerit et hoc constare poterit, talis intrans et ibidem bibendo (fol. 36^r
 [pag. 77.]) perseverans penam quinque florenorum auri incurrat irremissi- 20
 bilitate exigendam, et huiusmodi floreni quinque aliis dominis de capitulo
 huiusmodi statutum sustinentibus cedant inter se dividendum.

OMNI FERIA SEXTA IN LOCUM CAPITULAREM CONVENIATUR

Quia per incuriam et malam provisionem dominorum de capitulo multa 25
 sepefacta et negotia capituli, que de facili expediri possent, si proponerentur
 et tractarentur, negliguntur, ut igitur utilitati et commodo negotiorum
 et factorum ipsius capituli provideatur, statutum est et ordinatum, ut in
 omni septimana semel, feria videlicet sexta, immediate post conventualem
 missam ipsi domini de capitulo etiam sine sono campane in unum conveni- 30
 re teneantur, in locum scilicet capitularem, tractaturi de hiis, que occurre-
 runt aut occurrere possent in facto seu negotio ipsius capituli, et provisuri
 ne sinistrum aliquid accidere possit. Si autem quispiam dominorum con-
 gregationi huiusmodi non interfuerint, nisi se legitime excusare poterint, sua
 portione in proxima sequenti divisione panis de molendino Calide Aque¹²⁷⁴ 35
 provenire debentis privari et carere debeat. Et omnia, que tunc ibidem fie-
 rent, tractarentur sive concluderentur, ac si ad sonum campane conventum
 fuisset, per omnia observentur.

¹²⁷³ Mellette a margón balról más kézzel: *iniuriatus*.

¹²⁷⁴ Esztergom-Tapolca település.

1

IN FACTO CAPITULI VOTA OMNIUM AUDIANTUR¹²⁷⁵

Et¹²⁷⁶ quia, quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet, igitur statutum est, quod in factis capituli emergentibus in loco capitulari tractantibus vota omnium et singulorum exaudiantur, ita videlicet, quod primum domini in dignitate constituti secundum ordinem dignitatum suarum vota sua edicant, quomodo cuilibet videbitur pro meliore parte negotii, deinde domini canonici secundum senium usque ad iuniorem vota sua libere dicant, et sic ex omnium votis eliciant, quid facto opus sit.

10

INFIRMI EX ANNIVERSARIIS ET VOTIVIS PORTIONEM ACCIPIANT

Item statutum est et ordinatum, quod si quempiam ex ipsis de capitulo infirmari contingat,¹²⁷⁷ tamdiu quousque in lecto egritudinis decumberet, de singulis anniversariis et etiam votivis ac si presens esset, habeat portionem, nisi sua levitate aut culpa in huiusmodi infir(fol. 36^v [pag. 78.])mitatem incidisset, nam in tali casu non habebit portionem.

20

EXISTENS IN FACTO CAPITULI EX VOTIVIS HABEAT PORTIONEM

Item quia contingit, quod interdum aliquis ex dominis de capitulo mittitur in facto seu negotio capituli expediendo et illo absente votive celebrantur, igitur est ordinatum, quod talis in facto capituli existens ac, si presens esset, de huiusmodi votivis habeat portionem, et divisor teneatur sibi superinde respondere hoc excepto, quod si talis in facto capituli existens ultra expensas habuerit salarium deputatum, quia tunc ex ipsis votivis non habeat portionem.

25

30

NON EXISTENS IN FINE ULTIMI KYRIE VOTIVE MISSE,
NON HABEBIT INDE PORTIONEM

Item quia misse votive ordinate sunt, ut omnes de capitulo intersint quando cantantur, ornati superpellicio et capucio a principio misse, sed quia sunt certi ex ipsis dominis, tam negligentes et somno dediti, ut vix ad evangelium intrant, et parent cum illis, qui a principio interfuerant, accipere volunt portionem, ut igitur magis ac diligentius laborantes, magis etiam premientur, ac desides et torpentes premio careant, statutum est et ordinatum, ut quicumque ex ipsis dominis de capitulo in missis votivis in fine ultimi

35

¹²⁷⁵ Ez a cím és szövege kimaradt Kollányi Ferenc kiadásából (vö. Kollányi F.: *Visitatio* 264.).

¹²⁷⁶ Mellette a margón jobbról más kézzel: *NB.*

¹²⁷⁷ Az eredetiben: *contingant* áll.

Kyrie non interfuerit, indutus superpellicio et capucio, talis illa vice careat portionem ipsius votive. 1

OMNI ANNO ELIGANTUR, QUI AUDIANT QUERULANTES RUSTICOS 5

Item quia sepe contingit, quod querulantes veniant ad capitulum, nunc rustici de villis, nunc vero pro tributo aut alio quocunque negotio, et pro talibus audiendis capitulum tam cito non valet convenire et providere, et si negligantur exaudiri, clamor fit a talibus querulantibus, ne igitur tales negligantur exaudiri, statutum est et conclusum, ut omni anno duo ex dominis de capitulo eligantur, qui in eo casu, quo capitulum tam cito convenire non posset, omnes querulantes audiant et si tale fuerit negotium, quod ipsi sine scitu capituli diffinire poterint, diffiniant et talibus querulantibus relationem (fol. 37^r [pag. 79.]) faciant talem, super qua contenti fiant. Et tales domini electi quicquid diffinierint, firmum habeatur. Si autem tale fuerit negotium, super quo capitulum consulendum erit, in capitulum negotium deducatur, et tandem capitulum discusso negotio diffiniat, prout videbitur. 10 15

PENA DOMINORUM DE CAPITULO VENANTIUM IN VINEIS 20

Item quia contingit, ut aliqui ex dominis de capitulo iuniores maxime, delectantes tenere canes venaticos et leporarios et cum illis interdum venationem facere et cum venantur, inferunt dampna in vineis cum illis, maxime cum vites incipiunt emittere teneres palmites et usque ad vindemium, et cum inhibentur, obaudiunt. Et sepe contra tales clamor fit a civibus civitatis et communiter ab omnibus cultoribus vinearum. Ut autem tales ab illatione dampnorum metu pene saltem desistant, ordinatum est et conclusum, ut tales, si qui fuerint ex ipsis dominis, quacunque prefulgeant dignitate, si moniti non cessaverint a venatione, maxime in promontoriis, ubi verisimiliter dampna inferre possent in ipsis vineis, penam infradeclarandam incurrant, quod videlicet illo vindemio careant et priventur portione vini sibi debente ad Sanctum Iohannem et Sanctam Annam,¹²⁷⁸ et insuper cum dampnificatis concordare teneantur de illato dampno; et si nec metu istius pene desisterint, extunc domini talem tanquam contumacem et statuti transgressorem pena tandem arbitraria punire debeant. 25 30 35

¹²⁷⁸ Esztergom-Kovácsi Szent János evangélista-egyháza és Esztergom-Szentanna város előtti tizedszedőhely (Registrum Strig. 33.).

1

SENIOR CANONICUS NON EXISTENS IN SACRIS IUNIOREM
SACERDOTEM NON PRECEDAT

5 Item quia quidam canonici non existentes in sacris, pretendentes se esse
seniores, canonicis presbiteris, qui post eos sunt recepti, non deferentes
stando in choro et incedendo in processione, et alias ubique precedere eos
volunt, non advertentes dispositionem iuris, qua cavetur sacerdotes quos-
cunque ordine inferiores debere precedere. Ut igitur ipsis sacerdotibus in
10 honore et reverentia deferatur, statutum est et ordinatum, ut nullus cano-
nicus, qui non est in sacris, etiam si sit initiatus, hoc est subdiaconus vel
diaconus, quantumcunque senior, precedere possit canonicum sacerdotem
quantumcunque iunioem, neque in stallo stando, neque in processione in-
cedendo, immo in penam talium maxime nolentium seu non curantium se
15 in sacris ordinare facere. Diffinitum est, ut talem sacerdotem canonicum
nedum (fol. 37^v [pag. 80.]) interim quousque non fuerit ordinatus, non valeat
precedere, verum neque post suam ordinationem valeat unquam precede-
re, sed semper talium sacerdotum canonicorum iunior existat.

20

SALARIIUM DICATORUM DECIMAS ET PROVENTUS CAPITULI DICANTIUM

Item quia sepe contingit fieri contentio per dicatores decimarum et pro-
ventuum capitularium, quos ipsum capitulum de eorum medio eligit et
deputat, quantum debeant habere pro salario suo, igitur ut talis contentio
sedatur, statutum est et ordinatum, quod ipsi dicatores per capitulum
25 constituendi de omnibus proventibus decimationum per ipsos administra-
torum a manibus divisoris habeant secundam portionem, hoc est in Nagh
Bars¹²⁷⁹ pro secunda portione de singulis florenis I^c habent florenos II½, et
de singulis denariis centum denarios II½. Item in Kys Nitra et Kis Honth¹²⁸⁰
de singulis florenis centum habent pro secunda portione florenos II, de sin-
30 gulis denariis I^c habent denarios II. Et sic de numero minori computandum
erit. Expensas autem ipsi dicatores sive decimatores faciant, deminutis vi-
delicet de peccuniis apum, agnellorum necnon denegatis, si que reperien-
tur et similibus, siquid ex hiis minutis remanserit, solvant exinde famulis
pro eorum servitiis. Casu autem quo huiusmodi minuta non sufficerent pro
35 ipsis expensis aut solutione famulorum, extunc fiat supplementum, tam
pro expensis, quam solutione famulorum de capituli decima. Sed caveant
inquantum possunt, ut non minuant capitularem summam decimarum,
sed integre reportent ad capitulum, in quo oneramus eorum conscientias.

¹²⁷⁹ Nagybarsi tizedkés.

¹²⁸⁰ Kisnyitrai és kishonti tizedkések.

In Sasad etiam et Ewrs¹²⁸¹ non plus recipiant decimatores pro suo salario, 1
quam unam portionem et illam dividant inter se.¹²⁸²

PENA DICATORUM FALSAS, MALAS SIVE ANTIQUAS MONETAS PORTANTIUM

5

Et quum frequenter contingit, quod ipsi dicatores sive decimatores aut eorum famuli malas, veteres et falsas pecunias et monetas recipiunt, aut bonas recipiunt, sed postea huiusmodi malas, falsas et veteres inmiscunt inter bonas et sic presentant ad manus divisoris, prout aliquotiens experientia comperimus. Unde domini de capitulo dampnum non modicum percipiunt, 10
quia non valent illos commode exponere, proinde statutum est et ordinatum, ut ipsi dicatores sive decimatores provideant diligenter, quod bonas ac veras monetas et pecunias recipiant pro ipsis decimis, (fol. 38^r [pag. 81.]) et ita etiam suis famulis committant, et quod nec ipsi neque famuli ipsorum inmiscant inter bonas monetas malas, falsas et veteres, alioquin divisor 15
dum numerat pecunias sibi datas, tales falsas, antiquas et malas monetas separare debeat a bonis et dicatoribus aut decimatoribus, qui illas attulit reddere, et bonas et veras pro illis petere et recipere teneatur. Quod si ipsi dicatores sive decimatores huiusmodi falsas aut veteres et malas monetas recipere nollent et bonas loco illarum dare recusarent, extunc hoc habeant 20
pro pena, quod divisor et illas malas et falsas ac veteres monetas retineat et de portione talium dicatorum sive decimatorum in prima divisione occurrente pro omni falsa, veteri et mala moneta duos bonos denarios sive monetas recipere et dominis dividere debeat et teneatur, si ipse divisor simili 25
pena puniri nolit, et¹²⁸³ ipse divisor simili pena debeat punire collectores teloniorum et vadorum ac alios quoscunque, qui videlicet redditus capituli ad suas manus tradere habebunt, dum et quotiens malas, veteres aut falsas pecunias quispiam illorum sibi assignaverit.

OMNI ANNO DIVISOR ELIGATUR ET DE EIUS OFFICIO

30

Item statutum est et ordinatum, quod omni anno de communi omnium consensu et voluntate unus ex dominis de capitulo ad hoc idoneus eligatur et divisor vocitetur, qui omnes proventus capitulares, tam ex decimis, 35
quam villis et aliunde undecunque provenientes dividere debeat inter ipsos dominos, secundum quod iustius et equius poterit.

AD OFFICIUM autem ipsius divisoris spectat, omnes pecunias, que ex proventibus capitularibus deferantur in capitulo levare et a decimatoribus et officialibus et aliis solvere debentibus. Item bonam et veram monetam re-

¹²⁸¹ A sasadi és örsi (Pilis megye) tizedek.

¹²⁸² A mondat más kézzel utóbb folytatólágosan a következő cím elé besúrvá.

¹²⁸³ Mellette a margón jobbról más kézzel: *Nota hic*.

1 cipere sub debito numero atque computo, et tandem inter dominos de capitulo, ut moris est, dividere et unicuique portionaliter distribuere et eisdem reddere sive remittere.

5 Caveat autem ne propriam aut alterius cuiuscunque monetam sive pecuniam malam, falsam aut antiquam, peccunie capituli, per eum modo premissis dividende sive distribuende immisceat, de quo sua conscientia onerabitur, et alias penabitur pro arbitrio capituli, si id constare poterit.

Item quod numerum personarum et summam pecuniarum in qualibet divisione et etiam locationes et terminos solutionum in registro capituli fideliter conscribat.

10 (fol. 38^v [pag. 82.])

Item si aliqui conductores vel administratores proventuum capituli, negligentes in solvendo extiterint et terminos solutionis preterierint, a talibus debita ipsius capituli, sive in pecunia, sive in frumento, cum pena in conventionem adiecta recuperare et rehabere, expensis et laboribus suis tenentur. Item si quispiam ex dominis de capitulo ipsi capitulo debitor ex quocunque modo extiterit, ipse divisor de proventibus talis debitoris cum pena, ad quam, si aliquo casu se obligavit, exigere et recipere et pro communitate conservare tenentur.

20

DIVISOR PROPRIA AUCTORITATE PORTIONEM CUIUSPIAM RETINERE NON DEBET

Item ut discordie et lites inter fratres de capitulo sedentur, ordinatum est, ut si quis ex dominis de capitulo alterum sibi debitorem dixerit et divisorem requisiverit, ut portionem talis debitoris retineat aut arestet, in tali casu divisor portionem talis debitoris retinere aut arestare non valeat, nisi hoc coram capitulo evidenter probatum fuerit. Et tunc divisor ad capituli commissionem portionem talis debitoris tamdiu reservare tenentur, quousque ipsi creditori ad plenum satisfactum fuerit.

30

PENA DIVISORI INIURIANTIIUM

Item frequenter contingit, quod quidam impatientes divisorem verbis provocativis, inhonestis et etiam iniuriosis afficiunt, propter que ipse divisor interdum officium suum dimittere solet propter iniuriam sibi illatam, igitur statutum est et ordinatum, quod nullus ex dominis de capitulo quacunque dignitate prefulgeat, divisorem ratione et pretextu divisionis facte, aut etiam aliter qualitercunque propria auctoritate aut motu redarguere, provocare, infamare aut sibi verba inhonesta et iniuriosa dicere aut sibi detrahere audeat, sub pena unius marce denariorum gravis ponderis irremissibiliter exigendorum. Sed si quis fuerit, qui illi aliquid imputare aut obicere voluerit, talis in capitulo contra illum publice dicat et proponat actionem suam, ubi si ipse divisor culpabilis reperietur, per ipsos dominos de capitulo sufficienter punietur.

40

Item ordinatum est, quod quando veniret huc Strigonium aliqua persona digna, quam capitulum vellet honorare, extunc divisor de commissione capituli debet illi providere de aliquo munere, secundum quod persona honoranda erit. 1

(fol. 39^r [pag. 83.]) 5

Item in fine anni, quo officium suum volumus perdurare, in loco capitulari officio suo publice renuntiet et de perceptis ac per eum divisis et administratis proventibus in capitulo aut extra, coram illis, quibus hoc capitulum commiserit, veram et integram rationem sine aliquali cavillatione reddere tenetur. Et si in reddenda ratione deficeret in aliqua summa, talem summam capitulo integre et sine strepitu iuris et iudicii persolvere tenetur. 10

PROVENTUS DIVISORIS

Et quia ubi onus imponitur necessitas est, ut etiam emolumentum subsequatur, igitur ordinatum est, quod ipse divisor pro suo labore de omnibus proventibus capitularibus, quos divisurus erit, ante omnem divisionem centesimam partem pro se recipere possit et valeat, sed nichil plus, super quo conscientia sua oneratur. 15

CAPITULUM PROTEGIT DIVISOREM

Item quia contingit, ut quandoque quempiam ex dominis de capitulo, maxime qui non resident, privare solet capitulum proventibus suis, ut per hoc talis ad residentiam reduci valeat, et tales solent interdum id ipsi diviso- 25
ri imputare, et illum propterea citant aut coram domino prelato aut eius vicario, vel etiam cum litteris preceptoriiis regiis illum vexant, et divisor tales lites prosequi nequit et non valet. In tali igitur casu ordinatum est, ut quandocumque contigerit taliter divisorem per quempiam vexari, tale onus capitulum super se recipit, ita ut suis sumptibus et expensis ipsum protegit 30
et defendit.

PENA MINISTRORUM ECCLESIE DEFICIENTIUM IN MINISTERIO

Item quia, ut premissum est, cantor aut eius succentor omni die sabbati pro 35
tota septimana tabulam ordinare debet, et etiam pro festis solennibus et contingit, quod talis in tabula inscriptus non curat tabulam perlegere, et negligit officium suum peragere, igitur statutum est et ordinatum, quod ebdomadarius ad missam (fol. 39^v [pag. 84.]) et ad vespervas seu ad epistolam vel evangelium descriptus per se, vel per alium vices suas complere 40
debeat et teneatur. Quod si ad missam scriptus in aliquo officio defecerit, distributionibus quotidianis sibi obvenire debentibus in die careat, et insuper in vigesima parte unius floreni, hoc est in quinque denariis novis

1 mulctetur.¹²⁸⁴ Si autem in epistola vel evangelio diebus ferialibus descriptus
 defecerit, distributinonibus quottidianis careat et tricesima tertia parte flo-
 reni, hoc est tribus denariis novis mulctetur. Si autem dies solennis aderit
 5 et in tabula descriptus defecerit causa legitima cessante per se, vel saltem
 similem sui in dignitate, officio vel canonia constitutum, in missa, epistola,
 evangelio chorando ad mitram, crucem, baculum, turribulum, acolitatus
 vel aliud quodcunque officium descriptus, si in missa defecerit in decima
 10 parte floreni, hoc est in decem denariis, et in distributionibus in illa missa
 debitis mulctetur. Si in aliis officiis, quis se absentet, distributionibus sibi
 debitis, insuper vigesima parte floreni, hoc est quinque denariis mulctetur.

MODUS ET ORDO TENENDI EBDOMADAS

15 Item quia beneficium datur propter officium, igitur ut quilibet de corpore
 huius alme ecclesie Strigoniensis existens, quacunq[ue] dignitate prefulgeat,
 sciat, quo ordine ecclesiam officiet et in ea ministrare debeat, statutum est
 et ordinatum, prout a fundatione ecclesie huius consuetum fuit et hactenus
 20 observatum, quod dominus archiepiscopus in tabula primus ebdomada-
 rius describatur, post ipsum prepositus cathedralis, postea lector, cantor,
 custos et alii prepositi inferiores et archidiaconi secundum ordinem sua-
 rum dignitatum, subsequenter omnes canonici secundum senium per or-
 dinem ad missam decantandam et ebdomadam tenendam describantur, in
 qua ebdomada vices suas per se, vel alium sibi similem in dignitate comp-
 25 plere debeant et teneantur absque negligentia aliquali.
 Item ad epistolam et evangelium prebendarii scribantur pro ebdomadariis,
 qui per se, vel alium vices suas adimplere teneantur, quorum vices diaconi
 vel subdiaconi in choro commorantes possunt supplere.
 (fol. 40^r [pag. 85.])

30

MODUS ET ORDO TENENDI FESTA

Et quum secundum preminentiam dierum congruum est, ut preemi-
 nentiores divina officia peragant, idcirco statutum est, quod qualibet die
 35 dominica unus ex canonicis vesperas et missam decantare debeat. In festis
 autem duplicibus et solennioribus unus in dignitate, personatu vel offi-
 cio constitutus, ad quod providendum cantor vel eius succentor provisos
 existat in tabula describendo, ita quod defectus non existat. Si quis autem
 descriptus adimplere noluerit per se, vel alium, intimet succentori tempe-
 40 pressive, et ille alium loco talis inveniatur, talis autem negligens pena superius
 expressa mulctetur, nisi evidens necessitas illum excuset.

¹²⁸⁴ Egy forint = 100 újdénár.

PLEBANI CIVITATIS STRIGONIENSIS CUM SUIS VEXILLIS OMNI DIE DOMINICO
PROCESSIONI INTERESSE TENENTUR 1

Et quia congruum est et consonum rationi, quod sancte Strigoniensis ecclesie honor et reverentia a filiabus suis impendatur, que de uberibus ipsius matricis ecclesie plantate et alimentate existunt et in dies alimentantur, idcirco ne laudabilis consuetudo pro reverentia et honore dicte ecclesie Strigoniensis ab olim introducta et usquemodo observata labente tempore depereat, quinpotuis memorie commendata perpetuo maneat et duret, presenti scripto duximus declarandum, quod plebani ecclesiarum parochialium civitatis regalis Strigoniensis¹²⁸⁵ ad reverentiam Dei et populi devotionem incitandam singulis diebus dominicis in unum congregari, aut capellani seu clerici eorum cum vexillis, Dominice crucis ad ecclesiam sanctam Strigoniensem, aliarum ecclesiarum matricem, ante missam conventualem venire ibique processioni fiende interesse debeant et teneantur, et ita tandem finita ipsa processione ad suas ecclesias redire. Si quis autem ex ipsis plebanis contrafecerit, in quinta parte floreni, hoc est in viginti denariis novis, pro qualibet vice puniri debeat. 5 10 15

PENA PLEBANORUM DE STRIGONIO NON INTERESSENTIUM MISSE ET VESPERIS FESTI
SANCTI ADALBERTI 20

(fol. 40^v [pag. 86.]

Et quia ipsi plebani ecclesiarum parochialium civitatis Strigoniensis¹²⁸⁶ in festivitibus Sancti Adalberti, patroni precipui huius ecclesie, vesperis et misse interesse tenentur superpellicii induti, igitur si quis ipsorum plebanorum contra hanc bonam et laudabilem consuetudinem a dudum hucusque observatam in premissis festivitibus, ut premissum est, vesperis et misse interesse non curaret, pena unius marce usualis monete, hoc est in quatuor florenis auri mulctetur,¹²⁸⁷ per succentorem extorquenda et pro suo usu exponenda. Et si ipse succentor negligens fuerit, penam huiusmodi capitulum exigat. Si vero capitulum negligens fuerit infra quindecim dies a die negligentie computando, extunc vicarius domini archiepiscopi exequatur sub pena ab ipso domino archiepiscopo huic constitutioni ascribenda. 25 30 35

¹²⁸⁵ Az Esztergom királyi városi plébániák: Mária Magdolna-, Szent Jakab-, Szent Kereszt-, Szent Lőrinc-, Szent Miklós- és Szent Péter apostol-egyházak (Tóth K.: Esztergom megye egyházai 30–31.).

¹²⁸⁶ Lásd fentebb!

¹²⁸⁷ Egy márka = 4 aranyforint.

1

UT DE VINEIS DOMINORUM DECIME SOLVANTUR

Quia capitulum habet certas vineas, que per ipsum capitulum iunioribus
 5 canonicis, qui videlicet villas pro predio habere non valent, loco predii dare
 solent, et contingit, quod ipsi domini canonici iuniores de vinis huiusmodi
 vinearum predialium tempore vindemiarum decimas reddere contendunt,
 et horum exemplo etiam alii domini de capitulo vineas habentes, decimas
 dare non debere pretendunt, cuius occasione in capitulo aliquotiens litis
 10 controversia mota est, ut igitur huiusmodi litis et controversionis materia
 precipidatur, in pleno capitulo decisum, decretum et declaratum est, ut dein-
 ceptam tam de predialibus vineis, quam etiam de illis, quas domini ipsi ad
 suam ratam colunt, absque omni murmure integre decime exolvantur.¹²⁸⁸

15

V

**A(z égbe felvett) Szűz Mária- (Nagyboldogasszony-) kápolna jövedelmei-
 nek szétosztásáról szóló káptalani titkos határozat (1494 után)¹²⁸⁹**

(fol. 41^v [pag. 87.]

20

STATUTUM GENERALE SUPER PROVENTUS CAPELLÆ BEATE M(ARIE) V(IRGINIS)

Cum multis laboribus et gravibus impensis capellam Beate Marie Virginis
 ad latus huius inclitę ecclesie nostre fundatam apud summum Pontifi-
 25 cem ceteris proventibus nostris unire ac mense capitulari variis profecto
 et admodum onerosis conditionibus annectere primum curassemus atque
 imprimis ea lege, quod ad solas dumtaxat distributiones quotidianas et
 interessentibus tantum omnibus horis canonicis proventus eiusdem elar-
 30 girentur, que certe conditio inter alias cum propter inusitate rei aspectum,
 tum vel maxime ob humane inbecillitatis egritudinem et obiectam accessi-
 onis loci difficultatem dura admodum nobis videbatur, sane tandem placuit
 patribus, de leniori mitiorique moderatione huiusmodi apostolice limitatio-
 nis seu moderationis maturius tractare atque in medium salubrius consule-
 35 re subindeque rursus ad Sedem Apostolicam confugiendum esse, parum
 consilio decerni, quo sua sanctas laxatiore atque clementiore indulgentia
 moderationeque in hac conditione, distributionis quottidiane erga nos
 miseratus humane sortis infirmitatem inclinaretur, perinde videlicet pro-

¹²⁸⁸ A szöveg így, mindenféle szokványos lezárás nélkül, csonkán ér véget.

¹²⁸⁹ A kápolna jövedelmeit az utolsó kápolnaigazgató halála után egyesítették a káptalani jövedelmekkel (Körmeny K.: Annata-per 216–217., Registrum Strig. 13–14., Solymosi L.: Az esztergomi Kanizsai-kápolna 8., Esztergomi arch. 112.), lásd még a 2.2.1. alfejezetet!

ventus illius sacelli inter assiduos residentes tantum et interessentes, que 1
 dividerentur atque alii redditus nostri inter residentes partiri solent, unde
 hac denuo benignitate et gratia precipua pontificis obtenta, ne nos quoque
 formulam concessae bullę et apostolicam limitationem in eis expressam vel 5
 ob cuiuspiam singularis persone amorem aut favorem vel alia quacunque
 causa, ubi nostra conscientia etiam parum ledi posset, temere exorbitare
 audeamus, quibus omnibus obviare volentes, statuimus hoc nostri secreti
 consilii decreto, quod huiusmodi proventus capelle prefate inter eos tan-
 tummodo dominos sacris, ut puta initiatos et assidue residentes eque et 10
 viritim distribuantur, demptis tamen personis publice rei operam danti-
 bus aut licentiam private rei expediende exinde habentibus vel aliqua alia
 necessitate, negotia et quidem urgentia exercentibus, gratia vero erga stu-
 dentes erit semper in arbitrio et salutifera primum voluntate, cautum sit
 tamen, ne talisemodi liberalitatis gratia quopiam suggerent, indissolutos 15
 gymnasiorum discipulos prodigaliter effundatur.¹²⁹⁰

VI

Rendelkezés az elhunyt kanonokok jövedelméről és javadalmukról

(fol. 42^r [pag. 88.])

STATUTUM SUPER PROVENTIBUS DOMINORUM CANONICORUM DECEDENTIUM ET EISDEM IN BENEFICIIS SUCCESSORUM

UT¹²⁹¹ omnis dubitatio circa redditus canonicatus et prebende et aliorum 25
 beneficiorum, que oriri solent inter succedentes canonicos, mortuis sopia-
 tur, presenti constitutione sanctimus, quod fructus quorumcunque canoni-
 corum decedentium, si sunt separati, a solo sint et intelligantur esse ipsius
 canonici defuncti et de illis in vita et in morte possit disponere, et si ab in- 30
 terstato decesserit vel de ipsis fructibus nulla sit facta mentio in testamento,
 tunc capitulum possit disponere pro anima ipsius defuncti tanquam de re
 sua. Idem censendum est, si pecunie venientes certo tempore pro redditi-
 bus ipsius canonicatus et prebende vel aliorum beneficiorum datoque solutio 35
 eiusdem pecunie differatur ad aliud tempus pro commoditate alicuius
 tertii, vel alicuius alterius, cause vel rationis, quia tunc illa pecunia est ipsi-
 us defuncti et dominium iam in eum est translatum, licet premoriatur ante

¹²⁹⁰ Vö. VI. Sándor pápa 1496. VII. 13-i bullájával (DF 237378., a kérvény szövege: DF 237402.).

¹²⁹¹ Mellette a margón jobbról másik kézzel: NB.

1 solutionem actualem, que de illis pecuniis libera sit potestas disponendi
per defunctum vel per capitulum, prout supradictum est.

5

VII

Káptalani rendelkezés a vargákról, 1492. november 17.

(fol. 42^v [pag. 89.])

10

STATUTUM DE SUTTORIBUS

Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo domini
ad sonum campane capitulariter congregati in festo Sancti Aniani unani-
miter decrerunt et statuerunt nemine contradicente statutum de suttoribus
15 in contrata Sancte Anne¹²⁹² commorantibus, quod inviolabiliter observari
decreverunt:

Primo calceos – id est ocreas¹²⁹³ – communes et solitos
cum duobus subsoliis teneantur facere pro den. XXV.
Item ocreas communes eiusdem generis cum
20 simplici subsolio den. XXII.
Item unum par sotularium similiter pro
dominis den. VIII.
Item unum par sotularium pro pueris
maioribus den. VI.
25 Item pro minoribus pueris den. quatuor aut quinque.
Item ocreas pro mercenariis longas
communes de cute bovina den. XX.
Item pro subsolationi una mercenariorum den. VIII.
Item pro subsolationi puerorum maiorum den. VI.
30 Item pro subsolationi puerorum minorum den. quinque aut quatuor.
Pena contravenientium prescriptis statutum est, quod tres dies sedeat in
cyppo et uno floreno sese eximat, qui florenus cedat capitulo, si autem ex
malicia et dolo aliquis suttorum dolose et maliciose laborarat ita, ut quindecim
dies non duraverint, teneatur de novo reficere.

¹²⁹² Esztergom-Szentanna káptalani város.

¹²⁹³ A sor felett ugyanezzel a kézzel betoldva.

VIII

Káptalani rendelkezés a Szent Adalbert-napi (április 23.) offertoriumról, 1512. április 29.

DELIBERATIO DOMINORUM CANONICORUM SUPER OFFERTORIO FESTI SANCTI ADALBERTI, QUOD EVENI DE MENSE APRILIS ANTE FESTUM SANCTI GEORGHII

Anno 1512 feria quarta proxima post festum Beati Marci evangeliste magister Michael de Erdewd canonicus ecclesie Strigoniensis¹²⁹⁴ et rector altaris Sancti Adalberti martyr¹²⁹⁵ patroni huius alme ecclesie Strigoniensis ab una et ministri seu capellani eiusdem altaris ab alia partibus coram ipsis dominis comparentes proposuerunt esse inter eos discordiam ratione predicti offertorii soliti provenire in dicto festo Adalberti diceretque ipse magister Michael offertorium huiusmodi ad se pertinere eo, quod ipse esset rector dicti altaris et ipse convenisset in certo sallario cum ipsis servitoribus et eos secundum conventionem solvere teneretur. Econverso ipsi capellani dicerent oblationes sive offertoria predicta ad se spectare eo, quod ipsi deservirent singulis diebus predictis. Ultimi petierunt igitur ambe partes deliberari et deffini per prefatos dominos canonicos ad quem offertoria predicta de iure vel de consuetudine huius ecclesie pertinerent. (fol. 43^r [pag. 90.]) Unde ipsi domini capitulares auditis partibus matura deliberatione et tractatibus plurimis prehabitis, receptis etiam primitus certis probationibus ex libro divisoris, ubi caveri compertum fuit, quod oblationes sive offertorii huiusmodi, si in monetis offerantur, pertinerent ad rectorem dicti altaris, secus autem si in auro offertoria tunc capitulo provenirent et interessentibus dominis protunc et non aliis darentur. Ex hiis igitur et aliis rationibus animum nostrum moventibus dixerunt diffinitive offertorii huiusmodi cum specificatione prefata ad ipsum rectorem pertinere, nisi ipse cum dictis capellanis aliter convenisset.

IX

Káptalani rendelkezés a prédiuumok ügyében, 1516. június 17.

Anno Domini 1516 die vero 17 Iunii dominis in sacristia capitulariter congregatis inter alios tractatus eorum propositum fuit, quod in conservatione prediorum inter ipsos dominos multum inconvenientie et dissensiones fierent in eo, quod proventus prediorum non dividerentur inter eos equaliter,

¹²⁹⁴ Erdődi Mihály (Domokos fia) esztergomi kanonok 1507–1519. (Esztergomi arch. 183.)

¹²⁹⁵ A Szent Adalbert-oltár igazgatóságát 1510. X. 4-én nyerte el (Registrum Strig. 88., Esztergomi arch. 121.).

1 sed unus interdum haberet plus, alter minus, ut¹²⁹⁶ inter ipsos dominos in
 perceptione proventuum et defensione ac augmentatione prediorum huius-
 modi esset equalitas, statutum est et ordinatum, ut deinceps futuris semper
 5 suorum quocunque nomine appellentur, equaliter percipiant et inter se di-
 vidant, predia etiam ipsarum huiusmodi equaliter defendant, augmentent
 et curent conservare ita et taliter, ut huiusmodi predia per ipsos melioren-
 tur et habitatoribus amplientur, prout et quemadmodum superius in articulo
 10 de prediis conservandis statutum et ordinatum fuit.

X

**Káptalani rendelkezés a Krisztus-kollégium működésének megújításá-
 ról, (1510 előtt).**¹²⁹⁷

15 Hiányos és pontatlan, illetve mint a vizitáció részét Kemp Mihály esztergomi kano-
 nok szövege alapján kiadta és ismertette Knauz N.: Krisztustársulat 348–349.

(fol. 44^r [pag. 91.]

20

STATUTUM SUPER REFORMATIONE COLLEGII CHRISTI

ITEM, QUIA in alma hac Strigoniensi ecclesia, que pro sui decore et subsis-
 tentia viris litteratis admodum indigere dinoscitur, ut discentibus, qui¹²⁹⁸
 25 parentum opibus iuvari non possunt, via pateret ad doctrinam capescen-
 dam, confraternitas quendam pauperum scholariumque collegium Christi
 nuncupatum, pie et salubriter ab antiquo fundatum et dotatum fuit, quod
 tamen partim iniuria temporum, partim vero presidentium eius sive rector-
 30 rum pro tempore existentium in curia et corpore adeo neglectum et labefac-
 tum est, ut vix prima eius vestigia inveniri queant pluribusque iam annis ne
 unicus quidem scholaris ex eo ad studia litteraria deputatus sit, quapropter
 ne tam pia et sancta fundatoris intentio prorsus evanescat dictaque ecclesia
 bono suo publico et luce destituatur, hac perpetuo valitura constitutione
 35 sanctitum est, ut rector seu presidens collegii pro tempore constitutus te-
 neatur quottannis de proventibus annualibus collegii capitulo aut ab eo de-
 putatis veram et sufficienter rationem reddere, et quod deductis expensis
 supererit, in armarium pro eruditione scholarium reponere, nec valeat quic-
 quam preter scitum et consensum capituli sub cuius et maioris de capitulo
 et ipsius presidentis sigillis thesaurus collegii permanere debeat, de eisdem

¹²⁹⁶ Utána még egyszer: *ut*.

¹²⁹⁷ Lásd a 2.2.2. alfejezetet!

¹²⁹⁸ Előtte kihúzza: *ad doctrinam*.

auferre, quodque de quadriennio in quadriennium novos semper scholares 1
 prioribus revocatis voluntate capituli ad loca studii generalis transmittat.
 Altare quoque Beate Anne matris gloriosissime Virginis Marie¹²⁹⁹ vigore
 iuris patronatus, quod ex annuentia speciali capituli habet canonicus dum- 5
 taxat maioris ecclesie Strigoniensis, ut hactenus observari consueverat et de
 consensu capituli conser(varet). (fol. 44^v [pag. 92.]) Aliis constitutionibus et
 ordinationibus dicti collegii salvis et in suo vigore semper permanentibus.

XI

**Várdai Pál esztergomi érsek írásba foglalja a székeskáptalan jövedelmei 10
 és azok szétosztása ügyében hozott különböző határozatokat, 1530.**

A kötet egybekötésekor a szöveg két széle néhol megcsunkult.

(fol. 45^r [pag. 93.]) Anno 1530.¹³⁰⁰

Nos Paulus de Warda archiepiscopus Strigoniensis¹³⁰¹ etc., qu[oniam] fre-
 quens querela ad nos et ut accepimus, felicis recordationis predecessores
 nostros archiepiscopos venit de inequalitate prebendarum et reddituum
 capituli huius ecclesie nostre Strigoniensis pro canonica portione et rata 20
 singulis fratribus eiusdem capituli nostri, prout inter debentes, quiquidem
 fratres nostri licet dicantur habuisse vel habere statuta scripta super eus-
 cemodi divisione prebendarum, utcunque tamen currente tempore per
 non observationem forsitan statutorum vel potius negligentiam intro[...] et
 abusionem eo ventum est, ut dum alii splendide vivant, alii vix commode 25
 quottidianus panis suppetit. Volentes nos per eosdem fratres nostros requi-
 siti ex officio nobis iniuncto hac inequalitatem et differentiam equa lance
 dirimere et in normam equalitatis redigere ordinationibus seu statutis su-
 per hoc recens editis et que hic ex ordine scripture sunt, nostrum benevolum
 consensum prebuimus, ymmo laudamus, approbamus et deinceps futuris 30
 temporibus observari volumus.

(1) In primis statutum est ab ipsis domini capitularibus, quod ex gre[mio]
 seu corpore capituli eligatur et constituatur, exnunc unus decanus¹³⁰² suffi-
 ciens et fidelis, qui universos redditus omnium bonorum super possessio-
 num tam intra, quam ultra Danubium, utputa Zebelleb,¹³⁰³ Neemphy,¹³⁰⁴ 35

¹²⁹⁹ A Szent Anna-oltár a székesegyházban (Esztergomi arch. 121.).

¹³⁰⁰ Későbbi kézzel.

¹³⁰¹ Várdai Pál esztergomi érsek 1526–1549. (Laczlavik Gy.: Várdai Pál.)

¹³⁰² A dékáni tisztséget minden bizonnyal ekkor állították vissza és szüntették meg
 a divisorii hivatalt. – Lásd a 2.3. alfejezetet!

¹³⁰³ Szebelléb birtok (Hont megye).

¹³⁰⁴ Németi birtok (Hont megye).

- 1 Gyewrk,¹³⁰⁵ Nyeek cum pertinentiis,¹³⁰⁶ ac castellum Damas cum pertinenti-
is,¹³⁰⁷ necnon Gyarmath,¹³⁰⁸ Barathy,¹³⁰⁹ Damas,¹³¹⁰ Kezy,¹³¹¹ Paald,¹³¹² Nana,¹³¹³
Kys Thatha¹³¹⁴ aliarumque intra ambitum huius regni ubicumque existen-
tes tam in censibus, quam frugibus, bla[diis], mineralibus aliisque id genus
5 proventibus ordinariis et extrao[r]dinaris dominis capitularibus fideliter
administret, iuxta exigenti[am] dignitatum, utputa ex possessionibus consu-
etis domino preposito maiori quintam, domino lectori decimam reddentibus,
aliis vero canonicis nullo senii vel alio respectu habito equaliter faciat
10 divisionem de omnibus premissis et idem decanus exnunc vadat et mittat
ad omnes possessiones prefatas committatque incolis earundem, ne deinceps
cuique alteri, uti hactenus, sed sibi tantummodo tanquam decano proventus
provenientes administrent, habebit autem inter alia nunc providere de frugibus,
que in eisdem possessionibus collecte habentibus (fol. 45^v [pag. 94.]) ac muneribus
15 festi natalis Domini nunc venturi, ne intercipientur a privatis personis, uti fieri consueverat.
(2) Nichilominus tamen annuatim, sicut hactenus, constituendi sunt officiales
consueti ad exigendas decimas capituli.
(3) Item ponenda est in capituli ladula una duabus adminus clavibus observata
et in illa reponantur portiones illorum, qui pro tempore privandi erant,
20 qui vocetur nemo, nec reddantur illis clanculum ob favore, sed huiusmodi
proventus retenti cedant pro expensis communibus capituli.
(4) Item ratio exigenda ab officialibus exnunc incipienda est ab anno presenti
videlicet millesimo quingentesimo tricesimo retrogradiendo semper ad
annos preteritos, donec ab omnibus ratio reddatur et qui in termino sub
25 prefixo rationem reddere nollet, cogatur per subtractionem omnium proventuum
suorum.
(5) Item officiales pecunias seu pretium arendi decimarum totiens, quotiens
ab exactione redierint, reponant coram capitulo in consistorio.

¹³⁰⁵ Gyerk birtok (Hont megye).

¹³⁰⁶ Nyék (Esztergom megye) birtok (Györffy II. 302., Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza 432–439.), a megszerzésére lásd a 3.1.1. alfejezetet!

¹³⁰⁷ II. Lajos király 1523. IX. 1-jén a Bakóc Tamás érsek hagyatékából az általa részben az Isten-szülő Szűz Mária-kápolnájára, részben pedig a székeskáptalanra hagyott, de a török elleni harcra elvett készpénzért és javakért cserében Szatmári György érseknek és a székeskáptalannak a Hont megyei Damás várát adta a hozzá tartozó Damás, Szob, Letkés, Helemba és Tölgyes birtokokkal (EFB 45–47).

¹³⁰⁸ Gyarmat birtok (Esztergom megye).

¹³⁰⁹ Baráti birtok (Hont megye).

¹³¹⁰ Damás birtok (Bars megye).

¹³¹¹ Keszi birtok (Hont megye).

¹³¹² Páld birtok (Hont megye).

¹³¹³ Nána birtok (Esztergom megye).

¹³¹⁴ Kistata birtok (Esztergom megye).

- (6) Item domini prepositus maior et lector ac alii, si qui sunt, iuxta antiquam consuetudinem huius ecclesie subeant onera ratione quinte vel decime vel aliter ipsis incumbentia, quia, qui sentit comodum, sentire debet onus comodi, alioquin ex proventibus eorundem ordinentur per capitulum ministri necessarii et consueti, utputa pro domino preposito procurator, qui negotia capituli in sedibus comitatum et alibi tractet, ut dudum consuetum fuerat et peragat, pro domino vero lectore notarius sufficiens, qui litteras quaslibet pro capitulo sub sigillo eiusdem expediens conficiat et si neque hoc modo fortassis rebus capituli satis provisum foret, extunc provideat prelatus, ne ecclesia uti hactenus defectus patiatur. 1
- (7) Item quod proventus omnium molendinorum capituli decanus administret et dividat, qui pro labore suo habeat secundam portionem, expense autem ad reparationem molendini fiant ex communi. 5
- (8) Item omnia vina in bonis capituli ubilibet colligenda distribuantur per decanum inter canonicos. 15
- (fol. 46^r [pag. 95.]) (9) Item misse votive in hac ecclesia Strigoniensi celebrari consuepte presertim quarum proventus extant, reaffirmantur et solito modo celebrentur, alioquin ex proventibus earum missarum prelatus suppleat negligentiam capituli. 20
- (10) Item rectores capellarum et altarium adminus dimidiam partem proventuum eorundem ad ministerium et cultum ipsorum altarium et capellarum expendant. 20
- (11) Item lampades olei extincte in capellis et ubi alias consuetum fuit arde-
re succendantur et in honorem Dei ardeant. 25
- (12) Item munera dominis Strigonium venentibus ex proventibus tribu[ti] et vadi ordinari solita, non prius ordineretur, nisi deductis quartis illorum ad quos eedem pertinent, et eisdem restitutis vel pot[.] ordineretur ex aliis proventibus, ut querele cessent. 25
- (13) Item quoniam nonnulli ex capitulo videntur quasi hostiatim victum quot[tiens] in dedecus capituli, quod non aliunde, quam ex mala dispensatione proventuum suorum accidere creditur, tales per dominum prelatum moneantur paterne, ne elemosinis et premeritis Christi abutantur, neve brevis hora victum multorum dierum absorbeat, vivant instar aliorum canonicorum, qui tantidem reddituum habeant et honestam familiam tenent et vivunt. 30
- (14) Item quamvis iustum et honestum est, ut qui spiritualia seminant, temporalia metant sintque proventus ecclesie ministris eius in hunc fu[erint] instituti, ut ex eis alantur sitque admodum necesse ad recollendum proventuum huiusmodi personas idoneas mittere, ne tamen per absentiam talium divinis cultus negligatur aut diminuatur, neve per diuturnam absentium talium Dei et ministerii eius obliviscantur. Vult et mandat reverendissimus dominus et prelatus noster officialibus ipsis per capitulum ad premissa destinatis, ut in festivitatibus solennioribus hic descriptis ad hanc ecclesiam rede[rint] et divinis intersint officioque vacent, transgressores huius- 40

- 1 modi mandati iusta animadversatione puniendi, nisi urgentissima ac evi-
 dentissima necessitas ipsos excuset.
 (fol. 46^v [pag. 96.]) (15) Item festa solenniora hec sunt, nativitas Domini, cir-
 cumcisio Domini, epiphania Domini, purificatio Marie, dominica palma-
 5 rum, cena Domini cum aliis sequentibus diebus, ressurectio Domini, pent-
 hecostes, corporis Christi, assumptio Marie, omnium sanctorum, duo festa
 Beati Adalberti, dedicatio ecclesie.
 (16) Item placuit etiam, quod successio defuncti ex capitulo aliquam par-
 tem proventuum ipsius defuncti percipiat, alie autem partes ad pias causas
 10 dispenserit, nisi defunctus ere alieno gravaretur vel servitoribus satisfac-
 iendum sit, quo casu successor, aut minus, aut nichil percipiat, per hoc
 tamen constitutionibus statuti ac privilegiis capituli hactenus observatis
 noluerunt derogari.
 fol. 47^r [pag. 97.]

15

XII

**Káptalani rendelkezés a garamszentbenedeki apátsági elöljáró ügyében,
 1576. április 8.**

20

Anno 1576 die 8 Aprilis in convocatione capituli decretum est, ut praefectus
 Sancti Benedicti¹³¹⁵ sit exemptus ab exequutionibus et omnibus aliis oneri-
 bus huius ecclesie.¹³¹⁶

25

XIII

Káptalani rendelkezés a tizedbérletről, 1579. augusztus 4.

- 30 Anno 1579 die 4 Augusti in publica congregatione v(enerabili) capituli dec-
 retum et conclusum est unanimiter, ut quę¹³¹⁷ pecuniae decimales in capitulo
 deponuntur, arendatores ex illis suam secundam portionem non habeant

¹³¹⁵ A garamszentbenedeki apátság javait 1537-ben adta zálogba Jozefich Ferenc zenggi püspök (1521–1549: Egyházi arch. 1440–1526. 135.), utóbb esztergomi olvasókanonok (1538–1540: Esztergomi arch. 35.), az apátság kormányzója (1534–1552 k.) a székeskáptalannak (Kollányi F.: Esztergomi kanonokok 206.). Ferdinánd király pedig 1538. V. 12-én az apátságot és birtokait kárpótlásképpen a székeskáptalannak adományozta (Laczlavik Gy.: Várday Pál 72.).

¹³¹⁶ Az *oneribus* után kihúzva: *sui beneficii ferat pro supportatoribus*.

¹³¹⁷ A *quecunque*-ből javítva.

et maxime ex pecuniis Forgach¹³¹⁸ et aliis ab antiquo in capitulo deponi solitis, ut sunt Sagecum, Krusyth, Rymazombat.¹³¹⁹ 1

XIV 5

Káptalani rendelkezés a (nagyszombati) szeminárium prefektusának fizetéséről, 1588. március 23.

Anno 1588 23 Martii decretum est pleno capitulo, quod in posterum praefectus seminarii pro salario habeat annuatim flo(renos) 25. 10

(fol. 47^v [pag. 98.])

XV 15

Bakóc Tamás bíboros, esztergomi érsek, mint akihez a Szentháromság-oltár kegyurasága tartozik, beleegyezését adja ahhoz, hogy Segesdi Antal esztergomi kanonok, az oltár igazgatója eladja a javadalmához tartozó kevés hasznot adó szőlőt és másikat, jobban jövedelmezőt vegyen helyette, Esztergom vára, 1504. június 7. 20

A kiadás az oklevél eredetije alapján készült – hártván, a szöveg alatt pecséttel: PL, EKM, Acta radicalia 71-2-5. (DF 238311.), ezt átírta az esztergomi káptalan 1504. jún. 21-i oklevelében: Uo. 71-2-11. (DF 238313.) –, a kötetben lévő másolat szó kihagyásait jegyzetben, a szövegvariációját a / jel után tüntettem fel. 25

Nos Thomas miseratione divina tituli Sancti Martini in montibus sacro sancte Romane ecclesie¹³²⁰ presbiter cardinalis Strigoniensis locique eiusdem comes perpetuus, primas Hungarie et Apostolice Sedis legatus natus, summus et secretarius aule regie maiestatis cancellarius¹³²¹ etc. memorie commendamus tenorem presentium significantes, quibus expedit univ- 30
ersis, quod nostri veniens in presentiam venerabilis Iohannes de Kermend decretorum doctor, canonicus annotate ecclesie nostre Strigoniensis¹³²² in

¹³¹⁸ Forgách család.

¹³¹⁹ Rimaszombat város (Kis-Hont megye) és tizedkés (Györffy III. 271., vö. Registrum Strig. 34.).

¹³²⁰ A szó a másolatból hiányzik.

¹³²¹ Bakóc Tamás bíboros, esztergomi érsek és esztergomi örökös ispán, primás, született apostoli követ, királyi fő- és titkoskancellár 1497–1521. (Egyházi arch. 1440–1526. 29.)

¹³²² Körmendi János doct. decr., esztergomi kanonok 1504–1531. (Esztergomi arch. 171.)

1 persona honorabilis magistri Anthonii de Segesd similiter canonici ac rec-
 2 toris altaris Sancte et Individue Trinitatis in porticu eiusdem ecclesie nostre
 3 fundati,¹³²³ cuius collatio et provisio ad nos dinoscitur pertinere, nobis supp-
 4 licans¹³²⁴ exponere et declarare curavit, quod dictum altare Sancti Trinita-
 5 tis habuisset et haberet quandam vineam Balde vocatam in promontorio
 6 Strigoniensi Penzkewthew / Penzkewlthw nuncupato habitam et existen-
 7 tem,¹³²⁵ in et ad usum rectoris eiusdem altaris pro tempore constituti depu-
 8 tatam, que etsi satis ampla esset, tamen quia ad colendum nimis difficilis
 9 et dura foret, adeo videlicet et uno die in ea laborantes sequenti minime vel
 10 difficillime ad eam conduci et haberi possent, difficilis etiam ad eam nedum
 11 cum curru, sed et quis maxime pluviali tempore esset accessus et cum ob id
 12 tum etiam longam et magnam distantiam ac alias rationabiles et legitimas
 13 causas rectori eiusdem altaris minus utilis esset, propterea ipse magister
 14 Anthonius illam pretio meliori, quo posse vendere et alienare ac loco illius
 15 aliam in Kyralkwtha¹³²⁶ propinquiorem et magis utilem emere et comparare
 16 proposuisset et vellet, si noster ad id accederet assensus. Cum autem iusta
 17 petentibus non sit denegandus assensus et nos diligenti scrutinio a viris
 18 prudentibus harum rerum experientiam habentibus didicimus premis-
 19 sa omnia veritate fulciri et pretactam vineam Balde ob causas premissas
 20 rectori pretacto minus utilem esse et aliam in Kyralkwtha existentem et
 21 habitam per eundem magistrum Anthonium in illius recompensam iam
 22 emptam consideratis, respective considerantes multo utiliore et commo-
 23 dosiorem fore, ideo maturo superinde consilio venerabilium fratrum nost-
 24 rorum prepositi et capituli dicte ecclesie nostre Strigoniensis prehabito de
 25 eorundem consilio et assensu venditioni et alienationi pretactis vinee Balde
 26 alteriusque vinee, ut prefertur, in Kyralkwtha habite utilioris in recompen-
 27 sam eiusdem emptioni per dictum magistrum Anthonium facte nostrum
 28 benivolum prebuimus, consensum pariter et assensum, immo tenorem pre-
 29 sentium autoritate, qua fungimur, omni meliori modo via iure, forma et
 30 causa, quibus efficacius possumus, prebemus omnibusque in premissis et
 31 circa ea per eundem magistrum Anthonium factis seu fiendis ad utilitatem
 32 eiusdem rectoris in Dei nomine robur perpetue firmitatis adicientes, in quo-
 33 rum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes
 34 fieri nostrique sigilli impressione fecimus communiri. Datum in arce nostra
 35 Strigoniensi, septima de mensis Iunii, anno Domini millesimo quingente-
 36 simo quarto.¹³²⁷

¹³²³ Segesdi Antal esztergomi kanonok 1493–1505, a Szentháromság-oltár alapítója és igazgatója 1496–1505. (Esztergomi arch. 129.)

¹³²⁴ A szó a másolatból hiányzik.

¹³²⁵ Az esztergomi Pénzköltő nevű hegyen volt Balde nevű szőlő.

¹³²⁶ Királykút nevű szőlőhegy.

¹³²⁷ Az oldal alján a bal alsó sarokban későbbi kézzel: *hec sunt(?)*.

Kiegészítések és javítások

Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543 című kötethez

A fejezet a kötet kéziratának lezárása óta előkerült új adatokat (jellemzően korábban kezdődő vagy később végződő javadalomviselések), kiegészítéseket és javításokat tartalmazza. Először megadom az Esztergomi arch. fejezetcímét és az oldalszámot, illetve feltüntetem, hogy kiegészítésről (kieg.) vagy javításról (jav.) van szó, majd következnek a nevek és adatok a kötet (fejezet) formátumának megfelelően.

OLVASÓKANONOK

33. (kieg., későbbi adat)

Mihály (Kesztölci)

1499. I. 27. e. (ASMo Amb. Ung. b. 3/29)¹³²⁸

ÉNEKLŐKANONOK

40. (kieg., korábbi adat)

Imre (Keresztúri *Cheze*) esztergomi kanonok, aléneklő 1493. VIII. 13. (DF 206337) –
†1497. VII. 17

41. (kieg., új adat)

Balázs (Paksi Imre fia)¹³²⁹

budai prépost (1512–1524)¹³³⁰

1521. XII. 4. (Pozsonyi kápt. hlt., prot. 5. pag. 498.)

¹³²⁸ Taddeo Lardinak Tommaso Fuscóhoz szóló levelében többek között beszámolt arról, hogy az esztergomi olvasókanonok beállt a pálosok közé és javadalmát Turzó Zsigmondra hagyta. Ez valóban így történt, mivel Turzó 1500. II. 3-án már viselte a javadalmát. Mindez lehetővé teszi az 1504-ben feltűnő nosztrai pálos vikárius, Kesztölci Mihály azonosítását a korábbi esztergomi olvasókanonokkal (vö. C. Tóth N.: A kanonoki testület 44.).

¹³²⁹ Valószínűleg 1518 és 1524 között viselte a javadalmát.

¹³³⁰ Egyházi arch. 1440–1526. 75., utóbb, 1525-től győri püspök.

ŐRKANONOK

48. (kieg., korábbi adat)
László (Gosztonyi, Csomafalvi Benedek fia)
1493. VIII. 13. (DF 206337)

ESZTERGOM-SZENTTAMÁSI PRÉPOST

65. (kieg.)
György (Malacz) 1472. XII. 7. (AAV Reg. Suppl. vol. 685, fol. 46r)

BARSÍ FŐESPERES

70. (kieg.)
Rodinus¹³³¹ 1304. IV. 1. (Cameralia I. 3. sz.)¹³³²
73. (kieg.)
Kelemen (Hagymási)¹³³³ 1539. VI. 17. (Pozsonyi kápt. hlt., prot. 5. pag. 163.)

KOMÁROMI FŐESPERES

85. (kieg., későbbi adat)
Mihály 1327/1328. (Anjou XII. 503. sz.)
85. (kieg.)
Gál (Péter fia) 1362–1364
érseki kancellár és a királyi aula jegyzője (1363)¹³³⁴

¹³³¹ Személyére lásd Maléth Á.: A Magyar Királyság és a Szentszék 336/180. sz.

¹³³² Kétséges, hogy elfoglalta volna a javadalmat.

¹³³³ 1543-ban valószínűleg, 1546-ban pedig már biztosan olvasókanonok

¹³³⁴ Anjou XLVII. 154. sz.

NYITRAI FŐESPERES

95. (kieg.)

Dynus

(Dino da Radicofani)¹³³⁵ 1341. IV. 6. (MES III. 408.)¹³³⁶
 genovai (1337–1342), pisai (1342–1348) érsek

SASVÁRI FŐESPERES

101. (jav. és kieg., későbbi adat)

Mihály (Tordasi András fia)¹³³⁷ 1418. IX. 12.
 1427. IV. 13. (ZsO XIV. 389. sz.)

103–104. (kieg., korábbi adat)

Máté (Bósi) 1539. VI. 17. (Pozsonyi kápt. hlt., prot. 5. pag. 163.)
 1543. IV. 17.

SZENT JEROMOS-KÁPOLNA

118. (jav.)

Kesztölci Mihály nem 1496-ig, hanem 1499-ig töltötte be az olvasókanonoki javadalmat, így a kápolna alapításra ennek megfelelően 1483 és 1499 között kerülhetett sor.

SZENT ADALBERT-OLTÁR

121. (kieg., későbbi adat)

Mihály (Erdódi Domokos fia) 1512. IV. 29. (241/8–9)
 kanonok (1507–1519)

KANONOKOK

139. (kieg., korábbi adat)

András (Edelényi / Szepesi Miklós fia) mag. in art. 1412. XI. 18. (ZsO III. 2970. sz.)¹³³⁸

¹³³⁵ Személyére lásd Maléth Á.: A Magyar Királyság és a Szentszék 276/39. sz.

¹³³⁶ A javadalmat valószínűleg nem tudta elfoglalni.

¹³³⁷ ZsO XIV. 389. sz. (a 101. oldal 28. jegyzete ennek fényében javítandó).

¹³³⁸ Kanizsai János esztergomi érsek neki adja a Rozgonyi Simontól elvett javadalmat.

139. (kieg., új adat)

András (Máréi Gunya Miklós fia) 1427. III. 12. – 1430–1439 között váci kanonok volt.¹³³⁹

141. (kieg., új adat)

András (Vári Lőrinc fia) 1525–1528. – 1546. XI. 25-én már volt kanonokként a fogarasi ispotály rektora.¹³⁴⁰

149. (kieg., új adat)

Domokos (Keresztúri András fia)¹³⁴¹ kanonok 1439. IV. 25., V. 31. (DF 209278.), 1440. IV. 14. (DF 241794.)

158. (kieg., új adat)

Illés (Kálmáncsehi) kanonok 1493. VIII. 13. (DF 206337)

174. (kieg., későbbi adat, jav.)

László (*Lothou*, András fia) 1344. – 1359. III. 23. (DL 87346.) – az itt szereplő jegyzetszámok hibásak: 447>450, 448>451, 449>452 javítandó.

174. (jav.)

László kanonok 1347–1361. – Adatai közül törlendő: 1354. I. 5. (Anjou XXXVIII. 3. sz.).

174. (jav. és kieg., új adat)

László (Szügyi András fia) 1350–1364. – Adatai közé felveendő: 1354. I. 5. (Anjou XXXVIII. 3. sz.), 1342 1356. IV. 6. (DL 87314.)

182. (kieg.)

Mihály szepesi olvasókanonok: Tordasi András fia.

182. oldal 554. jegyzetben a „váci” helyett „bácsi” kell.

¹³³⁹ DL 14033., 88148.

¹³⁴⁰ MNL OL F-4 Cista comitatum, Bihar 4-3.

¹³⁴¹ DF 209278.

¹³⁴² Vö. Bakács I.: Hont megye 296.

MÉLTÓSÁGSOROK ÉS EGYÉB KANONOKI LISTÁK

228. (kieg., új adat)

1493. VIII. 13.	DF 206337.	ügyvédvallás
Atyai Miklós kanonok – az ügyvédek között: Kesztlöci Mihály olvasókanonok, Gosztonyi László őrkanonok, Pozsegai Miklós, Kálmáncsehi Illés, Esztergomi Dénes, Pápai András, Keresztúri Imre aléneklő, Garai Antal kanonokok; Miletinci Antal, Ibfalvi Pál, Alsószegeci Benedek, Somogyvári Benedek, Ilsvai János.		
Megjegyzés	egyházi javadalom elfogadása és -foglalása.	

AZ ESZTERGOM-ZÖLDMEZEI
SZENT GYÖRGY-EGYHÁZ TÁRSASKÁPTALANA

KANONOKOK

235. (kieg., későbbi adat)

Gellért (Tapolcai) 1460. IX. 3. (DL 15752.)

KÖZJEGYZŐK

271. (kieg., korábbi adat)

Dereszlényi Albert (István deák fia) esztergomi egyházmegyei apostoli közjegyző 1493. VIII. 13. (DF 206337.)

A felhasznált irodalom és forráskiadványok, valamint a rövidítések jegyzéke

Levéltárak, levéltári állagok rövidítései

- ASMo = Archivio di Stato di Modena.
Amb. Ung. b. = Ambasciatori Ungheria busta.
AAV = Archivio Apostolico Vaticano.
Reg. suppl. = Registra supplicationum.
MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest.
DF = Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
DL = Diplomatikai Levéltár.
OSZKK = Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest. Kézirattár.
Cod. Lat. = Codices Latini.
PL = Prímási Levéltár, Esztergom.
AEV = Archivum ecclesiasticum vetus.
EKM = Esztergomi székesfőkéntalan magánlevéltára.
Pozsonyi kápt. hlt., prot. = Pozsonyi káptalan hiteleshelyi levéltára, protocol-
lum (Hodnoverné miesto Bratislavská kapitula) (SNA).

Adattárak, forráskiadványok, szakirodalmi munkák

- A diplomácia választútján = A diplomácia választútján. 500 éve volt Tatán országgyűlés.*
Szerk. László János. (Annales Tataienses VI.) Tata, 2010.
- Adriányi G.: A római katolikus egyház zsinatai = Adriányi Gábor: A római katolikus egyház zsinatai. A zsinatok meghatározása, fajtái és gyűjteményei. In: *Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században.* (Seria Historiae Diocesis Quinqueecclesiensis X – Pécsi Hit tudományi Főiskola kiadványai 17.) Szerk. Balogh Margit – Varga Szabolcs – Vértesi Lázár. Bp.–Pécs, 2014. 13–25.
- Almási T.: A tárcai kerület = Almási Tibor: A tárcai kerület tizedperének tanúvallomásai 1332-ből. In: *„Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére.* Szerk. Bagi Dániel, Fedeles Tamás, Kiss Gergely. Pécs, 2012. 17–31.
- Anjou = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XV. (1301–1331), XVII. (1333), XIX–XXXVIII. (1335–1354), XL. (1356), XLVI–XLVIII. (1362–1364).* Szerk. Almási Tibor, Blazovich László, Géczy Lajos, B. Halász Éva, Kőfalvi Tamás, Kristó

- Gyula, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Rábai Krisztina, Sebők Ferenc, Teiszler Éva, Tóth Ildikó. Bp.–Szeged, 1990–2019.
- Arcana tabularii* = *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére I–II.* Szerk. Bárány Attila, Dreska Gábor, Szovák Kornél. Debrecen–Budapest, 2014.
- Arch. 1000–1301. = Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301.* (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.) Bp., 2011.
- Arch. 1301–1457. = Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II.* (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) Bp., 1996.
- Arch. 1458–1526. I. = C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók.* (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) Bp., 2016.
- Arch. 1458–1526. II. = C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék.* (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.) Bp., 2017.
- Árva T.: A sohasem volt szepesi prépost = Árvai Tünde: A „sohasem volt” szepesi prépost Garai János veszprémi püspök pályafutása. In: *„Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére.* Szerk. Bagi Dániel, Fedeles Tamás, Kiss Gergely. Pécs, 2012. 33–43.
- Bakács I.: Hont vármegye = Bakács István: *Hont vármegye Mohács előtt.* Bp., 1971.
- Bátori oklt. = *Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540.* Ad edendum praeparaverunt / Közzéteszi Horváth Richárd, Neumann Tibor, C. Tóth Norbert. Szerk. C. Tóth Norbert. (A Nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai 67.) Nyíregyháza, 2011.
- Batthyány I.: *Leges ecclesiasticae = Batthyány Ignác: Leges ecclesiasticae regni Hungariae, et provinciarum adiacentium, III.* Claudiopoli, 1827.
- Beke M.: Monoszló nembeli Lodomér = Beke Margit: Monoszló nembeli Lodomér. In: *Esztergomi érsekek* 128–134.
- Beke M.: Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei = Beke Margit: *Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1616–1637.* (Strigonium Antiquum 3.) Bp., 1994.
- Beke M.: Szécsi Dénes = Beke Margit: Szécsi Dénes. In: *Esztergomi érsekek* 203–208.
- Benkő E.: Székelyek a középkori Magyar Királyságban = Benkő Elek: Székelyek a középkori Magyar Királyságban. In: *Székelyföld története I. A kezdetektől 1562-ig.* Szerk. Benkő Elek, Oborni Teréz. Székelyudvarhely, 2016. 129–347.
- Béres Gy.: A tornai főesperesek = Béres Gyula: A tornai főesperesek 1273–1776. *Egyháztörténeti Szemle* 10. (2009) 32–64.
- Blazovich L.: A tárcafői főesperesség = Blazovich László: A tárcafői főesperesség megszervezése. In: *Egyházak a változó világban.* Szerk. Bárdos István – Beke Margit. Esztergom, 1991. 167–169.

- Bogdándi Zs.: Két váradi hiteleshely = Bogdándi Zsolt: A két váradi hiteleshely a 16. század első felében. In: *Arcana tabularii* I. 31–51.
- Bónis Gy.: Jogtudó értelmiség = Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Bp., 1971.
- Brevia Clementina = Nemes Gábor: *Brevia Clementina. VII. Kelemen pápa magyar vonatkozású brévái (1523–1526)*. (Collectanea Vaticana Hungariae I/12. – Publicationes Archivi Dioecesani Iauriensis. Fontes, studia 23.) Bp.–Róma, 2015.
- Budský, D.: Processus iudiciarius = Dominik Budský: Processus iudiciarius secundum stilum Pragensem Mikuláše Puchníka. Rozbor dochovaných rukopisů. *Studie o rukopisech* 39. (2009) 255–277.
- Bunyitay V.: Szent László király káptalana = Bunyitay Vincze: Szent László király sírjának káptalana Váradon. *Magyar Történelmi Tár* 25. (1879) 180–186.
- Bunyitay V.: Váradi püspökség = Bunyitay Vincze: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig I–IV*. Nagyvárad, 1883.
- Buzás G.: Az esztergomi vár lakótornya = Buzás Gergely: Az esztergomi vár lakótornya. In: *Laudator temporis acti* 152–167.
- CAH = *Chartae Antiquissimae Hungariae ab anno 1001 usque ad annum 1196*. Composuit Georgius Györffy. Bp., 1994.
- Cameralia = *Cameralia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536), I–II*. Feltárta, szerk. és közreadja †Lukcsics József, Tusor Péter, Fedeles Tamás. Szerkesztőtárs: Nemes Gábor. (Collectanea Vaticana Hungariae I/9–10.) Bp.–Róma, 2014.
- CJH III. = *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár, III. 1608–1657. évi törvény-czikkék*. Fordították és jegyzetekkel ellátták Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen, magyarázatokkal és utalásokkal ellátta Márkus Dezső. Bp., 1900.
- Consistorialia = *Consistorialia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)*. Közreadja Tusor Péter és Nemes Gábor. (Collectanea Vaticana Hungariae I/7.) Bp.–Róma, 2011.
- Czaich Á. G.: Regesták II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből = Czaich Á. Gilbert: Regesták a római Dataria-levéltárnak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből. *Történelmi Tár* 1899. 1–17., 235–272.
- Csánki = Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V. Bp., 1890–1913*.
- Csontos J.: Göttingeni kutatások = Vegyes közlemények. Múzeumi Könyvtári tisztviselők búvárlatai 1885-ben. Csontos János göttingeni kutatásai. *Magyar Könyvszemle* 10. (1885) 273–275.
- Dankó J.: Kalendarium = Dankó, Josephus: Kalendarium atque necrologium ab A. D. MCCCCLXX. ad MDXXXIII. In: *Monumenta Vetus Hymnarium ecclesiasticum Hungariae illustrantia*. Bp., 1893.

- Dercsényi D.–Zolnay L.: Esztergom = Dercsényi Dezső – Zolnay László: *Esztergom*. (Magyar Műemlékek) Bp., 1956.
- Détsy M.: Szádvár = Détsy Mihály: Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 8. (1969) 143–186.
- DRH 1301–1457. = *Decreta Regni Hungariae 1301–1457*. Collectionem manuscip-tam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque il-lustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 11.) Bp., 1976.
- DRMH 4. = *Decreta regni mediaevalis Hungariae – The Laws of the Medieval King-dom of Hungary. 1490–1526*. From the manuscript of Ferenc Döry edited and translated by Péter Banyó and Martin Rady with the assistance of János M. Bak, with a Glossary and Index for DRMH 1-5 compiled by Zsolt Hunyadi. (The Laws of Hungary. Series I., Vol. 4.) Idyllwild CA – Bp., 2012.
- EFB = [Knauz Nándor:] *Az esztergomi főkáptalan fekvő s egyéb birtokaira vonatkozó okmányok tára*. Pest, 1871.
- Egyházi arch. 1440–1526. = C. Tóth Norbert: *Magyarország késő középkori főpa-pi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig*. (A Győri Egyházmegyei Le-véltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.) Győr, 2017.
- Engel P.: Genealógia = Engel Pál: Középkori magyar genealógia. In: *Magyar kö-zépkori adattár*. CD-ROM. Arcanum Digitéka, Bp., 2001.
- Engel P.: Kamarahaszna = Engel Pál: *Kamarahaszna-összeírások 1427-ből*. (Új Tör-ténelmi Tár 2.) Bp. 1989.
- Engel P.: Királyitineráriumok = Engel Pál: *Királyitineráriumok 1323–1437*. Kéz-irat.
- Engel P.: Ozorai Pipo = Engel Pál: Ozorai Pipo. In: Engel Pál: *Honor, vár, ispán-ság. Válogatott tanulmányok*. Vál., szerk., a jegyzeteket gondozta Csuko-vits Enikő. (Millenniumi magyar történelem. Historikusok) Bp., 2003. 247–301.
- Engel P.: Térkép = Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. (PC-CD-ROM) Bp., 2001.
- Erdélyi Okmt. = *Erdélyi Okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez / Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvanas illustrantia. I–II. (1023–1339) Re-gesztákban jegyzetekkel közzéteszi Jakó Zsigmond. III. (1340–1359) Re-gesztákban jegyzetekkel közzéteszi Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével Jakó Zsigmond. IV. (1360–1372) Jakó Zsigmond kéz-iratát szerkesztette és kiegészítette Hegyi Géza–W. Kovács András*. Bp., 1997–2014. (A Magyar / Országos Levéltár / Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának / kiadványai II. Forráskiadványok 26., 40., 47. és 53.)

- Erdő P.: A középkori officiális bíraskodás = Erdő Péter: A középkori officiális bíraskodás írott emlékei Lengyelországban és Magyarországon. In: Erdő Péter: *Egyházjog a középkori Magyarországon*. Bp., 2001. 89–99.
- Erdő P.: Az esztergomi szinodális könyv = Erdő Péter: Az esztergomi szinodális könyv. *Magyar Könyvszemle* 109. (1993) 263–278.
- Erdő P.: Az esztergomi zsinat intézménye = Erdő Péter: Az esztergomi zsinat intézménye a történelemben. *Vigilia* 53. (1988) 807–811.
- Erősségénél fogva várépitésre való* = „Erősségénél fogva várépitésre való” *Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 68.) Nyíregyháza, 2011.
- Érszegi G.: Budai János gyűrűspecstje = Érszegi Géza: Budai János esztergomi kanonok gyűrűspecstje. In: *Egy jobb világot hátrahagyni. Tanulmányok Korinek László professzor tiszteletére*. Szerk. Finszter Géza, Kóhalmi László, Végh Zsuzsa. Pécs, 2016. 73–76.
- Érszegi G.: Diplomatikai megfontolások = Érszegi Géza: Diplomatikai megfontolások III. (Kanizsai) János érsek primási kinevezéséről. In: *Metropolis Hungariae* 135–144.
- Érszegi G.: Esperes = Érszegi Géza: Esperes. In: *KMTL* 198–199.
- Érszegi G.: Korai törvényeink = Érszegi Géza: Korai törvényeink hagyományozódása. In: *Államalapítástól egyetemalapításig. Szent István koronázásának 1010, az Óbudai Egyetem alapításának 600. évfordulója alkalmából*. Szerk. Gáti József. Bp., 2012. 243–255.
- Esztergomi arch. = C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543*. (Subsidia ad historiam medii aeui Hungariae inquirendam 9.) Bp., 2019.
- Esztergomi érsekek = Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. Beke Margit. Bp., 2003.
- Fedeles T.: Két 15. századi pécsi prépost = Fedeles Tamás: Két 15. századi pécsi prépost In: *Uő: Püspökök, prépostok, kanonokok. Fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből*. (Capitulum V.) Szeged, 2010. 29–38.
- Fedeles T.: Ördögi sugallattól vezérelve = Fedeles Tamás: Ördögi sugallattól vezérelve. Egy 15. századi gyilkosság nyomában. *Századok* 147. (2013) 433–456.
- Fedeles T.: Pécsi székeskáptalan = Fedeles Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. (Tanulmányok Pécs történetéből 17.) Pécs, 2005.
- Fejér = *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tom. I–XI. Cura et studio Georgii Fejér*. Budae, 1829–1844.
- Fekete Nagy A.: Apród János és családja = Fekete Nagy Antal: Apród János kükkülei főesperes és családja történetéhez. *Turul* 45. (1927) 18–22.
- Fekete Nagy A.: Kükkülei János = Fekete Nagy Antal: Kükkülei János. In: *A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve* 4. (1934) 112–125.

- Fekete Nagy A.: Szepesség = Fekete Nagy Antal: *A Szepesség területi és társadalmi kialakulása*. Bp., 1934.
- FES = *Formularium ecclesiae Strigoniensis*. Edendo operi praefuerunt Petrus card. Erdő, Cornelius Szovák, Petrus Tusor coadiuvantibus Gabriele Sarbak, Theresia Horváth, Adamo Porubszky. (Collectanea Studiorum et Textuum I/4.) Bp., 2018.
- Fógel J.: II. Lajos udvartartása = Fógel József: *II. Lajos udvartartása 1516–1526*. Bp., 1917.
- Fógel J.: II. Ulászló udvartartása = Fógel József: *II. Ulászló udvartartása (1490–1516)*. Bp., 1913.
- Fraknói V.: II. Lajos és udvara = Fraknói Vilmos: *II. Lajos és udvara. Történeti rajz*. Bp., 1878.
- Frankl V.: Adalékok a hazai és külföldi iskolázáshoz = Frankl Vilmos: *Adalékok a hazai és külföldi iskolázás történetéhez a XVI. században*. Bp., 1873.
- Friedberg, Ae.: CIC = *Corpus iuris canonici*. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludovici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidei recognovit et annotatione critica instruxit Aemilius Friedberg, I–II. Graz, 1955–1959.
- Fügedi E.: Az esztergomi érsekség gazdálkodása = Fügedi Erik: *Az esztergomi érsekség gazdálkodása a XV. század végén*. In: *Uő: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*. Bp., 1981. 114–237.
- Gábor Gy.: Adatok a könyvirás történetéhez = Gábor Gyula: *Adatok a középkori magyar könyvirás történetéhez*. *Magyar Könyvszemle* 20. (1912) 302–315.
- Gózszy Z.: Verancsics Antal és a humanista történetírás = Gózszy Zoltán: *Verancsics Antal és a humanista történetírás*. In: *Pécsi Történeti Katedra. Cathedra Historica Universitatis Quinqueecclesiensis*. Szerk. Csabai Zoltán – Dévényi Anna – Fischer Ferenc – Hahner Péter – Kiss Gergely – Vonyó József. Pécs, 2008. 335–348.
- Györffy = Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I–IV. Bp., 1987–1998.
- Győr m. oklt. = Horváth Richárd: *Győr megye hatóságának oklevelei 1318–1525*. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 1.) Győr, 2005.
- Gyulai É.: Turcissare = Gyulai Éva: *Turcissare – Verancsics Antal török-képe*. In: *Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–18. századi Magyarországon*. Szerk. Békés Enikő – Kasza Péter – Lengyel Réka. (Convivia Neolatina Hungarica 1.) Bp., 2015. 91–108.
- Haraszti Szabó P.: Books and their creators = Haraszti Szabó Péter: *Books and their creators from the Medieval Kingdom of Hungary at the University of Prague*. *Studia Historica Nitriensia* 21. (2017) 17–31.
- Haraszti Szabó P.: Prágai egyetemisták = Haraszti Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szőgi László: *Magyarországi diákok a prágai és a krakkói egyetemeken*

- 1348–1525. II. (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 2.) Bp., 2017. 43–76.
- HC = *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi sive summorum pontificum, s. R. e. cardinalium, ecclesiarum antistitum series, ... e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel*. Tom. I–III. Monasterii, 1898–1923.
- Héderváry = *A Héderváry-család oklevéltára I–II*. A M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága megbízásából közlik Radvánszky Béla és Závodszy Levente. Bp., 1909–1922.
- Hegedűs A.: Esztergom rubintként ragyogó temploma = Hegedűs András: Esztergom rubintként ragyogó temploma. A Szent Adalbert-székesegyház történetének egy elfelejtett forrása. *Magyar Sion* ÚF 9. (2015) 132–138.
- Hegedűs A.: V. Miklós = Hegedűs András: V. Miklós. In: *Esztergomi érsekek 175–179*.
- Hegedűs A.: Vásári Miklós = Hegedűs András: Vásári (IV.) Miklós. In: *Esztergomi érsekek 171–175*.
- Hegyi G.: Az erdélyi káptalan archontológiája = Hegyi Géza: Az erdélyi káptalan Árpád- és Anjou-kori archontológiája (1199–1387). *Turul* 92. (2019) 69–94.
- Hervay F. L.: A bencés apátságok = Hervay F. Levente O.Cist: A bencés apátságok, az apátos monostorok és a puszta monostorok története. In: *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Szerk. Takács Imre. Pannonhalma, 2001. 476–547.
- Hlavačková, M.: Medzi kráľovským dvorom a kapitulou = Miriam Hlavačková: Medzi kráľovským dvorom a kapitulou. Bratislavský prepošti v 15. storočí. In: *Kapituly v zemích koruny České a v Uhrách ve středověku*. (Documenta Pragensia Supplementa II) Řídí Václav Ledvinka a Jiří Pešek. Praha, 2011. 217–230.
- HO = *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius, I–VIII*. Kiadják Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly és Véghely Dezső. Győr, Bp., 1865–1891.
- Honoris causa* = „*Honoris causa*.” *Tanulmányok Engel Pál emlékére*. Szerk. Neumann Tibor – Rácz György. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta Mediaevalia* III.) Piliscsaba–Budapest, 2008.
- Horváth I.: Esztergom 1. Vár és város = Horváth István: Esztergom 1. Vár és város. In: *KMTL* 199–201.
- Horváth R.: Adalékok a Szapolyaiak felemelkedéséhez = Horváth Richárd: Adalékok a Szapolyaiak északkelet-magyarországi felemelkedéséhez. In: *Tanulmányok a középkorról*. Szerk. Neumann Tibor. (*Analecta Mediaevalia* I.) Budapest–Piliscsaba, 2001. 99–112.
- Horváth R.: Várak és uraik = Horváth Richárd: Várak és uraik a késő középkori Magyarországon. Vázlat a kutatás néhány lehetőségéről. In: *Honoris causa* 63–104.
- Husztai J.: *Janus Pannonius* = Husztai József: *Janus Pannonius*. Pécs, 1931.

- Itineraria 1382–1438. = Engel Pál – C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1.) Bp., 2005.
- Itineraria 1458–1490. = Horváth Richárd: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)* (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 12. – Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 2.) Bp., 2011.
- Iványi B.: Márkusfalvi = Iványi Béla: A Márkusfalvi Máriássy család levéltára 1243–1803. *Közlemények Szepes vármegye múltjából* 9. (1917) 1–vi és 1–175.
- Jaczkó S.: Várad zsinat = Jaczkó Sándor: *A várad egyház 1524. évi zsinati határozatai*. Bp., 2016.
- Jankovich M.: Buda-környék plébániái = Jankovich Miklós: Buda-környék plébániáinak középkori kialakulása és a királyi kápolnák intézménye. *Budapest Régiségei* 19. (1959) 57–98.
- Juhász A.: A tornai plébánia = Juhász Attila: *A tornai plébánia története*. (Bibliotheca Tornensis 1.) Kassa, 2002.
- Kádas I.: A megyei emberei = Kádas István: *A megyei emberei. A szolgabírói hivatal és viselői Északkelet-Magyarországon (1329–1545)*. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Bp., 2020.
- Karácsonyi J.: Az argyasi püspökség = Karácsonyi János: *Az argyasi (argesi, ardisi) püspökség*. (A Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának felolvasó üléseiből 53) Bp., 1905.
- Karlinszky B.: Veszprémi nagyprépostok = Karlinszky Balázs: A veszprémi nagyprépostok archontológiája, 1079–1543 – Három prépost portréjával. *Turul* 87. (2014) 93–103.
- Katona, S.: Hist. crit. = Katona, Stephanus: *Historia critica regum Hungariae*. Tom. XV. Ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata. Budaë, 1792.
- Kemp M.: Informatio de stipendiis scholasticis = Kemp, Michael: *Informatio de stipendiis scholasticis nunc sub nomine Olahianae foundationis venientibus apud Univers. Vienn. sec. XVI. fundatis*. K. n., 1853. (MS)
- Kiss G.: Bánca nb. István = Kiss Gergely: *Dél-Magyarországtól Itáliáig. Bánca nembeli István (1205 k. – 1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája*. Pécs, 2015.
- Kiss G.: Királyi egyházak = Kiss Gergely: *A királyi egyházak a középkori Magyarországon*. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi) Pécs, 2013.
- KMTL = *Korai magyar történelmi lexikon (9–14. század)*. Főszerkesztő Kristó Gyula, szerk. Engel Pál és Makk Ferenc. Bp., 1994.
- Knauz N.: Krisztustársulat = Knauz Nándor: A Krisztustársulat. *Magyar Sion* 1. (1863) 345–360.
- Kniezsa I.: A tizedjegyzék helynevei = Kniezsa István: Az esztergomi káptalan 1156. évi tizedjegyzékének helységei. *Századok* 73. (1939) 167–187.

- Kollányi F.: A főpapság végrendelkezési joga = Kollányi Ferenc: *A magyar kath. főpapság végrendelkezési jogának története*. Bp., 1896.
- Kollányi F.: A veszprémi püspök királyné-koronázási joga = Kollányi Ferenc: *A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története*. Veszprém, 1901.
- Kollányi F.: Az alsópapság végrendelkezési joga = Kollányi Ferenc: *A magyar kath. alsópapság végrendelkezési joga, ennek története, jelenlegi állapota, és a hagyatékok körül követendő eljárás*. Esztergom, 1890.
- Kollányi F.: Esztergomi kanonokok = Kollányi Ferenc: *Esztergomi kanonokok 1100–1900*. Esztergom, 1900.
- Kollányi F.: Visitatio = Kollányi Ferenc: *Visitatio capituli e. m. Strigoniensis anno 1397*. *Történelmi Tár* 24. (1901) 71–106., 239–272.
- Koppány T.: A kastélyépíttető Ládonyi Demeter és rokonsága = Koppány Tibor: *A kastélyépíttető Ládonyi Demeter és rokonsága. Egy középbirtokos nemesi család pályafutása a 15–16. században*. In: *Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére*. Szerk. Terei György – Kovács Gyöngyi – Domokos György – Miklós Zsuzsa – Mordovin Maxim. Bp., 2011. 101–111.
- Koszta L.: A kalocsai érseki tartomány = Koszta László: *A kalocsai érseki tartomány kialakulása*. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 2.) Pécs, 2013.
- Kovács Z.: Új adalék = Kovács Zoltán: *Új adalék a magyar Szentvér-tisztelethez*. *Vigília* 29. (1964) 574–575.
- Kovács B.: Az egri egyházmegye = Kovács Béla: *Az egri egyházmegye története 1596-ig*. (Az egri főegyházmegye sematizmusa III.) Bp. 1987.
- Kovács I.: Az aradi káptalan előjárói = Kovács István: *Az aradi káptalan előjárói: a prépostok (1135–1526)*. In: *Mesterek és tanítványok 2. Tanulmányok a bölcsész- és társadalomtudományok területéről*. Szerk. Czeferner Dóra – Böhm Gábor – Fedeles Tamás. Pécs, 2018. 147–163.
- Köblös J.: Egyházi középréteg = Köblös József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában*. (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával) (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12.) Bp., 1994.
- Körmendy K.: A Collegium Christi és könyvtára = Körmendy Kinga: *Az esztergomi Collegium Christi és könyvtára a XIV–XVI. században*. *Magyar Könyvszemle* 99. (1983) 1–20.
- Körmendy K.: Annata-per = Körmendy Kinga: *A jogtudó magyar értelmiség és a Curia Romana a 16. század elején*. (Az esztergomi Boldogságos Szűz Mária kápolna és a káptalan uniójának annata-pere). In: *Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéből* 211–223.
- Körmendy K.: Studentes = Körmendy Kinga: *Studentes extra regnum*. *Esztergomi kanonok egyetemjárása és könyvhasználata 1183–1543*. (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézete III. Studia 9.) Bp., 2007.
- Körmendy K.–C. Tóth N.: Collegium Christi = Körmendy Kinga – C. Tóth Norbert: *A Collegium Christi alapítása és tagjainak egyetemi tanul-*

- mányai. Az oklevelek és kéziratok tanúsága. In: *Metropolis Hungariae* 145–165.
- Körmeny T.: A magyarországi premontrei cirkária = Körmeny Tamás: A magyarországi premontrei cirkária az 1241/1242-i tatárjárást követő évtizedekben (az írásos források alapján). *KÚT* 1. (2002) 2–35.
- Körmeny T.: A premontrei rend = Körmeny Tamás: A premontrei rend megtelepedése az Árpád-kori Magyarországon. A rend korai hazai története a kezdetektől az 1235-i *Catalogus Ninivensis*ig. I–II. közlemény. *Turul* 74. (2001) 103–111. és 75. (2002) 45–55.
- Kristó Gy.: Középkori históriák = Kristó Gyula: *Középkori históriák oklevelekben (1002–1410)*. (Szegedi Középkorász Könyvtár 1.) Szeged, 1992.
- Kristó Gy.: Utószó = Kristó Gyula: Utószó. In: *Küküllői János: Lajos király krónikája – Névtelen szerző: Geszta Lajos királyról*. Fordította, az utószót és a jegyzeteket írta Kristó Gyula. (Millenniumi magyar történelem, Források) Bp., 2000.
- Kubinyi A.: A budai vár udvarbírói hivatala = Kubinyi András: A budai vár udvarbírói hivatala (1458–1541). (Kísérlet az országos és a királyi magánjövendelmek szétválasztására) *Levéltári Közlemények* 35. (1964) 67–98.
- Kubinyi A.: A királyi udvar = Kubinyi András: A királyi udvar a késő középkori Magyarországon. In: *Idővel paloták ... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra, Horn Ildikó. Bp., 2005. 13–32.
- Kubinyi A.: A királyi udvar élete = Kubinyi András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: *Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szerk. Koszta László. Szeged, 1995. 309–335.
- Kubinyi A.: A középkori Pápa = Kubinyi András: A középkori Pápa. In: *Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig*. Főszerk. Kubinyi András. Pápa, 1994. 75–124.
- Kubinyi A.: A Szapolyaiak és familiárisaik = Kubinyi András: A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik). In: *Pulicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica*. Tomus XIII. Fasciculus 3. Miskolc, 2008. (2. kiadás) 227–266.
- Kubinyi A.: Szécsi Dénes = Kubinyi András: Szécsi Dénes bíboros prímás. In: Kubinyi András: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. (METEM könyvek 22.) Bp., 1999. 139–146.
- Kubinyi A.: Tárcai János = Kubinyi András: Tárcai János, az utolsó székely ispán. (Genealógiai és prozográfiai tanulmány) *Mediaevalia Transilvanica* 7–8. (2003–2004) 117–138.
- Kuffart H.: Az esztergomi érsek pisetum-jövedelme = Kuffart Hajnalka: Az esztergomi érsek pisetum-jövedelme Battyányi István udvarbíró idején. In: *Veretek, utak, katonák. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Bp., 2018. 93–109.

- Kuffart H.: Esztergomi számadáskönyvek = Kuffart Hajnalka: *Modenában őrzött esztergomi számadáskönyvek és az esztergomi érsekség udvartartása*. Bölcsészdoktori (PhD) értekezés. Budapest–Piliscsaba, 2018.
- Laczlavik Gy.: Várday Pál = Laczlavik György: *Kettős pecsét alatt. Várday Pál esztergomi érsek, királyi helytartó (1483–1549)*. (Sziluett. Korszerű történelmi életrajzok) Pécs–Bp. 2014.
- Lados T.: Megjegyzések a primási joghatósághoz = Lados Tamás: *Megjegyzések az esztergomi érsek primási joghatóságának korai történetéhez*. In: *Micae Mediaevales VII. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Szerk. Farkas Csaba, Ribí András, Veres Kristóf György. Bp., 2018. 103–120.
- Lakatos A.: Verancsics Antal = Lakatos Adél: Verancsics Antal. In: *Esztergomi érsek 261–268*.
- Laudator temporis acti = Laudator temporis acti. Tanulmányok Horváth István 70 éves születésnapjára*. Szerk. Tari Edit, Tóth Endre. Esztergom–Budapest, 2010 (2012).
- Levelestár = Leveles Tár. [Közre adja Frankl Vilmos.] *Magyar Sion* 4. (1866) 126–132.
- Lexikon der Päpste und des Papsttums = *Lexicon der Päpste und des Papsttums*. Red. Bruno Steimer. (Lexikon für Theologie und Kirche kompakt) Freiburg, Basel, Wien, 2001.
- Lővei P.: Bíbor Esztergom = Lővei Pál: *Bíbor Esztergom – A Szent Adalbert-székesegyház, a Bakócz-kápolna és a királyi/érseki palota vörös márványa*. In: *Metropolis Hungariae* 96–106.
- Lukcsics = *Diplomata pontificum saec. XV. / XV. századi pápák oklevelei I–II*. Kiadja Lukcsics Pál. Közrebocsátja a Római Magyar Történelmi Intézet. (Monumenta Hungariae Italica / Olaszországi Magyar Oklevéltár) Bp., 1931–1938.
- Madas E.: Írás, könyv = Madas Edit: *Írás, könyv és könyvhasználat a középkori Magyarországon, 1000–1526*. In: Madas Edit – Monok István: *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig*. Balassi Kiadó, é.n. 11–83.
- Magyar K.: *A középkori Segesd* = Magyar Kálmán: *A középkori Segesd város és megye története, régészeti kutatása. (Egy királynéi központ a X–XVIII. században)* (Somogyi Almanach 45–49.) Kaposvár, 1988.
- Maléth Á.: *A Magyar Királyság és a Szentszék* = Maléth Ágnes: *A Magyar Királyság és a Szentszék kapcsolata I. Károly korában (1301–1342)* (DeLegat-Online Könyvek 2.) Pécs, 2020.
- Mályusz E.: *A magyar rendi állam* = Mályusz Elemér: *A magyar rendi állam Hunyadi korában. Századok* 91. (1957) 46–123., 529–602.
- Mályusz E.: *Egyházi társadalom* = Mályusz Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Bp., 2007. (2. kiadás)
- Mályusz E.: *Zsigmond király uralma* = Mályusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Bp., 1984.

- Mansi = Joannes Dominicus Mansi: *Sacrorum conciliorum nova, et amplissima collectio*. Tom. XXII. Ab anno MCLXVI. usque ad ann. MCCXXV. Venetiis, 1778.
- MES = *Monumenta ecclesiae Strigoniensis, I–III*. Collegit et edidit Ferdinandus Knauz, Ludovicus Crescens Dedek. Strigonii, 1874–1924. – IV. Ad edendum praeparaverunt Gabriel Dreska, Geysa Érszegi, Andreas Hegedűs, Tiburcius Neumann, Cornelius Szovák, Stephanus Tringli. Strigonii–Budapestini, 1999.
- Mészáros I.: A középkori Collegium Christi = Mészáros István: Az esztergomi középkori Collegium Christi. *Századok* 118. (1984) 342–360.
- Mészáros O.: Visegrád = Mészáros Orsolya: *A késő középkori Visegrád város története és helyrajza*. Visegrád, 2009.
- Metropolis Hungariae = Metropolis Hungariae*. Szerk. Hegedűs András. (Strigonium antiquum VIII.) Esztergom, 2017.
- Mezey L.: Az esztergomi érsekség = Mezey László: Az esztergomi érsekség primáciává fejlődése (1000–1452). *Vigilia* 41. (1976) 368–374.
- Mező A.: Patrociniumok = Mező András: *Patrociniumok a középkori Magyarországon*. (METEM Könyvek 40.) Bp., 2003.
- Mon. Rom. Vespr. = *Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára, I–IV*. Közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet. Bp., 1896–1908.
- Mon. Vat. = *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*. – I/1. *Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. 1281–1375*. – I/3–4. *Bullae Bonifacii IX. P. M. 1389–1396, 1396–1404*. – I/5. *Liber confraternitatis Sancti spiritus de Urbe, 1446–1523*. Bp., 2000. (Reprint.)
- Mon. Vat. Slov. = *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I. Rationes collectarum pontificorum in annis 1332–1337*. Ad edendum praeparavit Vincentius Sedlák. Trnavae–Romae, 2008. – *Tomus IV. Camera apostolica 1. (Libri formatarum 1425–1524)* Ad edendum praeparavit Vladimír Rábik. Trnavae–Romae, 2014.
- MRT 5. = Komárom megye régészeti topográfiája. Szerk. Torma István. In: *Magyarország régészeti topográfiája 5*. Főszerk. Gerevich László. Bp., 1979.
- Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban = Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban*. Szerk. Zsoldos Attila. (Tanulmányok Biharország történetéről 5.) Nagyvárad, 2018.
- Nemes G.: Magyarország kapcsolatai = Nemes Gábor: Magyarország kapcsolatai az Apostoli Szentszékkal (1523–1526). *Századok* 149. (2015) 479–506.
- Nemes G.: Pietro Isvalies bíboros = Nemes Gábor: Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspök. In: *Folyamatosság és változás. Egyházszervezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16–17. században*. Szerk. Karlinszky Balázs – Varga Tibor László. (A veszprémi egyházmegye múltjából 32.) Veszprém, 2018. 9–46.
- Neumann T.: A királyi városok adózása = Neumann Tibor: „Minden időkből kényelmes urak kívánunk lenni” A királyi városok adóztatása a 15.

- század végén. In: *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról.* (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Szerk. Kádas István és Weisz Boglárka. Bp., 2017. 13–106.
- Neumann T.: A Korlátköviék = Neumann Tibor: *A Korlátköviék. Egy előkelő család története és politikai szereplése a 15–16. században.* (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 5.) Győr, 2007.
- Neumann T.: A tatai vár és urai = Neumann Tibor: *A tatai vár és urai a Jagelló-korban.* In: *A diplomácia válaszfútján* 66–92.
- Nógrády Á.: Sáros megye egyházas települései = Nógrády Árpád: *Sáros megye egyházas települései a 14. század elején.* In: *Arcana tabularii* I. 415–428.
- Oborni T.: Kora újkori latin nyelvű forrásszövegek = Oborni Teréz: *A kora újkori latin nyelvű forrásszövegek kiadásáról.* *Fons* 7. (2000) 67–75.
- Oláh P. R.–Tusor P.: Lippay testamentuma = Oláh P. Róbert – Tusor Péter: *Lippay György esztergomi érsek testamentuma (1665).* In: *Lymbus. Magyarástudományi Forrásközlemények* 2019. 329–348.
- Ortvay T.: Magyarország egyházi földleírása = Ortvay Tivadar: *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve, I–II.* Bp., 1891–1892.
- Oszvald A.: Adatok a premontreiekhez = Oszvald Arisztid: *Adatok a magyarországi premontreiek Árpád-kori történetéhez.* *Művészettörténeti Értesítő* 6. (1957) 231–254.
- Óváry = *A Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottságának oklevél-másolatai.* Ismereteti Óváry Lipót. I. füzet. Bp., 1890.
- Pannonhalmi konv. oklt. = Dreska Gábor: *A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára. Monumenta credibilia conventus de monte Pannoniae I–III.* (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Publikationen des Diözesenarchiv von Raab – Források, feldolgozások. Quellen, Studien 6., 8., 10.) Győr, 2007–2010.
- Perényi oklt. = *A Perényi család levéltára 1222–1526.* Közzéteszi Tringli István. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 44.) Bp., 2008.
- Pirhalla M.: A szepesi prépostság = Pirhalla Márton: *A szepesi prépostság vázlatos története.* Lőcse, 1899.
- Pór A.: Szentistváni prépostság = Pór Antal: *Az Esztergam-várbéli Szent István első vértanúról nevezett prépostság története.* Bp., 1909.
- Préposti arch. 1387–1437. = C. Tóth Norbert: *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437.* (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 4.) Bp., 2013.
- Prokopp M.: III. Béla király esztergomi palotakápolnája = Prokopp Mária: *III. Béla király esztergomi palotakápolnájának festészeti díszje.* In: *Laudator temporis acti* 187–205.
- Rábik, V.: Trnavské príjmy = Vladimír Rábik: *Trnavské príjmy Ostrihomskej kapituly v stredoveku.* In: *Trnava 1211–2011. Historické štúdie k starším*

- dejinám mesta*. Vladimír Rábik a kol. (Bibliotheca Historica Tyrnaviensis) Krakov, 2011. 25–166.
- Rác Gy.: Egy főnemesi család eredete = Rác György: Egy főnemesi család eredete és „pályakezdeése”: A Batthyányak az Anjou- és Zsigmond-korban. In: *Honoris causa* 301–351.
- Rác Gy.: Magisztrátus-jog = Rác György: A magyarországi káptalanok és monostorok magisztrátus-joga a 13–14. században. *Századok* 134. (2000) 147–210.
- Raguzai oklt. = *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*. *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*. A raguzai állami, a bécsi cs. és kir. titkos és egyéb levéltárakban levő okiratokból összeállította Gelcich József. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Thalóczy Lajos. Bp., 1887.
- Reg. Arp. = *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II. Szerk. Szentpétery Imre – Borsa Iván. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 9., 13.) Bp., 1923–1987.
- Registrum proventuum = *Neumann Tibor: Registrum proventuum regni Hungariae / A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak) Bp., 2019.
- Registrum Strig. = *Registrum capituli cathedralis ecclesiae Strigoniensis*. Az esztergomi székeskáptalan jegyzőkönyve (1500–1502, 1507–1527). Ed. László Solymosi. Bp., 2002.
- F. Romhányi: Kolostorok és társaskáptalanok = F. Romhányi Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*. Bp., 2008.
- Solymosi L.: Az egri káptalan statútuma = Solymosi László: Az egri káptalan dékánválasztási statútumai a XV. századból. *Levéltári Közlemények* 63. (1992) 137–156.
- Solymosi L.: Az esztergomi egyházmegye ünneplajstroma = Solymosi László: Az esztergomi egyházmegye legrégibb ünneplajstroma. (Szent Adalbert, Szórad–András és Benedek tisztelete az erdélyi szászoknál.) In: *R. Várkonyi Ágnes: Emlékkönyv születésének 70. évfordulója ünnepére*. Szerk. Tusor Péter. Bp., 1998. 88–95.
- Solymosi L.: Az esztergomi érsek koronázó joga = Solymosi László: Az esztergomi érsek koronázó joga a középkorban. In: *Ius coronandi. Koronázási emlékek az Esztergom–Budapesti Főegyházmegye gyűjteményeiből*. Szerk. Hegedűs András. Esztergom, 2012. 5–14.
- Solymosi L.: Az esztergomi Kanizsai-kápolna = Solymosi László: Az esztergomi Kanizsai-kápolna számadása (1496–1500). *Történeti Tanulmányok XI. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa*. Debrecen, 2003. 7–22.
- Solymosi L.: Az esztergomi káptalan 14. századi pecsétnyomója = Solymosi László: Az esztergomi káptalan 14. századi pecsétnyomója. In: *Em-*

- lékkönyv* *Gunst Péter 70. születésnapjára*. Szerk. ifj. Barta János és Pallai László. Debrecen, 2004. 19–31.
- Solymosi L.: Az esztergomi káptalan Árpád-kori pecsétje = Solymosi László: Az esztergomi káptalan Árpád-kori pecsétje. *Történeti tanulmányok XII. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa*. Debrecen, 2004. 7–24.
- Solymosi L.: Az esztergomi őrkanonok oklevelei = Solymosi László: Az esztergomi őrkanonok 13–14. századi okleveleinek leltára 1421-ből. In: *Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Almási Tibor, Draskóczy István, Jancsó Éva. (Studia professoris – Professor studiorum) Bp., 2005. 285–296.
- Solymosi L.: Könyvhasználat a középkor végén = Solymosi László: Könyvhasználat a középkor végén (Könyvkölcsönzés a veszprémi székesegyházi könyvtárban). In: *Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéből* 13–74.
- Somogyi Sz.: A brassói dékánóság = Somogyi Szilvia: A brassói dékánóság plébánosai és plébániahálózatának jellegzetességei a 15. században. In: *Ezerarcú Erdély. Politika, társadalom, kultúra*. Szerk. Tóth Áron, K. Markaly Aranka, Koloh Gábor, Horváth Illés. (Studia Historica Transylvaniensia 2.) Kolozsvár, 2019. 35–75.
- Somogyi Sz.: Az esztergomi szinodális könyvről = Somogyi Szilvia: Az esztergomi szinodális könyvről: új források, redakciók és szövegtöbbletek nyomában. Előtanulmány egy disszertációfejezethez. *Magyar Könyvszemle* 135. (2019) 1–17.
- Spekner E.: Hogyan lett Buda főváros = Spekner Enikő: *Hogyan lett Buda a középkori Magyarország fővárosa? A budai királyi székhely története a 12. század végétől a 14. század közepéig*. (Monumenta Historica Budapestinensia XVII.) Bp., 2015.
- Sroka, St. A.: I. Ulászló itineráriuma = Stanisław A. Sroka: I. Ulászló itineráriuma (1440–1444). In: *Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kosuth nominatae. Series Historica 48. Történeti Tanulmányok IV. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa*. Debrecen, 1995. 21–48.
- Sroka, St. A.–Zawitkowska, W.: Itinerarium króla Władysława = Stanisław A. Sroka – Wioletta Zawitkowska: *Itinerarium króla Władysława III, 1434–1444*. (Itineraria Jagiellonów Tom. IV) Warszawa, 2017.
- Süttő Sz.: Anjou-Magyarország alkonya = Süttő Szilárd: *Anjou-Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával I–II*. (Belvedere–monográfiák 2.) Szeged 2003.
- Szabó J.: Napló = Szabó József: Egy XVI. századi napló. *Magyar Sion* 2. (1864) 305–309.
- Szabó I.: Ugocsa megye = Szabó István: *Ugocsa megye*. (Magyarság és Nemzetiség. Tanulmányok a magyar népiségtörténet köréből I/1.) Bp., 1937.

- Szapolyai oklt. = *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458–1526)*. Közreadja Neumann Tibor. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak) Bp., 2012.
- Szende L.: Telegdi Csanád = Szende László: Telegdi Csanád. In: *Esztergomi érsekek* 161–171.
- Szentirmai, A.: Die ungarische Diözesansynode = Szentirmai, Alexander: Die ungarische Diözesansynode im Spätmittelalter. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung* 47. (1961) 266–292.
- Szentirmai, A.: The Primate of Hungary = Szentirmai, Alexander: The Primate of Hungary. *The Jurist* 21. (1967) 27–46.
- Szentirmai S.: Egyházmegyei zsinatok = Szentirmai Sándor: A magyar egyházmegyei zsinatok a késő középkorban. In: *Válogatott kánonjogtörténeti tanulmányok* 123–144.
- Szentirmai S.: Magyarország prímása = Szentirmai Sándor: Magyarország prímása. In: *Válogatott kánonjogtörténeti tanulmányok* 52–67.
- Szovák K.: Korreferátum = Szovák Kornél: Korreferátum Tringli István előadásához. *Fons* 7. (2000) 41–47.
- Szovák K.: Jogalkotás és krónikaszerkesztés = Szovák Kornél: Jogalkotás és krónikaszerkesztés a 14. századi Váradon. In: *Nagyváradi és Bihar a Zsigmond-korban* 129–158.
- Szögi L.: Budai, pesti, óbudai és budapesti diákok = Szögi László: *Budai, pesti, óbudai és budapesti diákok egyetemjárása II. 1256–1525 és 1867–1919*. (Budapest történetének forrásai.) Bp., 2012.
- Szócs T.: Nádori intézmény = Szócs Tibor: *A nádori intézmény története 1000–1342*. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 5.) Bp., 2014.
- Szűcs J.: Sárospatak kezdetei = Szűcs Jenő: Sárospatak kezdetei és a pataki erdőuraldom. *Történelmi Szemle* 35. (1993) 1–57.
- Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéből = Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéből. Kéziratos kódexek, zsinatok, középkori műfajok*. Szerk. Erdő Péter. (Bibliotheca Instituti postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III. Studia 3.) Bp., 2002.
- Teleki = Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon. X–XII. Pest, 1853–1857*.
- Temesváry J.: Erdélyi püspökök = Temesváry János: *Erdély középkori püspökei*. Cluj–Kolozsvár, 1922.
- Theiner = *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner*. Tom. I–II. Romae, 1859–1860.
- Thoroczkay G.: A dömösi prépostság = Thoroczkay Gábor: A dömösi prépostság története alapításától I. Károly uralkodásának végéig. *Fons* 19. (2012) 409–433.

- Thoroczkay G.: A titeli prépostság = Thoroczkay Gábor: A Szent Bölcsesség egyháza. A titeli társaskáptalan története a kezdetektől a XIV. század közepéig. *Fons* 21. (2014) 331–350.
- Thoroczkay G.: A szebeni prépostság = Thoroczkay Gábor: A szebeni prépostság történetének főbb kérdései a XIV. század közepéig. *Fons* 19. (2012) 37–55.
- Tolna vm. okl. = Szakály Ferenc: *Ami Tolna vármegye középkori okleveleiből megmaradt (1314–1525)*. Szekszárd, 1998.
- Tóth K.: Egyházlátogatás az esztergomi főegyházmegyében = Tóth Krisztina: Egyházlátogatás az esztergomi főegyházmegyében a 16–17. században. *Egyháztörténeti Szemle* 1. (2000) 1:65–73.
- Tóth K.: Esztergom megye egyházai = Tóth Krisztina: Esztergom megye egyházai a 14. században. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 28. (2016) 21–38.
- Tóth K.: Esztergom megye történeti földrajza = Tóth Krisztina: *Esztergom megye történeti földrajza a késő középkorban*. Bp., 2020.
- Tóth K.: Szécsi Dénes építkezései = Tóth Krisztina: Szécsi Dénes érsek építkezései Esztergomban. *Fons* 24. (2018) 125–151.
- C. Tóth N.: A főpapi székek betöltése = C. Tóth Norbert: A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt. *Gazdaság és Társadalom* 4. (2012) Különszám, 102–118.
- C. Tóth N.: A kanonoki testület = C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században I. rész. A kanonoki testület és az egyetemjárás*. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 7.) Bp., 2015.
- C. Tóth N.: A király helyettesítése = C. Tóth Norbert: A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején. Az ország ügyeinek intézői 1413–1419 között. In: *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris” Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Szerk. Bárány Attila, Pósnán László. Debrecen, 2014. 289–313.
- C. Tóth N.: A sasadi tizedper = C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században II. A sasadi tizedper 1452–1465 közötti „krónikája”*. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 8.) Bp., 2015.
- C. Tóth N.: A tornai főesperesség = C. Tóth Norbert: A tornai főesperesség kialakulása és egyházi jogi hovatartozása. *Egyháztörténeti Szemle* 20. (2019) 4:11–24.
- C. Tóth N.: A váradi eskü = C. Tóth Norbert: A váradi eskü. Mikor és miért éppen ott? In: *Nagyvárads és Bihar a Zsigmond-korban* 55–84.
- C. Tóth N.: A világi igazgatás a Zsigmond-korban = C. Tóth Norbert: A világi igazgatás Magyarországon a Zsigmond-korban, különös tekintettel Veszprém megyére. In: *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a Veszprémi Püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Szerk. Hermann István és Karlinszky Balázs. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. – A veszprémi egyházmegye múltjából 22.) Veszprém, 2010. 319–344.

- C. Tóth N.: Az 1501. évi tolnai ogy. = C. Tóth Norbert: Az 1501. évi tolnai országgyűlés (Adatok a királyi adminisztráció működéséhez.) *Századok* 143. (2009) 1455–1481.
- C. Tóth N.: Az esztergomi szék üresedése = C. Tóth Norbert: Az esztergomi érseki szék üresedése 1418–1423 között. *Századok* 137. (2003) 885–896.
- C. Tóth N.: Az út Tataíig = C. Tóth Norbert: Az út Tataíig. Országgyűlések 1510-ben. In: *A diplomácia válaszfútján* 9–28.
- C. Tóth N.: Bakóc Tamás kölcsönei = C. Tóth Norbert: Bakóc Tamás kölcsönei a királynak. In: *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére*. Szerk. Kincses Katalin Mária. Bp., 2018. 81–91.
- C. Tóth N.: Dorogházi László = C. Tóth Norbert: Dorogházi László ítélfőmester pályaképe. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae Acta Historica* 138. (2015) 95–108.
- C. Tóth N.: Egri káptalan = C. Tóth Norbert: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526. *Turul* 88. (2015) 2:48–71.
- C. Tóth N.: Egy főúri udvar = C. Tóth Norbert: Egy főúri udvar a késő középkori Magyarországon: az ecsedi Bátoriak. *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 59. (2017) 113–134.
- C. Tóth N.: Erdődi Bakóc rokonság = C. Tóth Norbert: Erdődi Bakóc Tamás érsek rokonsága. (Rekonstrukciós kísérlet) *Turul* 91. (2018) 1:8–30.
- C. Tóth N.: Hiteleshely és királyi különös jelenlét = C. Tóth Norbert: Hiteleshely és a királyi különös jelenlét. *Századok* 135. (2001) 409–428.
- C. Tóth N.: Jakab várnagy = C. Tóth Norbert: Jakab várnagy (+1420). *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae Acta Historica* 127. (2007) 71–84.
- C. Tóth N.: Járások = C. Tóth Norbert: Lehetőségek és feladatok a középkori járáások kutatásában. *Századok* 141. (2007) 391–470.
- C. Tóth N.: Luxemburgi Zsigmond = C. Tóth Norbert: *Luxemburgi Zsigmond uralkodása, 1387–1437*. (Magyarország története 6.) Bp., 2009.
- C. Tóth N.: Mária királyné és udvara = C. Tóth Norbert: Mária királyné és udvara. In: *Nagyvárads és Bihar az Anjou-korban* 183–258.
- C. Tóth N.: Szász vajda utódai = C. Tóth Norbert: Szász vajda utódainak felemelkedése és bukása. A család vázlatos története 1365–1424 között. In: *A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. sz.)* Szerk. Hegyi Géza – W. Kovács András. (Erdélyi Tudományos Füzetek 277.) Kolozsvár, 2012. 135–166.
- C. Tóth N.: Szentistváni vizitáció = C. Tóth Norbert: Az esztergom-szentistváni prépostság második vizitációja. *Egyháztörténeti Szemle* 15. (2014) 3–23.
- C. Tóth N.: Szilágyi Erzsébet udvara = C. Tóth Norbert: Szilágyi Erzsébet „udvara”. In: *Máróány, tárház, adomány. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések) Bp., 2019. 51–114.

- C. Tóth N.: Tisztségviselők itineráriuma = C. Tóth Norbert: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma I. (Uralkodásának elejétől az 1420-as évekig) *Századok* 138. (2004) 465–494.
- C. Tóth N.: Váci székeskáptalan = C. Tóth Norbert: A váci székeskáptalan archontológiája 1378–1526. In: *Studia Comitatusensis*, Új folyam 2. – *A Feren-czy Múzeumi Centrum Évkönyve 2015*. Szerk. Tyekvicska Árpád. Szentendre, 2016. 7–33.
- C. Tóth N.: Vas megyei adókerülők = C. Tóth Norbert: Vas megye 1427. évi „adókerülői” és a kamarahaszna adminisztrációja. *Vasi Szemle* 64. (2010) 670–684.
- C. Tóth N.–Lakatos B.–Mikó G.: Pozsonyi vizsály = C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Mikó Gábor: *A pozsonyi prépost és a káptalan vizsálya (1421–1425). A szentszéki bíráskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején*. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 3.) Bp., 2014.
- Török J.: Magyarország prímása = Török János: *Magyarország prímása. Közjogi és történeti vázlat*. I–II. Pest, 1859.
- Tringli I.: Középkori oklevelek = Tringli István: Középkori oklevelek kiadásának problémái. *Fons* 7. (2000) 7–40.
- Tringli I.: Sátoraljaújhely = *Magyar Várostörténeti Atlasz. Hungarian Atlas of Historic Towns*. 2. *Sátoraljaújhely*. Írta és összeáll. Tringli István. Bp., 2011.
- Tringli I.: Sátoraljaújhely egyházai = Tringli István: Sátoraljaújhely egyházai a reformáció előtt. In: *Erősségénél fogva várépítésre való 377–396*.
- Tusor P.: Purpura Pannonica = Tusor Péter: *Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” kialakulásának előzményei a 17. században*. (Collectanea Vaticana Hungariae I/3.) Bp.–Róma, 2005.
- UGDS = *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Bd. I–VII. Von Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Konrad G. Gündisch, Gernot Nussbächer. Hermannstadt, 1892–1991.
- Ugocsa m. oklt. = C. Tóth Norbert: *Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290–1526)*. Bp., 2006.
- Vajk Á.: Kanizsai János = Vajk Ádám: Kanizsai III. János. In: *Esztergomi érsekek 196–200*.
- Válogatott kánonjogtörténeti tanulmányok* = Szentirmai Sándor: *A középkori magyar egyház. Válogatott kánonjogtörténeti tanulmányok*. Az előszót írta Erdő Péter. A tanulmányokat magyarra fordította Báling Péter, Buják Gábor, Lados Tamás, Thoroczkay Gábor. Szerk. Thoroczkay Gábor. (Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései 2.) Pécs, 2021.
- Végh A.: Buda = *Magyar Várostörténeti Atlasz. Hungarian Atlas of Historic Towns*. 4. *Buda*. I. kötet, 1686-ig. Írta és összeáll. Végh András. Bp., 2015.
- Végh A.: Buda helyrajza = Végh András: *Buda város középkori helyrajza, I–II*. (Monumenta Historica Budapestinensia XV–XVI.) Bp., 2006–2008.

- VO = *Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárból (1002–1523)*. Gutheil Jenő kéziratát kiadásra előkészítette Kredics László. (A veszprémi egyházmegye múltjából 18.) Veszprém, 2007.
- Vukov K.: Az esztergomi várkapolna = Vukov Konstantin: Az esztergomi várkapolna feltárása és építészeti jelentősége. In: Prokopp Mária – Vukov Konstantin – Wierdl Zsuzsanna: *A feltárástól az újjászületésig. Az esztergomi királyi várkapolna története*. Szerk. F. Romhányi Beatrix. Esztergom, 2014. 31–63.
- Weisz B.: Az Árpád-kori harmincadvám = Weisz Boglárka: Az Árpád-kori harmincadvám. In: *Erősségénél fogva várépítésre való 267–277*.
- Weisz B.: Királyketteje és az ispán harmada = Weisz Boglárka: *A királyketteje és az ispán harmada. Váмок és vámszedés Magyarországon a középkor első felében*. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) Bp., 2013.
- Weisz B.: Vásárok és lerakatok = Weisz Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Bp., 2012.
- Windecke = *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*. Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Skorka Renáta. (Historia Könyvtár. Elbeszélő források 1.) Bp., 2008.
- Zichy oklt. = *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeö. A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára, I–XII*. Szerk. Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső, Kammerer Ernő, Döry Ferenc és Lukcsics Pál. Bp., 1871–1931.
- Zolnay L.: Érseki paloták = Zolnay László: Esztergomi érsekek palotái a középkorban. In: *Művészettörténeti Tanulmányok*. Szerk. Dávid Katalin és Németh Lajos. (Művészettörténeti Dokumentációs Központ Évkönyve 1959–1960.) Bp., 1961.
- ZsO = *Zsigmondkori oklevéltár. I–XIV. (1387–1427)* Összeállította Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Lakatos Bálint, Mikó Gábor. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52., 55. és 59.) Bp., 1951–2020.
- Zsoldos A.: Az Árpádok és asszonyaik = Zsoldos Attila: *Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.) Bp., 2005.

The Cathedral Chapter of Esztergom in the Fifteenth Century. IIIrd Part

The so-called 1397 canonical visitation register of the cathedral chapter of Esztergom

This book is the third (in fact, for reasons to be set out below, the fourth) volume of the series dealing with the fifteenth-century personnel of the cathedral chapter of Esztergom. In the first volume, building on the evidence of five letters of attorney issued between 1453 and 1460, in the course of the litigation over the tithes of Sasad, I examined the numbers of the chapter, the ranking order of the canons, and their office-holding. In the second part of the volume I presented individual careers, or „parallel biographies” based on the information provided by the research that was necessary to distinguish between canons bearing the same name who held office in the chapter of Esztergom or elsewhere.¹³⁴³

In the second volume, I have explored the litigation over the Sasad tithes mentioned above, as well as the extraordinary activities of some of the canons already known from the first volume. In the middle of the 1430s, a lawsuit started between the cathedral chapter and the monastery of Pécsvárad on account of the possession of the tithes due from the vines located in the vill of Nevegy, under the jurisdiction of the parish of Sasad. The archives of the plaintiff, the cathedral chapter of Esztergom, have preserved almost completely the sources connected to the case. One of them is a copybook-like register, which presents the decade-long history of the suit from the perspective of the chapter, detailing the activities and expenses of its members who functioned as attorneys between 1452 and 1464. This register is published and analysed in the second volume, which mainly concentrates on the political and church historical aspects of the topic.¹³⁴⁴

The unnumbered volume which appeared as third in the series, contains the list of the members of the cathedral chapter (today arch-chapter) and three collegiate chapters that functioned at Esztergom, as well as the names of the persons who constituted the holy see of Esztergom and the dates between which they were active. For even a brief investigation of the so-called 1397 register of the canonical visitation of the cathedral chapter of Esztergom has

¹³⁴³ C. Tóth N.: A kanonoki testület.

¹³⁴⁴ C. Tóth N.: Sasadi tizedper.

made it obvious that neither the date of its making can be established nor its analysis carried out without resort to the archontology of the chapter itself. As everyone else, I have turned for information to the volume containing the list and dates of office-holding of the Esztergom chapter, which owes its final form to Ferenc Kollányi.¹³⁴⁵ Yet it soon became obvious that the work offered no practical help, precisely because one of its main sources had been the canonical visitation itself. Consequently, the only way of constructing a solid basis for the analysis of the register was to elaborate the archontology of the chapter from scratch. The starting date was the first mention of a local canon, while the closing date was the occupation of Esztergom by the Ottomans in 1543. The list of dignitaries, office- and prebend-holders as presented in the archontology is based on the public and private charters from the archives of the Esztergom chapter still preserved at Esztergom, as well as the published charter collections from the period investigated, using and checking the evidence contained in the work of Kollányi.¹³⁴⁶

The third (chronologically fourth) and last volume of the series offers the edition and analysis of the so-called 1397 register of the canonical visitation (*canonica visitatio*) of the Esztergom cathedral chapter. In the first part (*Studies*) I undertake an in-depth investigation of the date and method when and how the work was compiled, based on the previous volumes and further sources. I also explore the extent to which its contents correspond to the picture emerging from the other sources. The register copied in the second half of the fifteenth century, which includes both the 1397 canonical visitation and the statutes of the chapter, is one of the most valuable sources of medieval Hungarian ecclesiastical history. This little book fits surprisingly well another register, one from the first quarter of the sixteenth century, which contains the minutes of the chapter sessions and sheds light on the economic activities of the Esztergom chapter.¹³⁴⁷ The altogether 49 questions of the *canonica visitatio* cover a multitude of topics, relating among other things to the foundation, the sustenance of the canons and prebendaries, the rights and obligations of the archbishop and the chapter, the dignitaries and prebends of the chapter, that is, practically all the aspects of the life of the church of Esztergom. Many of these, especially the ones connected to the working of the chapter, were already exploited by Kollányi,¹³⁴⁸ and since then the greatest scholarly attention has been focussed on the contents of the statutes.¹³⁴⁹ Since the register of canonical visitation has proved an inexhaustible source, it is no wonder that everyone turned to it for

¹³⁴⁵ Kollányi F.: Esztergomi kanonokok.

¹³⁴⁶ Esztergomi arch.

¹³⁴⁷ Registrum Strig.

¹³⁴⁸ Kollányi F.: Esztergomi kanonokok VII–LVI.

¹³⁴⁹ On earlier work see Solymosi L.: Az egri káptalan statútuma 137–156., főleg 137–139., or Registrum Strig. 9–47., passim.

the parts needed for his/her own research topic.¹³⁵⁰ Consequently, the register has never been approached with the object of a thorough analysis of its own; instead, everyone was content with the edition of Kollányi and what he proposed in the preface of that edition. Since 1900 no one has submitted the text to a deeper analysis, and nor has the evidence contained therein been interpreted and explained. Accordingly, the second part of the present volume presents the edition not only of the visitation but also of the entire volume of which it forms one part.

The first part of the work thus concentrates on the earliest and longest (72 out of 136 pages) section of the manuscript, the so-called 1397 canonical visitation. The inquiry has basically sought answer to two questions: when and of what parts was the text compiled. In order to achieve this goal, and also to gain a more complex view, I have not tried to address these two questions directly, but have rather explored the text according to the various topics touched upon by the visitation. The second section presents the remaining folios with entries (25 pages) of the text, which have hitherto evaded scholarly attention, and also offers their analysis. Needless to say, the present volume by no means claims to have solved all the hitherto unexplored problematic issues raised by the visitation.

The second part of the work contains the text of entire volume, that is, not only the register of the canonical visitation incompletely published by Kollányi in 1900, but also the texts which had been added to it, both in the front and at the end, partly on pages additionally bound into the volume, in accordance with the principles of modern source editing (*The contents of the volume including the register of canonical visitation – oath samples, visitation, regulations, statutes, charters*). However strange it may seem, to this very day no one has offered a full description of the volume that contains the text of the canonical visitation. Nor has been ever explored the complete material included in the volume, despite the fact that it contains not only the famous canonical visitation but also a number of various other texts from different periods, such as oath samples, regulations, archiepiscopal and chapter statutes, charters. Since Kollányi did not even refer to their existence, the publication of these seemed unavoidable. These two parts together will hopefully form into a meaningful unit whatever I have discovered through the prosopographical and archontological research of the late medieval chapter of Esztergom. As such, it would also serve as a solid foundation for new research into ecclesiastical history.

The third major part of the book is divided into four sections. The first contains the additions and corrections to my archontology of Esztergom that have been revealed by sources consulted since the publication of that book. The second section explains the abbreviations of the primary and secondary literature referred to in the book, the third contains an English summary, and the fourth is the index of personal and geographical names.

¹³⁵⁰ Lásd Madas E.: Írás, könyv 80–81. (in the works listed in the bibliography).

As mentioned above, the book seeks to answer two basic questions: when was the text of the canonical visitation compiled, and what are its constituent parts.

In his preface to the edition, Ferenc Kollányi wrote that „the copied manuscript is not a contemporaneous register of the results of the 1397 church visitation. This is revealed by the handwriting itself. Thus, as far as we can know, it is only a copy of the original register that is preserved by the chapter’s archives. We have no idea as to who prepared this copy, and when. All that is certain is that the register was copied into the booklet some time in the second half of the fifteenth century”.¹³⁵¹ – Thus far, we cannot but agree with him. But not with the way he continues. For Kollányi departed from the – faulted – premise that the volume in question is a copy of the 1397 canonical visitation register, and consequently he did not even consider the possibility that the volume might not contain the text of only *one* visitation, and only tried to answer the question of when the *copy* was made. According to him, „this can be exactly defined. ... In the last, 49th article the bishop inquires whether the chapter has any statutes; and in the 48th, which chapter dignitaries have houses of their own? Having accounted for these houses, immediately thereafter a chapel prebend is mentioned. It is evident at the first sight that this cannot belong to the visitation register, for in this case the chapel should have been mentioned under the 5th article. But even if this is left out of consideration, the wording itself clearly proves that this section was put to writing after the *visitatio*. We also read there that there exist other rectorates as well, which were *postea* – thereafter – founded by pious members of the chapter, for the salvation of their souls. This can only be so interpreted that these prebends were created after the visitation had taken place. Leafing through the manuscript, one will find that whenever persons are mentioned who are not living anymore at the time of writing, the word „late” (*quondam*) is regularly attached to their names. On this premise, and keeping this in mind, we can at least approximately determine the date when the manuscript was made.”¹³⁵² After the faulted premise indicated above, Kollányi drew the correct conclusion as to the time when the *text* (manuscript) was prepared: „for in the description of the abovementioned prebend, that is, the rectorate of the St Jerome chapel, we read that this chapel of St Jerome was built and beneficed in the northern part of the cathedral by the lector Mihály Kesztölci. ... Since in this description the name of Kesztölci is mentioned twice without the additional *quondam*, one cannot but conclude that at the time of writing he was still alive. And we do know that Mihály Kesztölci occurs as

¹³⁵¹ Kollányi F.: *Visitatio* 72.

¹³⁵² Uo. 72–73.

lector of Esztergom from 1469 to 1499.¹³⁵³ Consequently, the manuscript that we present here in a copy, must have been prepared during that time.¹³⁵⁴

The key term in relation to the so-called 1397 visitation is that of „manuscript“. For, contrary to Kollányi’s assumption, what we are dealing with is not simply a „modernised“ and complemented copy of the register of the canonical visitation ordered by the archbishop of Esztergom, János Kanizsai, but a compilation made around the time indicated by Kollányi from several texts originally composed at various points in time. More precisely, in the late fifteenth century it was not the original 1397 register that was copied and supplemented by the recording of changes which had occurred over the past century. Examination of the copy – in fact, a fair copy – has proved beyond doubt that the text of the visitation as it is known today cannot have been made in the way so far supposed. After the analysis of the innumerable personal names and historical events it can safely be stated that it was not simply the text of the original 1397 register that was modernised and completed. The canons who feature together in the introduction and any given response frequently belonged to the chapter at different times, their respective periods of office-holding being separated by several decades, and frequently were not even in touch with each other. Moreover, an unbelievable and unexplicable fact should also be stressed here, namely the complete absence from the text of that emblematic figure of the chapter, Matthew de Vicedominis, albeit he had been member of the cathedral chapter for more than three decades from 1395.

Someone in the late fifteenth century, at a – for the time being – unknown date, commissioned by an unknown person, installed himself in the cathedral „archives“, where – presumably – taking in his hands the text of one or more real canonical visitations, and following its structure as a model and at the same time extending it with fictional elements, prepared a kind of „inventory“ of the cathedral church and, for that matter, of the archbishopric. He surely put to use the registers of the 1397 and 1407/1408 visitations, which have disappeared in the meantime, as well as other registers made in the subsequent years; he also used charters recording chapel and rectorate foundations, and the pious donations made in their favour, as well documents related to the landed wealth of the chapter. He likewise built into his work oral information and recollections gathered from canons then holding prebends in the chapter. He picked up a little from everything, so as to have at least one piece of information for every single issue that might emerge during a visitation. Having completed his work, he copied the text into an early (medieval) volume (*colligatum*) that probably he had compiled and started himself, and it is this fair copy that is known and referred to – erroneously – as the register of the 1397 canonical visitation.

¹³⁵³ As far as we now know, he is attested between 1483 and 1499.

¹³⁵⁴ Kollányi F.: *Visitatio* 73.

So, what can we say about the canonical visitation of the cathedral chapter of Esztergom after all? The source preserving the text of the so-called 1397 Esztergom visitation is – to quote the words of László Solymosi about the Esztergom synodal decrees contained in the codex of Brassó – „in fact a fictive charter, all the words of which are authentic, but which never existed in reality. Its compiler, or copyist, put it together from charters containing various synodal materials” – or, adapted to the present work, from registers and charters. „Since it was not outright forgery, he did not even try to conceal his method...”¹³⁵⁵ Nor did the copyist of the canonical visitation conceal the aim of his work, for he launched the text with the phrase „Modus et ordo visitationis capituli ecclesie Strigoniensis”. This intro, however, must have made it obvious for anyone that the text was not a source from 1397, but something we could perhaps call a sample, put together on the basis of several visitations of various dates, written records and personal recollections, with the possible aim of demonstrating the way in which the register of a canonical visitation should be prepared. What confused the modern users – alongside the absence of anyone taking the effort to explore it from close – was the fact that its editor, Ferenc Kollányi or his missionary forgot to copy the title which headed the text, and the so-called 1397 canonical visitation register was consequently published without it, admittedly with almost impeccable accuracy.

For the modern researchers, the chief implication of all this is that all data offered by the visitation can only be used after a thorough analysis and with the utmost caution; thus, in itself it is unable either to date architectural monuments (chapels, altars) or to present a given state of the chapter’s landed wealth. Nor can the establishment of the position of *divisor* can be linked to the year 1397. Building statistics upon its evidence, for instance, of canons who lacked breviaries, or of those who did not take the major ecclesiastical orders, is misleading. It is the same unfit for characterising the erudition of canons, or their compliance with the obligation to attend mass, and the list could easily be continued. To sum up, since, with a bit of an exaggeration, there are as many years as there are responses, any given piece of information can only be built into an analysis of the period in question or a description of the chapter’s working in case it is underpinned by evidence distilled from other sources. Moreover, citing and analysing the chapter statutes in the hitherto familiar way, that is, inserting them chronologically into the series of the codifications of the statutes of the other Hungarian chapters, is no more feasible. Their comparison is likewise discouragerd – at least for the time being. As mentioned above, it does include statutes which were surely made in the fifteenth century, yet the time at which the major part of them was adopted and written down cannot be determined with any precision. This latter task, if possible at all, needs to be addressed by future research.

¹³⁵⁵ Solymosi L.: Az esztergomi egyházmegye ünneplajstroma 92.

Mutatók

Névmutató

A névmutató a kötetben előforduló személyneveket, intézményeket, valamint hely- és földrajzi neveket tartalmazza. Minden esetben a kötet oldalszámaira, illetve a források részben a sor számára is (.../... alakban) hivatkozom.

Személy- és intézménynévmutató. Tartalmazza a főszövegben és a jegyzetekben található valamennyi *történeti* nevet, abban az esetenként magyaros alakban, ahogyan a szövegben szerepel. Ugyanakkor nem mutatóztam a jegyzetekben szereplő szakirodalmi munkák szerzőit, valamint a szövegben bárhol előforduló „esztergomi kanonok(ok)” és az „esztergomi (székes)káptalan” kifejezéseket, mivel ezek szükségtelenül megnövelték volna a terjedelmet. A betűrendbe soroláskor a *da, de, de la* előljárószókat nem vettem számításba, ezeket mindig a vezetéknev előtt tüntettem fel. *Dőlt betűvel* jeleztem a főszövegben szereplő szakirodalmi munkák szerzőit.

Hely- és földrajzi névmutató. Tartalmazza főszövegben és a jegyzetekben található valamennyi hely- és földrajzi nevet, kivéve az „Esztergom” helynevet, illetve az „esztergomi (székes)káptalan” kifejezés „Esztergom” tagját. A hely- vagy (földrajzi)név után minden esetben annak meghatározása áll, majd ezt követi zárójelben a középkori megye, terület vagy ország neve, ahol a középkorban feküdt.

A betűrendbe sorolás magyar szabványa mechanikus sorolást ír elő. Ez az oka annak, hogy egyes esetekben logikailag együvé kívánkozó fogalmak elváltnak egymástól, jóllehet igyekeztem ezek számát minimálisra csökkenteni. A szabványtól olyan módon tértem el, hogy a többjegyű kezdőbetűt (cs, zs) a szigorú betűrendből, amely más esetben érvényesül, kiemeltem. Ugyanakkor a gépi rendezés érdekében – főként az ismétlést jelentő gondolatjelek között – elhagytam az írásjeleket és névelőket. Az azonos földrajzi vagy helynévből képzett intézmények és családnevek közül mindig az intézmény neve szerepel előrébb. Hasonlóképpen megelőzik a puszta keresztnévvel álló személyek azokat, akiknek ismert az apja neve.

A mutatóban alkalmazott rövidítések

cs. = család

e. = előtt

h. = helység

m. = megye

NRB = Német-római Birodalom

opp. = oppidum

pr. = prédiium

v. = város

A

Agárdi Mihály esztergomi nagyprépost (1428–1437) 42
 Agyagos h. (Sopron m.) 130
 – halászhely Komárom v. mellett (Komárom m.) 38, 41, 121, 123, 168/1
 Ákospalotája h. (Esztergom, majd Pilis m.) 111, 187/6, 193/24, 196/8
 Albeni János veszprémi (1406–1410), pécsi (1410–1421), zágrábi püspök (1420–1433), királynéi kancellár (1409–1427) 29–30
 Albert király (1437–1439) 28, 77, 121, 131
 Alcsebi Miklós (Jakab fia) esztergomi kanonok (1399–), királyi kápolnaispán (1402–1404), fehérvári prépost (1405–1409), a stefanita-rend kormányzója (1410–1424), váci püspök (1419–1430), a szebeni prépostság kormányzója (1423) 36, 73, 197
 Almás h. (Torna m.) 47
 Alsáni Bálint esztergomi olvasókanonok (1353–1375) 42–43
 Alsóság h. (Hont m.) 206/14
 Alsószegei Benedek (esztergomi szentszéki ülnök), tanú (1493) 253
 Ambrus tapolcai apát (1494–1495) 50
 András (II.) király (1205–1235) 76, 164–165, 174, 212
 – (III.) király (1290–1301) 123–124, 163, 167
 – – deák lásd Báncai András
 Anger h. (Pozsony m.) 82
 Anna királyné (III. Béla király felesége) 79
 Antal, a Keresztelő Szent János-oltár igazgatója 194/8
 apácavásárhelyi (Veszprém m.) plébánia 204/6
 Apaj h. (Pozsony m.) 57
 Apáti h. (Bars m.) 169/8
 aradi prépostság/társaskáptalan 105–106, 200/10
 Aragóniai János esztergomi érsek (1480–1485) 90
 Aranyos folyó (Torda m.) 212

aranyosi (Somogy m.) plébánia 204/5
 Aranyosvinc h. és sóbányák (Torda m.) 164
 – lásd még Felvinc
 Árva m. 36
 Asszonyfalvi Bak János esztergomi kanonok (1500–1536) 96
 Atyai Miklós esztergomi kanonok (1493–), olvasókanonok (1504–1523) 43, 102–103, 253

B

bácsi országgyűlés 82
 Báhony h. (Pozsony m.) 57
 Baji cs. 125–126
 Bajon h. (Esztergom/Pilis m.) 111, 171/14
 Bajót h. (Esztergom m.) 163
 Bak Gáspár lásd Berendi Bak Gáspár
 Bakóc János lásd Erdődi (Bakóc / Szatmári) János
 – Tamás győri (1487–1492), egri (1492–1498) püspök, esztergomi érsek és örökös ispán, prímás, született apostoli követ (1497–1521), bíboros, királyi fő- és titkoskancellár (1490–1521) 16, 33, 50, 53, 58, 75, 82, 107, 112, 141, 143–144, 196, 209, 244, 247/27
 – – kápolna lásd Szűz Mária- (Isten-szülő) kápolna
 bakonybéli (Veszprém m.) apátság 202/7
 Balde szőlő (esztergomi Pénzköltő hegy) 196/1, 248/5, 248/19
 Bálint, a Szent Kereszt-oltár igazgatója 64, 192, 211/7, 211/16, 211/21
 Bánca nb. István (Orbász fia) esztergomi érsek (1242–1252) 172, 195
 – – Orbász ispán 195
 Báncai András deák, budavári udvarbíró (1493–1498), szegedi sókamarás és csongrádi ispán (1498–1508), szabácsi bán (1508–1514) 115–116
 Baracska cs. 40
 Baráti h. (Hont m.) 38, 41, 117, 121, 123, 167/8, 244/2

- bátai (Tolna m.) apátság 202/6
 Bátmonostori Töttös cs. 43
 Bátori (ecsedí) cs. 128
 – István nádor (1519–1523, 1524–1525, 1526–1530) 55-56
 Batthyány Ignác erdélyi püspök (1780–1798) 145
 Bazin opp. (Pozsony m.) 139
 Beatrix (Estei) királyné (Mátyás király felesége) 78
 Bebek cs. 52
 – Orsolya (Imre leánya, Szapolyai Imre felesége) 52
 Beckensloer János egri püspök (1468–1475), esztergomi érsek (1473–1476) 52-53, 90, 97
 Bécs v. (Ausztria) 78
 bécsi egyetem 82
 Bél h. (Pozsony m.) 57
 Béla (III.) király (1172–1196) 79, 122, 166, 199
 – ifjabb király (1227) 212; (IV.) király (1235–1270) 46, 55, 76, 164-165, 174, 183
 Benedek (XII.) pápa (1332–1342) 190/9
 bényi (Esztergom m.) prépostság 201/10
 – cs. 131, 213/5
 Bercse h. (Esztergom m.) 125-128, 130-131
 Bercsei cs. 125, 127-129
 Bere pr. (Somogy m.) 121-122, 166/4
 Bereck esztergomi kanonok (1391–1411), a Krisztus teste-kápolna igazgatója (1394–1411) 19, 21, 23, 25, 63, 97, 99, 157/1, 192/28, 208/12, 219/9-10
 – tornai főesperes (1483–1495), budai és szepesi kanonok, személynöki pe-csétőr (1484) 45, 49-51, 53
 Berendi Bak Gáspár szepesi prépost (1464–1493) 53
 Bertalan esztergomi kanonok 23
 –, a Szent Péter-oltár igazgatója 64, 193/22
 Berzevici Péter szepesi ispán (1411–1433) 85
 Betlenfalvi Fodor Miklós érseki udvarmester (1443) 60
 Bingolai Antal esztergomi kanonok (1391–1411) 19, 22-23, 25, 62, 64, 83-84, 157/4, 194, 217/2
 Bocsárdi György esztergomi olvasókanonok (1433–1449) 43
 Bodonyi Domokos esztergom-szentistváni prépost (1418–1434) 87
 Bodrogi Fülöp esztergomi kanonok, barsi főesperes (1500–1509) 71, 115
 Boldogasszonyfalva h. (Pozsony m.) 57
 Bonifác (IX.) pápa (1389–1404) 32, 65, 163, 172, 198
 Bornemissza Gergely szepesi prépost, tornai főesperes 46
 Borosjenő h. (Pilis m.) 121
 Botfalvi Bot Bálint, az esztergomi érseki udvar bírása (1510) 59-60
 bozói (Hont m.) prépostság 201/5
 Bősi Máté esztergomi kanonok (1526–), sasvári főesperes (1539–1543) 251
 brassói dékánosság 224
 Buda v. (Pilis m.) 34, 40, 65, 78, 111, 116, 121, 172/7, 178/2, 195/3, 198/6, 220/14, 225/1
 buda(vár)í plébánia 204/4
 Budai Bálint esztergomi kanonok (1505–1517) 42
 – János (Márk fia) esztergomi kanonok (1391–), barsi főesperes (1396–1427) 19, 21, 23-24, 26, 65-71, 97, 99, 156/19, 175/14, 198/4, 208/4, 219/14
 – prépostság/társaskáptalan 126-127, 200/8
 – zsinat (1279) 86
 Budafelhívás opp. (Pilis m.) 220/16
- ## C
- de Castiglione, Branda, bíboros, a veszprémi püspökség kormányzója (1412–1414) 94
 Cato / Kato László dömösi prépost (1369–1372), esztergomi kanonok (1372) 214
 Cétény h. (Nyitra m.) 35

Chohan László esztergomi kanonok 19, 22, 158/2
Chykses h. (Pozsony m.) 57
Ciffer h. (Pozsony m.) 57
Cillei Borbála királyné (Zsigmond király felesége) 28-29, 31

Cs

Csallóköz ker. (Pozsony m.) 82
 Csallóközi János esztergomi kanonok, barsi főesperes (–1391) 72
 csanádi apátság 203/2
 – egyházmegye 37
Csataj h. (Pozsony m.) 57
Csázma opp. (Körös m.) 60
 csázmai társaskáptalan 88
Csepregi Gergely esztergomi kanonok, zólyomi főesperes (1421–1425) 20, 22-23, 158/3
Cservölgy völgy (Ákospalotája, Pilis m.) 193/25, 194/15, 220/18
Csesztregi Imre esztergomi kanonok (1478–), barsi főesperes (1483–1486) 71
Csetneki László (László fia) esztergomi kanonok, honti főesperes (1399–1404), esztergom-szentgyörgyi prépost, székesegyházi főesperes (1408–1424), a stefanita-rend kormányzója (1424–1439), királynéi kancellár (1434–1435) 21, 30, 85, 156/16, 157/4, 175/4, 207/16
Csobádi László tornai főesperes (1497–1500), Szapolyai István nádor jegyzője és familiárisa (–1499), szepesi éneklőkanonok (1500–1502), olvasókanonok (1505), prépost (1508–1510) 45, 50-51, 53
 csornai konvent 130
 – György (László fia) szepesi prépost (1393–1402) 22-23, 27, 157/5, 214-215
 – István (László fia) esztergom-szenttamási prépost (1404–1411) 19, 21, 23-24, 156/17, 175/9, 207/21

csúti (csóti) (Pest m.) prépostság 202/2
Csúzi Péter esztergomi érseki nádor (1387) 23
 – – esztergomi kanonok (1414) 19, 22-23, 27, 158/1, 214/2
Csütörtök h. (Pozsony m.) 82

D

Dajta h. (Pozsony m.) 57
Damás(d) castellum (Hont m.) 35, 117, 244/1
 – h. (Bars m.) 38, 40-43, 117, 121, 123, 167/8, 180/28, 244/2
Dánielcenk h. (Sopron m.) 130
Darvas pn. 131
Dávidréve h. (Hont m.) 206
Dédi Farkas László esztergomi érseki udvarbíró (1435–1440), várnagy (1435–1448) és alispán (1444–1448) 130-131
Deméni László veszprémi püspök (1373–1377), királynéi (fő)kancellár 29
Demeter esztergomi érsek (1378–1387) 28, 192/26, 205/11
 – esztergomi kanonok, a Szent Adalbert-oltár igazgatója (1439) 82-83
Dereszlényi Albert (István fia) apostoli közjegyző (1493–1495) 253
Dernő h. (Torna m.) 47
Diószeg h. (Pozsony m.) 57
Dombai Imre esztergomi kanonok, komáromi főesperes (–1498) 105
Domokos, a tornai Szent Egyed-egyház plébánoshelyettese (1415) 45
Domoszlói János (Miklós fia) esztergom-szenttamási prépost (1377–1399) 21, 24, 65
 – Scop Henrik hevesi ispán (1471–1475) 52
Dorog h. (Esztergom m.) 121-122, 166/4, 194/10
Dorogházi László császári (és apostoli) közjegyző (1454–1484) 196
 dömösi (Esztergom m.) prépostság 200
Druget Vilmos nádor (1334–1342) 46

Dudvágszeg h. (Pozsony m.) 57
 Duna folyó 80, 121-122, 166/13, 213/2, 213/4,
 243/35

E

Ebed h. és sziget (Esztergom m.) 38, 121-
 122, 167/3, 225/4, 225/8, 225/11
 Éberhard h. (Pozsony m.) 82
 Eberhard zágrábi püspök (1397–1406,
 1409–1419) 88
 Edelényi / Szepesi András (Miklós fia) esz-
 tergomi kanonok (1412–1429) 105, 251
 Eger v. (Heves m.) 50
 Egerszegi András (Dénes fia) esztergo-
 mi kanonok, komáromi főesperes
 (1400–1427) 19, 21, 23-24, 26, 41,
 156/19, 175/16, 208/10
 Égerszög h. (Torna m.) 47
 egri püspök 90
 – püspökség 162/28
 Eitzinger Ulrik 81
 Elefánt h. (Nyitra m.) 57
 Enyickei cs. 85
 Epöl h. (Esztergom m.) 121-122, 126, 163,
 166/4
 Epöli cs. 125
 Erdély 164/18
 erdélyi egyházmegye 37
 – Antal esztergomi kanonok 19, 21, 157/2
 – vajda 34
 Erdődi (Bakóc / Szatmári) János esztergo-
 mi nagyprépost (1502–1517), kirá-
 lyi titkár (1509–1512), személynök
 (1513–1514), zágrábi püspök (1515–
 1517) 75-76, 105
 – Mihály (Domokos fia) esztergomi ka-
 nonok (1507–1519), a Szent Adal-
 bert-oltár igazgatója (1510–1512)
 110, 241/9, 241/14, 251
 – Simon zágrábi püspök (1518–1543) 60
 Erzsébet királyné (I. Károly király felesé-
 ge) 75
 – – (I. Lajos király felesége) 75

– – (V. István király felesége) 75
 – – (Zsigmond leánya, Albert király fele-
 sége) 28, 30
 Estei Hippolit esztergomi érsek (1486–
 1497) 49, 59, 61, 195
 Esztergom-hévíz(ek) lásd Tapolca (Eszter-
 gom-) h. (Esztergom m.)
 esztergomi zsinat 117, 135
 – Dénes (Jakab fia) esztergomi kanonok
 (1493–1502) 253
 Esztergom-Szenttamás hegy lásd Szent-
 tamás-hegy
 – -szigeti Szűz Mária-apáca kolostor 166/9
 – -Tapolca h. (Esztergom m.) lásd Tapolca
 (Esztergom-) h. (Esztergom m.)
 – -újvárosi János (Miklós fia) örkanonok
 (1390–1397), nógrádi főesperes
 (1397–1398), esztergom-szentistvá-
 ni prépost (1399–1417) 18-21, 23-24,
 89, 95-96, 99, 156/16, 175/7, 207/19,
 219/1
 – – Péter (János fia) esztergomi kanonok,
 a Szűz Mária-kápolna igazgatója
 (1405–1443) 36, 63-64, 157/1, 197/1,
 197/4

F

Fabo Mátyás esztergomi káptalani jegyző
 (1801) 56
 Fabriano v. (Itália) 140
 Fancsal h. (Pozsony m.) 57
 Fancsikai cs. 56-58
 Farkasfalvi Frank István (Mihály fia)
 esztergomi olvasókanonok (1388–
 1417) 19-20, 23-24, 43, 156/15, 174/32,
 207/10, 210/8
 Farnadi cs. 187/11
 Fél h. (Pozsony m.) 82
 Felsőség h. (Hont m.) 206/13
 Felvinc más néven Aranyosvinc h. (Torda
 m.) 212/25
 Ferdinánd (I.) király (1526–1546) 109, 111,
 116, 155, 246

– (II.) király (1619–1637) 107, 149/3
 de Ferrara, Tommaso Amadei esztergomi kanonok, gömöri (1500–1503), nyitrai (1503–1510) főesperes, esztergomi vikárius (1495–1510) 115
 Fica Demeter esztergomi érseki asztalnok (1486) 61
Fógel József 59
 Forgács cs. 152/35, 153/9, 247/1
 – Péter nyitrai ispán (1403–1422) 34
 Födemes h. (Pozsony m.) 57
 földvári (Tolna m.) apátság 202/7
Fraknoi Vilmos 58
 Fusco, Tommaso 98, 249
Fügedi Erik 49

G

Gábor Gyula 69
 Gáji György (Gál fia) érseki kamarás (1520) 60
 – Olasz cs. 60
 Gál (Péter fia) esztergomi kanonok, komáromi főesperes (1362–1364), érseki kancellár és a királyi aula jegyzője (1363) 250
 galamboki (Somogy m.) plébánia 204/6
 Garai cs. 34, 128
 – Antal esztergomi kanonok (1483–1512) 253
 – János esztergomi kanonok (1319–1347), veszprémi püspök (1347–1357), királynéi (fő)kancellár 29
 – Miklós nádor (1402–1433) 34
 – -ház (Budavár) 65
 Garamszentbenedek h. (Bars m.) 169/10
 garamszentbenedeki apátság 111, 152/35, 153/9, 169/9, 169/12, 203/1, 246/21
 Gelvác h. (Zaránd m.) 128
Geregen h. (Pozsony m.) 57
 Gerencsér h. (Pozsony m.) 57
 Gergely (János fia) esztergomi kanonok, honti főesperes (1374–1393) 65, 85, 93, 196/8, 217/7, 218/5

– bernecei plébános, esztergomi kanonok 25
 – királyi kápolnaispán (1405–1412) 37
 – milkói tit. püspök (1433–1462), esztergomi segédpüspök (1444–1462), a honti főesperesség kommandátora (1450–1462) 85
 Geszt h. (Pozsony m.) 57
 Gewitz Ferenc esztergomi nagyprépost (1421–1426), királyi ítélőmester 42, 75-76
 Gilvác h. (Szatmár m.) 128
 – – (Valkó m.) 128
 Gilvácsi cs. 125, 127
Gochonod lásd *Gocnód*
 Gocnód h. (Pozsony m.) 57
 Gosztonyi András (Csomafalvi Benedek fia) esztergom-szentistváni prépost (1483–1499), a Szűz Mária-kápolna intézője (1495–1496) 112
 – László (Csomafalvi Benedek fia) esztergomi örkanonok (1493–1501) 250, 253
 Gömör m. 47
 gömöri tizedkés 46-49
 Görgő h. (Torna m.) 46-47
 Göttingen v. (NRB) 68, 70
 Gúg h. (Nyitra m.) 35
 Gurab h. (Pozsony m.) 57
 Gúti Ország Mihály nádor (1458–1484) 53

Gy

Gyarmat h. (Esztergom m.) 38, 41, 117, 121, 123, 167/7, 244/2
 Gyerk h. (Hont m.) 38, 40-42, 117, 121, 123, 167/8, 177/9, 244/1
 Gyermelyi cs. 125-126
 Győr v. (Győr m.) 31, 78
 győri püspökség 162/28
 György boszniai püspök (1383–1387), névleges veszprémi püspök (1402–1424) 30

– szepesi prépost 19, 22-23, 27, 157/5, 214/3, 215/1

Gyula (II.) pápa (1503–1513) 90

H

Hagymási Kelemen esztergomi kanonok (1535–), barsi főesperes (1539) 250

Hangács Mihály érseki udvarmester (1486) 61

Haraszti cs. 85

– Ferenc (Pócs fia) esztergomi éneklőkanonok (1387–1400), nosztrai pálos-szerzetes (1400–1419) 20, 24, 83-86, 216/34

Hatvan opp. (Heves m.) 34

hatvani prépostság 202/1

Hedvig tescheni hercegnő (Szapolyai István nádor felesége) 51-52

Hegyalja (Hont m.) tizedkés 169/4

Helemba h. (Hont m.) 244

Henrik esztergomi kanonok (1309–1322), veszprémi püspök (1323–1333), királynéi (fő)kancellár 29

Hermáni Szarka cs. 129

Hevenesi Gábor 145

Himházi Benedek veszprémi püspök (1379–1387), királynéi (fő)kancellár 29

Hinorány h. (Nyitra m.) 111

Homoród h. (Győr m.) 130

Hont megye 36

honti tizedkés 179/8, 185/8

I

Ibafalvi Pál (esztergomi szentszéki ülnök), tanú 253

– Tamás esztergomi kanonok (1463–1494) 90

Ikrány h. (Pozsony m.) 57

Ilsvafői cs. 52

Ilsvai János (esztergomi szentszéki ülnök), tanú (1493) 253

Imre király (1196–1204) 76, 122, 166, 199

Ince (III.) pápa (1198–1216) 172

– (VIII.) pápa (1484–1492) 115

Istál h. (Pozsony m.) 82

Isten-szülő Szűz Mária-kápolna lásd Szűz Mária- (Isten-szülő) (Bakóc) kápolna

István (I., Szent) király (1000–1038) 162/22, 164/8, 165/13

– (V.) király (1270–1272) 122, 166

– (Mihály fia), a tornai egyház igazgatója, pápai káplán (1377) 44

– (reménybeli) esztergomi kanonok 94

Isvalies Péter bíboros, veszprémi püspök (1503–1511), esztergomi kanonok, barsi főesperes (1509) 71

Izabella királyné (IV. László király felesége) 31

Izbég h. (Nyitra m.) 35

J

János (I.) király (1526–1541) 116

– argyasi püspök (1399–1402) 95

– egri kanonok (1474) 49

– esztergomi érsek (1205–1222) 172, 174

– tornai plébános és főesperes (1448–1470) 45, 49, 53

–, a nagyprépost káplánja, esztergomi kanonok 19, 22, 158/3

–, az esztergomi érseki udvar bírása (1338) 59

– (Lóránt fia) esztergom-szentistváni kanonok (1397), esztergomi kanonok, zólyomi főesperes (1412–1418) 19, 21, 23-24, 26, 157/1, 175/18, 208/8, 213/22, 214/27

jászói (Abaúj m.) prépostság 201/8

Jászó-Újfalu h. (Torna m.) 47

Jeruzsálem v. (Szentföld) 228/17-18

Jób esztergomi érsek (1185–1203) 198

Jóka h. (Pozsony m.) 82

Jozefich Ferenc zenggi püspök (1521–1549), esztergomi olvasókanonok

(1538–1540), a garamszentbenedeki apátság kormányzója (1534–1552 k.) 246
 Jubar János pozsonyi prépost (1407–1421) 72-73, 200/4
 de la Jugie, Guillaume, bíboros, esztergomi nagyprépost (1350–1374) 75

K

Kajári Ábrahám (Mihály fia) örkanonok (1399–1418) 19-20, 23-25, 156/15, 175/3, 207/14
 Kakat h. (Esztergom m.) 35, 121-122, 166/13-14
 Kálmáncsehi Illés esztergomi kanonok (1493) 252-253
 Kálnai Porkoláb cs. 129-130
 kalocsai érsek 90
 – érsekség 163/5, 163/16
 Kanizsai cs. 35
 – János esztergomi nagyprépost (1374–1384), Erzsébet királyné káplánja, egri püspök (1384–1387), esztergomi érsek (1387–1418), prímás, királyi és királynői főkancellár (1387–1403), született apostoli követ (1394/1395–1418) 15, 18, 28-32, 35-37, 48, 63, 75, 80-81, 87, 97, 111, 131, 134, 144, 156/2, 158/15, 163, 187, 196/23, 199, 224, 251
 – – soproni ispán (1500–1506, 1507–1517) 52
 – Miklós tárnokmester (1388–1398) 63, 196
 – – kápolna lásd Szűz Mária-kápolna
 Kápolna h. (Pozsony m.) 57
 Kápolnai Mihály veszprémi püspök (1399–1402) 30
 kapornaki (Zala m.) apátság 54
 Kaposztásmegyeri Albert esztergom-szentistváni kanonok (1520–1527), örkanonok (1527–) 105
 Károly (I.) király (1308–1342) 77, 125, 165
 Kassa v. (Abaúj m.) 84
 Kazai Kakas László (János fia) esztergom-szentgyörgyi prépost, székesegyházi főesperes (1401) 21, 24, 156/16, 175/4, 207/16
 Kelemen (VII.) pápa (1523–1534) 116
 – egri kanonok, az egervári Szent Péter-egyház prépostja (1472–1478) 49
 kéméndi (Esztergom m.) tizedek 170/19, 170/22, 173/3, 177/33
 Kemp Mihály esztergomi kanonok (1845–1865) 113
 Keresztelő Szent János-egyház (Esztergom v.) 171/15, 185/6
 – – – -oltár 62-64, 191, 194/5, 194/7
 Keresztes László esztergomi kanonok 19, 22, 157/4
 Keresztúri *Cheze* Imre esztergomi kanonok (1482–1497), aléneklő (1493–1497) 249, 253
 – Domokos (András fia) esztergomi kanonok (1439–1440) 252
 Késmárki György (Tódor fia) szebeni (1418–1419), szepesi (1419–1432) prépost 22, 73, 157/5, 214-215
 Keszi h. (Hont m.) 38, 41, 117, 121, 123, 167/7, 244/2
 Kesztlőc h. (Esztergom, majd Pilis m.) 121-122, 166/4, 194/10, 194/23
 Kesztlőci Mihály esztergomi olvasókanonok (1483–1499), nosztrai pálos-szerzetes (1500–) 15-16, 19, 63-64, 98-99, 134, 145, 220/13, 220/21, 221/3, 249, 251-253
 kézdi székelyek 212-213
 király mint esztergomi kanonok 186/11
 királyi várkápolna, Esztergom 79
 Királykút szőlőhegy (Esztergom m.) 248/15, 248/20, 248/26
 királyné mint esztergomi kanonok 186/11
 Kis Balázs (Lukács fia) esztergomi kanonok (1388–1402), a Szűz Mária-ká-

- polna igazgatója (1396–1402) 24, 26, 36, 63, 97, 99, 197, 219/11, 219/13
- Kisbáhony h. (Pozsony m.) 57
- kisbarsi tizedkés 169/18, 169/21, 169/25, 169/30, 178/2, 179/8, 185/8, 225/1
- Kisbozsok pr. (Hont m.) 121, 124
- Kisduna-part (Esztergom v.) 38, 124, 168/5
- kishonti tizedkés 187/4, 232/28
- Kiskenezsic h. (Bars m.) 169/11
- kisnyitrai tizedkés 170/3, 170/6, 180/19, 185/8, 187/4, 232/28
- Kispagh h. (Pozsony m.) 57
- Kispatacs h. (Esztergom m.) 39-40, 121, 123, 167-168
- kis-szászi (Bereg m.) plébánia 204/6
- Kistapolcsányi Gergely esztergomi kanonok (1390–1400) 25
- Kistata h. (Esztergom m.) 38-41, 117, 121-122, 167/7, 168, 244/3
- Kistatai cs. 39-40
- Antal (Pál fia) barsi alispán és lévai várnagy (1422–1423) 39
- Knauz Nándor* 37, 70-71, 113
- Kollányi Ferenc* 8-10, 15-16, 19, 37, 88, 90, 98-99, 133-135, 145
- Kolon h. (Nyitra m.) 171/3
- kolosi (Nyitra m.) apátság 202/7
- kolozsmonostori apátság 203/2
- Komárom m. 36
- Komjáti Antal esztergomi kanonok (1449–1476) 62, 194
- Konstanz v. (NRB) 81, 89
- Kopácsi Gergely egri kanonok és vikárius, tornai főesperes (1475–1478), esztergomi és váci kanonok (1478) 45, 49
- Korponai János pécsi kisprépost, királynéi kancellár (1427–1432) 30
- Kovács Bálint, a Szent Anna-oltár káplánja (1489) 115
- Kovácsi h. (Bars m.) 169/11
- Köcski Sándor országbíró (1324–1328) 213
- Königsberg v. (Német Lovagrend) 68, 70
- Körmendi János esztergomi kanonok (1504–1531) 247/32
- Körmendy Kinga* 68, 70-71, 113
- Körmösd h. (Pozsony m.) 57
- Körtvélyes h. (Pozsony m.) 57
- Kövágóórsi Kis György (Miklós fia) esztergomi provisor és az érseki udvar bírása (1384–1387, 1395–1401) 59
- Krissold/Kwssold* h. (Pozsony m.) 57
- Kristóf, a tornai Szent Egyed-egyház plébánoshelyettese (1278) 44
- Krisztus teste-kápolna 62-63, 192/23, 193/2, 193/13-14, 209/33
- kollégium 65-68, 70-72, 79, 97, 109, 113-116, 139, 143, 198/1, 198/3, 198/10-12, 198/16, 198/18, 198/20, 219/16, 242/21, 242/26
- Krusyth cs. 247/2
- Kubinyi András* 59
- Kuffart Hajnalka* 61
- Kunis-i Vince esztergomi kanonok 25
- Kurittyáni cs. 49
- Küküllei János lásd Tótselymesi Apród (Küküllei) János (Miklós fia)
- Kürt h. (Nyitra m.) 38-40, 122, 124, 167, 168/7
- (Pozsony m.) 82
- Kürti Miklós lásd Nyitrai (Kürti) Miklós

L

- lábatlani (Esztergom m.) plébános 60
- Farkas lásd Dédi Farkas
- Ládonyi cs. 51
- Imre (István fia) cseszneki várnagy 52
- János (István fia) soproni (rábaközi) alispán (1500–1505, 1510–1511), tornai főesperes (1518–1521) 45, 50-52
- László (István fia) soproni (rábaközi) alispán (1518–1521) 52
- Lajos (I.) király (1342–1382) 28, 31, 42, 77, 84, 125, 131, 165
- (II.) király (1516–1526) 244
- Laki Kacor cs. 130

- – Benedek esztergomi kanonok (1458–1463), gömöri főesperes (1463) 130
Lakpaka h. (Pozsony m.) 82
lampertszászi (Bereg m.) plébánia 204/5
Lardi(s), Taddeo érseki pohárnok (1486), kamarás (1494) 60-61, 98, 249
László (I., Szent) király (1077–1095) 165
– (IV.) király (1272–1290) 30-31, 46, 163
– (V.) király (1453–1457) 77
– dömösi prépost (1398–1402) 23, 27, 214/3
– esztergomi kanonok (1347–1361) 252
– esztergom-szentgyögyi prépost 19, 21, 23
–, a tornai Szent Egyed-egyház igazgatója (1391) 44, 48
–, az esztergomi Szent László-egyház plébánosa (1406) 36
– (Jakab fia) nyitrai főesperes 26, 175/10
– (Miklós fia) nyitrai főesperes (1408–1411), érseki kancellár 19, 21, 23-25, 37, 156/17, 175/10, 207/23, 210/8
Lászlói cs. 49
– Szerafin (Miklós fia), a tornai Szent Egyed-egyház plébánosa (1422–1423) 45, 49
Lehotka h. (Bars m.) 169/9
lekéri (Bars m.) apátság 203/1
leleszi (Zemplén m.) prépostság 201/3
Leó (X.) pápa (1513–1521) 112
Letskés h. (Hont m.) 206, 244
Lévai Jakab esztergomi kanonok (1408–), gömöri főesperes (1408–1421) 19, 21, 23-24, 26, 156/18, 175/12, 207/27
Libád h. (Esztergom m.) 40
Lipovci/Turóci Miklós (Pál fia) esztergomi provisor (1448) 59
Liptó m. 36
Liptói Miklós (Pál fia) esztergomi (?), veszprémi kanonok (1413–), nagyprépost (1416–1438) 19, 22, 93-94, 99, 157/5, 218/3
Lodomér esztergomi érsek (1279–1298) 195/3
London v. (Anglia) 88
Loret Bertalan esztergomi kanonok (1481) 62, 64, 193
Lothou László (András fia) esztergomi kanonok (1344–1359) 252
Lottondorf h. (Pozsony m.) 57
lőcsei Henkel János (György fia) tornai főesperes (1521–1522) 45, 51
lövöldi (Veszprém m.) plébánia 204/7
ludányi (Nyitra m.) apátság 202/7
Lukács esztergomi kanonok (1386–), komáromi főesperes (1399) 21, 24
– – nagyprépost (1280–1282), Erzsébet özvegy királyné kancellárja (1280–1282) 75
– (Ferenc fia) nyitrai főesperes (1391–1401) 21, 24, 27, 97, 99, 219/17
- ## M
- Mácséd h. (Pozsony m.) 57
Magyarád h. (Pozsony m.) 57
Magyarbél h. (Pozsony m.) 57
Magyarországén h. (Esztergom m.) 35, 170/27, 170/30, 179/7, 185/7
Majtény h. (Pozsony m.) 57
– opp. (Szatmár m.) 128
Makrai Benedek 34
Mályusz Elemér 7
Máréi Gunya András (Miklós fia) esztergomi (1427), váci (1430–1439) kanonok 252
Mária királynő (1382–1395) 28-29, 77
– Magdolna-egyház (Esztergom v.) 205, 237
Markos Péter érseki istállóimester (1486) 61
Márkusfalva h. (Szepes m.) 84
Márkusfalvi cs. 83-84
Maros folyó (Torda m.) 212
– opp. (Nógrád, majd Hont m.) 192/2
Marót h. (Esztergom m.) 163
Márton (V.) pápa (1417–1431) 73, 88-89, 200

- , a Szent Margit-oltár igazgatója 194/22
Martyrius esztergomi érsek (1151–1157)
123-124, 167-168, 191
- Matucsinaí Gábor kalocsa-bácsi érsek
(1471–1478) 53
- Mátyás aradi olvasókanonok (1421) 106
– király (1458–1490) 53, 76, 78-79, 90
–, a tornai Szent Egyed-egyház plébánosa
(1274) 44
- Megyeri Bertalan esztergomi kanonok
(1473–1501), Szent Fábían és Sebes-
tyén-oltár igazgatója (–1501) 62, 64,
193
- Mekcsei János esztergomi kanonok, honti
főesperes (1507–1510) 96
- Mellétei cs. 84
- Mérgesd h. (Győr m.) 130
- Mérgesdi cs. 128-130
– Tárnok cs. 129
- Mészáros István* 70
- Mezőlaki Lőrinc lásd Zámbó Lőrinc
- Mihály aradi prépost (1379–) 96
– esztergomi kanonok, komáromi főespe-
res (1315–1327/1328) 250
–, a Szent Kereszt-oltár igazgatója 64,
192/10, 211
–, a tornai főesperes helyettese (1474) 45,
49
– – Szent Egyed-egyház plébánosa (1280)
44
– (Pál fia) esztergomi kanonok, zólyomi
főesperes (1374–1393) 65
- Mikefalvi / Csehi Péter (Gergely fia) esz-
tergomi nagyprépost (1396–1421)
19-20, 23-24, 26, 38, 41-42, 63-64,
156/15, 174/31, 191/16, 192/4, 207/8
- Miklós aradi prépost, esztergomi kano-
nok (1380 e.) 95-96, 218
– damás(d)i officiális 43
– esztergomi érsek (1358–1366) 87, 131
– szepesi prépost (1383–1392) 48
–, a tornai Szent Egyed-egyház plébánosa
(1332/1337) 44
- (András fia) esztergomi nagyprépost
(1347–1350), királyi kápolnaispán
75
- Mikófalvi Pál esztergomi kanonok (1397–
1403) 25
- Mikóhelmes h. (Pozsony m.) 57
- Miletinci Antal (esztergomi szentszéki ül-
nök), tanú (1493) 253
- Mindszent utca (Budavár) 195
- Mizsérd h. (Pozsony m.) 82
- Mocsa h. (Komárom m.) 35, 163
mohácsi csata 71, 116
- Moldar* (Hidvégardó?) h. (Torna m.) 47
- Monoszlói Bošić György érseki kamarás
(1514–1515) 60
- mórichidai (Győr m.) apátság 54
- Muronyi Vér cs. 116
- Muzslai cs. 126

N

- Nádasdi cs. 49
- Nádasfő h. (Pozsony m.) 140
- Nagy Márton esztergomi alőr (1387–
1397), kanonok (1388–), eszter-
gom-szentistváni prépost (1391–
1397) 18-19, 21, 24, 64, 194/22,
211/12, 212/15
- Nagybáhony h. (Pozsony m.) 57
- nagybarsi tizedkés 168/11, 168/14, 177/30,
232/26
- Nagybélai cs. 40
- Nagyboldogasszony-kápolna lásd Szűz
Mária-kápolna (Kanizsai-kápolna)
- nagykomári (Zala m.) plébánia 204/6
- Nagylucsei Filep Damján érseki udvar-
mester (1515) 60
- Orbán esztergom-szenttamási prépost
(1473–1474), pécsi kanonok, bara-
nyai főesperes 105–106
- Nagypatacs h. (Esztergom m.) 121, 123
- nagysarló (nagysallói) (Bars m.) tizedek
170/19, 170/22, 173/4, 177/33
- Nagyszében lásd Szében

Nagyszombat v. (Pozsony m.) 111, 119, 143, 172/16, 172/20
 nagyszombati szeminárium 247/10
 – tizedek 172/13, 172/15, 173/3, 177/32, 185/9
 nagyszöllősi lásd szöllősi
 Nagyvalkóc h. (Bars m.) 169/11
 Nána h. (Esztergom m.) 38, 41, 117, 121-122, 167/7, 244/2
 Nápoly v. (Itália) 75
 de Nassis, Zubor, budai várnagy (1402–1412) 34
 Némethél h. (Pozsony m.) 57
 Németi h. (Hont m.) 38, 40-42, 117, 121, 123, 163, 167/8, 177/9, 177/14, 243/35
 Németsok h. (Pozsony m.) 82
 Németszőgyén h. (Esztergom m.) 35, 170/27, 170/30, 179/7, 185/7
 Nevegy pr. (Pest m.) 7
 Nevetlen pr. (Hont m.) 121, 124
 Nevnai Treutul Miklós pozsegi ispán (1387–1408), tárnokmester (1402–1408) 185
 nikápolyi csata 80
 Nógrád vár (Nógrád m.) 183

Ny

Nyárasd h. (Pozsony m.) 82
 Nyási Demeter (Mihály fia) esztergomi kanonok (1504–), vikárius (1514–1525) 50, 209
 Nyék pr. (Esztergom m.) 117, 121, 124-127, 130, 244/1
 Nyéki cs. 125-127
 Nyír pr. (Esztergom, majd Pilis m.) 121, 166/3
 Nyíri cs. 40, 121
 nyitrai püspökség 162/29
 – tizedkés 179/8
 – (Kürti) Miklós királyi és királynéi (királynői) jogügyigazgató (1388–1395) 38, 168/8
 – / Surányi Ferenc esztergomi kanonok (1399–1403) 19, 22, 158/1

– Pál esztergomi kanonok 19, 22, 27, 186/2, 214/2, 215/1, 258/2

O, Ó

óbudai egyetem 70
 Ófalui János argyasi püspök (1418–1421) 95
 Olasz utca (Budavár) 65, 115
 Orbán (VI.) pápa (1378–1389) 69
 Organista Lőrinc esztergomi kanonok 19, 22, 27, 157/3, 214/1, 215/1
 Orros cs. 57
 oszlányi (Bars m.) tizedkés 152/28, 169/3, 177/32
 Ozorai Pipo pénzverő ispán (1398), sókamaraispán (1398–1426), temesi, aradi, csanádi, kevei, krassói ispán (1404–1426) 185/23

Ö

Örs h. (Pilis m.) 19, 125-127
 örsi (Pilis m.) tizedek 172/5, 172/7, 178/2, 224/32, 233/1
 – – plébánia 205/17
 Özdögei Besenyő cs. 54

P

padovai egyetem 75
 Pagh h. (Pozsony m.) 57
 Paksi Balázs (Imre fia) budai prépost (1512–1524), esztergomi éneklőkanonok (1518–1524), győri püspök (1525–1526) 249
 Pál, a tornai Szent Egyed-egyház plébánosa (1395) 45
 Páld h. (Hont m.) 38, 41, 117, 121, 123, 167/7, 213/2, 213/4, 244/2
 Pálóci György (Péter fia) szepesi prépost (1409–1419), esztergomi érsek (1423–1439) 22, 28, 31, 39, 83, 122, 157/5, 167, 195, 212, 214-215
 – László országbíró (1446–1470) 121
 pannonhalmi konvent 130
 Pányi cs. 131

- Panyiti cs. 128
 pápai (Veszprém m.) plébánia 204/7
 – András esztergomi kanonok (1485–1507) 253
 Parna h. (Pozsony m.) 57
 Patacs h. (Esztergom m.) 38, 41, 167/7
 – lásd még Kis- és Nagypatacs
 Patacsi cs. 39, 123-124, 167
 pataki (Zemplén m.) plébánia 204/4
 Patikáros sor (Budavár) 220
 pécsi püspökség 162/28
 – székeskáptalan 106
 pécsváradi apátság 202/6
 de Pensauro, de Cardinalibus, Leonardo, zágrábi főesperes, esztergomi kanonok és vikárius (1390–1391), zenggi püspök (1392–1401) 65, 87, 96, 99, 219/3, 219/6
 Pénteksúr h. (Pozsony m.) 57
 Pénzköltő hegy (Esztergom v.) 248/6
 Perényi Imre nádor (1504–1519) 55
 Pereszlény h. (Hont m.) 123, 167
 Perkupa h. (Torna m.) 47
 Pest v. (Pest m.) 34
 pesti plébánia 204/4
 – Gergely esztergomi kanonok (1493–1510), a Szűz Mária-kápolna divisorsa (1496–1500), barsi főesperes (1510–1522) 71, 112, 115
 Peszér h. (Bars m.) 169/11
 Péter esztergomi kanonok, a vikárius káplánja 19, 22, 158/3
 – – –, gömöri főesperes (1341–1347) 21, 24
 – – –, sasvári főesperes (1337–1351) 93-94, 99, 218/1
 –, a Szent Adalbert-kápolna igazgatója 19, 21
 – – –-oltár igazgatója 191/4, 208/14
 Pethe Márton szepesi prépost 46
 Piast Meskó veszprémi püspök (1335–1344), királynéi (fő)kancellár 29
 Piscator budai polgár 40
 Pok h. (Győr m.) 130
 Poki cs. 128-130
 da Ponte, Antonio, sebenicói püspök (1392–1401), esztergomi vikárius (1395–1397) 15, 19, 72, 96, 99, 155/31, 158/4, 158/13, 162/11, 219/5
 Pozsegai (Grabarjai) Miklós esztergomi kanonok (1484–1495) 253
 Pozsony m. 55, 82, 183/9, 185/4, 191/11, 206/20
 – v. (Pozsony m.) 31, 35, 143, 193/27
 pozsonyi kanonokok 83
 – prépostság (társaskáptalan) 72, 87-88, 105-106, 200/3
 – Stab Farkas pozsonyi kanonok, esztergomi érseki kamarás (1476) 60
 Pöstyéni Tamás esztergomi kanonok (1409–1430), sasvári (1409–1411), honti (1412–1418), nyitrai (1418–1430) főesperes 19, 21, 23-24, 26, 37, 67-70, 72, 156/19, 175/17, 208/6
 Prága v. (Csehország) 68-70
 prágai egyetem 65, 68, 70, 72
 Prioli, Giorgio, esztergomi kanonok, a Szűz Mária-kápolna igazgatója (1484–1494) 112
 Prukk h. (Pozsony m.) 82
 Puchnik, Nicolaus (Mikulaš), a prága egyetem tanára (1382–), rektora (1389–1390), az érsekség officialisa (1383–1395), vikáriusa (1395–1402), végül érsek (1402) 68
 Pudmeric h. (Pozsony m.) 57
 Pusztagyarmat h. (Hont m.) 121, 124
- ## R
- da Radicofani, Dino, genovai (1337–1342), pisai (1342–1348) érsek, nyitrai főesperes (1341) 251
 Raguza v. (Dalmácia) 34
 Récse h. (Pozsony m.) 57
 Régeni cs. 84, 217/5
 Rendve (Rendő) h. (Nógrád m.) 55, 57, 183/9
 Réte h. (Pozsony m.) 57
 Reth lásd Réte
 Réti h. (Győr m.) 130

Ribény h. (Trencsén m.) 111
 Rimaszombat opp. (Kis-Hont m.) 247/2
 Rodinus barsi főesperes (1304) 250
 Róma v. (Itália) 112, 115
 Rozgonyi Péter veszprémi püspök (1417–1425) 30-31
 – Simon esztergomi kanonok (1412), veszprémi püspök (1428–1439), királynéi főkancellár 19, 21, 23, 28, 30-31, 157/3, 224, 251
 Ruffius János „episcopus Waladiensis” 95, 218/24

S

Ság föld/pr. (Hont m.) 38, 41 121, 123, 168/1, 206
 – lásd még Alsó- és Felső-sági (Hont m.) prépostság 201/6
 Sagecum cs. 247/2
 Sandal lásd Santal
 Sándor (VI.) pápa (1492–1503) 112-113, 239
 Santal h. (Pozsony m.) 57
 Sárfő h. (Pozsony m.) 57
 sárospataki uradalom 54
 – lásd még pataki
 Sasad h. (Pilis m.) 7, 19
 sasadi plébánia 205/17
 – tizedek 172/5, 172/7, 178/2, 224/32, 233/1
 Sáska Péter (Őrnagy Miklós fia) esztergomi provisor (1364–1365) 59
 Scolari, Andrea, váradi püspök (1409–1426) 88
 segesdi (Somogy m.) plébánia 204/5
 – Antal esztergomi kanonok (1493–1505), a Szentháromság-oltár igazgatója (1496–1505) 62, 64, 195-196, 248/1, 248/21, 248/27, 248/31
 Sempte opp. (Nyitra m.) 38, 168/7
 Sergardi, Filippo, esztergomi kanonok (1508), a Szűz Mária-kápolna igazgatója (1512–1529) 112
 Simon (Lőrinc fia) esztergomi kanonok (1399 e.) 25

Sixtus (IV.) pápa (1471–1484) 88-91, 93
 Solymosi László 102, 135
 Somodor h. (Somogy m.) 185
 somogyvári apátság 202/6
 – Benedek (esztergomi szentszéki ülnök), tanú (1493) 253
 sosal(d)i (Bars m.) tizedkerület 169/7
 Sóvári Sós cs. 48
 – – László (János fia) esztergomi örkanonok (1397–1398), nógrádi főesperes (1399–1421), pozsonyi prépost (1421–1429) 18-19, 21, 23-24, 26, 87, 156/18, 175/11, 207/25
 Stiborici Stibor egri püspök (1410–1420) 36
 – – erdélyi vajda (1395–1401, 1409–1414) 33, 164/4; az esztergomi érsekség (1403–1408) és az egri püspökség (1403–1409) kormányzója 36
 Süttő h. (Esztergom és Komárom m.) 163
 Svessa-i Gallicus Péter esztergomi kanonok, zólyomi főesperes (1400–1401) 21, 27, 213/22, 214/27

Sz

Szá(r)d vár (Torna m.) 46
 Szakácsi cs. 49
 Szakolya (Szakal) h. (Nógrád m.) 180/23, 180/26
 Szalárdi János esztergomi kanonok, nógrádi főesperes (1427–1447), esztergomi provisor (1431) 59
 Szalka h. (Hont m.) 35
 Szalkai László esztergomi érsek (1524–1526) 116
 Szamárd h. (Esztergom és Pilis m.) 187/6
 Szántói Ambrus esztergom-szentistváni prépost (1458–1483) 199
 – Pető cs. 128
 Szapolyai cs. 51, 53-54
 – György szepesi gróf 51
 – Imre szepesi gróf 52-53
 – István szepesi gróf, nádor (1494–1499) 50-52

- János szepesi gróf, erdélyi vajda (1510–1526), soproni ispán (1515) 51–52
- – – – lásd még János (I.) király
- Szászi János veszprémi püspök (1426–1428) 31
- Szászországi János esztergomi kanonok (1390–1400) 25
- Szatmári Ferenc győri püspök (1495–1508) 50
- György pécsi püspök, baranyai ispán (1505–1521), esztergomi érsek (1522–1524) 60, 209, 244
- János esztergomi kanonok (1507–1521) 96, 102–104
- – lásd még Erdődi (Bakóc / Szatmári) János
- Mihály érseki kamarás (1505) 60
- Szebelléb h. (Hont m.) 38, 41–42, 117, 121, 123, 168/1, 243/35
- szebellébi tizedkés 152/34
- Szeben v. (Szászföld) 73
- szebeni dékánóság 224
- prépostság 72, 200/11
- Szécsényi cs. 123, 167
- Simon (Kónya fia) király ajtónállómester (1403–1405, 1406–1409) 35
- Szécsi Dénes bíboros, esztergomi érsek (1440–1465) 33, 48, 58, 83, 165, 193/26
- Miklós, a veszprémi püspökség kormányzója (1403–1406), királynéi ajtónállómester (1406–1408) 30
- székelyek 164/19
- Székesfehérvár v. (Fejér m.) 35
- szekszárdi (Tolna m.) apátság 202/6
- Szelezsény h. (Bars m.) 169/11
- Szemerédi Balázs esztergomi kanonok (1435–1457) 131
- szemerei (Komárom m.) tizedkés 170/12, 170/15, 178/1
- Szemet h. (Pozsony m.) 82
- Szenc h. (Pozsony m.) 57
- Szent Adalbert-kápolna 157/2
- – -oltár 62–63, 82, 191/1, 191/3, 191/7, 206/19, 209/32, 219/20, 241/10, 251
- Anna-oltár (esztergomvári) 62, 76, 79, 115, 196/11, 206/3
- – – (székesegyházi) 243/3
- Erzsébet-kápolna 95–96, 218/26
- Fábían és Sebestyén-oltár 63, 97–98, 220/5
- Gergely (pápa)-oltár 63, 76, 196/12, 217/7
- György tér (Budavár) 195, 220
- Jakab-egyház (Esztergom v.) 205, 237
- János evangélista-egyház (Esztergom-Kovácsi) 171/9, 187/1, 187/7, 231/32
- Jeromos-kápolna 61, 63, 98, 134, 220/8, 220/11, 221/4, 251
- Katalin-oltár 62, 76, 196/11
- Kereszt-egyház (Esztergom v.) 205, 237
- – -oltár 62, 64, 171/11, 186/29, 192/6, 192/9, 194/1, 210/1, 215/7, 216/18
- László király-oltár 63, 76, 196/12
- – -egyház (Esztergom v.) 170/32
- Lőrinc-egyház (Esztergom v.) 205, 237
- Lúcia-oltár 62, 195/8, 195/10
- Margit-oltár 62, 64, 97–98, 194/19, 194/21, 220/4
- Márton-egyház (Maros; Nógrád, majd Hont m.) 192
- Miklós-egyház (Esztergom v.) 205, 237
- – -oltár 62, 196/4, 196/6
- Péter (és Pál)-oltár 62, 64, 193/19, 193/21, 193/25, 194/1
- – apostol-egyház (Esztergom v.) 187/11, 205, 237
- Sebestyén-oltár lásd Szent Fábían és Sebestyén-oltár
- Szaniszló-oltár 62–63, 194/12, 194/14
- Szentábrahám h. (Pozsony m.) 57
- Szentanna városrész (Esztergom v.) 109, 121–122, 166/5–6, 171/10, 179/7, 187/1, 231/32, 240/15
- Szentes cs. 125–127
- Szentgyörgyi és Bazini Gróf cs. 130
- Farkas lásd Dédi Farkas
- Szentgyörgyúri Péter, az esztergomi érseki udvar bírása (1412–1420) 59

Szentháromság-oltár 62-63, 107, 194/16, 195/16, 195/18, 248/4
 szentjobbi (Bihar m.) apátság 203/3
 Szentmihály h. (Pozsony m.) 57
 Szentmihályi cs. 84
 – / Mellétei Fülöp szepesi alispán és várnagy (1417) 85, 217/1
 Szentpéteri Balázs esztergomi kanonok 19, 22, 158/1
 Szenttamás-hegy (Esztergom m.) 171/15, 194/2
 Szepes m. 47
 szepesi prépostság 200/7
 Szerecsen-ház (Budavár) 65
 Szeredi Bereck esztergomi kanonok (1453–1460), a Krisztus teste-kápolna igazgatója (1456–1460) 21, 62, 157/1, 193, 208, 219
 Szini cs. 52
 – Jakab (László fia), a tornai Szent Egyed-egyház plébánosa (1406–1418) 45, 48
 Szob h. (Hont m.) 244
 Szombatkapu kapu (Budavár) 220/16
 Szondi Gergely esztergomi kanonok 19, 21, 27, 157/3, 214/1, 215/1
 Szögliget h. (Torna m.) 47
 Szögligeti Márton, a tornai Szent Erzsébet-kápolna igazgatója, vikárius (1475–1476) 45
 Szógyén lásd Magyar- és Németszógyén
 Szőke pn. 131
 szállósi (Ugocsa m.) plébánia 204/5
 Szuhai cs. 48
 Szügyi László (András fia) esztergomi kanonok (1350–1364) 252
 Szűz Mária- (Isten-szülő) kápolna (Bakóc-kápolna) 244
 – – kápolna (Kanizsai-kápolna) 63, 109, 111-113, 142, 187, 196/19, 196/22, 197/5, 197/16, 197/18, 197/20, 197/28, 209/33, 219/12, 238/21, 238/23
 – – oltár 17-18, 62-63, 80, 187/18, 191/13, 191/15, 191/18, 209/31, 215/32, 216/10

T

Tákosi Ferenc érseki udvarmester (1522–1524) 61
 Tamás, a Szent Szaniszló-oltár igazgatója 194/15
 –, a Szűz Mária-oltár igazgatója, a marosi Szent Márton-egyház papja 192
 –, a tornai Szent Egyed-egyház plébánosa (1366) 44
 – (Pál fia) esztergomi kanonok (1359–1362), gömöri főesperes (1372–1391), káptalani ügyvéd 94-95, 218/14
 Tapolca (Esztergom-) h. (Esztergom m.) 38, 41, 95, 124, 168/2, 178/3, 218, 229/35
 Tapolcai Gellért esztergom-szentgyörgyi kanonok (1460) 253
 tárcaféi (Sáros m.) főesperesség 54
 Tardoskedd h. (Nyitra m.) 35
 Tarkói (Rikolf) Pál (Kelemen fia) esztergomi kanonok, sasvári (1399–1407), honti (1409–1411) főesperes, esztergom-szenttamási prépost (1412–1425) 19, 21, 23-24, 26, 67, 156/18, 175/13, 208/1
 Tárnok cs. 131-132
 Tárnoklőrincháza pr. (Hont m.) 131
 – más néven Tótmiklóstelke pr. (Hont m.) 121, 124, 131-132
 Taszár h. (Bars m.) 169/11
 Tata opp. (Komárom m.) 39
 Telegdi Csanád esztergomi érsek (1330–1349) 46, 55-58, 183/10, 185/17, 199
 – Tamás esztergomi érsek (1367–1375) 212
 telki (Pilis m.) apátság 203/1
 Teofil (Gyermek) esztergomi prépost (1304–1334) 57
 Tét h. (Győr m.) 130
 Tinnyi cs. 126
 titeli (Bács m.) prépostság 200/9
 Tótfői János pozsegai alispán (1407) 185
 – László esztergomi kanonok 23, 185/22
 – Lukács országbírói ítélőmester (1373–1378) 185

– Miklós somodori officialis (1398), altárnokmester (1405–1407) 185
 Toldi János érseki tárnok (1521) 60
 Torcs h. (Pozsony m.) 82
 Torda vár (Torda m.) 212
 Tordai Salatiel esztergomi kanonok, zólyomi főesperes (1501–1512) 105
 Tordasi Mihály (András fia) esztergomi kanonok (1418–), sasvári főesperes (1418–1427), szepesi olvasókanonok (1412–1418) 251–252
 Torna opp. (Torna m.) 47, 54, 175/20
 – vár és uradalma (Torna m.) 52–53
 tornai tizedkés 48–49, 53
 – cs. 52
 – Benedek esztergomi kanonok 19, 22, 157/3, 186/1
 Tornalji Miklós esztergomi kanonok 25, 157/4
 Tót cs. 131–132
 Tótfalu (Buda városrésze) 220
 Tótyarmat h. (Hont m.) 213/2
 Tóti h. (Hont m.) 163
 Tótlőrincföldre pr. (Hont m.) 131
 Tótselymes h. (Szepes m.) 84
 Tótselymesi cs. 84–85
 – Apród (Küküllői) János (Miklós fia) erdélyi kanonok, küküllői főesperes (1355–1394), esztergomi kanonok és vikárius (1362–1365, 1379–1385) 83–85, 95, 216/31, 218
 Tölgyes h. (Hont m.) 206, 244
 Trenka cs. 129
 Trevisói (Vosich) Simon patraszi érsek (1473–1482), esztergomi olvasókanonok (1453–1482) 43, 89, 93
 Turnovi Márton (János fia) esztergomi szentszéki jegyző (1390, 1397–1406), apostoli és császári közjegyző (1391–1399) 20, 155/30
 Turóc m. 36
 turóci prépostság 201/9
 Túronyi Mihály esztergomikanonok (1457–1501), nógrádi főesperes (1460–

1501), a Szent Margit-oltár (1459–1501), a Szent Gergely pápa-oltár (1468/1471/1483–) igazgatója, milkói tit. püspök (1468–1501) 63–64, 89–90, 97–98, 165, 195, 220
 Turzó Zsigmond (Márton fia) esztergomi olvasókanonok (1500–1501) 98, 249
 Tusai Péter szombathelyi udvarbíró (1497–1498), tornai főesperes (1500–1503) 45, 50

Ty

Tyukod h. (Pozsony m.) 82

U, Ú

Udvardi Nagy Antal esztergomi kanonok (1400–1421) 19, 22–23, 62, 64, 126, 158/2, 194, 217/2
 Újfalu h. (Esztergom m.) 163
 – – (Pozsony m.) 57
 újhelyi (Zemplén m.) plébánia 204/5
 Újlaki cs. 185
 Ulászló (I.) király (1440–1444) 77, 206
 – (II.) király (1490–1516) 76, 78, 82, 112
 Und h. (Sopron m.) 130
 Úrkuta h. (Esztergom m.) 58
 Uski János királyi titkoskancellár (1402–1404), erdélyi kanonok, budai plébános, pécsi nagyprépost (1402–1427), pozsonyi prépost (1402–1406) 35, 73
 Utal h. (Győr m.) 130

Ü

ürményi (Nyitra m.) tizedkés 153/1
 – Gergely (László fia) esztergomi éneklőkanonok (1400–1418) 19–20, 23–25, 156/15, 175/2, 207/12

V

váci káptalan 52
 – püspök 90
 – püspökség 162/29

Vajai Ibrányi István esztergomi órkanonok (1511–1528), érseki jogügyigazgató (1516) 55-58

Vámosújfalu h. (Pozsony m.) 82

váradelőhegyi prépostság / Szent István első vértanú társaskáptalan 108, 201/4

váradai egyházmegye 37

– székeskáptalan 88, 100

Várdai Pál esztergomi érsek (1526–1549) 10, 71, 74, 107, 109, 116-117, 119, 143, 243/17

Vári András (Lőrinc fia) esztergomi kanonok (1525–1528), a fogarasi ispotály rektora (1546) 252

Vásári Miklós esztergomi nagyprépost (1339–1347) 75

Vasvári Vid nyitrai püspök (1335–1347) 47

Vedrőd h. (Pozsony m.) 57

Venéce h. (Bars m.) 35

Verancsics Antal esztergomi olvasókanonok (1550–1557/1558), egri püspök (1557–1569), esztergomi érsek (1569–1573) 108-109, 140, 142, 155/13

Verebély h. (Bars m.) 35

Verebélyi János esztergomi kanonok (1418–1421) 19, 22-23, 158/1

– Miklós esztergomi (őr)kanonok (1421–1432) 19, 22-23, 25, 157/4, 186/1

Veszka h. (Bars m.) 169/8

Veszprém v. (Veszprém m.) 94

veszprémi püspök 28

– püspökség 162/28

– székeskáptalan 88

Vezekény h. (Bars m.) 43

Vicedomini Máté, piacenzai, esztergomi kanonok (1395–), honti (1407), nyitrai (1411–1418) főesperes, olvasókanonok (1418–1428), esztergomi vikárius (1399–1403, 1411–1423, 1425–1428) 25-26, 87, 101-102, 134, 227-228

Vid nyitrai püspök lásd Vasvári Vid

Visegrád v. (Pilis m.) 75, 78, 131

visegrádi plébánia 204/4

– Szent Andrásról nevezett apátság 203/1

– utca (Esztergom v.) 97, 220/2

Vistuk h. (Pozsony m.) 57

Vitéz János lásd Zrednai (Vitéz) János

– -féle összeesküvés 53

W

Windecke, Eberhard, történetíró 34-35

Z

zágrábi székeskáptalan 88, 100, 135

zalavári apátság 202/7

Zámbó Lőrinc (Mezőlaki) pozsonyi prépost (1381–1402) 87

zebegényi (Hont m.) apátság 203/3

Zellő h. (Nógrád m.) 55, 57, 183/9

zirci apát 54

zobori (Nyitra m.) apátság 202/7

Zólyom m. 36

Zólyomi Benedek (Mátyás fia) zágrábi püspök (1440–1454) 88

Zongor pr. (Esztergom m.) 121, 124

Zozimas váradai püspök (1259–1265) 122, 166

Zrednai (Vitéz) János esztergomi érsek (1465–1472) 53

Zubogyi Lukács esztergomi kanonok (1461) 48

Zs

Zsalazsom pr. (Esztergom m.) 121, 124

zsámboki (Pest m.) prépostság 201/7

– László veszprémi püspök (1358–1371), királynéi (fő)kancellár 29

Zsarnó h. (Torna m.) 47

Zsarnói cs. 85

Zsigmond király (1387–1437) 28, 30-31, 33-36, 39, 48, 54, 73, 77-82, 88, 122, 163, 165, 167-168, 172/8, 200, 206/6, 206/12, 213

– tornai főesperes és egri kanonok (1474) 45, 49, 53

A kódex címmutatója (1)
(a címek eredeti sorrendjében)

Visitationale venerabilis capituli ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, acta visitationis anni 1397. ac etiam statuta ejusdem venerabilis capituli in se continens, quibus omnibus quaedam juramentorum formulae praemittuntur	148
Juramentum a canonicis tempore receptionis eorum in numerum dominiorum capitularium almae ecclesiae metropolitanae Strigoniensis praestari consuetum.....	148
Juramentum vicarii et judicis	149
Juramentum lectoris.....	149
Juramentum divisoris	150
Juramentum arendatoris	151
Juramentum syndici et fiscalis	151
Juramentum notariorum	151
Circa querelas praepositi maioris ac lectoris ac responsionem capituli	152
Forma iuramenti prebendariorum in principio receptionis	153
Forma iuramenti altaristarum	154
Forma iuramenti officialium capituli	154
forma iuramenti canonicorum	154
Forma iuramenti notarii	155
Modus et ordo visitationis capituli ecclesie Strigoniensis	155
Capitula formata per dominum Anthonium episcopum visitatorem	159
Ecclesia Strigoniensis fundata est in archiepiscopatum et dotatum.....	162
Capitulum fuit fundatum et dotatum	165
Nomina villarum et prediorum ab ista parte Danubii existentium.....	166
Nomina villarum ultra Danubium	167
Nomina decimarum spectantia ad decimationem capituli Bars maior.....	168
Cultellus minoris Borsiensis	169
Cultellus minoris Nitriensis.....	170
Cultellus de Zemere	170
Decime de Kemend et Nagh Sarlo	170
Decima de Zewden utraque	170
Decime civitatis Strigoniensis	171
Decime de Sasad et de Ewrs.....	172
Decime de Tirnavia	172
Distributiones quotidiane	173
Donatio libertatum pro capitulo	173
Nomina et ordo dignitatum capituli ecclesie Strigoniensis	174
(in choro hoc ordine ...) a parte dextra.....	176
(in choro hoc ordine ...) In parte leva sive sinistra.....	176
Officium prepositi maioris	176
Ubi prepositus non habet quintam.....	177

Officium lectoris.....	178
Officium sublectoris	178
Redditus lectoris	180
Officium cantoris	180
Officium succentoris.....	181
Officium custodis.....	182
Officium succustodis.....	183
Numerus canonicorum.....	185
Prebendarii et eorum officia	186
Proventus prebendariorum.....	186
Officium et potestas archidiaconi cathedralis.....	188
Verba visitatoris ad archidiaconos.....	188
Archidiaconi visitare debent diocesim suam.....	189
De procuratione visitatoris.....	190
De rectoribus altarium et eorum officiis	190
Rectoratus altaris Sancti Adalberti et de eius officio	191
Rectoratus altaris Beate Virginis et de eius officio	191
Rectoratus altaris Sancte Crucis et de eius officio	192
Rectoratus capelle corporis Christi et de eius officio.....	192
Rectoratus altaris Sancti Petri.....	193
Rectoratus altaris Sancti Iohannis Baptiste	194
Rectoratus altaris Sancti Stanizlai.....	194
Rector altaris Sancte Margarethe virginis	194
Rectoratus altaris Sancte Lucie	195
Rectoratus altaris Sancte Trinitatis	195
Rectoratus altaris Sancti Nicolai.....	196
Rectoratus capelle Beate Marie Virginis et eius officium.....	196
De offertorio dominice ramispalmarum et magne ferie sexte	197
Collegium Christi	198
Beneficia et dignitates extra ecclesiam, sed subiecte	198
Prepositure seculares.....	200
Prepositure regulares.....	201
Abbatie.....	202
Plebanie	204
Pena plebanorum de Strigonio non mittentium sua vexilla ad processionem	205
Si aliquod beneficium in ecclesia Strigoniensi est suppressum?	205
Quod omnes domini ostendant de titulo suorum beneficiorum.....	207
De redditibus et proventibus singulorum beneficiatorum.....	208
Non residentibus quantum dari consuetum est.....	209
Omnes hore canonicè debito modo dicuntur.....	209
Omni die sex misse dicuntur in ecclesia in cantu.....	209
Quod capitulum ecclesie Strigoniensis et ministri eius possunt de omnibus suis testavi.....	217
Rectoratus capelle Sancti Ieronymi.....	220

Statutum, constitutiones et consuetudines capituli.....	221
Omnes canonici debent esse in sacris et residere.....	221
Qui personaliter non iurat, non accipit portionem.....	221
Omnes canonici debent visitare chorum.....	222
Domini non debent intrare chorum, nisi ornati superpellicio et capucio.....	222
Nullus dominorum possit intrare locum capitularem, qui non est in sacris.....	222
Non existentes in sacris, non habent portionem de oblationibus.....	222
Nulli canonico datur predium, nisi sit in sacris et resideat.....	223
Modus et ordo optandi predium.....	223
Nullus dominorum canonicorum sine licentia archiepiscopi et capituli se de loco absentet seu domo.....	224
Pena dominorum de capitulo in festivitate Sancti Adalberti absentium.....	224
Nullus absens de usone habeat portionem, neque de prato de Ebed.....	225
Nemo pro negotio capituli ire recuset.....	225
Visitatores prediorum et vinearum eligantur omni anno.....	226
Decime arendande per mensem ante festum Laurentii publicentur.....	226
Pena conducentium decimas seu tributum et non solventium in tempore.....	226
Procurator causarum omni anno in vigilia Laurentii eligatur.....	227
Fassiones in porticu debent fieri.....	227
Missans de sigillaribus habere debet portionem.....	228
Studentes extra regnum ad tertium annum reverti debent.....	228
Pena eorum, qui se mutuo verbis iniuriosis et vituperiosis invaserint.....	228
Pena visitantium tabernas.....	229
Omni feria sexta in locum capitularem conveniatur.....	229
In facto capituli vota omnium audiantur.....	230
Infirmi ex anniversariis et votivis portionem accipiant.....	230
Existens in facto capituli ex votivis habeat portionem.....	230
Non existens in fine ultimi Kyrie votive misse, non habebit inde portionem.....	230
Omni anno eligantur, qui audiant querulantes rusticos.....	231
Pena dominorum de capitulo venantium in vineis.....	231
Senior canonicus non existens in sacris iuniorem sacerdotem non precedat.....	232
Salarium dicatorum decimas et proventus capituli dicantium.....	232
Pena dicatorum falsas, malas sive antiquas monetas portantium.....	233
Omni anno divisor eligatur et de eius officio.....	233
Divisor propria auctoritate portionem cuiuspiam retinere non debet.....	234
Pena divisorii iniuriantium.....	234
Proventus divisoris.....	235
Capitulum protegit divisorem.....	235
Pena ministrorum ecclesie deficientium in ministerio.....	235
Modus et ordo tenendi ebdomadas.....	236
Modus et ordo tenendi festa.....	236
Plebani civitatis Strigoniensis cum suis vexillis omni die dominico processioni interesse tenentur.....	237

Pena plebanorum de Strigonio non interessentium misse et vesperis festi Sancti Adalberti.....	237
Ut de vineis dominorum decime solvantur	238
Statutum generale super proventus capelle B(eate) M(arie) V(irginis).....	238
Statutum super proventibus dominorum canonicorum decedentium et eisdem in beneficiis successorum.....	239
Statutum de suttoribus.....	240
Deliberatio dominorum canonicorum super offertorio festi Sancti Adalberti, quod eveni de mense aprilis ante festum Sancti Georgii.....	241
Statutum super reformatione collegii Christi	242

A kódex címmutatója (2)
(a címek az ABC-rendjében)

Abbatie.....	202
Archidiaconi visitare debent diocesim suam.....	189
Beneficia et dignitates extra ecclesiam, sed subiecte	198
Capitula formata per dominum Anthonium episcopum visitatorem	159
Capitulum fuit fundatum et dotatum.....	165
Capitulum protegit divisorem.....	235
Circa querelas praepositi maioris ac lectoris ac responsonem capituli	152
Collegium Christi	198
Cultellus de Zemere	170
Cultellus minoris Borsiensis	169
Cultellus minoris Nitriensis.....	170
De offertorio dominice ramispalmarum et magne ferie sexte	197
De procuratione visitatoris.....	190
De rectoribus altarium et eorum officiis.....	190
De redditibus et proventibus singulorum beneficiatorum	208
Decima de Zewden utraque.....	170
Decime arendande per mensem ante festum Laurentii publicentur	226
Decime civitatis Strigoniensis	171
Decime de Kemend et Nagh Sarlo	170
Decime de Sasad et de Ewrs.....	172
Decime de Tirnavia	172
Deliberatio dominorum canonicorum super offertorio festi Sancti Adalberti, quod eveni de mense aprilis ante festum Sancti Georgii.....	241
Distributiones quottidiane	173
Divisor propria auctoritate portionem cuiuspiam retinere non debet	234
Domini non debent intrare chorum, nisi ornati superpellicio et capucio.....	222
Donatio libertatum pro capitulo	173
Ecclesia Strigoniensis fundata est in archiepiscopatum et dotatum.....	162
Existens in facto capituli ex votivis habeat portionem.....	230
Fassiones in porticu debent fieri.....	227
Forma iuramenti altaristarum	154
forma iuramenti canonicorum	154
Forma iuramenti notarii	155
Forma iuramenti officialium capituli	154
Forma iuramenti prebendariorum in principio receptionis.....	153
(in choro hoc ordine ...) a parte dextra.....	176
(in choro hoc ordine ...) In parte leva sive sinistra.....	176
In facto capituli vota omnium audiantur	230
Infirmi ex anniversariis et votivis portionem accipiant.....	230

Juramentum a canonicis tempore receptionis eorum in numerum dominiorum capitularium almae ecclesiae metropolitanae Strigoniensis praestari consuetum.....	148
Juramentum arendatoris	151
Juramentum divisoris	150
Juramentum lectoris.....	149
Juramentum notariorum	151
Juramentum syndici et fiscalis	151
Juramentum vicarii et judicis	149
Missans de sigillaribus habere debet portionem	228
Modus et ordo optandi predium.....	223
Modus et ordo tenendi ebdomadas	236
Modus et ordo tenendi festa.....	236
Modus et ordo visitationis capituli ecclesie Strigoniensis	155
Nemo pro negotio capituli ire recuset.....	225
Nomina decimarum spectantia ad decimationem capituli Bars maior.....	168
Nomina et ordo dignitatum capituli ecclesie Strigoniensis	174
Nomina villarum et prediorum ab ista parte Danubii existentium.....	166
Nomina villarum ultra Danubium	167
Non existens in fine ultimi Kyrie votive misse, non habebit inde portionem	230
Non existentes in sacris, non habent portionem de oblationibus.....	222
Non residentibus quantum dari consuetum est.....	209
Nulli canonico datur predium, nisi sit in sacris et resideat	223
Nullus absens de usone habeat portionem, neque de prato de Ebed	225
Nullus dominorum canonicorum sine licentia archiepiscopi et capituli se de loco absentet seu domo	224
Nullus dominorum possit intrare locum capitularem, qui non est in sacris.....	222
Numerus canonicorum.....	185
Officium cantoris	180
Officium custodis.....	182
Officium et potestas archidiaconi cathedralis.....	188
Officium lectoris.....	178
Officium prepositi maioris	176
Officium sublectoris	178
Officium succentoris.....	181
Officium succustodis.....	183
Omnes canonici debent esse in sacris et residere.....	221
Omnes canonici debent visitare chorum	222
Omnes hore canonice debito modo dicuntur.....	209
Omni anno divisor eligatur et de eius officio.....	233
Omni anno eligantur, qui audiant querulantes rusticos.....	231
Omni die sex misse dicuntur in ecclesia in cantu.....	209
Omni feria sexta in locum capitularem conveniatur.....	229
Pena conducentium decimas seu tributum et non solventium in tempore	226

Pena dicatorum falsas, malas sive antiquas monetas portantium	233
Pena divisorii iniuriantium.....	234
Pena dominorum de capitulo in festivitate Sancti Adalberti absentium	224
Pena dominorum de capitulo venantium in vineis	231
Pena eorum, qui se mutuo verbis iniuriis et vituperiosis invaserint	228
Pena ministrorum ecclesie deficientium in ministerio.....	235
Pena plebanorum de Strigonio non interessentium misse et vesperis festi Sancti Adalberti.....	237
Pena plebanorum de Strigonio non mittentium sua vexilla ad processionem	205
Pena visitantium tabernas.....	229
Plebani civitatis Strigoniensis cum suis vexillis omni die dominico processioni interesse tenentur.....	237
Plebanie	204
Prebendarii et eorum officia	186
Prepositure regulares.....	201
Prepositure seculares.....	200
Procurator causarum omni anno in vigilia Laurentii eligatur	227
Proventus divisoris.....	235
Proventus prebendariorum.....	186
Qui personaliter non iurat, non accipit portionem.....	221
Quod capitulum ecclesie Strigoniensis et ministri eius possunt de omnibus suistestavi.....	217
Quod omnes domini ostendant de titulo suorum beneficiorum	207
Rector altaris Sancte Margarethe virginis.....	194
Rectoratus altaris Beate Virginis et de eius officio	191
Rectoratus altaris Sancte Crucis et de eius officio	192
Rectoratus altaris Sancte Lucie.....	195
Rectoratus altaris Sancte Trinitatis	195
Rectoratus altaris Sancti Adalberti et de eius officio	191
Rectoratus altaris Sancti Iohannis Baptiste	194
Rectoratus altaris Sancti Nicolai.....	196
Rectoratus altaris Sancti Petri.....	193
Rectoratus altaris Sancti Stanizlai.....	194
Rectoratus capelle Beate Marie Virginis et eius officium.....	196
Rectoratus capelle corporis Christi et de eius officio.....	192
Rectoratus capelle Sancti Ieronymi.....	220
Redditus lectoris	180
Salarium dicatorum decimas et proventus capituli dicantium	232
Senior canonicus non existens in sacris iuniorem sacerdotem non precedat.....	232
Si aliquod beneficium in ecclesia Strigoniensi est suppressum?	205
Statutum de sutoribus.....	240
Statutum generale super proventus capelle B(eate) M(arie) V(irginis).....	238
Statutum super proventibus dominorum canonicorum decedentium et eisdem in beneficiis successorum.....	239

Statutum super reformatione collegii Christi	242
Statutum, constitutiones et consuetudines capituli.....	221
Studentes extra regnum ad tertium annum reverti debent.....	228
Ubi prepositus non habet quintam.....	177
Ut de vineis dominorum decime solvantur	238
Verba visitoris ad archidiaconos	188
Visitationale venerabilis capituli ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, acta visitationis anni 1397. ac etiam statuta ejusdem venerabilis capituli in se continens, quibus omnibus quaedam juramentorum formulae praemittuntur	148
Visitatores prediorum et vinearum eligantur omni anno	226

Az esztergomi székeskáptalan 15. századi testületéről szóló sorozat harmadik – valójában negyedik – kötetét tartja kezében az olvasó. Az első kötetben a testület létszámát és a stallumok rangsorrendjét, valamint a kanonokok méltóságviselését elemeztem a 15. században. A második kötetben a sasadi tizedperrel, illetve az első kötetből megismert kanonokok közül néhánynak az ügyvédi tevékenységével foglalkoztam, egyúttal a feltártam a per 15. századi történetét. A sorszámot nem viselő kötet az Esztergomban működött székeskáptalan és három társaskáptalan tagjainak archontológiai jegyzékét, valamint az esztergomi szentszéki bíróságot alkotó személyek neveit és tisztségviselésük évkörét tartalmazza.

A sorozat harmadik – időben negyedik – kötete a középkori magyar egyháztörténet egyik legbecesebb forrásának, az esztergomi székeskáptalan 1397. évi egyházlátogatását megörökítő és egyúttal a káptalani statútumokat is magában foglaló, a 15. század második felében lemásolt jegyzőkönyvének (*canonica visitatio*), illetve az azt tartalmazó teljes kötet anyagának kiadását és elemzését tartalmazza. Az első részben részletesen elemzem a vizitáció keletkezésének és létrejöttének idejét, valamint módját. Megvizsgálom azt is, hogy a benne leírtak mennyiben felleltethetők meg az egyéb forrásaink alapján a székeskáptalanról megismert, illetve megismerhető képpel.

A munka második részében a teljes kötet anyagát, tehát nemcsak a Kollányi Ferenc által 1900-ban – hiányosan – kiadott egyházlátogatási jegyzőkönyvet, hanem az elé és utána beírt, részben utólag hozzákötött oldalakon lévő szövegeket tettem közzé a modern szövegiadási elveknek megfelelően.